Volfgangas Kepenas

MIRTIS ROMOJE



Volfgangas Kepenas

MIRTIS ROMOJE

ROMANAS

Iš vokiečių kalbos vertė
SIMAS RAČIŪNAS



VILNIUS 1977



Wolfgang Koeppen. Der Tod in Rom.
Scherz und Goverts Verlag. Stuttgart. 1954

il mal seme d'Adamo
Dante, „Inferno"

Dar tą pačią dieną pasaulis sužinojo apie jo mirtį ir buvo pagarbiai sukrėstas.

Tomas Manas, „Mirtis Venecijoje"

I

Buvo laikai, kai šiame mieste gyveno dievai. Dabar Rafaelis palaidotas Panteone, dar pusdievis, Apolono numylėtinis, tačiau kaip skaudu, kad vėliau šalia jo palaikų susirado amžiną prieglobstį kažkoks kardinolas, kurio nuopelnus visi užmiršo, keli karaliai ir jų apąkę generolai, aukštos karjeros pasiekę valdininkai, enciklopedijoj išsikovoję vietą mokslininkai, akademikų vardo nusipelnę menininkai. Kam dabar jie berūpi? Turistai stebėdamiesi stovi po antikiniais skliautais ir sutrikę žiūri į šviesą, kuri nelyginant lietus krinta iš viršaus pro vienintelį langą — apvalų plyšį kažkada bronzinėmis plytelėmis išklotame kupole. Ar tai ne aukso lietus? Danaja mielai sutinka su Kuko firmos ir italų turistų biuro paslaugomis, tačiau tas jos nė kiek nedžiugina. Todėl ji ir nepakelia drabužio, kad priimtų dievaitį. Persėjas negimsta. Medūza tebeturi galvą ir įsikūrusi miesčioniškai. O Jupiteris? Gal

jis skursta iš mažos pensijėlės tarp mūsų, mirtingųjų, o gal jis štai tas senučiukas iš American-Express kompanijos, vokiečių turistų biuro Europos skyriaus valdytojas? O gal jis tūno už storų psichiatrinės ligoninės sienų miesto pakraštyje, stebimas smalsių psichiatrų, o gal patupdytas į valstybinį kalėjimą? Kapitolijuj už grotų uždaryta vilkė, liguistas, nusiminęs žvėrelis,— kur jai bežindyti Romulą ir Remą! Turistų veidai Panteono šviesoje atrodo neįyginant tešla. Koksai kepėjas ją minkys, kokia krosnis ją pagruzdins?

Muzika skambėjo neteisingai, ji jo nebejaudino, ji buvo jam beveik nemaloni, kaip nemalonus būna tavo paties balsas, kai jį, įrašytą į juostą, išgirsti pirmą kartą ir pagalvoji: štai koks aš — pasipūtęs frantas, melagis, veidmainys, tuščiagarbis dabita. Pirmiausia viską gadino smuikai, jie skambėjo perdaug gražiai: ne taip ošia medžiuose neramus vėjas, ne taip vakarais vaikai šnekučiuoja su demonu, ne tokia būties baimė, ji ne tokia nuosaiki, toli gražu ne taip gerai temperuota, ji sukausto žmogų ligi pačių širdies gelmių, toji pirmykštė baimė, kai tu visas imi virpėti, matydamas miško žalumą, dangaus platybę ir viršum galvos plaukiančius debesis,— štai ką savo muzika norėjo išreikšti Zigfridas, bet jam iš to nieko neišėjo, ir todėl, kad neužteko jėgų, jautėsi silpnas ir nusiminęs, vos vos begalėjo sulaikyti ašaras, tačiau Kiurenbergas buvo gerai nusiteikęs ir gyrė simfoniją. Zigfridas žavėdavosi Kiurenbergu, kai šisai, paklusdamas gaidoms, kartu ir valdydavo jas dirigento lazdele. Tačiau pasitaikydavo akimirkų, kai Zigfridui atrody-

davo, jog Kiurenbergas jam primeta savo valią. Ir tuomet Zigfridas pykdavo ant savęs, kad nesipriešina. Tačiau priešintis jis negalėjo: Kiurenbergas tiek daug žinojo ir mokėjo, o Zigfridas buvo mažai tesimokęs ir gerokai nuo jo atsilikęs teoriškai. Kiurenbergas dailindavo, skaidydavo, akcentuodavo Zigfrido partitūrą, ir ten, kur Zigfridui būdavo tik neaiški nuojauta, kažkokio sąskambio ieškojimas, kažkokio sodo dar prieš viso ko gimimą prisiminimas, artėjimas prie daiktų tiesos, kuri galėjo būti tik nežmogiška,— visa tai nuo dirigento Kiurenbergo rankos mostų virsdavo žmogiška ir skaidru, muzika išsilavinusiems klausytojams, bet Zigfridui ji atrodė svetima, jis jautėsi nusivylęs, sutramdytas jausmas veržėsi į harmoniją, todėl jį ir graužė nerimas, tačiau galų gale, būdamas tikras artistas, jis ėmė džiaugtis švariu ir tiksliu instrumentų skambesiu, tuo rūpestingumu, su kuriuo šimtas garsaus orkestro muzikantų atlieka jo kūrinį.

Salėje žaliose rėčkose augo laurai, o gal tai buvo oleandrai; krematoriumuose stovėjo tokie pat augalai, ir, dirstelėjęs į juos, net vasaros metu nejučiomis prisimindavai šaltas žiemos dienas. „Variacijos mirties ir oleandro spalvos temomis"— taip Zigfridas pavadino savo pirmą stambesnį kūrinį, septetą, kuris taip ir nebuvo atliktas. Pirmoje redakcijoje jis galvojo apie senelės mirtį, apie vienintelį savo šeimoje asmenį, kurį mylėjo,— galimas daiktas, todėl, kad ji, tokia tyli ir nepritampanti, praėjo per triukšmingus tėvų namus, kurie neužsidarydavo nuo lankytojų ir drebėdavo nuo žygio batų. O kokia iškilminga ir gedulinga buvo jos kremacija! Senelė buvo pastoriaus našlė, ir, jeigu būtų galėjusi

matyti, jai būtų nepatikę, kaip ji buvo išgarbinta iš šio pasaulio: ta sudėtinga technika ir komfortas, tas šaltas ir gražbylus pamokslas, visa ta higiena ir patogumai, be abejo, būtų nepatikęs ir kažkokios moterų draugijos atsiųstas vainikas, papuoštas akį rėžiančiu kaspinu su svastika, nors ji nieku gyvu nebūtų dėl to priekaištavusi.

Tačiau antroje septeto redakcijoje Zigfridas stengėsi savo septyniais instrumentais išreikšti kažką bendresnio, dviprasmiškesnio, slaptą pasipriešinimą, virpančius, prislopintus, romantiškus ir trapius jausmus, tačiau jo mėginimas parodyti muzikos akordais savo maištingą atkaklumą panėšėjo į rožėmis apipintą jauno kario arba hermafrodito marmurinį torsą degančio ginklų sandėlio griuvėsiuose; tai buvo Zigfrido maištas prieš savo aplinką, prieš karo belaisvių stovyklą, spygliuotų vielų tvorą, draugus, kurių plepalai buvo įsiėdę ligi gyvo kaulo, prieš karą, kurio kaltininkais jis laikė savo tėvus, prieš velnio apsėstą ir galų gale velniop nuėjusią visą savo tėvynę. Zigfridas norėjo visus juos įpykinti ir paprašė Kiurenbergą, jau ir anksčiau tėvynėje žinomą dirigentą, o tuo metu gyvenusį Edinburge, apie tai jis perskaitė viename anglų laikraštyje, prisiųsti jam dvylikatonės muzikos pavyzdžių; toks kompozicinis stilius buvo nepageidautinas Vokietijoje Zigfrido jaunystės metais, tačiau jis traukė jį jau vien todėl, kad jį boikotavo valdžios galiūnai, nekenčiami soldafoniški muštruotojai, jo baisusis, galingasis dėdė Judejanas, kurio niūrus atvaizdas biauria uniforma kažkada kabėjo virš niekingo jo tėvo rašomojo stalo; ir Kiurenbergas atsiuntė Zigfridui į stovyklą Šenbergo ir Veberno

kūrinių kartu su meiliu laišku. Taip Zigfridas gavo ankstyvuosius „Universaledition" gaidų sąsiuvinius, kurie buvo pasirodę Vienoje tada, kai Zigfridas dar negalėjo su jais susipažinti, o vėliau, po Austrijos prijungimo prie Vokietijos, buvo uždrausti pardavinėti. Toji muzika Zigfridui atvėrė naują pasaulį, vartus, pro kuriuos jis galėjo ištrūkti iš narvo, ne tik iš spygliuota viela aptverto karo belaisvių gardo, bet ir iš tų slogių gniaužtų; jis jau nebegrįžo, jo žodžiais tariant, į šeimos jungą, karas juk pralaimėtas, o jis pats išlaisvintas ir daugiau nebelenks galvos prieš savo giminės pažiūras, nes laikė pačia didžiausia nelaime, kad gimė toje šeimoje.

Augalai salėje atrodė dulkini; ir vis dėlto, galimas daiktas, tai buvo iš tikrųjų laurai, nes jų lapai panėšėjo į džiovintus prieskonius, kurie, nors ir išmirkę sriuboje, plauko joje neišvirę ir dygūs. Tie brūzgynai slėgė Zigfridą, o Romoje jis nenorėjo liūdėti. Tačiau jų lapai perdaug gerai jam priminė tą neskanią sriubą, tuos vieno patiekalo pietus nacistinėje mokykloje, į kurią jį buvo nugrūdęs tėvas, Judejanui pageidaujant, priminė skurdų davinį vermachte, kur Zigfridas pabėgo iš tos mokyklos; nacistinėje karo mokykloje taipogi žaliavo laurai, kareivinėse visada būdavo ąžuolo lapų ir gebenių ordinams ir kapams, o ant kiekvienos sienos kabėjo fanatiško žaliūko, fiurerio su čapliniškais ūsiukais portretas — dabar jis pasitraukė iš arenos, o tada palankiai žiūrėjo nuo sienos į aukai skirtų avinėlių kaimenę, ką tiktai skerdimui subrendusius, mundurais aptemptus vaikinukus. Šioje koncertų salėje tarp dirbtiniu šalčiu dvelkiančių laurų ir oleandrų kabėjo senovinis kompozitoriaus Palestrinos portre-

tas; jis ne palankiai, o greičiau griežtai ir priekaištingai žvelgė į orkestro pastangas. Tridento bažnytinis susirinkimas pripažino Palestrinos muziką. Romos konkurse Zigfrido muzika tikriausiai bus atmesta. Tas jaudino ir slėgė jį jau per repeticijas, nors, dar važiuodamas į Romą, jis tikėjosi, kad jo muzika bus atmesta, ir mėgino pats save įtikinti, kad dėl to jam nei šilta, nei šalta.

Apie Panteoną eina griovys; kadaise čia buvo gatvė, jungusi visų dievų šventyklą su Agripos termomis, Romos imperija seniai subyrėjo, griovys užgriuvo, vėliau archeologai jį atkasė, dabar ten riogso sudūlėję, apsamanoję sienų karkasai, ant kurių tupi katės. Kačių Romoje devynios galybės, jos — seniausia šio miesto šeima, išdidi giminė, kaip Orsiniai ir Kolonos, jos iš tikrųjų paskutiniai tikri romėnai, deja, galutinai sužlugę. O kokie jų cezariški vardai! Otelas, Kaligula, Neronas, Tiberijus. Apie kates būriuojasi vaikai, šaukdami ir erzindami jas. Vaikų balsai garsūs, šaižūs, trykštantys kaip šaltinis ir tokie žavūs užsieniečio ausiai. Vaikai kniūbsti guli ant mūrinės pagriovio tvoros. Nors jų veidukai ir snarglėti, tačiau su savo mokykliniais kaspinais jie panašūs į vaikučius Renuaro drobėse. Mokyklinės prijuostėlės pasikėlusios, kelnytės trumputės, ir jų kojos po saulės ir dulkių patina atrodo tarsi nulietos iš bronzos. Štai tikras Italijos grožis! Staiga nugriaudėja juokas. Jie šaiposi iš kažkokios senutės. Užuojauta visuomet pasirodo bejėgiu pavidalu. Senutė krupština pasiramsčiuodama lazdele, nešina maistu katėms. Ėdalas įvyniotas į šlykštų, peršlapusį laikraštį. Jame žuvų galvos.

Krauju suteptoje nuotraukoje JAV valstybės sekretorius ir rusų užsienio reikalų ministras spaudžia vienas kitam rankas. Abu trumparegiai. Akinių stiklai blykčioja. Sučiauptose lūpose dirbtinė šypsena. Katės murkia ir purkštauja viena prieš kitą. Senutė įmeta ryšulėlį griovin. Nupiautos jūrų gyvūnų galvos, išvirtusios akys, išblukusios žiaunos, opaliniai žvynai pabyra tarp uodegom mataruojančių, kniauksinčių kačių. Aplinkui aštri dvėselienos, išskyrų, veisimosi godulio, salstelėjusi senų puvėsių, pūlių smarvė, susimaišiusi su benzino garais, sklindančiais iš gatvės, su maloniu šviežios kavos aromatu „Espreso" bare prie Rotondos aikštės kampo. Katės pešasi dėl atliekų. Tai kova už būvį. Vargšai padarai — ir kam jų tiek prisiveisė! Jų čia daugybė: alkanų, gašlių, vaikingų, ištroškusių kraujo, sergančių, pasmerktų pražūčiai ir taip žemai nusmukusių, kaip gali nusmukti tiktai katė. Piktas didgalvis katinas trumpais, pilkšvai gelsvais plaukais elgiasi kaip tikras silpnesniųjų valdovas. Jis kerta letena. Skirsto porcijas. Vėl paglemžia. Jo snukis visas randuotas — tai kovų dėl valdžios žymės. Ausis perplėšta — šitą karą jis pralaimėjo. Kailis nuėstas suso. Vaikai jį vadina švelniu vardu: Benitas.

Aš sėdėjau prie aliuminio stalo ant aliuminės kėdutės toks lengvutis, jog, rodės, pagaus mane vėjas ir nuneš kaip pūką; buvau laimingas, bent pats save taip įtikinėjau, juk aš Romoje, Romoje, Romoje, sėdžiu priešais „Espreso" barą, prie Rotondos aikštės kampo, pasistatęs taurelę degtinės. Degtinė irgi kažkokia laki, lengvutė, metalinio skonio, tarsi iš aliuminio varyta. Tai grapa, ir aš geriu ją, ka-

dangi kažkokioj Hemingvejaus knygoj perskaičiau, jog Italijoje ji geriama. Aš noriu būti linksmas, tačiau man nelinksma. Kažkokia prislėgta nuotaika. Gal dėl tų vargšų kačių. Niekam nemalonu žiūrėti į skurdą, ir pfenigais čia neatsipirksi. Tokiais atvejais aš nežinau, ką daryti. Nusuku akis į šalį. Taip daro daugelis, tačiau man skaudu. Hemingvejus, atrodo, nieko nenutuokia apie degtinę. Grapos kažkoks sintetinis, pašvinkęs skonis. Ji tokia, kaip juodosios biržos degtinė Vokietijoje reichsmarkės laikais. Kartą dešimtį tokios degtinės butelių gavau mainais už Lenbacho paveikslą. Tai buvo Bismarko portreto eskizas. Jį įsigijo netikras kubietis amerikiečių uniforma. Degtinė buvo išvaryta iš techninio spirito, skirto „Fau-2" raketoms, kurios turėjo nušluoti nuo žemės paviršiaus Londoną. Išmaukęs tokios degtinės, tik ir kyli padangėn, bet tas nebaisu, nes ir Lenbachas buvo netikras. Dabar pas mus, Vokietijoje, ekonominis stebuklas ir gera degtinė. Ir italų degtinė gera, nors ekonominio stebuklo, berods, jie nepasiekė. Aš stebėjau aikštę. Čia buvo apgaudinėjama valstybė. Jauna moteris prekiavo amerikietiškomis cigaretėmis tiesiog iš purvinos prijuostės. Aš vėl prisiminiau kates. Moteris buvo žmogiškoji tų vargšų padarėlių sesuo, nudriskusi, susivėlusi, visa nusėta votimis. Ji buvo nuskurdusi, nusmukusi; tokių, kaip ji, irgi labai padaugėjo, ir gašlumas ir badas jas taip nusmukdė. Dabar ji tikėjosi praturtėti iš kontrabandos. Ji buvo pasiruošusi melstis aukso veršiui, tik nežinia, ar aukso veršis jos išklausytų. Staiga man šovė į galvą, kad tą moterį gali nužudyti. Aš įsivaizdavau ją prieš save pasmaugtą, o ji matė save kaip šaunią preky-

bininkę, tikrą sinjorą, karaliaujančią respektabiliame kioske. Rotondos aikštėje aukso veršis vis dėlto teikėsi lyžtelti tą moteriškę. Čia, atrodo, daugelis ją gerai pažįsta. Nelyginant buja stovi ji tirštame eismo sraute, o įgudusių rankų valdomi nedidukai judrūs „fiatai" įžūliai lekia tiesiai į ją. Koks stabdžių spiegimas! Vairuotojai, gražūs vyrai banguotais, frizuotais, pomada išteptais plaukais, iki blizgesio kremu įtrintomis, kvepalais apšlakstytomis plikėmis, manikiuruotais nagais, pro mašinos langą paduoda pinigus, pasiima cigaretes, ir mažiukas „fiatas" vėl neria į priekį kitais reikalais, kitu, vikresniu būdu pasiglemžti iš valstybės tai, kas jai priklauso. Štai žingsniuoja mergina iš komunistinės jaunimo organizacijos. Atpažinau aš ją iš ryškiai raudono kaklaraiščio ant mėlynos palaidinukės. Koks išdidus jos veidas! Pagalvojau: ko tu tokia pasipūtusi, tu nieko nepripažįsti, tu nepripažįsti senutės, nešančios katėms maisto, tu apskritai nepripažįsti gailesčio. Pavartėje tyko vaikėzas, tepaluotas, lyg iš alyvos ištrauktas. Jis cigarečių pardavėjos bičiulis, jos globotinis arba globėjas, galimas daiktas, netgi jos šefas, rimtas komersantas, susirūpinęs, kaip geriau realizuoti savo prekes,— šiaip ar taip, manau, kad jis yra tas kipšas, su kuriuo likimas suvedė tą moterį. Retkarčiais juodu tarsi atsitiktinai susitinka aikštėje. Ji atiduoda jam užprekiautas liras, purvinus banknotus, jis įbruka jai naujus, tvarkingai celofaninėn plėvelėn įvyniotus cigarečių pakelius. Kiek toliau stovi karabinierius elegantiška uniforma, tarsi paminklas sau pačiam, ir paniekinamai nuobodžiaudamas žiūri į Panteoną. Aš pagalvojau: tu ir ta mergina iš jaunimo organizacijos — šauni

bus iš jūsų pora, katės vadinsis valstybinėmis katėmis, gailestingoji senutė pasimirs valstybinėje prieglaudoje, žuvų galvos pereis liaudies nuosavybėn, ir viskas bus siaubingai sutvarkyta. Tačiau kol kas tebėra ir netvarka, ir sensacijos. Laikraščių pardavėjai geidulingais, prikimusiais balsais šaukia vakarinių laikraščių pavadinimus. Jais aš visuomet žaviuosi. Juk tai tikrieji nusikaltimų, nelaimingų atsitikimų, skandalų bei nacionalinių neramumų rapsodai ir panegirikai. Baltosios tvirtovės Indokinijos džiunglėse dienos suskaičiuotos. Tuo metu buvo sprendžiamas karo arba taikos klausimas, tačiau mes to nežinojome. Apie mums grėsusią pražūtį sužinojome tiktai daug vėliau iš laikraščių, kurie tada dar nebuvo spausdinami. Kas galėjo, tas valgė gerai. Mes gurkšnojome kavą, gurkšnojome degtinę, mes dirbome, kad galėtume švaistytis pinigais, ir jeigu pavykdavo, miegodavome kartu. Roma — nuostabus miestas vyrams! Aš domėjausi muzika, ir man atrodė, kad Romoje yra ir daugiau žmonių, kurie domisi naująja muzika. Iš daugelio šalių jie suplaukė į konkursą senojon sostinėn. Ir iš Azijos? Azija toli. Azijon reikia dešimt valandų skristi lėktuvu, ji baisi ir didžiulė kaip Hokusajaus „Banga". Toji banga artėjo. Ji užliejo Ostijos pakrantę, kur žmonės rado jaunos merginos lavoną. Vargšė negyvėlė perėjo kaip šmėkla per Romą, ir ministrai išsigando jos blyškaus veido, tačiau jiems pavyko dar kartą viską kuo puikiausiai sutvarkyti savo labui. Banga artinosi prie Antibų uolos. „Bon soir, monsieur Aga Khan!" Ar drįsčiau pasakyti, kad manęs tai neliečia? Aš neturiu sąskaitos banke, neturiu aukso nei brangakmenių, manęs ta banga nenu-

plaus; aš laisvas — nereikia ginti nei lenktyninių arklių, nei kino žvaigždžių. Aš vadinuosi Zigfridas Pfafratas. Gerai žinau, jog tai juokinga pavardė. Tačiau, antra vertus, ji nė kiek ne juokingesnė už daugelį kitų. Kodėl aš ją taip niekinu? Aš jos nepasirinkau. Aš mėgstu begėdiškai įsiterpti į kitų šnekas, tačiau man gėda, aš apsimetu nepagarbiu, o kaip norėčiau ką nors gerbti. Aš kompozitorius. Tačiau jeigu nerašysi pagal plačiosios publikos skonį, toji profesija bus lygiai tokia pat juokinga, kaip ir manoji pavardė. Įsivaizduokite: Zigfridas Pfafratas koncertų programose! Kodėl aš nepasirenku slapyvardžio? Pats nežinau. Negi esu taip prisirišęs prie tos nekenčiamos pavardės ir liksiu prie jos prisirišęs? Gal manęs nepaleidžia giminė? Ir vis dėlto aš manau, kad viskas, kas dedasi pasaulyje, apie ką mes galvojame, svajojame, kas mus žudo, viskas visatoje, netgi nematomi ir neapčiuopiami dalykai, mane liečia ir šaukia.

Didelis automobilis, blizgantis laku, juodas, su nepermatomais veidrodiniais stiklais, tarytum žaižaruojantis tamsus karstas be garso pričiuožė prie Panteono. Jis atrodė kaip pasiuntinybės mašina; galimas daiktas, joje ant minkštutėlių sėdynių sėdėjo Plutono pasiuntinys, pragaro ar Marso ministras, ir Zigfridas, kuris užsisvajojęs gėrė aikštėje degtinę, dirstelėjęs ton pusėn ir pamatęs sustojusį automobilį, jo akimis nevertą dėmesio, palaikė raides po mašinos numeriu arabiškomis. Negi tai princas iš „Tūkstančio ir vienos nakties" arba koks nors ištremtas karalius? Tamsaus gymio vairuotojas panašia į karišką uniformą livrėja iššoko iš automobi-

lio, atidarė dureles ir paslaugiai, kaip tikras adjutantas, išsitempė prieš išlipantį poną patogiu, pilku kostiumu. Kostiumas buvo iš angliškos flanelės ir, matyt, siūtas gero siuvėjo, tačiau ant kresno pono kūno — storas sprandas, platūs pečiai, iškili krūtinė, apvalus, elastingas kaip kietai prikimšta boksininkų kriaušė pilvas, plačios šlaunys — tas kostiumas panėšėjo į kalnų valstiečių milo drabužius. Ponas buvo trumpai kirptais žilais plaukais, užsidėjęs didelius, tamsius akinius, su kuriais atrodė anaiptol nepanašus į valstietį, o greičiau į paslaptingą, suktą iš tolimų kraštų atvykusį diplomatinio korpuso narį ar ieškomą pavojingą nusikaltėlį. Gal tai Odisėjas, panūdęs aplankyti dievus? Ne, ne Odisėjas, gudrusis Itakės karalius; tas žmogus — budelis. Jis atklydo iš mirusiųjų karalystės, nuo jo trenkia lavonų tvaiku, jis pats yra mirtis, brutali, niekšinga, dramblota, bukagalviška mirtis. Zigfridas trylika metų nebuvo sutikęs savo dėdės Judejano, kurio vaikystėje taip bijojo. Jis dažnai gaudavo pylos, kad splastosi nuo Judejano, ir galų gale ėmė matyti dėdės asmenyje įsikūnijimą viso to, ko bijodavo ir neapkęsdavo,— prievartos, rikiuočių, karo simbolį; kartais netgi dabar jam vaidendavosi trankus to amžinai besikeikiančio žmogaus jaučio sprandu balsas, tačiau jis lyg per miglas beprisiminė tą galingą, tiek baimės įvariusį visai šaliai tribūną, kurio nesuskaičiuojama daugybė portretų badydavo akis laikraščių puslapiuose, ant skelbimų stulpų, puošdavo mokyklų sales, užgoždavo kino ekranus, kur Judejanas praslinkdavo nelyginant šiurpus šešėlis, piktai panarinęs galvą, dėvintis įkyriai kukl
cistine uniforma ir bukais žygio batais. Tod
u-

fridas, per tą laiką ištrūkęs į laisvę, dabar pagal Hemingvejų gurkšnodamas grapą ir mąstydamas apie Romos aikštę ir apie savo muziką, brangiausią dalyką jo širdyje, ir nepažino Gotlibo Judejano, jam net į galvą neatėjo, kad toji pabaisa gali atsikelti iš numirusiųjų ir pasirodyti Romoje. Zigfridas tik atsitiktinai, nejučiomis krūptelėjo, pastebėjo apkūnų, galimas daiktas, pasiturintį ir įtakingą, tačiau antipatišką užsienietį, kuris prisiviliojo katiną Benitą, stvėrė jį už pakarpos ir, vaikams baisiausiai spiegiant, nusinešė į savo aristokratišką limuziną. Vairuotojas akimirką sustingo nelyginant alavinis kareivėlis, paskui, kai Judejanas ir katinas jau buvo viduje, pagarbiai uždarė dureles. Didelis juodas automobilis be garso iščiuožė iš aikštės, Zigfridas prabėgom dar pamatė, kaip popiečio saulės spinduliuose sublyksėjo po jo numeriu arabiškos raidės, paskui saulė pasislėpė už debesų, ir jos staiga išnyko dulkėse ir dūmuose.

Zigfridas nepastebėjo Ilzos, kuri, savo vyro Kiurenbergo pakviesta į repeticiją, sėdėjo paskutinėje tik virš orkestro apšviestos salės eilėje šalia vienos rėčkos su žaliuojančiu medeliu ir klausėsi simfonijos. Muzika jai nepatiko. Ilza girdėjo tiktai disonansus, vienas kitam prieštaraujančius, nedarnius garsus, tai buvo betiksliai ieškojimai, kažkoks netvirtas eksperimentas, autorius blaškėsi iš vieno kelio į kitą, nė viena mintis nebuvo išbaigta, viskas nuo pat pradžių atrodė kažkaip trapiai, dvelkė abejone, buvo persisunkę neviltimi. Jai susidarė įspūdis, tarsi tas gaidas būtų parašęs žmogus, kuris pats nežino, ko nori. Galimas daiktas, jis nusivylęs,

kad nemato prieš save kelio, o gal jam nėra jokio kelio, kadangi pats kiekvieną taką užgožia savo nevilties naktimi ir padaro jį nepraeinamą. Kiurenbergas daug buvo pasakojęs apie Zigfridą, tačiau Ilza ligšiol jo nepažinojo ir buvo jam abejinga. Dabar Zigfrido muzika kėlė jai nerimą, o ji nenorėjo nerimauti. Toje muzikoje skambėjo kažkoks tonas, kuris ją gramzdino į melancholiją. Tačiau ji žinojo iš savo patirties, kad geriau vengti kančių ir melancholijos. Ji nebenorėjo kentėti. Nieku gyvu! Su kaupu prisikentėjo. Ji aukojo elgetoms milžiniškas sumas, tačiau neklausinėjo, kam jie elgetauja. Kiurenbergas diriguodamas būtų galėjęs visur, ir Niujorke, ir Sidnėjuje, daugiau uždirbti; kai jis ryžosi paruošti Zigfrido simfoniją konkursui Romoje, Ilza jo neatkalbinėjo, tačiau dabar apgailestavo, kad jis ėmėsi tos muzikos — kažkokio padriko ir beviltiško dalyko, atviro, niekingo, savo nuogumu begėdiško nusivylimo demonstravimo.

Po repeticijos Kiurenbergai nuėjo valgyti. Pavalgyti jie mėgo; valgydavo dažnai, sočiai ir skaniai. Laimė, iš jų išvaizdos to nebuvo matyti. Tas sotus ir geras maistas jiems nekenkė: abu buvo proporcingai sudėti, tačiau nenutukę, neišplerę, graži pora, nelyginant gerai prižiūrimi žvėreliai. Kadangi Ilza tylėjo, Kiurenbergas suprato, jog simfonija jai nepatiko. Kai žmogus tyli, sunku jam prieštarauti, ir Kiurenbergas galų gale ėmė girti Zigfridą kaip gabiausią iš naujųjų kompozitorių. Jis buvo pakvietęs Zigfridą užeiti vakare, tačiau dabar nežinojo, ar tas patiks Ilzai. Lyg tarp kitko, jis prisipažino jai, ir Ilza paklausė:

— Į viešbutį?

— Taip,— atsakė Kiurenbergas.

Ilza suprato, kad Kiurenbergas, kuris netgi kelionių metu, o keliaudavo jie be perstogės, labai mėgo gaminti valgį, nori pats šeimininkauti. Tai reiškė, kad Zigfridą jis tikrai gerbia, apie jį tupinėja, ir ji vėl nutilo. Ir kodėl gi jai nepriimti Zigfrido? Ji nemėgo atsisakinėti. Be to, ir su Kiurenbergu nenorėjo kivirčytis. Jie beveik nesikivirčydavo. Jų vedybinis gyvenimas buvo be rietenų, nesibardami jie iškentė visas negandas ir bėdas, skersai išilgai išvažinėjo visą pasaulį. Gerai, tegu Zigfridas ateina į viešbutį, tegu vyras šeimininkauja — ji neprieštaraus. Galimas daiktas, Kiurenbergas teisybę sako, gal Zigfridas tikrai malonus žmogus; tačiau jo muzika, jeigu ji nepasikeis, o Ilza nieku gyvu netikėjo, kad ji galėtų pasikeisti, nes tie garsai, nors jai ir nemalonūs ir labai padriki, buvo savotiškai nuoširdūs, ir kad ir kokie padriki, tačiau tam tikras žmogaus likimo atspindys, ir todėl negalėjo pasikeisti,— taigi toji muzika, nors Zigfridas, gal būt, netgi pasirodytų mielas, jai vis tiek bus antipatiška. Ilza stebėjo Kiurenbergą, kaip jis šiurkščiu škotiško milo kostiumu, girgždančiais storapadžiais batais žingsniuoja šalia jos, pražilęs, gerokai praplikęs, tačiau jo gerame, ryžtingame veide šviečia gyvos akys, ir, nors figūra kresnoka, vikriai bei tvirtai braunasi per triukšmingą Romos gatvių kamšalynę. Kiurenbergas atrodė užsidaręs, tiksliau pasakius, tvirtos ir ramios dvasios žmogus, gyvenąs vidiniu gyvenimu; jis niekuomet neparodydavo nekantrumo, sentimentalumo, tačiau vis dėlto Ilzai atrodė, jog prisiimtoji Zigfrido globa yra pernelyg jausminga; jis buvo sujaudintas, kad keturiasdešimt

ketvirtaisiais metais kažkoks vokiečių karo belaisvis iš kažkokios anglų stovyklos kreipėsi kaip tik į jį, savanorį emigrantą, buvusį nesavanorišką savanorį, per pirmąjį pasaulinį karą šturmavusį Langemarką, ir paprašė atsiųsti naujosios muzikos pavyzdžių. Kiurenbergui karo belaisvio Zigfrido laiškas buvo ženklas, žinia iš subarbarėjusios Europos, balandis, pranešęs, kad tvanas slūgsta.

Jie susėdo prieš saulę, mėgavosi saule, sėdėjo baisiai brangaus restorano Navonos aikštėje terasoje, džiaugėsi, kad ten sėdi, žiūrėjo į raminanti. harmonišką senovės arenos ovalą, mėgavosi laime, kad kautynės pasibaigė, valgė. Valgė paskrudusius, svieste iššutintus vėžiukus, švelniai pačirškintą paukštieną, citrinų sultimis ir alyva apšlakstytas salotas, milžiniškas, geidulingai raudonas braškes, užsigerdami sausu, uždegančiu kraują fraskačio vynu. Jie mėgavosi vynu. Mėgavosi valgiu. Gėrė pagarbiai. Valgė pagarbiai. Kramsnojo rimtai ir ramiai. Gurkšnojo rimtai ir linksmai. Beveik nesikalbėjo, tačiau labai mylėjo viens kitą.

Papietavę važiavo autobusu į stoties rajoną, kuriame gyveno. Autobusas, kaip paprastai, buvo sausakimšas. Jie stovėjo prisispaudę prie viens kito, prisispaudę prie kitų. Stovėjo tylūs, ramūs, patenkinti. Pasiekę stotį, nutarė užbėgti į nacionalinį muziejų Diokletiano termų griuvėsiuose. Jie mėgo antiką. Jie mėgo tvirtą marmurą, didingas statulas, kurias žmogus sukūrė pagal savo pavyzdį, vėsius sarkofagus, daug žadančius pilvotus vyno ąsočius. Jie aplankė erotus, faunus, dievus ir didvyrius, apžiūrėjo padavimų pabaisas, pasvajojo prie gražaus Veneros kūno ir miegančios Eumenidės galvos. Paskui

pasuko į blausią, giliai tarp aukštų namų įsispraudusią vėsią ir pilną šešėlių gatvelę už viešbučio, nuobodžios visų pakeleivių užeigos, kurioje Kiurenbergai jautėsi patogiai, užsuko į mėsinę, pamatė ant kraupių kablių kabančią skerdieną, bekraują, šviežią, vėsią, pamatė nelaimingų aukų — veršių bei avių — galvas, romias, nebylias, nusipirko nuo nuožulnaus marmurinio prekystalio minkštų bifšteksų, kurių tinkamumą Kiurenbergas patikrino, pamaigydamas juos pirštais, iš gatvės prekeivių nusipirko daržovių bei vaisių, senuose rūsiuose pasiieškojo vyno bei aliejaus, ir galų gale, gerokai paieškojęs ir išbandęs dantimis, Kiurenbergas susirado tinkamų ryžių, kurie, atrodo, nesutiš virdami. Abu, apsikrovę nešuliais, pasikėlė liftu į savo didelį, šviesų kambarį, patį ištaigingiausią šiame name. Jie buvo pavargę ir mėgavosi tuo nuovargiu. Pamatė plačią lovą ir iš anksto ėmė mėgautis jos vėsa ir švara. Buvo šviesus pavakarys. Jie neužsidangstė langų. Nusirengė dienos šviesoje, atsigulė į patalą ir užsiklojo. Prisiminė gražiąją Venerą ir strakaliojančius faunus. Jie mėgavosi savo mintimis, mėgavosi prisiminimais, paskui pasimėgavo vienas kitu ir pasinėrė į kietą miegą, į tą išankstinės mirties būseną, kuri sudaro trečdalį mūsų gyvenimo. Ilza sapnavo, kad ji Eumenidė, mieganèioji Eumenidė, švelniai vadinama Palankiąja, keršto deivė.

Jau laikas, reikia eiti, jis pranešė, kad ateis šiuo metu, dabar kaip tik sutarta valanda, jie laukia jo, o jis nebenori, delsia, baiminasi. Jis, Judejanas, baiminasi, o koks visą gyvenimą buvo jo devizas? „Aš nežinau, kas yra baimė!" Toji frazė daugelį

prarijo, jiems teko atsisveikinti su šiuo pasauliu, žinoma, kitiems, ne jam, jis tiktai įsakinėjo; jie krito beprasmiškose atakose, vardan beprotiško garbės supratimo gynė iš anksto prarastas pozicijas, gynė ligi paskutinio kraujo lašo, kaip vėliau Judejanas, atstatęs krūtinę, raportavo savo fiureriui, o tie, kurie pabūgo, tabalavo kilpose ant medžių ir žibintų, siūbuojami šalto mirties vėjo, su gėdingu užrašu ant užveržto kaklo: „Aš buvau perdaug bailus ginti savo tėvynę". Kieno tėvynę reikėjo ginti? Judejano? Judejano prievartos reichą ir jo grobikiškus sąjungininkus? Velniop juos visus! Žmones ne tiktai korė, juos giljotinavo, kankino, šaudė, jie mirė už tvirtovių sienų ir apkasuose, priešas taikėsi, žinoma, priešas ir šaudė, tačiau čia kulką paleisdavo bičiulis, toks, kad „nieks geresnio nesuras", čia siautėjo tėvynainis, išgarbintas ir išliaupsintas, o pasmerktas jaunuolis, deja, per vėlai suprasdavo, kur priešas ir kur draugas; Judejanas kalbėdavo tėviškai, sakydavo „mano berniukai", ir Judejanas kalbėdavo viešųjų išviečių žargonu, sakydavo „nudobkit tą kiaulę", visada jis būdavo liaudiškas, visada šaunuolis, apdovanotas sąmojum, tas senas slaptojo teismo budelis iš Landsbergo, tas kruvinas karo lauko teismo narys niūriose kariškių koncentracijos stovyklose Meklenburgo dvaruose, ta kaukolė ant esesininkų šalmo; netgi senieji stabai tapo išdavikais: Erhartas, kapitonas, puotavo su literatais ir sušiktais inteligentais, o Rosbachas bastėsi su pienburniais po visą šalį, mokytojų ir ilgaskvernių džiaugsmui vaidindamas misterijas; vien tiktai jis, Judejanas, visą laiką ėjo tikru ke-

liu, atkakliai, niekur iš jo neiškrypdamas, fiurerio, reicho ir garbės keliu.

Jis žingsniavo po kambarį, vaikščiojo minkštu kilimu, sienos buvo išmuštos medžiaga, šilkas gaubė kabančias lempas, ant lovos damasto drybsojo Benitas, nususęs katinas, spoksojo į Judejaną, pašaipiai mirkčiodamas akimis, tarsi norėdamas sumurkti: „Tu dar gyvas?"— o paskui pasibiaurėjęs dilbtelėjo į lovos kojūgalyje stovinčią lėkštę su keptomis kepenimis. Kam jis atsitempė čionai tą padarą? Gal čia kokia magija? Ne, Judejanas niekada netikėjo jokiais antgamtiniais dalykais. Jis buvo tik sentimentalus žmogėnas, negalėjo žiūrėti, pasipiktino, kad erzinamas šitoks gyvulys. Benitas! Prakeikti varvanosiai! Judejanas gyveno Veneto gatvėje pasiuntinių bei ministrų viešbutyje; čia taipogi gyveno NATO generolas, JAV plieno koncernų prezidentas, „Farbenindustrie" priežiūros taryba, čia susirado prieglobstį premijuotų kinobiustų paroda, čia turėjo savo narvus visokie aferistai ir kokotės, kokių tik paukščių nesuskrenda į Romą, įvairiausių fasonų barzdos, sauja apgniaužiamos siuvėjų susiaurintos talijos, pasakiškai brangūs kostiumai, merginas gali pasmaugti per taliją, tačiau rankos kyla ne prie talijų, o prie standžių krūtinių ir stamantrių pasturgalių, jausdamos viliojantį, gundantį, jaudinantį kūno virpulį po plonais nailonais, užčiuopdamos siaurą, dirginantį diržėlį, einantį per pilvą, per šlaunis ligi pat kojinių voratinklio,— kardinolai tame viešbutyje negyveno.

Jis nusiėmė mėlynus akinius. Blyškiai melsvos akys atrodė kažkokios pavandeniavusios. Gal jis pasielgė lengvabūdiškai, čia apsistodamas? Ir stai-

ga nusijuokė. Pirma, jis teisus, dabar, kaip ir visada, antra, kokie dabar pučia vėjai? Viskas atleista ir užmiršta. Tai buvo vienas Judejano pokštų, o pokštauti jis visada mėgo, apsistoti kaip tik šiame viešbutyje, nors jo pavardė pase ne jo pavardė, o gimimo vieta ne jo gimimo vieta, tačiau apskritai dokumentas tikras, su diplomato viza. Judejanas — didelis tūzas. Visada buvo ir dabar vėl yra. Jis gali sau leisti čia apsigyventi ir mėgautis anų didingų dienų prisiminimais: po šiuo stogu kažkada buvo jo rezidencija, iš čia jis davinėdavo įsakymus Venecijos rūmams, iš šio viešbučio salės jis įsakė sušaudyti įkaitus.

Kuo jam apsirengti? Jis tikras dabita, turi daugybę kostiumų, pasiūtų iš angliškos medžiagos nagingų arabų siuvėjų, jis tapo aukštuomenės žmogumi, eidamas į viešuosius namus išlieti energijos perteklių, netgi išsikvėpina, to jis išmoko iš šeichų, tačiau kad ir kaip būtų apsirengęs, jis visada yra tas pats Judejanas, infantilinis tipas, niūrus berniukų didvyris, kuris niekaip negali užmiršti, kad tėvas, pradžios mokyklos mokytojas, jam perdavo kailį už tingėjimą ir nenorą mokytis. Gal juodu kostiumu? Šitas susitikimas turi būti iškilmingas. Tačiau tokiais atvejais gal netinka kvėpintis. Ten, kur jis eina, neatsiduoda muskusu. Ten ožys slepiamas. Vokiečių biurgeriai vėl atkuto. Dabar jie vėl subtilių manierų žmonės. Ar žymu, iš kur jis atvyko? Ar paliko jam žymę praeities kruvini keliai, dabarties karščiai, sausros, smėlis?

Jis atvyko iš ten, kur gyvena šakalai. Naktimis jie stūgaudavo. Nepažįstamos žvaigždės spindėjo danguje. Kas jam darbo tos žvaigždės? Jos tik orien-

tyrai virš vietovės žemėlapio. Šiaip jis jų nė nematydavo. Negirdėdavo nė šakalų staugimo. Jis miegodavo. Miegodavo ramiai, taikiai, be sapnų. Kiekvieną vakarą krisdavo į miegą it akmuo į šulinį. Jokie košmarai, jokie sąžinės graužimai nedrumsdavo jam ramybės, nepersekiodavo jokios šmėklos. Tiktai signalas keltis pažadindavo miegalį. Tai būdavo gerai žinoma, širdžiai miela muzika. Iš dykumos dvelkdavo audra. Rago garsas suskardėdavo ir nutildavo. Trimitininkas buvo toks ištižėlis, jį vis reikėdavo niūkti. Smėlis čaižydavo barako sienas. Judejanas atsikeldavo iš siauros žygio lovos. Jis mėgo kietą guolį. Jam patiko tas išbaltintas kambariūkštis su skardine spinta, atlenkiamu stalu, kampe stovinčiu praustuvu, patiko surūdijusių ąsočių ir dubenėlių terškėjimas. Jis galėjo gyventi ištaigingoje sostinės viloje kaip vyriausiasis instruktorius, armijos organizatorius, visų graibstomas, gerai apmokamas specialistas, koks iš tikrųjų ir buvo. Tačiau jis mėgo kareivines. Jos palaikė jo savigarbą, jos vienos teikė saugų prieglobstį. Kareivinės — tai tėvynė, draugai, atrama ir tvarka. Tačiau iš teisybės tai buvo tik tuščios mokinuko frazės, iš kurių jis sėmėsi stiprybės. Kieno draugu Judejanas galėjo būti? Jam patikdavo žiūrėti į dykumą. Jį masino ne jos neaprėpiama platybė, o jos nuogumas. Dykuma Judejanui buvo milžiniška pratybų aikštė, frontas, nuolatinis kutenantis dirgiklis, palaikantis vyriškumą. Sostinėje apie jį lakstytų lengvakojai tarnai, jis miegotų su karštapilvėmis merginomis, svaigdamas jų glėbiuose, galėtų maudytis nelyginant koks paša kvapniose maudyklėse. Tačiau jis prausdavosi stovyklose, iki raudonumo įsitrinda-

mas šepečiu odą, skusdavosi senoviniu vokišku skustuvu, kurį kelnių kišenėje atsivežė nuo pat Veidendamerbriukės ligi šios dykumos, ir jausdavosi kuo puikiausiai. Jis galvodavo: kaip nusvilintas šernas. Jo klausa buvo gera. Jis girdėdavo vyrų šnaresį, vandens pliuškenimą, rėčkų bildesį, švilpimą, blevyzgas, keiksmus, komandas, batų girgždėjimą, durų trankymą. Jis uostydavo kareivinių orą, kuriame buvo nelaisvės, vergijos, pokosto, ginklų tepalo, aštraus muilo, salstelėjusios pomados, rūgštaus prakaito, kavos, karštų aliuminių indų, šlapimo kvapas. Tai baimės kvapas. Tačiau Judejanas neįtarė, kad tas kvapas — baimės. Juk jis nežino, kas yra baimė, giriasi savo paties atspindžiui, nuogas ir pilvotas stovėdamas priešais musių nutupėtą veidrodį. Paskui susijuosia diržu. Čia jis ištikimas senosios mokyklos auklėtinis. Be to, diržas suveržia pilvą, išsikiša sėdynė. Tai senų generolų triukas, Judejanas išeina į koridorių. Žmonės, nuolankūs šešėliai, sprunka prie sienų, visiškai prie jų prisiploja. Jis jų nepastebi. Jis veržiasi laukan. Kruvinai raudona saulė plaukia dangumi, tarsi nešama smėlio audros. Judejanas apeina išsirikiavusius kareivius. Audra plaiksto chaki spalvos uniformas. Aštrus smėlis nelyginant stiklo šukės raižo visą kūną ir čaižo tankus it kruša. Judejanui patinka toks vaizdas. Dykumos sūnų paradas! Jis įsižiūri į juos. Mato migdolines akis, tamsias, žibančias, išdavikiškas, mato rudą odą, mato saulės nusvilintus veidus, mauriškas fizionomijas, semitiškas nosis. Jo kareiviai. Jo kareiviai negyvi. Viršum jų kapų žolė, sniegas, akmenys ir smėlis, jie amžinu miegu miega užpoliarėje, Prancūzijoje, Italijoje, Kretoje, Kau-

kaze, o kai kurie tiesiog užkasti kalėjimų kiemuose. Jo vyrai! Jo vyrai dabar štai šitie. Judejanas nejautė likimo ironijos. Jis žengdavo tvirtu paradą priimančio vado žingsniu, griežtai ir tiesiai žvelgdamas į migdolines akis, žibančias, išdavikiškas, užsisvajojusias. Judejanas nematydavo priekaišto tose akyse. Jis nepastebėdavo jose kaltinimo. Judejanas atėmė iš tų žmonių romumą, nesudėtingo padaro romumą. Jis atėmė iš jų išdidumą, įgimtą tų haremo patinų savigarbos jausmą. Jis palaužė juos, išmokydamas tiktai vieno dalyko: paklusnumo. Jis gerai juos apšlifavo, taipogi senosios mokyklos pavyzdžiu. Stovi jie prieš jį tiesūs ir išsilygiavę, tarsi alaviniai kareivėliai, o jų dvasia negyva. Jie — kareiviai. Jie — tik žmogiška medžiaga. Jie — paruošti kovai, patrankų mėsa. Judejanas neleisdavo laiko veltui. Jis neapvildavo savo šeimininkų. Kur Judejanas komanduoja, ten atgimsta senoji prūsų šlovė, kur jis nuvyksta, ten jo didžioji Vokietija. Dykumų smėlis jam visada tėviškės smėlis. Nors Judejanas ištremtas, tačiau jo šaknys sveikos; savąją Vokietiją, kuri ilgainiui pagydys pasaulį, jis tebenešioja širdyje. Aplinkui audra, o vėliavos stiebas stūkso aukštai iškilęs, jis vienišas stiebiasi į smėlio apneštą saulę, vienišas stiebiasi į bedievišką tuštumą. Nuskamba komanda. Šauksmai it elektros srovė nueina per kareivius. Jie dar labiau pasitempia, ir vėl pakyla vėliava! Koks didingas beprasmiškumo simbolis! Žaliame fone švyti raudona Rytų žvaigždė. Čia dar galima iškišti užsigulėjusias prekes, nacionalistinės valstybės šmėklą, ištikimybę jai, priešiškumo kitataučiams idėją, čia dar galima pa-

sipelnyti iš tų brolių, kuriems Judejanas dėkingas, kad šiandien vėl turi pinigų, autoritetą ir padėtį.

Juodas kostiumas aiškiai netinka. Judejanas su juo atrodo kaip nutukęs konfirmantas ir pasipiktina, prisiminęs, kaip kadaise tėvas, pradžios mokyklos mokytojas, privertė jį šitaip išsipusčiusį eiti prie viešpaties altoriaus. Tai buvo tūkstantis devyni šimtai penkioliktaisiais, jis veržte veržėsi iš mokyklos į frontą, tačiau mažojo Gotlibo nepriėmė, ir jis paskui atsikeršijo; tūkstantis devyni šimtai septynioliktaisiais pirma laiko gavo mokyklos baigimo pažymėjimą ir pateko į karininkų kursus, bet ne į frontą, paskui tapo leitenantu, irgi ne fronte, tačiau paskui kulkos vis dėlto švilpavo apie Judejaną, savanorių korpuso karas, kautynės prie Anabergo, mūšiai su spartakiečiais, Kapo pučas, neramumai Rure ir pagaliau šaudymas žmonėms į pakaušį miškuose, kur jie veikdavo slaptojo teismo pavedimu. Tokia buvo jo bohema, tokia buvo jo jaunystė, o jaunystė graži, kaip dainuojama dainoje, ir ji nebegrįžta. Betarnaudamas Hitleriui, Judejanas tapo buržujumi, padarė karjerą, aptuko, išsikovojo aukštų titulų, vedė, susigiminiuodamas su „kovo žibute", bendražygiu iš Kapo pučo, savanaudžiu ir pataikūnu karjeristu, oberprezidentu ir oberburmistru, fiurerio finansų administratoriumi, denacifikacijos pakeleiviu, dabar vėl iškilusiu, liaudies vėl išrinktu miesto galva, savaime suprantama, išrinktu griežtai demokratiniais principais, taigi susigiminiavo su Friderichu Vilhelmu Pfafratu, tapo jo svainiu, nors laikė jį paskutiniu šūdžiumi ir vieną silpnumo valandėlę laiške parašė jam, kad jie nelietų dėl jo ašarų, nes jis gerai įsitaisęs, o paskui sutiko su tuo

idiotišku pasimatymu Romoje. Svainis atrašė, žadėdamas viską sutvarkyti. Ką sutvarkyti? Sugrįžimą tėvynėn, kaltės išpirkimą, amnestiją ir galų gale šiltą vietelę? Dedasi visagalis! Argi Judejanas nori grįžti? Ar jam reikalinga kaltės išpirkimo iliuzija, amnestijos suteikta laisvė? Jis ir taip laisvas; štai jo biznio sąrašai. Reikia užpirkti visokių ginklų: tankų, patrankų, lėktuvų, ginklavimosi liekanų — tie ginklai jau pasenę būsimoms didžiosioms skerdynėms, tačiau mažam karui dykumoje, pučams ir sukilimams dar kaip sykis. Judejanas turi kreditų banke, visokiausių įgaliojimų. Jam teks prekiauti su ginklų spekuliantais iš abiejų žemės pusrutulių. Teks verbuoti senuosius bendražygius. Jis reikalingas žmogus, jis veikia. Jam tas patinka! O čia, girdi, šeima! Gryniausias mėšlas! Reikia būti tvirtam! Tačiau Ieva jam buvo ištikima, tikra vokietė, tikros moters pavyzdys, dėl kurio jie, neva, gyveno ir kovojo; beje, kai kurie tuo ir tikėjo. Jis bijojo. Bijojo Ievos, neišsidažiusios, paprastai susirišusios plaukus, tikros vokietės, tikinčios galutine pergale; jai nieko neprikiši, žinoma, bet jinai jo netraukia. Be to, ji tikriausiai visai išsekusi. O sūnus? Keistas sutvėrimas. Kas slypi už to neįtikėtino maskarado? Laiškuose buvo užuominų apie kažkokias permainas, bet jis nesuprato, kas ten turima galvoj. Jis išskleidė prieš save Romos planą tarsi generalinio štabo žemėlapį. Jam reikia nusileisti Liudovizio gatve, paskui Ispanijos laiptais, nuo kurių viršaus jis su viena patranka viešpatautų visame mieste, vėliau pasukti į Kondočio gatvę prie to miesčioniško viešbučio, kuriame jie visi sulindę tūno, laukdami jo. Žinoma, jam irgi derėtų gyventi ta-

me, anot gidų, vokiečių pamėgtame viešbutyje, tautiečių kamšalynėje, šeimos atmosferoje, ir Fridrichas Vilhelmas Pfafratas, nenuilstantis, protingas protingų bei įgyvendinamų nacionalinių pretenzijų atstovas, Pfafratas, kuris vėl iškilo ir, galimas daiktas, jautėsi protingiausias iš visų, nes vėl prasibrovė prie lovio ir buvo pasiruošęs iškelti Vokietiją į naujas aukštumas, svainis Pfafratas, oberburmistras ir gerbiamas Federatyvinės respublikos pilietis, tikriausiai norėjo suteikti pastogę ir prieglobstį jam, visų vaikomam vargšui, kaip jis, matyt, įsivaizdavo, norėjo priglausti prie krūtinės tą benamį, girdi, kas buvo, tas pražuvo, ir tie pridaryti nemalonumai, ir anketų baimė, ir visa ta denacifikacijos velniava. Papūskit į nosį! Tokia idilija ne Judejanui. Jis jau perdaug toli nuėjęs. Jis miręs arba laikomas mirusiu, Berlyno nuolauža, dingęs be žinios didžiojo valymo metu, nuteistas Niurnberge in kontumaciam[1], suprantama, ne be abejonės, nes Aukštasis teismas, sprendžiąs žmonių likimus, lemtį ir dalią, o taipogi istorijos predestinaciją, pats knapinėjo istorijos labirinte ir buvo ne teisingumo deivė užrištomis akimis, o gūžinėjanti kvailė, kuri, neteisėtai teisėjaudama, susidėjusi ir susipainiojusi su nusikaltėliais, pati buvo ligi ausų įklimpusi amoralių veiksmų liūnan, Aukštasis teismas neturėjo nė vieno liudytojo, kuris būtų galėjęs paliudyti, kad Judejanas miręs, ir nė vieno, kad jis dar tebėra gyvas, ir todėl Aukščiausiasis teisėjas rūpestingai, nes ką gali žinoti, gal tas nelabasis dar tūno kur pasislėpęs, perlaužė kalaviją viršum visam pasauliui pa-

[1] Už akių *(lot.)*.

baisa apskelbto Judejano galvos ir išmetė jam mirties burtą, už akių, kaip jau minėjom, ir tai buvo protinga ir išganinga, nes nedorėlis protingai ir išganingai išsisuko nuo kilpos, su kuria anomis dienomis visi švaistėsi perdėm skubotai, ir galų gale paaiškėjo, kad teismas, nepakoręs Judejano, protingai ir išganingai išvengė klaidos, nes Judejanas buvo numatytas tolimesniam panaudojimui kaip pabaisa, juk karas žiaurus amatas. Oberburmistras į Romą atvyko tikriausiai nuosavu automobiliu, jis vėl, matyt, nestokojo pinigų „mersedesui", o gal ir miestas jam suteikė susisiekimo priemonę leistis į šią gražią kelionę, Italija — svajonių šalis, ten krypsta vokiečių akys, ir Pfafratas, vokietis, savo knygų spintoje laikė odiniais viršeliais Getę ir „Mokesčių mokėjimo komentarus", stovinčius šalia veimariečio, įtartino subjekto,— iš Veimaro niekuomet nesitikėk nieko gero — ir skaitė juos susikaupęs, o Judejanas niršo, pagalvojęs, kad svainis vėl vartosi kaip inkstas taukuose — juk tai išdavystė, niekšinga išdavystė, kaip jį ir žemė nešioja. Ir Judejanas galėjo pasigirti automobiliu, jam anaiptol nereikia vaikščioti pėsčiomis, o jei vaikšto, tai tik savo malonumui, jis tiesiog panoro pėsčias tarytum piligrimas nukeliauti į jų miesčionišką gūžtą, tai kaip sykis tiko prie šios situacijos ir miesto, jis norėjo išlošti laiko, be to, Roma, kaip žinia, Roma, kur įsikūrę dvasininkai, kur gatvėse knibždėte knibžda sutanų, Roma, kaip žinia, gražuolis miestas, ir Judejanas galės bent kartelį po jį pasižvalgyti, ligšiol jam vis nebūdavo kada, jis čia tik reprezentavo, jis čia tik įsakinėjo, jis čia siautėjo, dabar gali pereiti per Romą pėsčias, pasimėgauti miesto

dovanomis: švelniu klimatu, istorinėmis vietomis, rafinuotomis prostitutėmis, gardžiais valgiais. Kuriems galams to atsisakyti? Jis ilgai išbuvo dykumoje, o Roma tebestovi kaip stovėjusi, ji nesugriauta. Sako, Roma — amžinas miestas. Tai dvasininkų ir profesorių svaičiojimai. Judejanas čia parodė savo žmogžudžio veidą. Jis geriau žino. Jis savo akimis matė, kaip daugybė miestų buvo nušluota nuo žemės paviršiaus.

Ji laukė. Laukė vienui viena. Niekas nepadėjo jai laukti, nesutrumpino šnekomis laukimo laiko, be to, ji ir netroško, kad jai kas trumpintų laukimą ir kad ja kas rūpintųsi, nes tik ji viena sielvartavo, tik ji nešiojo gedulą, ir netgi Ana, jos sesuo, nesuprato, kad Ieva Judejan verkia ne prarastų turtų, ne prarastos padėties ir gero vardo, ir netgi ne gedėjimas Judejano, kurį ji kaip didvyrį matė valhaloje, nublyškino jos skruostus — ji gedėjo didžiosios Vokietijos, liejo ašaras dėl fiurerio, raudojo, kad išdavystė, klasta ir priešinga prigimčiai sąjunga sužlugdė vokiečių visai žmonijai neštą laimės idėją, raudojo dėl tūkstantmečio trečiojo reicho. Iš salės išsiveržęs juokas aidėjo laiptuose ir koridoriuose, iš kiemo kartu su virtuvės kvapais pro jos langą brovėsi amerikietiško šokio melodija, kurią dainavo berniūkštis italas, virėjo parankinis; tačiau ji negirdėjo nei juoko, nei jaunatviškai linksmos negrų melodijos, nuskaidrintos itališkuoju belkanto, apsirengusi juodais rūbais, ji stovėjo kambaryje, tame narve iš akmenų, beprotybės, susvetimėjimo ir amžinybėn plaukiančio laiko, stovėjo pilna žvėriško pykčio ir keršto, tarsi juodon naktin nugrimzdu-

si mituose, išsigalvotuose, išsifantazuotuose ir tikimuose; žilstelėję, apiblukę šiaudų spalvos plaukai atrodė kaip kviečių pėdas, kurį lauke paliko tolimo griaustinio išsigandę ir išlakstę bernai, tie plaukai, rūpestingai surišti mazgu, kūpsojo virš išblyškusio, pailgo, kampuotu smakru veido, sielvarto veido, siaubo veido, sulysusio ir išdžiūvusio kaip kaukolė, kaip tas ženklas, kurį Judejanas nešiojo ant aukštos uniforminės kepurės; ji buvo panaši į šmėklą, ne į eumenidę, o šiaurės šmėklą, ūkų vaiduoklį, kurį kažkoks beprotis atvežė į Romą ir uždarė viešbučio kambaryje.

Tas kambarys buvo nedidukas, pats pigiausias viešbutyje, nes ji pati taip pageidavo, o jos svainis Fridrichas Vilhelmas, kuris nenorėjo suprasti, kad kaip tik jai lemta nuplauti Vokietijos gėdą, svainis Fridrichas Vilhelmas juk dėl jos išsiruošė į šią kelionę, tą sakė ir Ana,— taigi Fridrichas Vilhelmas Pfafratas meiliai patapšnojo jai per nugarą ir tarė: „Nenusimink, Ieva, aiškus dalykas, kad mes susigrąžinsime Gotlibą!" Ji atšoko ir ligi kraujo įsikando lūpą, nes svainis pasakė „Gotlibą", anksčiau jis nieku gyvu nebūtų drįsęs taip daryti, juk tai stačiai išdavystė štandartenfiurerį, SS generolą ir vieną aukščiausių bedieviškos nacistinės partijos pareigūnų pavadinti „Gotlibu[1]". Judejanas neapkentė savo vardo, to ilgaskverniško skiedalo, primesto jam tėvo, pradžios mokyklos mokytojo, jis nenorėjo būti dievą mylinčiu ir liepė namiškiams bei draugams vadinti jį Gecu, o tarnybinius ir oficialius raštus pasirašinėdavo G. Judejanas. Gecas buvo

[1] G o t t — dievas; l i e b e n — mylėti *(vok.)*.

išvestas iš Gotlibo ir priminė audringas dienas savanorių korpuse, tačiau Fridrichas Vilhelmas, turįs spintoje odiniais viršeliais Getę ir būdamas korektiškas žmogus, Gecą laikė netinkamu; nors tai ir grynai vokiškas vardas, tačiau perdaug aiškiai primenąs garsiąją citatą, be to, pretenzingas, savavališkai pasisavintas, reikia vadintis tuo vardu, kokį gavai per krikštą, todėl dabar, pasijutęs žymiai stipresnis, jis drįso vėl jį vadinti Gotlibu, nors ir pats pripažino, kad toks vardas juokingas ir netinkamas tikram vyrui.

Ji buvo juodais rūbais. Juodai apsirengusi, vaikščiojo nuo lango prie veidrodžio, pakabinto viršum praustuvo, vaikščiojo iš kampo į kampą nelyginant po kamerą, tarsi narve uždarytas neprijaukintas žvėris. Per visus šiuos metus ji nešiojo gedulą, tiktai kardomojo kalinimo stovykloje buvo be gedulo, nes ją areštavo kelionės drabužiais, bet kai išėjo laisvėn, pasiskolino iš sesers juodą suknią, nes visi jos rūbai buvo dingę, spintos išplėštos, namai, priklausę Judejanui, atimti. Netgi sulaukusi žinios iš to, kurį laikė žuvusiu, Ieva visos Pfafratų šeimos nuostabai nenusiėmė gedulo, nes ji liūdėjo ne vyro, ne žuvusio didvyrio, kokį jį įsivaizdavo, ir kad jis gyvas, tik dar labiau didino jos sielvartą, jis pasiteiraus apie sūnų, o ji negalėjo jo išsaugoti, tačiau, galimas daiktas, patsai Judejanas atgailaudamas mušėsi krūtinėn ir dabar vėl gyvena kaip ponas. Ji nepyko ant jo, kad jis miegojo su kitomis moterimis, tą jis visuomet darydavo ir visuomet jai pasipasakodavo, ką gi, toks jau karių gyvenimas, ir jeigu jis paleisdavo į pasaulį vaikų, tai būdavo kario vaikai, geros rasės, smogikų ir fiu-

rerio patikėtinių pamaina, bet kad jis pasislėpęs kažkur Rytų šalyse, dėl to jai buvo neramu, jai vaidenosi, kad ir jis, ko gero, tapo išdaviku, suteršė rasės bei kraujo grynumą švelniame klastingame klimate, rožėmis kvepiančioje haremų tamsoje, česnaku trenkiančiose landynėse, susidėjęs su negrėmis ir semitėmis, kurios tik ir laukia progos atsikeršyti, pasigviešusios germaniškos sėklos. Ieva mielai suorganizuotų ištisą armiją ir tuos vaikus, Judejano benkartus, pristatytų Vokietijon; čia reikėtų nustatyti jų kraujo grynumą: vokiečiai tegu gyvena, metisai temiršta.

Kieme virėjo parankinis vėl švilpiniavo kažkokią negrų dainelę, įžūlią ir pašaipią, o sodrus nuoširdus juokas, kartais primenąs kudakavimą, aidėjo iš salės laiptuose ir koridoriuose. Oberburmistras Fridrichas Vilhelmas Pfafratas sėdėjo su Ana, savo žmona, ir jaunesniuoju sūnumi Ditrichu vokiečių pamėgto viešbučio salone, jau spėjęs užmegzti pažintį su kitais Italijon atvykusiais turistais, tų pačių sluoksnių bei pažiūrų tautiečiais; jie taipogi išnešė sveiką kailį, kažkada drebėjo iš baimės, o dabar, kaip ir Pfafratai, viską užmiršo; jie suvažiavo čionai „folksvagenais", „mersedesais", pasigydę vokiečių praktiškumu, besišvaistą devizomis ir todėl visur mielai laukiami; jie šnekučiavosi, sriubčiojo saldų vermutą, pasitiesę kelių planus ir kelionių vadovus, aptarinėjo maršrutus: neblogai būtų nuvažiuoti į Tivolį ir Fraskatį, užsukti į atstatytą Kasino vienuolyną, ne pro šalį būtų dirstelti į kautynių vietas, kurios tokiems vyrams nekelia siaubo; kuris nors iš jų apsižvalgytų ir, radęs pažįstamą vietą, sušuktų: „Čia stovėjo mūsų bate-

rija, nuo čia mes pliekėme juos, čia iš paskutiniųjų gynėme savo pozicijas",— ir tuomet visi pamatytų, koks jis šaunuolis, paskui pagarbiai, nes juk jis doras karys, taip sakant, žudikas sportininkas, imtų pasakoti apie tomius ir jankius, galimas daiktas, netgi apie lenkų legionierius iš Anderso armijos, nors apie pastaruosius kažin, nes lenkas vis dėlto yra lenkas, o karių kapinėse, pakiliai nusiteikęs, pagerbtų save ir žuvusiuosius. Juk žuvusieji nesijuokia, jie negyvi, o gal jie neturi laiko ir jiems nesvarbu, kas iš gyvųjų juos aplanko, jie dabar kitimo stadijoje, gyvenimo sutepti ir apkaltinti, nors, galimas daiktas, visai nekalti, jie kyla atgimti naujai išpirkimo egzistencijai, naujai kaltei, naujai betikslei būčiai.

Fridrichas Vilhelmas Pfafratas buvo nepatenkintas, kad Judejanas verčia juos laukti. Tačiau, gal būt, jis dar neatvyko į Romą, gal kelyje pasitaikė nenumatytų kliūčių, iškilo kokių nors keblumų su pasu, šiaip ar taip, jo padėtis kebli, reikia būti atsargiam. Nedera pulti kaip akis išdegus, tačiau dabar, kai svainis taip netikėtai prisikėlė iš numirusiųjų, Pfafratas nusprendė, jog atėjo laikas tylomis numarinti Judejano bylą, žinoma, atsargiai, be jokio triukšmo ir skandalo, kad pats nesusikompromituotum; juk ką gali žinoti, dar koks betėvynis tipas ims ambryti, nors kartuvių gadynė visiems laikams praėjo, bent jau jiems, amerikiečiai atėjo į protą, blaiviai vertina padėtį ir vokiečių panaudojimo galimybę, o tie neapykantos sukelti jausmai ir kerštingi nuosprendžiai jau seniausiai pripažinti kaip kvaili ir netaktiški. Ruzveltas mirė, įtariama, jog jis bendradarbiavo su komunistais. O kas toks

Morgentau? Menkystė! Kas liko gyvas, tegu sau gyvena. Judejanui, galimas daiktas, atsiras kokia nors vietelė žemės ūkio sąjungoje, o toliau — pamatysime. Ir Ieva liautųsi svaičiojusi; viskas gerai, jis, Fridrichas Vilhelmas Pfafratas, tikras nacionalistas, tačiau reikia suprasti, kad vokiečiai prašovė pro šalį ir todėl dabar reikia viską pradėti iš naujo. Prūsija velnioniškai prisibadavo! O visoje šalyje ar geriau buvo? Dabar vėl labai daug pasiekta, ne, ne bado prasme, tai tik vaizdingas posakis, pamokoma didingai sunkių laikų legenda, šiaip badas — tiktai tuščių pilvų urzgimas po išdavikiškai pralaimėto karo, apie kurį geriau nebegalvoti; apie gerovę, kuri tokia apčiuopiama ir visai ne legenda,— štai apie ką reikia galvoti ir už ko laikytis; galų gale pasiturimas gyvenimas, galimas daiktas, įtikins sūnus, tas per suirutę išklydusias avis, išbaidytas vėliau laimingai įveiktos netvarkos,— gal jie sugrįš ir vėlei ims eiti tėvų pramintais takais.

Vokiečių federacija turi savo demokratinių silpnybių, tai savaime suprantama ir iš pradžių vargu ar ką nors galima pakeisti, tačiau apskritai okupuotoje šalyje gera tvarka ir viskas paruošta, vieną gražią dieną bus galima kaip reikiant įtempti vadeles, pažvelgti toliau, perspektyvos neblogos, Pfafrato praeitis bus teigiamai įvertinta, ji duos jam geriausias rekomendacijas; o dėl sūnų, tai jų neprotingumas, polinkis viską perdėti ir tariamasis sąžinės graužimas tėra tiktai laikinas reiškinys, epochos liga, kuri praeis kaip praeina per ilgai užtrukęs lytinio brendimo laikotarpis. Fridrichas Vilhelmas Pfafratas čia turėjo omenyje ne tiek Adolfą Judejaną, savo sūnėną, kiek Zigfridą, vyresnįjį sū-

nų, kuris jį paliko; jaunesniuoju, Ditrichu, jis negali skųstis: vaikinas — tikras senovės germanas, įstojęs į studentų korporaciją, kuriai kadaise priklausė ir tėvas, perėmęs jų papročius ir gero elgesio taisykles, įgijęs pažinčių, ruošiasi laikyti referendaro egzaminus, o dabar džiaugiasi, kad galės aplankyti mūšio lauką prie Kasino, kaip ir dera jaunam žmogui. Tačiau Zigfridas išėjo iš kelio. Trauk jį velniai, tegu sau būna kapelmeisteriu, juk ir muzikos srityje yra gerai apmokamų vietų. Fridrichas Vilhelmas Pfafratas gerai informuotas žmogus, jis iššniukštinėjo, kad Zigfridas Romoje. Tai jam pasirodė kaip aiški užuomina, kaip palanki proga pasikalbėti ir susitaikyti. Žinoma, bus nelengva, nes, vaizdingai tariant, Zigfridas, matyt, tebesimurkdo klampynėje, o muzikos konkurso programa skelbia siurrealizmą, kultūrbolševizmą ir naujovišką negrų kakofoniją. Negi vaikinas toks aklas? Tačiau, galimas daiktas, šiandieną taip ir daroma karjera, kadangi žydai vėl pralindo į tarptautinius postus ir dalija šlovės vainikus bei premijas. Pfafratas perskaitė, kad Zigfrido simfonijai diriguos Kiurenbergas, ir iš karto jį prisiminė.

— Prisimeni Kiurenbergą?— paklausė jis žmoną.— Trisdešimt ketvirtaisiais jis pas mus buvo vyriausiuoju dirigentu, vėliau gavo kvietimą į Berlyną.

— Jis gi vedė Aufhoizerio dukterį,— atsakė Ana.

— Taip,— tarė Pfafratas,— todėl jam su Berlynu nieko neišėjo, ir mes nebegalėjome jo ilgiau laikyti.— Jam pasirodė, kad jis, kaip provincijos oberprezidentas,— gauleiteriai tuo metu dar nebuvo pasiglemžę visos valdžios — lyg ir palaikė Kiurenbergą, ir tas dabar jį džiugino, nes aiškus dalykas, kad

Kiurenbergas su dėkingumu prisimins tėvą, atlikdamas ir propaguodamas sūnaus kūrinį. Bet...

Ieva viršuje, savo kambario narve, ištempusi ausis klausėsi, kada pasigirs keršytojo žingsniai.

Durys ėmė suktis, tai balta pirštinėta šveicoriaus ranka, liokajaus ranka, budelio ranka, mirties ranka įsuko įėjimo ir išėjimo karuselę, tai didžiai pagarbus, itin atsidavęs ir paslaugus, pasiruošęs per gerklę ištraukti arbatpinigius tarnas pasuko duris, ir Judejanas pasijuto išblokštas iš viešbučio, netekęs saugumo, kurio jam teikė pinigai bei padėtis, išgrūstas iš jį globojančios valdžios prieglobsčio, tiesa, šį kartą iš svetimos šalies, netgi iš svetimos rasės pasiskolintos valdžios, mįslingos Rytų šalies valdžios, tačiau vis dėlto valdžios su valstybiniu suverenumu ir vėliava,— staiga jis pasijuto toks bejėgis. Pirmą kartą po daugelio daugelio metų Judejanas atsidūrė kaip paprastas mirtingasis tarp kitų mirtingųjų: be palydovų, be apsaugos, be ginklo — kresnas, pagyvenęs civilis tamsiu kostiumu. Jis sutriko, kad niekas į jį nekreipia dėmesio. Praeiviai susidurdavo su juo, užkliudydavo jį, pastumdavo, paskubomis sviesdami abejingą „pardon". Pardon Judejanui! Jis žengė aklai keletą žingsnių. Niekas nežiūrėjo pagarbios distancijos. Reikėtų tik grįžti į viešbutį, paskambinti savo šefo pasiuntinybėn, ir jam kaip mat atsiųstų automobilį su arabišku numeriu. Užtektų tik pamoti baltapirštiniui viešbučio šveicoriui, ir tas, visuomet pasiruošęs patarnauti, šaižiai švilptelėjęs nedideliu švilpuku, iškviestų taksi. Kadaise jie visi išsitempę stovėjo špaleriais! Dvi eilės juodomis uniformomis! Dvidešimt

automatų, ir jo automobilį lydėjo viena mašina su apsauga priekyje kita užpakalyje. Tačiau dabar jis nori paeiti pėsčias. Ko gero, bus koks trisdešimt metų, kaip jis pėsčias nevaikšto po miestą. Kai Berlynas liepsnojo kaip pragaras, kai visas pasaulis jį vijosi, Judejanui teko pasipustyti padus, šliaužti per purvą, lipti per lavonus, ropoti tarp griuvėsių, tik šitaip jis išsigelbėjo. Kaip? Atsitiktinumo arba apveizdos dėka, kaip pasakytų fiureris, sužlugęs, apipiltas benzinu, paverstas pelenais ir vis dėlto nesužlugęs, nes tokių pasitaiko per šimtmetį vienas, jo dvasia vėl pradeda atgyti — taigi apveizda išgelbėjo Judejaną ir nuvedė į pažadėtąją žemę, ne žydų, o kitų tamsiaveidžių brolių. Judejanas ir ten nevaikščiojo pėsčiomis, nebent tik retkarčiais kiek pažirgliodavo po pratybų aikštę dykumoje.

Jis suklupo, senas drąsuolis, bet nesugriuvo, nes spėjo nusitverti už grotelių. Kaltos geležies strypai tartum ilgos ietys kilo į dangų — valdžios, turtų ir neprieinamumo simbolis. Didžiulis limuzinas, čiūžtelėjęs žvyru, sustojo prie durų. Judejanas prisiminė: jis irgi čia kažkada buvo atvažiavęs, pasitempęs, gurgždėdamas, bet iš tiesų čia. Dirstelėjęs iškabon, jis suprato, jog čia JAV pasiuntinybė. Žinoma, Judejanas nesilankė pas amerikiečius, jie jo nekvietė, be to, jo laikais jų čia nė kvapo nebuvo, tačiau tikrai čia jam teko buvoti. Tame pastate, berods, buvo ruošiamos fašistinės sueigos, didžiulės operacijos, tačiau ir joms dar trūko tinkamo griežtumo. Kas toks buvo dučė? Fiurerio sentimentalumo vaisius. Judejanas apskritai biaurėjosi pietiečiais. Labai biaurėjosi. Jis atžingsniavo prie kavinukių Veneto gatvėje. Štai sėdi visi jie, ne

tiktai tie niekingi pietiečiai, bet ir daugelio kitų šalių atstovai, kiurkso sau susibūrę, kaip anuomet Kurfiurstendame, sėdi, žaidžia Taiką žemėje ir mala liežuviais; tai visokiausi perėjūnai, palikę šaknis gimtinėje, nutraukę ryšius su savo tauta, tos vėjo pustomos aukso smiltys, oro keliais lakstantys šen ir ten miesto gyventojai, neramūs, ištroškę grobio, pasipūtę maitvanagiai, pasprukę nuo vokiečių disciplinos ir tvarkos. Judejanas girdėjo beveik vien tik anglų kalbą, čia dominavo amerikiečiai, paskutiniojo karo paveldėtojai; tačiau jo ausis pasiekdavo taipogi italų, prancūzų ir kitų kalbų žodžiai, kartais netgi vokiečių, tiesa, gana retai, vokiečiai bandė prisiplakti kitose vietose. Šiukšlės, padugnės, žydai ir žydberniai! Keiksmai it pažaliavusi tulžis vėlėsi burnoje, košėsi pro dantis. Nematyti jokių uniformų, jokių pasižymėjimo ženklų, be rango, be garbės pašlemėkai, tiktai kur-ne-kur sublyksi galionuotas, klouniškas gastronomo pasiuntinio švarkelis. Tačiau kokia minia ryškiai raudonais rūbais plaukia į gatvę, kur susirinkę viso pasaulio veltėdžiai, šturmuodama tą dykūnų citadelę? Gal šis purpuru tviskantis būrys — galybės ir valdžios simbolis, gal aukso orda, jaunimo gvardija, Giovinezza, atėjusi nušluoti visų šiukšlių? Tačiau Judejanas apsigavo: ta eisena tiktai pasityčiojimas iš jo. Tie ryškiai raudoni rūbai — tai kapos ir arnotai, besiplaikstą apie išdžiūvusias jaunų dvasininkų figūras. Ir tas raudonasis būrys ėjo ne rikiuotės žingsniu, o be jokios tvarkos bidzeno, ir Judejanui dabar pasirodė, kad tie jaunuoliai tipena kaip bobos, kadangi, būdamas valdžioje, jis nežinojo, kaip drąsiai ir vyriškai dvasininkai pasitikdavo mirtį fašistinės dik-

tatūros metais; laimė, jis nė nenujautė, kad šie žmonės purpuriniais rūbais — tai vokiečių klierikai, šiaip šis susitikimas būtų jį dar daugiau pritrenkęs.

Veneto gatvę valdo pinigai. Tačiau argi Judejanas neturi pinigų, argi jis negali pasigirti, pirkti tai, ką perka kiti? Priešais kažkokį barą kėpsojo geltonos, iš pažiūros visiškai sukiužusios kėdės,— tokios juokingos, tarsi padarytos anaiptol ne sėdėjimui, primenančios pakvaišusių kanarėlių būrelį, rodos, net buvo girdėti, kaip jos čirškauja. Judejanas pajuto, kad šis baras jį traukia, kadangi šiuo metu jis kažkodėl buvo tuščias. Tačiau pasišlykštėjęs netvirtomis kėdėmis, jis nesėdo po atviru dangumi, o žengė į salę pro gatvėn atlapotas duris, nupėdino prie bufeto ir, atsirėmęs į jį, užsisakė alaus; jautėsi pavargęs, tikriausiai nuo čionykščio klimato tas suglebimas.

Gražus vyriškis šviesiai violetiniu fraku jam paaiškino, kad, norint gerti stačiomis, reikia išmušti kasoje čekį. Kasoje sėdėjo Laura ir šypsojosi. Visa gatvė žinojo jos žavią šypseną, baro savininkas ją kaip tik ir laikė dėl tos šypsenos, kuri švytėjo visoje patalpoje, nutvieksdama ją saldžiu žavesiu, paversdama kasą džiaugsmo šaltiniu, nors pati Laura buvo kvaila ir nemokėjo skaičiuoti. Na ir kas? Niekas Lauros neapgaudinėjo, nes jos šypsena patikdavo netgi homoseksualistams, kurie čionai rinkdavosi naktimis arba sekmadienio popiečiais. Toji šypsena ir Judejanui padarė įspūdį. Tačiau, barbariškumo apakintas, jis nesuprato, kad prieš jį vaikiška būtybė, veltui besišvaistanti savo brangiausiais turtais. Jis pagalvojo: graži šliundra. Jis matė juodus it lakas plaukus, šypsenos pagyvintą lėlės veidą,

raudonas lūpas, raudonus nagus, ir jam kilo noras ją nusipirkti, šioje prabangioje gatvėje reikia pasirodyti pirkliu, jei nenori, kad tave palaikytų vergu. Tačiau čia pat jis vėl sutriko, pasijuto kebliai, nežinojo, kaip elgtis ir kaip užmegzti pokalbį, juk jis neuniformuotas, mergaitė jo nebijo, vien tik pamojus, nieko neišeis. Jis galėtų gerai sumokėti, o liromis kiekviena suma atrodo milžiniška. Ar kreiptis į ją vokiškai? Ji gi nesupras. Itališkai Judejanas nemokėjo. Angliškai šiek tiek graibėsi. Galų gale prabilo angliškai, tiktai vietoj alaus paprašė viskio, didelį stiklą škotiško viskio. Laura šypsodama mechaniškai jam padavė čekį ir, taip pat mechaniškai šypsodama, parodė į Judejaną ir pasakė tam gražuoliui šviesiai violetiniu fraku:

— Didelį stiklą viskio, „King Džordž".

— Su ledais?

— Ne.

— Su soda?

— Ne.

Pokalbis buvo trumpas. Judejanas išmaukė viskį. Jam pasidarė apmaudu. Jis mokėjo tiktai įsakinėti. Netgi šliundrai nesurado kelių meilesnių žodžių. O gal ji žydė? Toje Italijoje juos ne iš karto pažinsi. Jis vėl pasijuto besąs mažasis Gotlibas, mokytojo sūnus; jam vėl reikia mokytis ir vėl, kaip gimnazijos laikais, nesiseka. Štai stovi jis dabar, kaip stovėjo kadaise išverstu ir persiūtu tėvo kostiumu tarp turtingesnių bendraklasių, vilkinčių jūreiviškomis palaidinėmis. Gal dar išgerti viskio? Vyrai geria viskį. Dideli turtingi lordai tylomis maukė viskį, prasigėrė ir pralaimėjo karą. Judejanas atsisakė antro stiklo, kurį būtų su malonumu

išlenkęs; jis pabūgo, kad tas gražuolis už bufeto ir gražuolė kasoje nepradėtų šaipytis iš to nebylaus svečio. O kiek žmonių per šį nebylų svečią visiems laikams užmiršo juoką? Tačiau palaukit, dar pažiūrėsim! Judejanas įsidėmėjo tą barą. Tu dar pakliūsi man į rankas, pagalvojo jis. Laura savo žavią ja šypsena nuglostė jo plačią nugarą. Jai nė į galvą neateitų, jog tai žudikas. Ji galvojo, jeigu apskritai ką galvojo, nes galvojimas buvo ne jos makaulei, greičiau tik intuityviai jautė, kad tai, gal būt, šeimos tėvas, atvykęs čionai su reikalais, ne pederastas, atsitiktinis klientas, užbėgęs tiktai trumpam, imponuojąs savo mėlynais akiniais, nusprendęs, kad šiuo metu čia nuobodu ir daugiau nebeateis. Ir jeigu jis vėl ateitų, tai tik dėl jos, ir jeigu ji pastebėtų, kad jis atėjo dėl jos, nors ir su melsvais akiniais, jis pasirodytų jai gana simpatiškas, nes homoseksualistai, susirenkantys čia vakarais, jai įsiėdė iki gyvo kaulo, ir ji buvo linkusi pasitikėti kiekvienu vyru, atsiduodančiu tikru vyrišku kvapu, nors per daug nesišiaušė ir prieš homoseksualistus, iš kurių pelnė sau duoną.

Judejanas galiausiai patraukė pas saviškius, kurie jo taip laukė, taip troško pamatyti iš numirusiųjų prisikėlusį didvyrį. Jis dirstelėjo į miesto planą, kurį sulankstytą turėjo su savimi, ir iškart susiorientavo, tą jis mokėjo, nepaklystų nei miškuose, nei pelkėse, nei dykumose. Nepasiklys ir miesto džiunglėse. Jis patraukė Porta Pinčanos gatve palei seną, aukštai išmūrytą sieną, už kurios, matyt, buvo didelis, gražus, ūksmingas sodas, priklausąs tikriausiai kokiam nors aristokratui iš karališkosios klikos, kuri išdavė dučę. Buvo šiltas oras, kvepėjo

lietumi. Vėjo gūsis pakėlė dulkes ir sudirgino Judejaną kaip elektrinis dušas. Sodo tvora nuklijuota plakatais. Skelbiamas tam tikro amžiaus vaikinų šaukimas į armiją. Skystablauzdžiams tai tik į gera. Ginklais pasirūpins dėdė Samas. Tačiau vokiečių instruktoriai jiems būtinai reikalingi. Be vokiečių instruktorių kiekvienas doleris išmestas kaip į balą. O gal dėdė Samas nebemoka skaičiuoti? Raudonas komunistų partijos plakatas liepsnoja it fakelas. Judejanas prisiminė naktį, kai degė reichstagas. Koks buvo pakilimas! Išmušė valanda! Prasidėjo naujoji epocha! Epocha be Getės! Ko nori ta rusų-romėnų komuna? Judejanas nemokėjo perskaityti teksto. Ir kam jam skaityti? Jam tiktai statyti prie sienos! Statyti juos čia, prie šitos sienos. Lichterfelde juos statė prie sienos. Ne tiktai rotfrontininkus, prie sienos stovėjo ir kiti. Judejanas savo malonumui irgi šaudė. Kas sakė, kad žmonės — broliai? Skystablauzdžiai, kuriems tik ir rūpi ką nors pasiglemžti! O jeigu mes būtume susidėję su Maskva? Maskvoje ne skystablauzdžiai. Jeigu stipresnieji būtų susitarę, pasirašę žymiai efektingesnį paktą? Judejanui net galva ėmė svaigti. Kokios galimybės pražiopsotos! O gal dar ne visiškai pražiopsotos, gal vieną gražią dieną mes vėl užtrauksim: „Pasaulis mūsų bus". Sekmadienį numatytos kažkokios lenktynės Roma—Neapolis, Neapolis—Roma. Gladiatorių kautynės silpniems nervams. Kaip vadinosi kovotojas, apsiginklavęs durklu ir tinklu, kaip vadinosi kovotojas, apsiginklavęs kalaviju? Germanai kovojo cirke su laukiniais žvėrimis. Germanai buvo perdaug geraširdžiai, ir kiti juos apgavo. Baltame lakšte su juodu kryžiumi buvo parašytas bažnyčios įsakymas.

Bažnyčia visuomet laimėdavo. Dvasininkai visuomet gudriai pasislėpdavo už kitų nugaros. Svetimomis rankomis žarijas žarstydavo. Po karų sukurdavo savo partijas. Marodieriai. Jėzuitai, mokantys džiudžitsu. Žaliosios akcijos. „Olio Sasso". Matyt, viskas priklauso nuo naftos. Karas? Mobilizacija? Dar ne. Ir dar negreitai. Niekas neišdrįsta. Tiktai maži manevrai bandymų laukuose, dykumose, džiunglėse, atkampiuose rajonuose. Kaip kadaise Ispanijoje. Pirmame ištaigingo nuomuojamo namo aukšte vilioja kojotas. Kojotas — tai prerijų vilkas. Judejanas prisiminė Karlo Majaus nuotykių romanus. Čia kojotas — American bar. Jo durys blizga žalvariu, o jis pats atrodo didingas ir brangus. Judejanas turėjo pinigų, tačiau į barą eiti nedrįso. Judejanas buvo ištroškęs, tačiau užsukti į kojotą nedrįso. Kodėl nedrįso? Kliudė mažasis Gotlibas, ir tiktai uniforma galėjo nugalėti mažąjį Gotlibą. Jis nužingsniavo tolyn. Priėjo Fiaschetteria — vyno rūsį. Čia kūpsojo šiaudais apipintų butelių krūvos, grindys buvo drėgnos nuo vyno. Čia gėrė liaudis. Liaudies nėra ko bijotis. Liaudį galima pakreipti, kur nori. Su liaudimi nereikia leistis į kalbas. Liaudį galima mesti į kautynes. Fiureris buvo virš liaudies. Judejanas paprašė kjančio. Išgėrė vienu mauku. Vynas pataisė nuotaiką. Paprašė dar vieno stiklo. Skonis nepatiko, tačiau pasijuto žvalesnis. Tvirtu žingsniu pasiekė garsiąją aikštę prie Trinita dei Monti bažnyčios. Bažnyčia dviem smailais bokštais. Ant jos laiptų stovėjo Šventosios širdies vienuolyno vienuolės. Judejanas pasišlykštėjo jų ilgais sijonais, jų skraistėmis, jų kykais. Raganos!

Prie kojų buvo Ispanijos laiptai, apačioje plytėjo

Roma, toliau dunksojo didingas šv. Petro bazilikos kupolas — senas priešas. Jis nebuvo sumuštas, niekas nebuvo sumuštas. Žaidimas — per išdavystę — pasibaigė lygiosiomis. Fiurerio rankose buvo visi koziriai, tačiau pikti gnomai juos paveržė, niekas nevykdė įsakymų, tiktai Judejanas juos vykdė beatodairiškai. Jis viską sutvarkydavo ligi galo. Tačiau ar visur ligi galo? Deja, ne. Galimas daiktas, niekur. Hidra turėjo ne devynias galvas. Ji turėjo milijoną galvų. Vieno Judejano buvo per maža. Ir štai jis grįžta iš karo ne kaip nugalėtojas, o kaip elgeta, bevardis niekas. Nejučiomis įsitvėrė parapeto. Pirštai įsmigo į ištrupėjusį mūrą. Skausmas nusmelkė visą kūną. Roma suraibuliavo jo akyse, ištirpusių akmenų jūra, šv. Petro bazilikos kupolas atrodė kaip besisupanti pūslė šioje audringoje jūroje. Judejanui ašaros užsmaugė gerklę. Sena, aristokratiškos išvaizdos dama melsvai papudruotais plaukais skėčiu parodė į amžinąjį miestą, į atsivėrusią jo panoramą. Senoji dama sušuko: „Isn't it wonderful?"[1] Kairysis Trinita dei Monti bokštas skambino mišių.

Judejanas ėmė lipti žemyn. Jis lipo Ispanijos laiptais, leidosi per gražiąją Italiją, ėjo pro dykinėjančią liaudį, kuri čia, ant laiptų pakopų, tupėjo, gulėjo, miegojo, žaidė, skaitė, mokėsi, pramogavo, ginčijosi, glėbesčiavosi. Kažkoks berniūkštis pasiūlė Judejanui kukurūzų, paspragintų geltonų grūdų. Jis kišo tam užsieniečiui, tam šiaurės barbarui smailą maišelį, saldžiu balsu tardamas „cento lire"[2], tačiau Judejanas atstūmė maišelį, kukurūzai pabiro ant laiptų, ir Judejanas juos sutrypė. Jis to nenorėjo.

[1] Nuostabu, tiesa? *(Angl.)*
[2] Šimtas lirų *(it.)*.

Kaltas jo nerangumas. Jam niežėjo nagai išperti beiniukui kailį.

Jis perėjo aikštę ir šnopuodamas pasiekė Kondočio gatvę. Šaligatvis buvo siauras. Žmonės stumdėsi toje judrioje pirklių gatvėje, grūdosi prie vitrinų, alkūnėmis skynėsi sau kelią. Judejanas stumdė kitus, ir kiti jį stumdė. Jis stebėjosi. Jam buvo keista, kad niekas neduoda jam kelio, niekas nesitraukia į šalį. Jis stebėjosi, kad ir jį stumdo.

Jis ieškojo antro skersgatvio, ieškojo pagal planą, tačiau ar tikrai ieškojo? Dykumos pakraštyje prabėgę metai jam atrodė kaip narkozės būklėje praleistas laikas, tuomet jis nejuto jokio skausmo, tačiau dabar jį pykino, prasidėjo skausmai, krėtė drebulys, jis juto piūvius, kurie jo gyvenimą pavertė paprasčiausiais likučiais, juto piūvius, kurie atskyrė tuos likučius nuo jo buvusios didelės valdžios. Kas jis dabar? Tiktai savo praeities klounas. Ar prisikels jis dar iš numirusiųjų, ar taip ir pasiliks dykumos vaiduoklis, iliustruotų tėvynės laikraščių šmėkla? Judejanas nebijojo stoti prieš visą pasaulį. Ko tas pasaulis iš jo nori? Tegu tik pabando prisiartinti, tegu tik prisiartina su visu savo ištižimu, su visu savo parsidavėliškumu, su visais savo purvinais grobuoniškais geiduliais, užsidėjęs doro žmogaus kaukę! Pasaulis turi džiaugtis, kad yra tokių, kaip Judejanas. Judejanas nesibaimino, kad jį gali pakarti. Jis bijojo gyventi. Bijojo gyventi be įsakymų; jis turėjo už daug ką atsakyti, kuo aukščiau kilo, tuo jo atsakomybė didėjo, ir toji atsakomybė jo niekuomet neslėgė, tačiau jo žodžiai „savo atsakomybe" arba „už tai aš atsakau" būdavo vien tik frazė, tuščia frazė, kuria jis svaigindavosi

nes iš tikrųjų visada tik klausydavo kitų. Judejanas buvo galingas. Jis mėgavosi valdžia, tačiau džiaugtis ja galėjo, tik žinodamas, kad jo visagališkumas vis dėlto ribotas, jam reikalingas buvo fiureris kaip iš tolo matoma valdžios dievybė ir įsikūnijimas, kuris duoda įsakymus ir kuriuo jis galėtų remtis prieš kūrėją, žmones ir velnią: aš visuomet tiktai klausydavau, visada tiktai vykdydavau įsakymus. Vadinasi, jis turėjo sąžinę? Ne, vien tik baimę. Ko gero, kas nors išknis, kad jis — tas mažasis Gotlibas, apsišaukęs Didžiuoju. Judejanas girdėdavo kažkieno paslaptingą balsą, ne, ne dievo ir ne sąžinės balsą: tai buvo plonas alkano, progresu tikinčio tėvo, pradžios mokyklos mokytojo, balsas, kuris kuždėjo: tu kvailas, tu neišmokai pamokų, tu blogas mokinys, pripūstas nulis. Todėl ir gerai, kad jis visuomet laikydavosi didesniųjų šešėlyje, pats pasilikdamas palydovu, tviskančiu galingiausio žvaigždyno palydovu; jis ligšiol vis dar nesuprato, kad toji saulė, iš kurios jis skolindavosi šviesą ir teisę užmušinėti, buvo taipogi tik sukčius, taipogi tik blogas mokinys, taipogi tik mažasis Gotlibas, tačiau velnio pasirinktas įrankis, magiškas nulis, nacijos chimera, muilo burbulas, kuris galų gale sprogo.

Judejanas pajuto didžiulį norą prisikimšti pilvą. Dar savanorių korpuso laikais jam užeidavo vilkiško apetito priepuoliai, ir jis šaukštas po šaukšto sukirsdavo didžiulį guliašo su žirniais dubenį. Dabar, vos spėjęs įsukti į ieškomą skersgatvį, iš karto užuodė maisto kvapą. Užkandinės šeimininkas buvo išdėliojęs vitrinoje visokiausių patiekalų pavyzdžius. Judejanas įėjo į vidų ir pareikalavo kep-

tų kepenų, šalia kurių vitrinoje gulėjo lentelė su užrašu „fritto scelto", ir Judejanas pareikalavo kepenų kaip tik pagal tą užrašą, kuris, deja, reiškė „pagal pasirinkimą", ir jam padavė — ar nesupratę, ar gerai nenugirdę — tešloje ir alyvoje keptų smulkių moliuskų. Jis iš karto ėmė juos gurkti. Jų skonis buvo kaip keptų sliekų, ir jam šiurpas nuėjo per nugarą. Jis pajuto, kaip sunkus jo kūnas knibždėte knibžda sliekų ir pradeda irti, dar tebegyvas, jis pergyveno savo kūno irimą ir, norėdamas jam užbėgti už akių, nepaisydamas siaubo, gurkė toliau, kol sušlamštė visą lėkštę. Paskiau taip pat stačiomis išmaukė ketvirtį vyno ir tik tada galėjo eiti toliau

tiktai keli žingsniai — ir štai jo tautiečių ir šeimos pamėgtasis viešbutis. Priešais jį išsirikiavę vokiški automobiliai su raide „D". Judejanui tie aptakių linijų „ekonominio stebuklo" blizgučiai pasirodė kaip naujojo Vokietijos pakilimo simbolis. Tas jam imponavo. Tas jį traukė. Gal žengti vidun, sumušti kulnais ir kranktelti: „Esu jūsų paslaugoms". Be abejo, jie sutiks jį išskėstomis rankomis. Ar tikrai išskėstomis rankomis, ar priglaus jį prie krūtinės? Tie nulakuoti automobiliai kartu buvo ir kažkokie atstumiantys. Juk tas naujasis pakilimas, gyvenimo tąsa, sotus ir sėkmingas gyvenimas po totalinio karo, po totalinio mūšio ir totalinio pralaimėjimo buvo ir bus išdavystė, fiurerio tikslų, jo planų, jo testamento išdavimas, buvo ir bus gėdingas kolaboravimas su amžinais priešais iš vakarų, kuriems vokiečių kraujas, vokiečių kareivis reikalingas prieš jų rytinius nešvariais keliais laimėtos pergalės bendrus. Kaip dabar jam elgtis?

Viešbutyje jau užsidegė šviesos. Vienas po kito sušvito langai — už vieno iš jų sėdi Ieva ir laukia. Po laiškų, po mįslingų užuominų apie jo laukiančius nusivylimus, išsigimimą ir gėdą ar jis gali tikėtis sutikti čia Adolfą, savo sūnų? Ar beverta grįžti namo? Dykuma ir dabar tebėra jam atvira. Vokiečių pilietybės tinklas ant senojo kario dar neužmestas. Dvejodamas, neryžtingai jis žengė pro duris, įėjo į paneliais išmuštą salę ir pamatė vokiečius, tarp kurių buvo ir svainis Fridrichas Vilhelmas Pfafratas, beveik nė kiek nepasikeitęs. Vokiečiai vokiečių papročiu stovėjo vienas prieš kitą, laikydami rankose stiklus, ne, ne bokalus su miežiniu vokiečių alumi, o stiklus su itališku bizalu, tačiau ir jis, Judejanas, maukia bizalą ir netgi kitokį šlamštą, svetimoje šalyje tai ne priekaištas, o tie vyrai — grynakraujai, tikri vokiečiai, jie dainuoja „Viešpats — mūsų tvirtovė", ir staiga jis pajunta, kad kažkas jį stebi, ne dainininkai, o kažkas nuo durų įsmeigė į jį dėmesingą, klausiantį, maldaujantį, nusivylusį žvilgsnį.

Pamatęs plačią nepaklotą lovą, Zigfridas nepasibaisėjo, tačiau sutriko; ji traukte traukė jo žvilgsnį, nors jis bergždžiai stengėsi į ją nežiūrėti. Plati vestuvinė lova atrodė didingai tame erdviame kambaryje, praktiška ir begėdiška, anaiptol ne geidulinga, tačiau begėdiška, ji buvo atklota, šalta ir švari, paklodė šaltai ir atvirai bylojo apie savo paskirtį, kurios niekas neketino slėpti, apie glėbesčiavimus, kurių niekas nesigėdino, apie kietą ir sveiką miegą

ir staiga aš supratau, kad Kiurenbergai mane gerokai aplenkė. Jie tokie, koks aš norėčiau būti, jie nesutepti nuodėmės, jie seno ir naujo žmogaus derinys, antika ir avangardas, era prieš krikščionybę ir po krikščionybės, graikų-romėnų piliečiai ir per vandenyną skrendančio lėktuvo keleiviai, jie įkalinti kūnuose, tačiau švariuose, gerai išstudijuotuose ir gudriai išsilaikiusiuose kūnuose; jie ekskursantai, jaukiai įsitaisę gal ne visiškai jaukiame pasaulyje, besidžiaugią gyvenimu.

Kiurenbergas buvo prisitaikęs prie klajokliško gyvenimo. Vienmarškinis, baltomis drobinėmis kelnėmis, pasirišęs guminę prijuostę, jis šeimininkavo prie dviejų stalų, kuriuos viešbučio tarnautojai buvo įnešę į jo kambarį, ir aš stebėjausi, kaip jis dėl šito susitarė su direkcija: čia reikėjo ypatingų saugiklių, į jungiklius jis be perstogės kaišiojo tripirštes, keturpirštes šakutes, o laidai nelyginant susipynusios gyvatės driekėsi į blizgančius elektros aparatus: į keptuves, krosnis su infraraudonaisiais spinduliais, garinius prikaistuvius, greitai užverdančius puodus. Tai buvo tobuliausia portatyvinė virtuvė, kuria jis nepaprastai džiaugėsi, visur su savimi vežiojosi, ir šiandieną čia ruošė vaišes, į kurias pasikvietė ir mane. Jis maišė, žlėgė, dėjo visokius prieskonius tokiu rimtu, vyriškai ryžtingu veidu, kad malonu buvo į jį žiūrėti, tokį ramų ir susikaupusį. Ponia Kiurenberg pasisveikindama padavė man ranką ir meiliai tarė:

— Kaip jums patinka Roma? Ar jūs čia pirmą kartą?

Tuose keliuose žodžiuose pasigirdo pažeme nardančių kregždžių krykštavimas; ji sukosi kaip vi-

jurkas, dengė stalą, nuskubėjo į vonią, palikdama praviras duris, plovė stiklines, pamerkė vazoje gėles, pakišo vyno butelį po vandens srove.

Aš nenorėjau stovėti be darbo. Paklausiau Kiurenbergą, kuo galėčiau padėti, ir jis įbruko man dubenį, tarką, gabalą Parmos sūrio, kad jį sutarkuočiau. Iš pradžių sūris trupėjo nuo kieto kaip akmuo gabalo į dubenį. Kiurenbergas parodė, kaip reikia daryti, o paskui paklausė, ar padėdavau virtuvėje motinai. Aš atsakiau „ne". Tuojau prisiminiau mūsų didžiulę, šaltą virtuvę, kurios koklinės grindų plytelės amžinai būdavo drėgnos nuo šluostymo, o uniformuotų kurjerių ir kambarinių draugužių batai tose drėgnose, blizgančiose plytelėse palikdavo purvinus pėdsakus, dėl kurių baisiausiai pykdavo amžinai šiurkštūs, perdaug rėksmingi ir perdaug nervingi tarnai.

— Iš kur jūs kilęs?— paklausė mane Kiurenbergas.

Aš paminėjau vietą ir norėjau paaiškinti, kad manęs niekas su ta vieta nesieja, tik tiek, kad atsitiktinai esu ten gimęs, tačiau pastebėjau, kaip nustebęs spokso į mane Kiurenbergas. Paskui jis sušuko:

— Ir Ilza iš to paties miesto!

Ji, šluostydama stiklus, irgi įsmeigė į mane savo žvilgsnį, tačiau tas žvilgsnis vėrė mane kiaurai, ir aš pagalvojau, kad ji mato alėją, senąją alėją su kavinėmis ir medžiais, kurių dabar nebėra, jie sudegė, o kavinės, galimas daiktas, vėl atstatytos, ir žmonės sėdi prie jų saulės atokaitoje, o gal po skėčiais, nes medžiai sudegė, arba, gal būt, ten pasodinti nauji medžiai, greit augančios tuopos, ji

mato viską tikriausiai taip aiškiai, kaip ir aš, praktiškai ir truputį susijaudinusi; apskritai, ar ji žino, kad medžiai sudegė? Aš buvau beklausiąs, tačiau ji išėjo, vėl su reikalais nuėjo į vonią, o Kiurenbergas ėmė plakti kažkokį padažą, tačiau aš pastebėjau, kad jis išsiblaškęs ir kažko sutrikęs; paskui, dirstelėjęs į vonią, tarsi norėdamas įsitikinti, kad žmonos arti nėra, jis tarė:

— Aš dirbau jūsų teatre. Ten buvo geras orkestras, geri balsai, ir pastatas gražus.

— Teatras sugriautas,— atsakiau aš.— Vaidinimai vyksta klube.

Jis linktelėjo. Padažas buvo paruoštas. Jis tarė:

— Ten buvo regirungsprezidentas, pavarde Pfafratas, kaip ir jūs. Ar kartais ne giminė?

— Tai mano tėvas,— paaiškinau aš,— tačiau dabar jis burmistras.

Jis pasilenkė ties kunkuliuojančiu puodu ir sušuko:

— Ilza, greičiau didįjį rėtį!

Ir ji atnešė iš vonios standžiai supintą rėtį, standų, kaip ji pati. Jis suvertė ryžius į rėtį, puolė su indu, pilnu garuojančių kruopų, į vonią, paleido ant jų šaltą vandenį, paskui purtydamas nuvarvino iki paskutinio lašo, uždėjo juos su visu rėčiu ant garuojančio puodo, kad grūdai išbrinktų ir vėl sušiltų, ir kreipėsi į mane:

— Tai receptas iš Džakartos. Ryžiai gerai išverda ir nesusileidžia.

Jie buvo skersai išilgai išvažinėję pasaulį, jis visur diriguodavo, jie susitaikė su tokiu gyvenimu, jie neturėjo namų, neturėjo nuolatinės gyvenamosios vietos, turėjo tiktai lagaminus, didelius pato-

gius lagaminus, ir viešbučio kambarį, lygiai tokį, kaip mano, kuriame aš dabar buvau apsistojęs.

Ir staiga supratau, kad Kiurenbergą pažįstu daug seniau, negu maniau, aš prisiminiau, žinoma, tuo metu to nesuvokiau, buvau vaikas ir negalėjau tinkamai įvertinti įvykių, tačiau dabar kaip gyvas mano atminty iškilo vaizdas, lyg tai būtų buvę šiandien: tėvas išlydi Kiurenbergą, o aš žaidžiu prieškambaryje, Kiurenbergas išeina, durys užsidaro, ir iš paraudusio tėvo veido matau, kad jis supykęs, jis mane išbara, kam žaidžiu prieškambaryje, ir eina pas motiną, aš, nežinodamas, kur man dėtis tame didžiuliame name, seku jam iš paskos, genamas smalsumo, nors žinau, kad jis blogai nusiteikęs, kaip paprastai, kai jį kas nors prašo pagalbos, o žmonės mūsų mieste, matyt, jį blogai pažinojo, nes dažnai prašydavo pagalbos, tačiau jis anaiptol neketino užtarti pasmerktųjų, ne todėl, kad būtų jų nekentęs, ne, jis nebuvo beprotis, tik nemėgo jų, tikirausiai todėl, tačiau, paskelbus juos raupsuotaisiais, ėmė jų bijoti kaip tikrų raupsuotųjų, bet tada jis labiausiai bijojo dėdės Judejano, ir aš prisimenu, kaip jis pasakė motinai: „Mūsų vyriausiasis dirigentas,— jis visuomet kalbėdavo pompastiškai, titulai jam imponuodavo,— buvo užėjęs, jis nori, kad jam padėčiau išlaisvinti uošvį, senį Aufhoizerį. Aš jam patariau pagalvoti apie savo karjerą ir išsiskirti su žmona. . ." Tuo metu tėvas pastebėjo mane ir įtūžęs išgrūdo pro duris, ir šiandieną žinau, kad senis Aufhoizeris tada buvo areštuotas pirmą kartą, tai buvo per pirmą nedidelį žydų boikotą, tačiau tik antrojo, visuotinio boikoto dieną fašistiniai žaliūkai padegė Aufhoizerio pre-

kybos namus, tuo metu aš turėjau atostogas karininkų mokykloje ir mačiau, kaip dega namas, pirmą kartą mačiau tokias liepsnas, Aufhoizeris vėl sėdėjo už grotų, o mano tėvas namuose per pietus pilstė sriubą, kartais jis apsimesdavo patriarchato gerbėju, iš garsiakalbio apsiputoję šūkavo Geringas su Gebelsu, o mano motina tarė: „Gaila, kad sudegė tiek gražių daiktų." Paskui senukas Aufhoizeris vėl sėdėjo kalėjime, ir po kurio laiko aš įnikau į jo biblioteką, knygos buvo suverstos į krūvą ant aukšto hitlerjugendo būstinėje, tikriausiai kažkas nutempė jas tenai, o paskiau užmiršo, Aufhoizeris buvo bibliofilas, tarp jo knygų suradau pirmuosius klasikų ir romantikų leidinius, retus vokiečių ir antikinių autorių egzempliorius, pirmuosius natūralistų, brolių Manų leidimus, Hofmanstalio, Rilkės, Georgės kūrinius, žurnalų, tokių, kaip „Blätter für die Kunst" ir „Neue Rundschau" komplektus, pirmojo pasaulinio karo literatūrą, ekspresionistus, Kafką. Kai ką nukniaukęs parsinešiau namo, o vėliau viskas, kas liko, sudegė, bombos sunaikino jas kartu su hitlerjugendo būstine, o kalinys Aufhoizeris buvo užmuštas. Vadinasi, Ilza — jo duktė! Kaip man žiūrėti jai į akis? Kur skrenda mano mintys? Tačiau mintys nepasiduoda. Jos sako man: ji gerai išsilaikė, ko gero, jai jau per keturiasdešimt, o beveik nė vienos raukšlelės. Mintys nepasiduoda toliau: Aufhoizeriai buvo turtingi, kažin, ar jiems atlygino nuostolius? Ir dar: jis vedė ją ne dėl turtų, tas buvo jau daug vėliau, jis priešinosi blogiui. Ir dar: jie myli vienas kitą, jie visuomet kartu, jie vis dar tebesimyli. Ir mes nuėjom prie stalo, susėdom, Kiurenbergas dėjo į lėkštes maistą,

ji pilstė vyną, ir vaišės, be abejo, buvo puikios, turėjau pagirti šeimininką, tačiau negalėjau, aš nejutau skonio, ne, tiksliau pasakius, jutau pelenų skonį, gaižių pelenų, kuriuos tuojau išnešios vėjas, skonį, ir pagalvojau: ji nematė, kaip degė jos tėvo namas. Ir dar pagalvojau: ji nematė, kaip degė ir mūsų namai. Ir dar pagalvojau: tai buvo, buvo, buvo, to nebepakeisi, nebepakeisi, tebūnie tai prakeikta, prakeikta, prakeikta. Mes valgėm špinatus, su visais lapais iššutintus geriausiame aliejuje, pabarstydami mano tarkuotu sūriu, bifšteksai buvo per du pirštus storumo, peilis ėjo per juos kaip per sviestą, o iš vidurio bėgo raudonas kraujas, vynas buvo sausas ir šaltas kaip gaivaus šaltinio vanduo, aš jutau tai, nors sausi pelenai vėlėsi ant liežuvio, už stalo mes nesišnekėjome, Kiurenbergai, užsikniaubę ant lėkščių, valgė susikaupę, vieną kartą aš burbtelėjau „puiku", gal būt, kiek nedrąsiai, man niekas neatsakė, pagaliau buvo paduotas aviečių sufle, beveik tropinis patiekalas, tačiau kvepiantis Vokietijos miškais, ir Kiurenbergas tarė:

— Kavą atneš kelneris: paties gaminta nė iš tolo neprilygsta „Espreso" koncentratui.

Ilza Kiurenberg užsakė kavą vidaus telefonu, ant stalo atsirado konjako, ir mes ėmėme kalbėti apie Romą.

Kiurenbergai myli senąją, antikinę, romėniškąją Romą, jie myli forumus su jų subyrėjusia didybe, jie mėgsta vakarais žiūrėti į senąsias kalvas, į kiparisus, į vienišas pinijas, jiems patinka beprasmės, nieko nebelaikančios kolonos, marmuriniai laiptai, kuriais niekur nebeužlipsi, suskilusios arkos viršum užgriuvusių bedugnių, kur palaidotos klodais susi-

klosčiusios pergalės, jie mėgsta Augusto namus, prisimena Horacijų ir Vergilijų, jie žavisi vestalių Rotonda ir meldžiasi laimės šventykloje. Aš klausausi vaizdingo jų pasakojimo apie naujus radinius, kaip tikri žinovai jie kalba apie iškasenas ir muziejines retenybes; man taip pat jos patinka, patinka senieji dievai, patinka grožis, kuris, tiek metų išgulėjęs žemėje, vėl išvydo dienos šviesą, patinka proporcijos ir vėsi nugludinta senovės statulų akmeninė oda, tačiau dar daugiau man patinka gyvoji Roma, tokia ji dabar atsiveria prieš mano akis, man patinka jos dangus, gilioji Jupiterio jūra, ir man atrodo, kad mes nugrimzdom į jos gelmes, atsidūrėme Vinetoje, o virš mus apgaubusios stichijos per spindinčias bangas plaukia nematomi laivai, ir mirtis meta savo nematomą tinklą ant miesto, man patinka gatvės, užkampiai, tylūs kiemai su urnomis, gebenėmis ir laurais, triukšmingos aikštės su įžūliais išnešiotojais, man patinka vakarais prie durų susėdę žmonės, jų pokštai, vaizdingi gestai, jų humoras, jų kalba, kurios aš nesuprantu, man patinka čiurlenantys fontanai su jūrų dievybėmis, nimfomis ir tritonais, patinka vaikai ant marmurinio fontanų parapeto, tie laurais vainikuoti fokusininkai, maži ir žiaurūs neronai, patinka grūdimasis, trynimasis, stumdydamasis, šūkaliojimai, kvatojimasis, žvilgsniai Korso prospekte ir nešvankūs žodžiai, pakuždomis ištarti praeinančioms damoms, patinka abejinga, sustingusi, iš nešvankybių nulipdyta damų veidų kaukė, patinka jų atsakymai, jų gėdinimasis, nepraustaburniškų komplimentų troškimas, kuris, paslėptas po dirbtine kauke, atsispindi jų tikruose veiduose ir kurį jos nešasi namo į savo

mergautines svajones, man patinka prabanga žėrinčios vitrinos, juvelyrų dirbiniai ir paukštiškos modisčių skrybėlaitės, man patinka ta nedidukė išdidi jaunoji komunistė iš Rotondos aikštės, patinka ilgas, tviskantis bufetas „Espreso" kavinėje su šnypščiančia, garus spiaudančia mašina ir vyrai, iš mažų puodukų sriūbčioją karštą, stiprią, karčiai saldžią kavą, man patinka Verdžio muzika, skambanti pasaže Kolonos gatvėje iš televizijos studijos garsiakalbių ir aidu atsimušanti į tinkuotus šimtmečio pradžios fasadus, patinka Veneto gatvė, visos tos kavinės tuštybės mugėje, jų linksmos kėdės, jų margos markizės, man patinka ilgakojės, siaurašlaunės manekenės, jų ugnies spalva nudažyti plaukai, jų išblyškę veidai, jų didelės nustebusios akys, liepsnos, kurių aš negaliu sugauti, man patinka laimingi, žiopli, atletiško sudėjimo samdomi šokėjai, kurie tik ir laukia, kada juos pasirinks turtingos, elastiškos damos, man patinka orūs amerikiečiai senatoriai, kuriuos priiminėja šventasis tėvas ir kurie gali visko nusipirkti, man patinka pražilę, romūs automobilių karaliai, kurie savo turtais palaiko mokslą, meną ir poeziją, man patinka poetai homoseksualistai siauromis kaip dūdelės kelnėmis ir smailais plonapadžiais batais, kurie gyvena iš visokių premijų ir koketiškai žlegina sidabrinėmis apyrankėmis iš po ilgų rankogalių, man patinka senas sutrūnijęs laivas-maudyklė, nuleidęs inkarą drumzlinuose Tibro vandenyse priešais Angelo tvirtovę, ir jo raudonos nepridengtos lempos naktį, man patinka mažytės, jaukios bažnytėlės, kvepiančios smilkalais ir išdabintos meno kūriniais, nors, anot Kiurenbergo, barokinė Roma ne tokia jau žavinga, man patinka

kunigai su savo juodais, raudonais, violetiniais ir baltais rūbais, lotynų kalba per mišias, klierikai ir baimė jų veiduose, seni kanauninkai dėmėtomis sutanomis, gražiomis riebaluotomis monsinjorų skrybėlėmis su linksmomis raudonomis pynėmis ir baimė jų veiduose, senos moterys, suklaupusios prie klausyklų, ir baimė jų veiduose, vargingos, susiraukšlėjusios prie išdrožinėtų, iškaltų koplyčios portalų išmaldos belaukiančių elgetų rankos ir jų baimė ten, kur kakle pulsuoja arterija, patinka smulkus prekiautojas maisto produktais darbininkų kvartale, atrėžiantis dešros griežinį tarsi medžio lapą, man patinka mažytės turgavietės, žali raudoni oranžiniai vaisių pardavėjų kioskai, žuvų pardavėjų rėčkos su neaiškiais jūrų bei ežerų gyvūnais ir visos Romos katės, besitrainiojančios pasieniais

ir jie, du ryškūs šešėliai, priėjo prie lango, prie aukšto it bokštas lango, ir ėmė žiūrėti į pilną žiburių gatvės tarpeklį, į kitas, netoli stoties stūksančias daugiaaukštes akmenines dėžes, taipogi panašias į jų ir taipogi priglaudusias keleivius, šviesos reklamos degė ir viliojo, Roma, kaip visuomet, buvo pasiruošusi, kad ją kas nors užkariautų, ir Kiurenbergas galvojo apie Zigfrido muziką, kurią rytoj tam miestui jis vėl valdys, vėsins, tramdydamas gaivališką jausmų srautą, o Ilza stovėjo šalia jo ir žiūrėjo į automobilius, kurie tarsi didžiulių blakių armija šliaužė gatvės dugnu, žiūrėjo į akimirkai sutramdytus, rodos, tokius nepavojingus žaibų blykčiojimus troleibusų karčių viršūnėse, ji kiaurai permatė konvenciją nepripažinti mirties ir visuotinį susitarimą neigti baimę, juk šių namų nuosavybės teisė buvo įtraukta į knygas, ir netgi romiečiai,

gerai pažįstantys sugriautos, žemės sluoksniu užverstos didybės vietas, tikėjo kaip tik dabar jų senoje žemėje pelningais tapusių tų akmeninių pastatų amžinybe; ji matė prekybos misterijas, taipogi pagrįstas iliuzija, amžinumu, paveldimumu ir garantija, ji regėjo užsidegančius ir vėl užgęstančius reklamų stebuklus, margus atšvaitus iš vaikystės dienų, gyvsidabrio ugneles arba kipšo žvakes, ir koks naivus buvo tėvas, tarp jos mergautinio gyvenimo ir savo prekybos namų išmūrijęs sieną iš knygų, muzikos ir dailės, bastioną, kuris apvylė, blausią lempos šviesą, kuri amžinai užgeso; ją krėtė šiurpas, ir ji pagalvojo, kad baisiai šalta. Ji galvojo: jau vėlu. Ir ji galvojo: tas jaunas žmogus iš mano miesto rašo simfonijas, o jo senelis, galimas daiktas, sėdėdavo prie spineto arba grodavo fleita, tačiau jo tėvas nužudė mano tėvą, mano tėvą, kuris rinko knygas ir mėgo klausytis Brandenburgo koncerto. Ji paėmė Kiurenbergo ranką ir įdėjo savąją, šaltą, akimirkai tarsi negyvą, į dirigento saują, šiltą, sausą, putnią ir patikimą. Kiurenbergas tebežiūrėjo žemyn į gatvę, knibždančią žmonių, ir galvojo: galima išpranašauti jų ateitį. Gyvenime jam teko susitikti su analitikais, sociologais, ekonomistais, atomo skaldytojais, tautų teisės specialistais, politikais ir asmenimis, palaikančiais ryšius su visuomene. Visi jie — velnio išperos. Ir tie išperos — jo publika. Jie eina į jo koncertus. Jis uždarė langą ir kreipėsi į Zigfridą:

— Ar žinote, ką Augustinas pasakė apie muziką? „Dideli žmonės, pabaigę darbus, atsiduoda muzikai, norėdami atgaivinti savo sielą."

Zigfridas to nežinojo. Jis nežinojo ir Augustino. Koks jis nemokša! Kiek daug dar jis nežino! Jis paraudo. O tie, kuriuos aš pažįstu, ar dideli žmonės, klausė savęs Kiurenbergas. Jeigu ne, tai kur tie tikrai dideli žmonės? Ar turi jie sielą, kurią vakarais galima atgaivinti muzika? Ar Augustinas pažinojo didelių žmonių? Ir tie, kuriuos jis, galimas daiktas, laikė dideliais žmonėmis, ar laikė jį patį dideliu žmogumi? Kiek daug klausimų! Kiurenbergas vertino Zigfrido gabumus. Jis laukė iš Zigfrido staigmenos — štai ims ir prabils jis dar niekad negirdėta kalba. Galimas daiktas, įprastinei, nuo sraunios laiko tėkmės atsilikusiai klausai toji kalba nuskambės siaubingai, tačiau tai bus naujas žodis. Naujas žodis saujelei žmonių, galinčių išgirsti naują žinią. Ar tai ir bus tie didieji žmonės, kuriuos turėjo omenyje Augustinas? Mes trokštame sužinoti, nors nuo to tampame nelaimingi. Kiurenbergas pažiūrėjo į Zigfridą meiliai, tačiau paklausė griežtu tonu:

— Aš nežinau, kokiems žmonėms rašote savo muziką, tačiau tikiu, kad ji turi kažkokią paskirtį pasaulyje. Gal nesuprantantieji ją ir nušvilps. Tačiau nesiduokite išmušamas iš kelio, nepataikaukite kitų skoniui. Tegu publika ir nusivilia. Tačiau tas apvylimas turi išplaukti iš jūsų nuolankumo, o ne iš pasipūtimo! Aš nepatariu jums kopti į garsųjį dramblio kaulo bokštą. Gink dieve, neaukokite gyvenimo dėl meno! Eikite į gatvę. Klausykitės dienos balso! Tačiau pasilikite vienišas! Jūs turite laimę būti vienišas. Būkite gatvėje vienišas tarsi užsirakinęs laboratorijoje. Eksperimentuokite. Eksperimentuokite viskuo: mūsų gyvenimo spindesiu ir purvu, paže-

minimu ir didybe — gal tada atrasite naujus sąskambius.

Ir Zigfridas pagalvojo apie balsus, gatvės balsus, pagalvojo apie šiurkštumo, baimės, kančios, godumo, meilės, gėrio, maldos balsus, jam pasivaideno blogio garsai, ištvirkimo kuždesys ir nusikaltimo klyksmas. Jis dar pagalvojo: rytoj jis mane pašokdins kaip griežtas mokytojas, privers laikytis harmonijos dėsnių; jis garsus dirigentas, puikiai skaito gaidas, gal būt, sodininkas, kuris viską karpo, o aš — laukinis medis arba piktžolė. Ir Kiurenbergas, tarsi įspėjęs Zigfrido mintis, tarė:

— Aš tikiu mūsų darbu. Mane drasko prieštaravimai, prieštaravimai drasko ir jus, bet tai vienas kitam neprieštarauja.

Pilnas prieštaravimų ir pats gyvenimas, įtraukęs juos į savo sūkurį, ir jie patys prieštarauja žmonių giminei.

Judejanas pajuto, kad kažkas jį stebi, ir pasišalino. Jis nuėjo, įtraukęs į pečius savo kampuotą galvą. Kas tai — bėgimas ar taktinis manevras? Taip traukiasi patrulis, šliaužamas niekieno žeme tarp dviejų frontų, pajutęs, kad jį pastebėjo priešas. Bėgimas ar taktinis manevras? Dar nepokštelėjo nė vienas šūvis, dar neperskrodė nakties tamsos signalinė raketa, dar tebelūkuriuoja likimas, tačiau jau šliauži, šliauži atgal, šliauži per spygliuotų vielų užtvaras ir brūzgynus, atgal į savo apkasus, ir akimirką atrodo, kad priešo pozicijos neįveikiamos. Taip skuba pasislėpti šešėlyje, džiunglėse ir miesto kamšalynėje žudikas, persekiojamas nusikaltėlis, pajutęs jo pėdomis atsekančius šunis ir policininko

žvilgsnį. Taip nuo viešpaties veido slepiasi nusidėjėlis. Tačiau kur pasislėpti tam, kuris nepripažįsta jokio dievo ir neapdovanotas malone jaustis nusidėjėliu? Kaip, kokioje dykumoje jam pasislėpti aplenkiant viešpatį? Judejanas nežinojo, kas jį stebi. Jis nematė jokio stebėtojo. Vestibiulyje tebuvo vienas dvasininkas, tų brolių Romoje knibždėte knibžda, stovėjo tarsi suakmenėjęs ir, kaip Judejanas, pro skaidrų suveriamųjų durų stiklą spoksojo į judrią užstalės kompaniją, kuri gėrė ir garsiai klegėjo. Tai buvo nuolatinių vokiečių lankytojų stalas, atsitiktinai ir laikinai serviruotas pagal visas vokiečių taisykles šiame pietų platumos laipsnyje, dalykiškai kalbant, tiktai medis ir stiklas teskyrė Judejaną nuo jo svainio Fridricho Vilhelmo Pfafrato, tačiau tas kaip niekur nieko sėdėjo vietoje, jis visur, ar čia, pagyrūniškai beplepėdamas, ar namie, burmistro kėdėje, visur jis sėdėdavo vietoje, tik Judejanas drąsiai žengė į priekį, žengė drąsiai ir aklai, vadovaudamasis šūkiu: „Dievas miręs". Jis toliau nuėjo, negu tie biurgeriai, susėdę salėje, tačiau ne kas kitas, tik jie leido jam taip toli nusikasti. Jie kitų mirtimi pritarė jo iškilimui. Jie suruošė kruvinas skerdynes, jie jį pašaukė, jie jį sukurstė, pasaulis priklauso kalavijui, jie šaukė apsiputoję, nėra gražesnės mirties už mirtį mūšio lauke, jie pirmą kartą apvilko jį uniforma ir ėmė lankstytis prieš tą naują uniformą, kurią jis pats apsivilko, jie liaupsino visus jo darbus, statė jį pavyzdžiu vaikams, jie šūkavo „heil", nepaisydami mirties, žudynių ir lavonų tvaiko virš Vokietijos, o patys sėdėjo kaip sėdėję už stalų senovinėje vokiečių aludėje, jie švaistėsi skambiomis germaniškomis frazė-

mis, prisigraibstę jų iš Ničės, ir netgi fiurerio žodžiai, Rozenbergo mitas jiems buvo tik svaiginančios frazės, o Judejanui tai buvo šaukimas veikti, jis veržėsi pirmyn, mažasis Gotlibas panūdo pakeisti pasaulį, žiūrėkite, jis revoliucionierius, nors biaurėjosi revoliucionieriais, įsakinėjo juos plakti ir karti, jis buvo kvailas, tikras avigalvis, tas mažasis Gotlibas, dievinęs rykštę, mažasis Gotlibas, bijojęs mušimo pats, tačiau norėjęs mušti kitus, silpnutis mažasis Gotlibas tarytum piligrimas ėjo į valdžią, o ką pamatė, kai ją pasiekė ir galėjo dirstelti į jos veidą? Mirtį. Valdžia — tai mirtis. Tiktai mirtis visagalė. Judejanui tai buvo tik nusispiauti, jis nepabūgo, nes mažasis Gotlibas visada jautė, kad pasaulyje tėra tik ši viena valdžia,— mirtis, ir tik vienintelis valdžios tikras panaudojimas, vienintelis daiktas, įnešantis aiškumo,— žudynės. Jokio prisikėlimo iš numirusiųjų nėra. Ir Judejanas ėmė tarnauti mirčiai. Aukų jai pristatinėdavo su kaupu. Tas atitolino jį nuo biurgerių, nuo Italijos grožio gerbėjų, nuo mūšio vietas lankančių turistų; jie neturi nieko, neturi nieko daugiau, tik Nieką, kaip inkstai taukuose vartosi po Nieką, iškopia į Nieką, kol galų gale patys išnyksta tame Nieke, tampa jo dalimi, kuo iš tikrųjų visą laiką ir buvo. Tačiau jis, Judejanas, turi savo mirtį, laiko ją tvirtai ir nebent tik dvasininkas gali pamėginti ją iš jo pavogti. Tačiau Judejanas nesiduos apvagiamas. Net dvasininkus galima nugalabyti. Kas per tipas, tas ilgaskvernis? Spuoguotas vaikėzas blyškiu nuo nemigo veidu, sušutusio geidulingumo gniužulėlis bobišku abitu. Ir dvasininkas žiūrėjo į užstalės kompaniją, rodos, taipogi pasibaisėjęs. Tačiau Judejanui su juo

nepakeliui. Judejanas biaurėjosi ir dvasininkais, ir biurgeriais. Jis suprato, kad biurgerių pozicijos šiandien neįveikiamos. Tačiau laikas dirba Judejano naudai, todėl kol kas geriau grįžti į dykumą, muštruoti ir ruošti mirčiai rekrutus, ir tiktai tuomet, kai mūšio lauką reiks ne stebėti, o rausti sviediniais, Judejanas vėl pradės žygį.

Judejanas pabėgo iš viešbučio. Jis bėgo nuo biurgerių, nuo dvasininko, nuo nematomo stebėtojo žvilgsnio. Tai ne gėda, ne bailumas, tai taktinis atsitraukimas. Jeigu Judejanas būtų įėjęs į salę ir prisistatęs, kas esąs, biurgeriai būtų pašokę iš vietos, džiaugsmingai jį sveikindami, tačiau tas didvyrio gerbimas būtų trukęs ne ilgiau, kaip vieną vakarą, paskui jie būtų užmetę jam savo miesčioniškumo tinklą. Už vieno iš tų apšviestų langų tikriausiai laukia Ieva — didvyrė motina, jeigu ji būtų mirusi tą gėdingą gegužį. Tačiau ji gyva, ir Judejanas įsivaizduoja, kaip sėdi su ja jaukiame kambaryje Vokietijoje, kaip eina į tarnybą, kurią jam išrūpino Pfafratas, kaip grįžta iš tarnybos, kurią išrūpino Pfafratas, jie gali pavalgyti keptos žąsienos ir išgerti Reino vyno, tam užtenka pinigų iš tarnybos, kurią jam parūpino svainis Pfafratas, o per fiurerio gimtadienį ar lapkričio devintąją Ieva prisisega prie suknelės sagę, jeigu tik jos dar nepavogė, nes okupacinės kariuomenės kareiviai medžioja brangenybes ir suvenyrus, Judejanas tą gerai žino, prisisega sagę su auksine svastika, paties fiurerio dovaną, ir ima spoksoti į jį, kai per radiją perduodamos paskutinės žinios, kai kalba Hoisas, gražbyliauja Adenaueris, kai iš kaimynų buto sklinda Amerikos negrų džiazo garsai, o ji spokso į tave

ir galvoja: tu gyvas, gyvas, gyvas. O jis gyvena ir galvoja apie dykumą, dykumą, iš kurios galima užkariauti Vokietiją.

Jis užsuko į kažkokią tratoriją, pasitaikiusią jo kelyje, kuris dabar buvo betikslis, įžengė į aliejaus, tešlos ir jūros kvapus, atsistojo prie bufeto, būtų įmanęs sukirsti viską, kas tik paklius po ranka, tokį pasiutusį juto alkį. Pamatęs išpampusias baltas pupeles, vokišką patiekalą, mokyklinį jo vaikystės dienų patiekalą, parodė į jas pirštu, tačiau pupelės buvo šaltas užkandis, tai ne vokiškas patiekalas, jos buvo kažkokios gličios, išmirkusios aliejuje, plaukiojo acte ir trenkė žuvimi, nes tai, ką jis palaikė mėsa, tebuvo sušvinkusi žuvis, bet jis sušveitė viską, paskui ėmė kirsti kažkokią pastą, makaronus, pagamintus tikrai pagal itališką receptą, riebus tomatų padažas lipo prie lūpų tarsi italių bučiniai, spageti karojo iš burnos, jam niekas nedavė peilio jų susipiaustyti, jis šlamštė juos it karvė ilgą šieną, ir tiktai naujas puslitris kjančio pravalė Judejaną, ir jis vėl tapo žmogumi. Bent jam taip atrodė.

Tapęs žmogumi, jis skersgatvių labirintais išėjo į šv. Silvestro aikštę. Į akis krito bėgantis „Telefono" šriftas. Kaip tik to jam ir reikėjo. Jis įėjo į vidų, pamatė daugybę kabinų su telefono aparatais, tačiau nežinojo, kaip paskambinti, užrašė ant popieriaus skiautelės Pfafrato viešbučio pavadinimą ir padavė ją pro langelį budinčiajai, toji iš abonentų knygos suieškojo reikiamą numerį, paėmė iš jo pinigus, ir štai jis jau kabinoje, surenka numerį, išgirsta garsų „pronto"[1], kalba vokiškai, paprašo prie

[1] Klausom *(it.)*.

telefono Pfafratą, girdi ragelyje traškesį, ūžesį, žingsnius, ir štai pats Pfafratas, korektiškai, kaip žmogus, žinąs savo vertę, jis prabilo oficialiu tonu:

— Oberburmistras Pfafratas klauso. Su kuo aš kalbu?

Judejanas vos nesušuko: „Ak tu, mėšle",— bet susitvardė, gal geriau atpilti visus savo titulus, karinius ir partinius, ypač tą spalvingą dabartinį, rytietišką, o gal prisistatyti obereunuchu, haremo patinu, dykumos pabaisa arba gal sucypsėti: „Čia Gotlibas",— ir staiga pasidarytų toks mažas, mažasis Gotlibas, kad nebepasiektų telefono ragelio, todėl pasakė tik: „Judejanas", tačiau tą kuklią pavardę taip užakcentavo, jog laidais nuzvimbė valdžia, galybė ir mirtis. Pfafratas užsikosėjo, bekosčiodamas iš oberburmistro tapo svainiu, šiaip taip įveikė baimę ir išgąstį, sukeltą mylimo ir baisaus prisikėlusio numirėlio balso, šeimos pasididžiavimo ir šeimos siaubo, nelygu kaip į tai žiūrėsi, ne iš karto atgavo drąsą, kurią norėjo parodyti Judejanui, ir pagaliau susijaudinęs paklausė:

— Kurgi tu? Mes tavęs seniai laukiam.

Judejanas išdidžiai pareiškė turįs daug reikalų, bet mažai laiko ir sekančiai dienai pakvietė visus pas save į viešbutį, į didingus rūmus Veneto gatvėje, tegu pamato jį visame spindesy, ir paminėjo jam savo išgalvotą vardą bei pavardę, kuri buvo įrašyta ir dabartiniame jo pase, įsakė ankštoje kabinoje, kurios sienose, kaip ir visur kabinose, italų kalba buvo prikraigliota visokiausių blevyzgų, ir Judejanas pagalvojo, ar ten, namuose, jau vėl ant išviečių sienų rašoma: „Pabusk, Vokietija", įsakė jam pakartoti vardą bei pavardę, ir oberburmistras

Fridrichas Vilhelmas Pfafratas klusniai pakartojo išgalvotą pavardę, dokumento melą,— ne, dabar jis nebeprisistatys Judejanui kaip globėjas, o stovės prieš jį išsitempęs, ir Judejano sprukimas iš vokiečių pamėgto viešbučio buvo ne bėgimas, o išbandyta gudri taktika.

Ir Judejanas, tapęs žmogumi, vėl pasijuto kuo puikiausiai, vėl buvo savo likimo šeimininkas. Iš „Telefono" išėjo nugalėtojas. Jis buvo beeinąs per šv. Silvestro aikštę, beketinąs užkariauti Romą, tik staiga kažkas sutraškėjo subraškėjo, kažkas su didžiausiu triukšmu griuvo kaip kare per kautynes, pasigirdo išsigandusių žmonių klyksmas ir priešmirtinės dejonės, griuvo kažkoks naujas pastatas, neteisingai buvo paskaičiuotas pamatas, iš dulkių debesio kėpsojo sulinkusios sijos, iš visų pusių galvotrūkčiais bėgo žmonės, ir Judejanas jau komandavo:

— Užtverti gatvę! Nesiartinti! Užtverti gatvę!

Jis norėjo net mirčiai primesti discipliną, tačiau niekas nepaisė jo vokiškų šūkaliojimų, niekas jo nesuprato, paskui užkaukė sirenos, suskambo skambalai, prisistatė policija, atskriejo greitosios pagalbos ir gaisrininkų mašinos, iš aikštėje stovinčios bažnyčios atėjo kunigas, tie visur kiša savo nosį, ir Judejanas suprato, kad jis čia pašalinis, tiktai maišosi po kojų arba, geriausiu atveju, tiktai tuščia vieta, ir jis nukėblino į šoną, prasiskverbė pro minią ir staiga prisiminė, kad kadaise mokykloje, toje nekenčiamoje gimnazijoje, mokėsi, jog romėnai tikėdavo pranašiškais ženklais, o šis įvykis tikrai blogas ženklas. Šaižiai spiegė kažkokia moteris. Gal griuvėsiai palaidojo jos artimuosius? Aukos, kurias Judejanas atnašaudavo mirčiai, niekuomet

nespiegdavo. Keista, bet jis niekuomet negirdėjo jų spiegimo.

Tėkmė jį pagavo ir nunešė į Korso prospektą, ilgą žarną, sausakimšai prisigrūdusią žmonių ir automobilių. Atrodė, kad toje nesibaigiančioje miesto žarnoje knibždėte knibžda mikrobai, kirmėlės, vyksta medžiagų apykaita ir virškinimo procesas. Gatvės srautas Judejaną plukdė į dešinę, Popolo aikštės linkui, tačiau jis jautė, kad jam reikia visai ne ten, ir iš paskutiniųjų priešinosi tam srautui, jį maigė, stumdė, bet jis apsigręžė, žvilgtelėjo atgal ir pamatė kažkokį baltą daiktą, žėrintį auksu prožektorių šviesoje, iš karto atsigodo, juk čia kažkada jo važiuota: mašina su apsauga priekyje, motociklininkų eskortas iš abiejų pusių, o užpakalyje daugybė automobilių su vokiečiais ir italais, žymiais valdininkais ir aukštais nacių partijos bei vermachto pareigūnais. Jis plaukė čia pirmyn, čia atgal, prarado orientaciją ir laiko nuovoką, dabartis jam tapo praeitimi, tačiau neišleido iš akių savo tikslo: marmurinių laiptų, akmeninio koloso, to balto paminklo Venecijos aikštėje, nacionalinio Viktoro Emanuelio II paminklo, kurį Judejanas per kažkokį apsirikimą ar kažkam neteisingai paaiškinus palaikė Kapitolijum ir kartu Musolinio pastatu, dučės įsakymu pastatytu monumentu senovės istorijos ir buvusios didybės garbei, ir tas auksu tviskantis baltas marmuras buvo imperijos atgimimo simbolis. Taip, čia kažkada jo važiuota. Jis skubėjo kaip tik čionai. Čia, dešinėje, stūksojo dučės rūmai. O kur sargyba? Sargybos nėra. Purvinos, nuo laiko pageltusios sienos gūžėsi nakties šešėlyje. Niekas nestovėjo prie vartų. Nė viename lange nedegė

šviesa. Čia jo važiuota. Senas pažįstamas vėl sugrįžo. Belsk nebeldęs — šeimininkas miręs. Įpėdiniai tavęs nepažįsta,— ieškok jų meišiančioje, su reikalais skubančioje Korso minioje. Taip, kartu su duče Judejanas žengė šia aikšte, koja kojon ėjo kartu su juo padėti fiurerio vainiko ant Nežinomojo kareivio kapo. Čia ir dabar tebestovi sargyba, išsitempusi, nejudėdama, tvirtai atsirėmusi kojomis į žemę. Jų laikysenai nieko neprikiši. Tačiau dabar Judejanas nejautė nieko — nei pagarbos, nei išdidumo, nei gailesčio, nei susijaudinimo. Jis buvo kaip tas tikintysis, kuris bažnyčioje nieko nebejaučia. Jis nori melstis, tačiau dievo čia nėra. Jis nori atsiklaupti, tačiau galvoja: grindys šaltos ir nešvarios. Jis mato madonos statulą ir galvoja: juk tai tik padažytas ir kinivarpų išvarpytas medis. Žmonės nedžiūgavo. Jokių sveikinimo šūksnių, jokių dainų. Motoroleriai burzgė pro šalį. Nepasirodė nė vienas fotografas panardinti Judejano magnio blykstelėjime. Tiktai keli pavargę vežikų arkliai žvairavo į jį iš apvalios aikštelės. Negi jis vaiduoklis? Paskubomis ėmė lipti marmuriniais laiptais. Už jo nugaros liko kolonada didingos šventyklos, kurios pastatymą jis per klaidą priskyrė Musoliniui, ir ta baltoji grožybė jam kažką priminė, ji priminė tortą konditerio Ziufkės vitrinoje, tortą, kurį matydamas mažasis Gotlibas varvindavo seilę, bet nė karto negavo paragauti; prieš jį dūlavo juodas karališkojo arklio užpakalis, Judejanas nežinojo, koksai iš geležies nulietas karalius jį apžergęs, be to, jam buvo vis tiek, nes jis nemėgo Italijos karalių, prisižiūrėjęs pirmojo pasaulinio karo humoristinių žurnalų, jau nuo mažumės vaizdavosi juos

ne su kalaviju, o su skėčiu rankoje, tačiau dabar, stovėdamas čia, lyg tai jis, lyg tai mažasis Gotlibas, jautė tą visą didybę, galvojo apie dučę, kuris visa tai pastatė ir kurį žmonės išniekino, jis jautė didybę istorijos, kuriai statomi paminklai ir kurios paskutinis pašventinimas visada būna mirtis. Iš visų pusių Judejaną supo šviesų jūra. Roma švytėjo. Tačiau jam atrodė šis miestas miręs, tik imk ir laidok, Dučė išniekintas, istorija Romą apleido, o kartu su ja ir šlovinga mirtis. Dabar čia gyvena žmoneliai, nedrįsdami gyventi kitaip, gyvena savo reikalais ir savo malonumais. Ar begali būti blogiau? Judejanas žvelgė į miestą. Jis atrodė jam negyvesnis už negyvą.

Vėlai vakare Lavatorės gatvė tarsi išmirusi. Turgaus pirkliautojai seniai nustūmė savo vežimėlius, ant mažų krautuvėlių langų užleistos senos, nuo laiko išblukusios ir pažaliavusios štoros, ir todėl namų fasadai atrodo kaip žalsvu ar pilkšvu giedravalkiu aptrauktos išblėsusios senių akys. Šaliniuose skersgatviuose ir tamsiuose užkaboriuose gūžiasi kuklios tratorijos, kur renkasi paprasti žmoneliai, gyvenantys ankštose daugiaaukščių namų kamarėlėse. Jie sėdi čia ant suolų ir taburečių už nedengtų, maisto liekanomis ir vyno dėmėmis išmargintų stalų, jie užsisako puslitrį raudono arba puslitrį balto vyno, dolce arba secco, o norintieji pavalgyti atsineša užkandą su savimi, susivynioję į popierių arba dubenėliuose, ir, nė kiek nesivaržydami, viską išsidėlioja ant stalo. Užsieniečiai retai teužsuka į šitą užkampį. Tačiau Zigfridas sėdi lauke priešais vieną tokią tratoriją blausioj dirbtinėj baltos rutulinės

lempos mėnesienoj. Už to paties stalo dar vienas klientas. Jis taisosi svogūnų salotas. Zigfridas nemėgsta tų smardalynių, tačiau jo kaimynas su tokiu apetitu lukštena ir piausto šviežią svogūno galvą, taip stropiai ant griežinėlių pila acto, aliejaus, beria pipirų bei druskos, jis taip pamaldžiai laužo duoną, jog Zigfridas negali susilaikyti nepasakęs jam „Buon appetito"[1]. Kaimyną nudžiugina Zigfrido draugiškumas, ir jis pasiūlo jam paragauti vyno. Zigfridui biauri ta stiklinė, kurios kraštą ką tik lietė svogūnais dvokiančios riebaluotos kaimyno lūpos, tačiau jis nugali pasibiaurėjimą ir sriubteli gurkšnelį. Dabar Zigfridas kviečia kaimyną paragauti jo vyno. Jie geria ir kalba. Tiksliau pasakius, kalba kaimynas. Jis kalba ilgais, gražiais, vingriais sakiniais, kurių prasmės Zigfridas nesupranta, jis pats gali išstenėti tik vieną kitą nuvalkiotą posakį iš žodyno. Tačiau kaip tik todėl, kad jis jo nesupranta, jam taip malonu su juo šnekučiuotis. Zigfridas pralinksmėja, abu sėdi kartu kaip du seni bičiuliai, vienas mala liežuviu, kitas tik klausosi arba, gal būt, nesiklauso, o dėkingas ir patenkintas klausosi kažkokio vidinio balso, kurio taipogi nesupranta, tačiau kartais jam atrodo, kad jį suvokia. Baigęs valgyti svogūnus, kaimynas duonos gabaliuku iššluosto dubenėlį. Tą riebaluotą kąsnį jis numeta katei, kuri jau seniai nenuleidžia nuo jo savo maldaujančių akių. Dėkinga katė su duonos gabalu šmurkšteli į pavartę — ten jos kačiukai. Zigfridas palinki „felice notte". Jis nusilenkia. Labos nakties palinki kaimynui, tratorijai ir katei su kačiu-

[1] Gero apetito *(it.)*.

kais. Gal būt, labos nakties jis linki ir sau pačiam. Jis toks patenkintas šią nakties valandą. Jis prieina prie baro ir nusiperka butelį vyno. Ko gero, neims miegas. Kai neima miegas, gerai, jei namie turi vyno. Neblogai būtų nusipirkus ir antrą butelį. Mielai jį padovanotų kaimynui, su kuriuo tiek prisišnekėjo. Zigfridui atrodo, kad pašnekovas neturtingas. Galimas daiktas, vynas jį pradžiugintų. Tačiau kažin? Kaip tik todėl, kad neturtingas, jis gali įsižeisti. Zigfridas neperka antro butelio. Išeidamas dar kartą linkteli užstalės kaimynui. Dar kartą sako „felice notte". Tačiau ar teisingai jis pasielgė? Kodėl pasigėdino savo draugiško ketinimo? To jis nė pats nežino. Jį vėl apninka abejonės. Sunku pasielgti teisingai. Jam vėl nebelinksma. Jis vėl nebepatenkintas.

Zigfridas žingsniuoja Lavatorės gatve. Jo žingsniai gūdžiai aidi nakties tyloje. Jo šešėlis bėga priekyje, jo šešėlis tarsi braunasi į jo vidų, jo šešėlis persekioja jį. Galop Zigfridą užgriūna minios triukšmas ir Trevių fontano šniokštimas. Užsieniečiai būreliais stoviniuoja apie nuostabųjį fontaną ir kalba kaip kadaise Babelyje daugybe kalbų. Turistai — stropūs žmonės ir net nakties metu praeina pagreitintą Italijos geografijos ir jos kultūros istorijos kursą. Fotografai tik blyksi ir blyksi. Kiekvienam malonu pasigirti: ir aš buvau Romoje. Romos vaikigaliai blyškiais nuo nemigos veidais, persisvėrę per baseino kraštą, ilgomis lazdomis žvejoja iš vandens monetas, kurių ten lengvabūdiškai ar tikėdami prietarais, ar šiaip dėl juoko primėto turistai. Kelionės vadove parašyta, jei įmesi į fontaną pinigų, dar kartą aplankysi Romą. Gal užsie-

nietis nori čia dar kartą atvažiuoti; gal nori sugrįžti, gal bijo mirti liūdnoje tėvynėje, gal nori, kad jį palaidotų Romoje? Zigfridas norėtų sugrįžti, norėtų čia pasilikti, tačiau nepasiliks, jis nemeta pinigų į baseiną. Jis nenorėtų mirti. Jis nenorėtų mirti namuose. Gal norėtų, kad jį palaidotų čia? Šalia fontano jo viešbutis. Vandenyje atsispindi senas fasadas, kažkoks siauras ir pakrypęs. Zigfridas žengia į vidų. Jis eina per tambūrą. Vienas

už stalelio prieš lentą su raktais sėdi sužvarbęs senis. Laiptinėje laksto skersvėjai, ir seniui šalta. Jis su veltiniais, nes akmeninės grindys gana vėsios, paltą lyg prisikariavęs kareivis užsimetęs ant vieno peties, plikę kaip senas profesorius prisidengęs juoda plačiakrašte skrybėle, jis atrodo kaip emigrantas, kaip liberalus kažkokios liberalios epochos politikas tremtinys, tačiau dabar jis tik šio nediduko viešbučio administratorius, gimimo jis austras, o mirs kaip italas, greitai, po kelerių metų, ir jam tas pat, ar jis pasimirs kaip italas ar kaip austras. Retkarčiais mes su juo pasišnekame, ir dabar, vos man įėjus, jis tuojau išpyškino:

— Jūsų laukia kunigas!

— Kunigas?— nusistebėjau aš.

— Taip, jis laukia jūsų kambaryje,— atsakė jis.

Aš pagalvojau: tikriausiai tai klaida, be to, keista — tokiu metu. Aš ėmiau lipti laiptais, to seno namo laiptais, kurių akmeninės, daugybės kojų nuzulintos pakopos panėšėjo į geldas, sienos buvo nusėdusios, mano aukšto grindys pakrypusios, aš kopiau tarsi į kokį kalną, kol pasiekiau blogai užsidarančias savo kambario duris. Pro didžiulius suskilusių lentų plyšius nesiskverbė jokia šviesa, ir

aš vėl pagalvojau: be abejo, klaida. Aš atidariau duris ir prie lango priešais pamačiau jį, aukštą, juodą šešėlį: tikrai, tai buvo kunigas, jis stovėjo apšviestas prožektorių, kurie tebetviskino Trevių fontaną, prašmatnias mitologines būtybes, mėsingą barokinį Olimpą ir amžinai sruvenančius vandenis, kurie liūliavo ir šniokštė tarsi jūros mūša. Kunigas buvo didelis ir, kaip man pasirodė, liesas. Jo veidas buvo išblyškęs, bet, galimas daiktas, nuo balkšvai kalkinės prožektorių šviesos. Aš paspaudžiau mygtuką, blykstelėjo be jokio gaubto lempa, kabanti viršum plačios lovos, letto grande, viešbučio būtinybės, letto matrimoniale, viršum vestuvinės lovos, kuri dabar buvo išnuomota man, man vienam ir ant kurios gulėdavau nusirengęs, nuogas, skaistus, o gal ir neskaistus, vienas kaip pirštas, tiktai su nuoga lempa viršum galvos, taipogi vieniša arba zyziančių musių apsupta, liūliuojamas čiurlenančio fontano ir kalbų babeliavimo. Kunigas pasisuko į mane, norėdamas santūriu gestu pasisveikinti, bet iš to nieko neišėjo, jis tiktai pakėlė ir išskėtė ran kas, tas jo judesys ir abitas man priminė pamokslininką; paskui jis greitai vėl nuleido rankas tarsi nusiminęs ar susisarmatinęs to gesto, ir jos kaip du baukštūs rusvi žvėriukai pasislėpė juodojo rūbo klostėse. Jis šūktelėjo:

— Zigfridai!— Ir ėmė berti užsikirsdamas:— Aš sužinojau tavo adresą, atleisk. Aš nenoriu tavęs trukdyti. Tikriausiai tave trukdau, geriau tučtuojau išeisiu, jeigu tiktai trukdau.

Tai buvo Adolfas, aukštas, išdžiūvęs, apsivilkęs juodais rūbais, sutrikęs jis stovėjo prieš mane, Adolfas Judejanas, kadaise tokio galingo ir tokio bai-

saus mano dėdės sūnus, ir aš prisiminiau Adolfą tokį, kokį jį mačiau paskutinį kartą Ordensburge: mažiukas, jis buvo jaunesnis už mane, mažiukas vargšas kareivėlis kariūno uniforma, ilgomis juodomis kariškomis kelnėmis su raudonu kantu, mažiukas su rudu partiečių munduru, mažiukas su juoda į šoną pakreipta pilote ant trumpai pagal statutą kirptos galvos; aš irgi šitaip atrodžiau, tačiau baisiai nekenčiau kareiviškos arba partinių bonzų uniformos, galimas daiktas, tų skarmalų nekentė ir Adolfas, tačiau aš to nežinojau ir jo neklausinėjau, ar jis nekenčia Ordensburgo, tarnybos, kareivių, rudųjų bonzų, man iš galvos neišeidavo dėdė Judejanas, ir aš nepasitikėdavau Adolfu, vengdavau su juo susitikti ir netgi manydavau, kad jis, kaip ir mano brolis Ditrichas, su malonumu nešioja uniformą, tikėdamasis iš to išpešti sau naudos ir prasitrinti į šiltą vietelę; tuo labiau man buvo smagu dabar matyti jį kunigo rūbais, ir aš pagalvojau: kokiais tik drabužiais netenka dangstytis mums, vargšams klounams, vidutiniškoje nesusipratimų komedijoje. Aš mačiau, kad jis vis dar stovi, ir pasakiau:

— Sėskis gi.

Ir aš pastūmiau jam apsitrynusią, suklypusią viešbučio kėdę, nuo marmurinio komodos dangčio nustūmiau knygas, laikraščius ir gaidas, iš stalčiaus paėmiau kamščiatraukį, atkimšau atsineštą vyno butelį ir, pakišęs po praustuvu, išploviau burnai skalauti stiklinę. Ir galvojau: dėdė Judejanas dingo be žinios, Judejanas įmerkė uodegą, Judejanas miręs. Ir dar galvojau: kaip gaila, kad dėdė Judejanas negali matyti savo sūnaus, kaip gaila, kad jis negali matyti jo, sėdinčio pas mane ant suklypusios

kėdės, tikrai gaila; manau, kad, tai išvydęs, jis sprogtų iš apmaudo, ir man netgi šiandieną būtų smagu pažiūrėti, kaip jis sprogsta. Ar kartais neperdedu? Ar ne per daug teikiu jam reikšmės? Aš pripyliau vyno ir tariau:

— Gerk pirmas. Teks gerti iš vienos stiklinės, aš tik tą vieną teturiu.

Jis tarė:

— Aš negeriu.

Aš atsakiau:

— Kaip kunigas tu juk gali išgerti stiklą vyno. Čia ne nuodėmė.

O jis:

— Ne nuodėmė, tiesa. Bet ačiū, aš nenoriu.— Ir po valandėlės pridūrė:— Aš dar ne kunigas. Kol kas tiktai įšventintas į diakonus.

Aš išgėriau vyną, vėl prisipyliau pilną stiklinę ir pasiėmiau ją su savim į plačiąją lovą. Išsitiesiau ant jos, tarsi norėdamas parodyti, kad gyvenu neskaisčiai, nors šiame kambaryje to nė karto nebuvo, aš netgi nežinau, kas per daiktas toji neskaistybė, o gal ir žinau, tiktai nenoriu apie tai žinoti; aš atsilošiau, atsirėmiau alkūnėmis į pagalvį ir paklausiau:

— Koks skirtumas?

Jis atsakė:

— Aš galiu krikštyti.— Ir paskui, tarsi prisiminęs, pridūrė:— Dar negaliu laikyti mišių. Negaliu duoti išrišimo. Negaliu atleisti nuodėmių. Tiktai kai vyskupas pašventins mane į kunigus, galėsiu atleidinėti nuodėmes.

Aš tariau:

— Darbelio turėsi per akis.

Paskui pats ant savęs užpykau už tokius žodžius. Tai buvo kvailas, vulgarus ir lėkštas sąmojis; tiesą pasakius, man patinka dvasininkai. Man patinka dvasininkai, kurių nepažįstu. Man patinka dvasininkai, kuriuos matau, jų visai nepažindamas. Man patinka dvasininkai iš tolo, per nepavojingą distanciją. Man patinka dvasininkai, kai jie kalba lotyniškai, nes tuomet jų nesuprantu. Jų nesuprantu, tačiau lotynų kalba man patinka, ir klausausi jos su malonumu. Jeigu juos suprasčiau, tikriausiai nebe taip mielai jų klausyčiausi. Galimas daiktas, ir suprantu kiek, tačiau visai nedaug. Gal tik įsivaizduoju, kad truputį suprantu, ir, atvirai pasakius, man patinka, kad jų vis dėlto nesuprantu. Galimas daiktas, suprantu juos netgi klaidingai, tačiau man patinka suprasti juos klaidingai, gal ir gerai, kad suprantu juos klaidingai, nes, jeigu jie teisūs, ir yra dievas, jis atskleis man jų lūpomis tą tiesą, net jeigu jo tarnai kalbėtų ne taip, kaip aš suprantu. Jeigu dvasininkų žodžius suprasčiau taip, kaip jie kalba, dvasininkai man nebepatiktų. Be abejo, ir dvasininkai kvaili, valdingi ir užsispyrę. Jie remiasi dievu, norėdami viešpatauti. Judejanas viešpataudamas rėmėsi Hitleriu ir apveizda. O Adolfas? Kuo jis galėtų remtis? Aš žiūrėjau į jį. Jis žiūrėjo į mane. Mes tylėjome. Užsieniečiai, o ne piligrimai erzeliavo kaip Babelio bokšte. Vandens čiurlenimas bylojo, kad žemėje viskas praeina. Tie garsai sklido iš lauko. Čia zyzė musės. Musės zyzė čia. Purvinos musės.

Tas vyno rūsys — tikras žiurkių lizdas, tačiau Judejaną traukė tenai, traukė iš tos plačios nuobo-

džios Nacionale gatvės drėgnais, purvinais akmeniniais laiptais nusileisti į šitą rūsį, jį ginė troškulys, noras prisikimšti pilvą, viliojo iškaba „Vokiški patiekalai", iškaba „Pilzeno alus", tikras vokietis turi valgyti vokiškus patiekalus, Pilzenas buvo vokiečių miestas, jo nesugebėjo apginti, Pilzenas tapo čekų miestu, vokiečiai jį prarado dėl išdavystės, „Škodos" gamyklos buvo karinės reikšmės, alus buvo karinės reikšmės, kartuvės buvo karinės reikšmės, sąmokslai, žemesnioji rasė, žiurkės, užsieniečiai darbininkai, reicho saugumas laiku pastebėjo ir pašalino pavojų, bičiulis Heidrichas veikė ryžtingai, bičiulis Heidrichas nebegyvas, jis buvo tikras jo atspindys, tikras jo kūnas ir kraujas — o Judejanas gyvas. Vis tas pats priekaištas. Tai Ievos priekaištingas balsas kaip kirminas graužia jam širdį. Ir jis pagalvojo: kodėl gyvena ji, kodėl liko gyva? Galvojimas ne jo būdui. Tai ne kas kita, kaip lakus smėlis, pavojinga, uždrausta zona. Galvoja literatai. Galvoja kultūrbolševikai. Galvoja žydai. Aštriau už visus galvoja pistoletas. Judejanas neturėjo su savimi ginklo. Jis jautėsi bejėgis. Kas jam atsitiko? Kodėl jis, gerai apsirengęs, turįs gerą pasą ir pinigų, neina į gerą restoraną ir neprisikerta ligi žagsėjimo, neprisikerta kaip žydai, kodėl neprisikerta žąsų kepenėlių, įvairiausių majonezų, švelnių nupenėtų kaplūnų, o paskui nenudrožia į dansingą, gerai apsirengęs, pinigingas, pagertų atsakančiai ir nakčiai ką nors susimedžiotų, gražiai apsirengęs, turtingas, aistringas, jis galėtų pakonkuruoti, pareikšti savo pretenzijas, kodėl jis to nedaro? Ėdimas, girtuokliavimas, mergos — tai landsknechtų gyvenimo būdas, šitaip jie dainavo savanorių kor-

puse, dainavo prie laužo, netoli Rosbacho, bliaudavo „Juodojo reichsvero" stovyklose, stūgaudavo slaptojo teismo aukų miškuose, Judejanas buvo landsknechtas, paskutinis išlikęs landsknechtas, tą dainą jis švilpiniuodavo dykumoje, o dabar užsigeidė paryti, pagerti, paištvirkauti, jis tiesiog nebesitvėrė savam kaily, gamta jį spirte spyrė, kodėl gi jis neima to, ko nori, kam tos tratorijos, prisigrūdusios smuklės, kam tas rūsys? Jį traukė laiptais žemyn. Tai lemtinga diena. Nukaršusiame šio miesto ore jautėsi kažkoks sustingimas, lemtis ir sustingimas. Jam atrodė, kad šiame mieste vieni impotentai. Jam atrodė, tarsi dvasininkai būtų iškastravę šį miestą. Jis nulipo žemyn, Pilzeno alus, nusileido į požemio karalystę, čekų žiurkės, Pilzeno alaus statinės, jį pasitiko akmeninis rūsys, didelis, skliautuotas, keli stalai, kelios kėdės, gale bufetas, surūdiję alaus čiaupai, tarsi vėmalai alaus putos alaviniuose kaušuose. Už vieno stalo sėdėjo du vyriškiai. Jie lošė kortomis. Jie nužvelgė Judejaną nuo galvos ligi kojų ir nusišaipė. Tai buvo negeras nusišaipymas. Paskui jie kreipėsi į jį:

— Jūs irgi nevietinis!

Kalbėjo jie vokiškai. Jis atsisėdo.

— Tokios tokelės,— burbtelėjo vienas.

Atėjo kelneris. Judejanas tarė:

— Pilzeno.

Vyrai nusišaipė. Judejanas pridūrė:

— Visiems.

Tie vėl išsišiepė. Su kelneriu jie kalbėjo itališkai. Tai buvo velnių priėdę tipai. Kelneris nusišaipė. Vyriškiai Judejaną vadino bičiuliu, o į kits kitą kreipdavosi „drauguži". Judejaną traukė prie jų.

Tokius jis ir nuluptus pažintų: užkietėję žudikai, mirtininkai. Jų snukiai atrodė kaip lavonų, mirusių šlykščia liga. Kelneris atnešė alų. Jis kirpo liežuvį. Jo skonis priminė putojantį limonadą, į kurį įmaišyta nuodų, tačiau alus buvo šaltas. Bokalai aprasoję. Vyriškiai kilstelėjo nuo šalčio aprasojusius bokalus su nuodais trenkiančiu alumi ir užsveikino Judejaną. Jie žinojo, kaip dera elgtis. Po stalu jie suglaudė kelius ir kulnus, taip pat ir užpakalį. Judejanas pasekė jų pavyzdžiu. Jis visuomet žinojo, kaip reikia elgtis. Kelneris atnešė užkandos. Ją, matyt, užsakė tie vyrai. Iki rudumo paskrudinti svogūnai šnypštė ant didelių bifšteksų. Jie įniko valgyti. Prisikimšo pilvus. Svogūnai patiko vyrams. Svogūnai patiko Judejanui. Užsimezgė draugystė.

— Skanu kaip namuose,— pareiškė vienas.

— Nesąmonė,— atsiliepė kitas.— Skanu kaip kariuomenėj. Skaniai mane pašerdavo tiktai kariuomenėj.

— Kur tarnavai?— paklausė Judejanas.

Jie išsišiepė.

— Nusiimk akinius,— tarė jie.— Tu irgi ne pirštu penimas.

Judejanas nusiėmė akinius. Jis pažvelgė abiem į akis. Štai tikri jo sūnūs! Su malonumu jis juos pamuštruotų. Išmuštruoti jie būtų naudingi. Jis pagalvojo: velnio nešti ir pamesti vyrukai.

— Ar tik nebuvau tavęs kažkur sutikęs?— suabejojo vienas.— Tikrai, kažkur matytas. Na, tai nesvarbu.

O kas svarbu? Jie pasakė savo dalies numerį. Judejanas gerai žinojo tą kariuomenės dalį: pašėlę nutrūktgalviai, mirtininkų būrys, didvyriai, juos

mesdavo ten, kur vermachtas netikdavo. Jie nugalabijo daugybę žmonių. Jų dalis buvo pavaldi Judejanui. Jie padėdavo fiureriui spręsti civilinių gyventojų problemą. Jie naikino tautas. Judejanas pasiteiravo apie jų vadą, mitrus buvo vyrukas, naudingas galvijas. Jie šyptelėjo. Vienas nubrėžė ore kilpą ir ją užveržė.

— Varšuvoje,— pridūrė kitas.

Argi mes nebuvom užgrobę Varšuvos, ar nebuvom užgrobę Paryžiaus, argi nebuvom užėmę Romos?

— Ką dabar veikiate?— paklausė Judejanas.

— A, bastomės po platų pasaulį,— atsakė jie.

— Ir jau seniai?

— Seniai.

— Iš kur kilę?

— Iš Vienos.

Jie nebuvo tikri vokiečiai, o kažkoks rytų rasės mišinys, austrų esesininkai, tie visuomet išnešdavo sveiką kailį. Judejanas žiūrėjo į juos kaip kobra į rupūžę, o jie laikė jį milžiniška varle. Tačiau jis žiūrėjo į juos ir palankiai, su išskaičiavimu, kaip gyvačių augintojas, palankiai ir su išskaičiavimu, kaip visokių roplių augintojas, kuris pristatinėja tas biaurybes į laboratorijas vivisekcijai ir nuodams. Judejanas tiek vyrų ir jaunikaičių buvo pasiuntęs į dvokiančią, kruviną istorijos laboratoriją, į mirties bandymų stotį. Gal parodyti jiems tikrąjį savo veidą? Gal užverbuoti juos dykumai? Jis nebijojo pasakyti savo tikrojo vardo, tačiau po to, kai jie kartu gėrė ir valgė, jo aukšta padėtis neleido jam pasirodyti tikroj šviesoj. Žudikų vadas negali sėdėti prie vieno stalo kartu su savo parankiniais, tai prieštarauja kazino etiketui.

Jie tarė:

— Mes turime automobilį.— Jie pavadino tai „organizuoti". Jie buvo išmokę „organizuoti". Jie ligi šiol „tebeorganizavo". Judejanas užsimokėjo už save. Jam buvo smagu, nes tie, matyt, tikėjosi, kad jis užmokės ir už juos. Judejanas niekada nemokėdavo už kitus. Jo piniginė buvo prigrūsta visokiausių pinigų, jis pats nebesuskaičiavo didelių suglamžytų banknotų, nebesusigaudė išpūstuose, karo išklibintos valiutos skaičiuose. Karas — tai Judejanas, ir jam atrodė, kad jis padėjo nuvertinti tuos pinigus ir baisiausiai išpūsti valiutos kursą; tuo jis ir džiaugėsi, ir biaurėjosi. Vyriškiai padėjo Judejanui susigaudyti valiutos kurse, jie „organizuodavo" ir biržos operacijas, jie virtuoziškai manipuliavo pinigais, įsigydami dolerių už niekučius. Judejanas niekino pinigus, tačiau jie buvo jam labai reikalingi. Todėl jis išpūtęs akis žiūrėjo, kad tik jo neapvogtų. Mažasis Gotlibas visuomet žavėdavosi turtuoliais ir visuomet jų neapkęsdavo. Judejanui patiko gyventi kaip turtuoliui, tačiau turtuolių gyvenimą jis niekino. Jis netgi mėgino juos pranokti. Turčiai buvo kvaili. Jie laikė Judejaną liokajumi, turinčiu tvarkyti jų reikalus. Tačiau tas liokajus tapo kalėjimo prižiūrėtoju ir laikė juos už grotų. Galų gale ir tie kaliniai paspruko nuo Judejano. Turtuoliai vėl praturtėjo. Jie vėl laisvi. Jie vėl protingi. Mažasis Gotlibas vėl stovėjo kampe žavėdamasis ir neapkęsdamas. Kartais ir jam nukrisdavo koks skanesnis kąsnelis. Žvaigždžių padėtis buvo palanki Judejanui. Valenšteinas tikėjo žvaigždėmis. Marsas, Merkurijus ir Klijo dabar tūno žiurkių landynėse. Nusikamavę, nusiminę, vaidingi, pavydūs,

godūs, geidulingi ir amžinai nepasotinami, jie tebesanguliauja vienas su kitu. Spauda nesiliauja pranešinėjusi apie jų priešlaikinius gimdymus ir persileidimus. Judejanas išėjo iš rūsio kartu su tais maišytais vokiečiais, su lavonsnukiais, su pašaipūnais, išėjo su labai naudingais organizatoriais, su austrų kombinatoriais, su dvasiniais bičiuliais ir bendražygiais. Bendražygiai. Žiurkės. Žiurkės ropštėsi rūsio laiptais.

Jis buvo nusikamavęs, ir aš dar kartą pasiūliau jam vyno, jis vėl atsisakė, ir aš pagalvojau, ar jis taip pat nusikamuoja, eidamas išpažinties pas savo vyresnybę. Aš — ne jo nuodėmklausys ir neturiu jam ko atleisti. Aš nemačiau nuodėmių. Mačiau tiktai gyvenimą, o gyvenimo niekam neatleisi. Negalėjau jam ir nieko patarti. Kas turi teisę patarti? Jis man nieko nepasakė ir vis dėlto pasakė tiek daug, sušukdamas:

— Juk ji mano motina, juk jis mano tėvas!

Taip aš sužinojau, kad jie Romoje, mano tėvai, mano brolis Ditrichas, teta ir dėdė Judejanas, jis irgi, jis gyvas, o Adolfas sėdėjo prieš mane, nors ir ne visiškai toks, kaip įsivaizdavau pirma, nes savo kunigo rūbais jis atsiskyrė nuo mūsų, išsivadavo, aš nenorėjau žinoti, kokia kaina, juk aš ir pats išsivadavau iš jų, nenorėdamas žinoti, kokia kaina. Kur dingti, jeigu jie čia, mane persekioja, Adolfas jau buvo su jais susitikęs, tiksliau pasakius, tiktai su motina, kurią jis man piešė siaubingomis spalvomis? Ir kai jis man pasakė: „Jis mano tėvas, ji mano motina",— aš nenorėjau to nė girdėti. Daugiau nebenorėjau. Aš išsivadavau. Jau-

čiausi laisvas. Tikėjau, kad išsivadavau ir troškau pasilikti laisvas,— ir aš nebuvau krikščionis. Tiktai ne toks, kaip dėdė Judejanas, kuris irgi nebuvo krikščionis, aš nebuvau krikščionių priešas, tiktai nėjau į bažnyčią, tiksliau pasakius, dažnai eidavau į bažnyčias, bet ne mišių klausyti, o jeigu ir klausydavau mišių, tai ne tų, kurias jie laikydavo. Bet jeigu Adolfas krikščionis ir dargi kunigas, jis žino dievo žodį, kad reikia palikti tėvą ir motiną,— argi jis jų nepaliko?

Jis paslėpė delnuose veidą. Jis pasakojo man apie paskutines karo mokyklos dienas Ordensburge, apie paskutines nacionalsocialistinio auklėjimo citadelės dienas, ten iš mūsų ruošė patrankų mėsą, ten fiureris tikėjosi naujų rezervų. Jau anksčiau mes mokėmės mėtyti rankines granatas, mokomąsias granatas, kurios su kurtinančiu trenksmu ir akinančia liepsna sprogindavo mokyklos pievoje, paskui jiems pradėjo davinėti tikras rankines granatas, vaikinai prisikabindavo jas prie diržo, tačiau visiems paaugliams jų neužtekdavo, pasirodė pasenusios, nebepatikimos, graikiškos gamybos trofėjinės granatos, o vieną vaikinuką tokia granata sudraskė į gabalus, nes ištraukiamoji virvutė apsivyniojo apie portupėjos diržą ir, jam pajudėjus iš vietos, ištraukė žiedą, taip šį nelaimingą atsitikimą aiškino auklėtojai. Paskui auklėtojai jiems išdalino šautuvus, trofėjinius šautuvus iš pergalės dienų, surūdijusiais vamzdžiais, ir vaikinukai kartu su folksšturmo seniais turėjo ginti erelių lizdą, sumuštų, bet vis dar trokštančių kraujo dievų buveinę, bet, laimė, dievai ėmė ryti vienas kitą ir išsikraustė iš galvos dar prieš savo mirtį, o folksšturmo seniai spruko į miš-

kus, į kalnus, išsislapstė daržinėse, bulvių rūsiuose, šaunūs auklėtojai nelyginant pelės šmižinėjo šen ir ten, nes atėjo laikas atsilyginti už lašinius, kurių prisirijo, dabar jie pateko į spąstus, sėdėjo narvo tinkle, kurį patys akis po akies buvo nurezgę, paskiau paaiškėjo, kad eis dar vienas traukinys, ir auklėtojai pasiuntė vaikinukus namo, be šautuvų, be granatų, bet ruda mokyklos uniforma, tačiau namų nebebuvo galima pasiekti, namai liko tik prisiminimuose. Traukinys netoli tenuėjo. Jį atakavo pikiruojantys bombonešiai. Kaip įsiutusios širšės kulkos gėlė per vagonų stiklą, skardą ir medį. Adolfo nesužeidė, tačiau traukinys pasiliko vietoje it nejudantis, prie žemės prisiplojęs kirminas. Vaikinukai pėsti patraukė geležinkelio pylimu tolyn, skalda riedėjo jiems iš po kojų, jie knapinėjo per pabėgius ir galop užėjo ant kito, taipogi kelyje įstrigusio traukinio, kuriame buvo kaliniai iš koncentracijos stovyklos. Griaučiai spoksojo į vaikinukus. Numirėliai spoksojo į juos. Berniukus ruda nacistine uniforma pagavo siaubas. Tiesą pasakius, jie ir patys nežinojo, kodėl bijo. Juk jie vokietukai! Jie netgi rinktiniai vokietukai! Tačiau jie šnabždėjo: „Juk tai kaliniai! Tai žydai!" Paskui apsižvalgę ėmė kuždėtis: „O kurgi mūsiškiai, kur apsauga?" Tačiau apsaugos nebebuvo, traukinys stovėjo įstrigęs tarp miško ir pievos, buvo graži pavasario diena, žydėjo pirmosios gėlės, skrajojo pirmieji drugeliai, berniūkščiai rudomis striukėmis stovėjo vieni prieš dryžuotais rūbais aprengtus kalinius, griaučiai ir numirėliai giliai įdubusiomis akiduobėmis žiūrėjo į tuos nacistinius pienburnius, kiaurai juos verdami žvilgsniu, ir berniūkščiams staiga pasirodė,

tarsi jie patys — bekūnės būtybės, netgi be griaučių, be skeletų, vien tiktai ruda nacistinė uniforma, pikto burtininko valia kybanti pavasario ore. Berniūkščiai galvotrūkčiais šoko nuo pylimo ir pasileido miškan. Būrys iširo, visi išsilakstė kas sau. Išsiskirstė neatsisveikinę. Nė viena ranka nebepakilo, nė vienas nebesušuko: „Heil Hitler!" Adolfas, nežinodamas kur toliau eiti, atsisėdo į žolę netoli krūmo. Tačiau tame krūme buvo pasislėpusi šmėkla, ir toji šmėkla stebėjo Adolfą. Šmėkla buvo tokio pat amžiaus, kaip Adolfas, tačiau ji svėrė perpus mažiau. Adolfas verkė. Jam buvo griežčiausiai uždrausta verkti. „Vokietukas neverkia",— sakydavo tėvai ir auklėtojai. Dabar Adolfas verkė. Tačiau jis ir pats nežinojo, kodėl verkia. Galimas daiktas, todėl, kad jis pirmą kartą pasijuto vienas ir kad nieko nebuvo šalia, kas galėtų pasakyti: „Vokietukas neverkia". Šmėkla, pamačiusi beverkiantį Adolfą, pastvėrė šalimais gulintį vėzdą ir iššoko iš krūmo, drebanti, išsekusi būtybė, rykščių išmarginta oda, plikai kirpta vaiko galva, numirėlio veidu, ir šmėkla dryžuotais kalinio drabužiais pakėlė vėzdą, mirtinai išbadėjusios šmėklos veide styrojo didžiulė kaulėta nosis, ir Adolfui Judejanui pasivaideno smogikų kaukolė, ir jis pirmą kartą pamatė gyvą žydą, nors tas žydas buvo leisgyvis, šmėkla, drebančia ranka iškėlusi vėzdą, pareikalavo duonos. Adolfas atrišo savo kuprinę, kurioje buvo duonos, dešros, margarino, jie buvo gavę žygio davinį ir, keisčiausia, netgi svarą migdolų, nes kaip tik jų tuo metu pasitaikė sandėly, ir Adolfas atidavė savo davinį šmėklai, kuri griebė kuprinę, atsisėdo kiek toliau nuo Adolfo ir ėmė didžiuliais gabalais

kimšti burnon dešrą ir duoną. Adolfas nenuleido nuo jos akių. Jis nieko negalvojo. Jis ničnieko negalvojo. Jo galvoje buvo absoliuti tuštuma, atrodė, tarsi viskas, ką jis ligi šiol galvojo, ko mokėsi, išmesta šalin, galimas daiktas, todėl, kad atsirastų vietos naujam mąstymui, naujam mokslui, tačiau kaip iš tikrųjų yra, dar nebuvo aišku. O kol kas jo galva buvo tuštut tuštutėlė, tuščias oro balionas, tingiai pakibęs viršum pievos. Šmėkla, pamačiusi į save nukreiptą Adolfo žvilgsnį, numetė jam duonos, dešros ir sušuko:

— Valgyk ir tu. Abiem užteks.

Ir Adolfas ėmė valgyti, nejusdamas nei alkio, nei skonio, tačiau ir nesibiaurėdamas. Tasai, pamatęs, kad Adolfas valgo, priėjo arčiau. Jis atsisėdo šalia Adolfo. Migdolus jie valgė kartu. Migdolų maišelis gulėjo tarp jų, ir jie išsiblaškę siekė į jį ranka.

— Dabar ateis amerikiečiai,— prabilo žydukas.— Kur tu eini?

— Nežinau,— atsakė Adolfas.

— Tu nacistas?

— Tėvas nacistas,— atsakė Adolfas.

— Mano namiškiai mirė,— tarė žydukas.

Tada ir Adolfas pagalvojo, kad jo tėvas taipogi miręs, turi būti miręs, tačiau jam buvo tas pat, kad jo tėvas miręs. Jeigu jis verkė, tai verkė savęs, arba netgi ne savęs, jis pats nežinojo, ko verkia, gal viso pasaulio, tiktai anaiptol ne tėvo. Ar jis jo nemylėjo? To jis nežinojo. Ar jis jo nekentė? Vargu. Jis visuomet į jį žiūrėjo kaip į paveikslą, kaip į viešai pakabintą oficialų nacistinį paveikslą, kuris jam buvęs nebuvęs. Žydukui pasidarė bloga.

Jis išvėmė dešrą, duoną ir margariną. Išvėmė ir migdolus. Jis kaleno dantimis, ir atrodė, kad barška visi jo kaulai, išsikišę iš po išblyškusios odos. Adolfas nusivilko savo nacistinę striukę ir apgaubė ja vaikinuką. Jis nežinojo, kodėl taip pasielgė. Taip pasielgė ne iš gailesčio. Ne iš meilės. Netgi ne iš gėdos jis apgaubė vaikinuką. Paprasčiausiai jam pasirodė, kad žydukui šalta. Paskui jie pasikeitė striukėmis. Adolfas apsivilko dryžuota kalinio striuke su žydiška žvaigžde. Tas jį sujaudino. Širdis ėmė taip daužytis, kad jis juto, kaip gyslomis tvinkčioja kraujas. Striukė jį deginte degino. Jis stačiai jautė tą ugnį. Paskiau nuo plento pusės pasigirdo dundesys.

— Tankai,— tarė Adolfas.

— Amerikiečiai,— sušnabždėjo žydukas. Jam vėl buvo grąžintas gyvenimas, tačiau jis buvo per silpnas nušliaužti ligi tankų. O Adolfas? Ar jo gyvenimas pasibaigė, ar sudaužė jį toji armija, kuri dundėdama ir žlegėdama traukė vokiečių žeme? Vaikinukai atsigulė krūmuose ir prisidengė šakomis. Tą naktį jie gulėjo šalimais, šildydami vienas kitą. Rytą abu patraukė į kaimą. Žydukas nusprendė paieškoti amerikiečių. Jis tarė:

— Eime kartu!

Tačiau Adolfas nenuėjo su juo; jis neieškojo amerikiečių. Jis dvoklino per kaimą. Žmonės į jį žiūrėjo išvertę akis: vaikinukas juodomis kariškomis kelnėmis su raudonu kantu, kareiviškai kirpta galva, o kalinio striuke! Jis įėjo į kaimo bažnytėlę ir atsisėdo. Atsisėdo kaimo bažnytėlėje, kadangi šventoriaus vartai buvo atviri, kadangi visų gyventojų vartai buvo užkelti, kadangi jis vos bepastovėjo

ant kojų ir nežinojo, kur prisiglausti. Taip jį ir atrado kunigas. Rado jį bemiegantį. Gal tai buvo lemtingasis pašaukimas? Gal dievas jį pašaukė? Sekmadienį per pamokslą kunigas kalbėjo iš sakyklos: „Tikrai, tikrai sakau jums: kas klauso mano žodžio ir kas tiki tuo, kurs mane siuntė, tas turės amžiną gyvenimą ir nestos prieš dievo teismą, jis jau perėjo iš mirties į gyvenimą. Tikrai, tikrai sakau jums: ateis valanda, ji jau atėjo, kai mirusieji užgirs dievo sūnaus balsą, ir tie, kurie jo klausysis, gyvens amžinai." Ar norėjo Adolfas gyventi? Ar bijojo jis stoti prieš teismą? Bažnyčioje buvo moterų ir bėglių, buvo ir vyrų, paskubomis užsimetusių civilinius drabužius, kad išvengtų nelaisvės. Bažnyčioje buvo ir amerikiečių kareivių. Atrėmę karabinus į bažnyčios suolus, sudėtose rankose jie laikė šalmus. Jie liko gyvi. Jie vadino save išvaduotojais. Jie atplaukė iš užjūrio. Jie buvo kryžiaus žygio dalyviai. Nacistinėse mokyklose Adolfas Judejanas ne kartą girdėjo apie kryžiaus žygius, tačiau auklėtojai nepalankiai atsiliepdavo apie kryžiaus žygius. Auklėtojai mokė, kaip užkariauti žemę, o ne dangų. Jiems neapsimokėjo kariauti ir dėl viešpaties karsto, nors karstai jų ir negąsdino. Adolfas nebetikėjo savo auklėtojais. Jis nebetikėjo žmonėmis. Jis norėjo tarnauti viešpačiui. Dievui tėvui, sūnui ir šventajai dvasiai

Jis nenorėjo mirti, tačiau jautė mirties artumą. Jį pagavo baimė. Judejanas sėdo į savo pavaldžių valdinių, paleistų, bet neatleistų tarnų mašiną, tai buvo gerokai aplamdytas kledaras, beveik kariška mašina, jie važiavo mūšio lauku į žvalgybą, veržėsi

į ataką. Kokia kryptimi jie atakavo? Kryptis buvo nesvarbu. Svarbu pati ataka. Judejanas įsakė:

— Į stotį.

Jis nežinojo, ką stotyje darys. Tačiau stotis buvo tikslas. Tai buvo teritorija. Ten galima pasislėpti, rasti priedangą. Galima išgaruoti, išvažiuoti, vėl dingti be žinios, vėl tapti mirusiu ir nemirusiu. Judejanas galėjo tapti legenda kaip „Skrajojantis Olandas", ir Ieva juo didžiuotųsi. Stotis, tikslas buvo čia pat. Tačiau Judejanas, sėdintis šalia vairuotojo, tas kitas buvo atsidrėbęs užpakalinėje sėdynėje, atsidrėbęs jam už nugaros, Judejanas pastebėjo, kad jie važiuoja ne į stotį, o klaidžioja į šalis, lekia į priekį, be plano, tarsi kažko ieškodami, važiuoja lankstais, tikriausiai tie tipai taiko į kokį užkampį, akligatvį, kur galima patyliukais nužudyti, o gal į triukšmingą eismo sūkurį, kur niekas neužgirs šūvio, jie iš tikrųjų galvojo, kad Judejanas užmokės už juos, šunsnukiai, įsivaizdavo, kad pagavo jį į tinklą, tačiau Judejanas gerai susigaudo šitokioje situacijoje, taip jie važiuodavo miškan vykdyti slaptojo teismo nuosprendžių, smūgis į pakaušį, šūvis į pakaušį, griebi iš aukos piniginę, tamsesniame šešėlyje atidarai mašinos dureles ir išverti lavoną į šiukšlių duobę; šioje srityje jis gerai susigaudo, galų gale toks buvo paties fiurerio įsakymas: nudėti išdaviką vadą, kapituliavusį bailį, įsakymas kiekvienam, ypač štai tiems, austrų esesininkams, fiurerio atsineštiniams gvardiečiams, tačiau Judejanas neišdavė, nekapituliavo ir baimę jautė tiktai Romoje, tame prakeiktame juodaskvernių mieste, jis jautė baimę, bet nebuvo bailys, jam jie šito nepadarys, jie tikėjosi už jo pinigus nueiti į viešnamį,

tačiau Judejanas nesileis, kad jį nušautį mėginantį pabėgti, jis pats išrado tą metodą, ir bėgti jo niekas neprivers, jis darė taktiškus vingius, ėjo užuolankom, keliavo per dykumą, orientuodamasis pagal šakalų išmatas, tačiau jo tikslas buvo Vokietija, jo fatamorgana buvo ir bus didžioji Vokietija, niekas neišmuš jo iš kelio — jis užriko ant jų. Automobilis akimirksniu sustojo. Surūdijusi skarda drebėjo. Judejanas su malonumu šaukė ant jų. Juk jie — jo kareiviai, jo skalikai, jo žaliūkai. Jis davė jiems velnių kaip reikiant. Jie atpažino savo šeimininko balsą. Neatsikalbinėjo, nesišiaušė. Būtų įmanę batus jam laižyti. Jis išlipo iš mašinos. Sukomandavo: „Aplink!" Jie apgręžė automobilį ir nurūko. Tiesiai į valhalą. Judejanas būtų mielai jiems įsakęs prisistatyti. Tačiau kur jiems prisistatyti? Į pragarą? Judejanas netikėjo pragaru. Jis suaugęs žmogus. Apsišvietęs. Pragaro nėra. Jis tik vaikams gąsdinti. Velnias — tik juodas ilgaskvernių parankinis. Belieka prisistatyti mirčiai, ištikimam bičiuliui, šauniam bendražygiui, mirčiai, kurios mažasis Gotlibas taip bijodavo, o Judejanas, ištikimas mokyklos laikų dainai apie Andreją Hoferį, taip dažnai siųsdavo mirtį į slėnį,— ir ne tiktai į slėnį.

Už jo nugaros buvo tunelis. Jis viliojo Judejaną. Traukte traukė, ir Judejanas nuskuodė tenai. Jis vėl praėjo pro vartus į požemio karalystę. Tai buvo anga į Hadą. Tiesus, išklotas kokliais vėsus tunelis atrodė tarsi koks miesto transporto kanalizacijos vamzdis, kuriame ūžė autobusai ir degė neoninės lempos, visą tą požemio karalystę apliedamos numirėliška šviesa. Štai kur jie norėjo jį nuknakcyti. Instinktas jo neapgavo, ir jis pačią

paskutinę akimirką spėjo iššokti iš jų klebeto. Jis spūdino siauru šaligatviu išilgai tunelio sienos. Jam pasivaideno, tarsi jis eitų per savo kapą. Tai buvo ilgas kapas, higieniškas kapas, šiek tiek panašus į virtuvę, šaldytuvą ir pisuarą. Lavoninėje nereikia ryti žemės. Slaptojo teismo auka rijo žemę. Toji auka buvo jaunas vaikinas. Ir Judejanas tuo metu buvo jaunas. Auka buvo jo bičiulis. Kariški kastuvėliai greitai užkasė auką. Ir kiti rijo žemę. Lenkijoje, Rusijoje, Ukrainoje rijo jie žemę. Pirmiausia turėdavo išsikasti sau duobę. Paskiau nusirengti. Nuogi jie stovėdavo ant duobės krašto. Fotografijos pasiekdavo aukščiausias instancijas, eidavo per rankas, žmonės apžiūrinėdavo jas pusryčiaudami ir biauriai blevyzgodavo. Pastojimas ir mirtis, sutuoktuvės su mirtimi — tai senas senas mitas. Į egzekucijos vietą studijuoti paskutinių erekcijų atvykdavo rasinės teorijos profesorius, papročių istorijos docentas. Nuotraukos „Štiurmeryje". Laikraštį klijuodavo prie mokyklos tvoros. Aštuonmečiai skaitydavo. Aštuoniolikmečiai šaudydavo. Kulkų išvarpyti kūnai krisdavo į duobę. Iškankinti žmonės, išniekinti žmonės, niekingi žmonės, o viršum dangus. Tie, kur ateidavo paskiau, užversdavo pirmuosius žeme. Žemė buvo ir viršum Judejano; viršum tunelio buvo Kvirinalo sodas. Po sodą vaikščiojo popiežiai. Popiežiai meldėsi tame sode. Jų maldos nebuvo išklausytos; ir ko gi, tiesą pasakius, jie reikalavo iš viešpaties? Du tūkstančiai metų krikščioniškojo švietimo, ir štai toks Judejanas! Kam tada reikėjo ištremti senuosius dievus? „Nežudyk!" Argi tai aidėjo po tunelio skliautais? Pontifex maximus[1]

[1] Vyriausiasis žynys *(lot.)*.

senovės Romoje nežinojo šito įsakymo. Jis su malonumu žiūrėdavo gladiatorių kautynių. Pontifex maximus naujojoje Romoje buvo dekalogo tarnas, jis liepė skelbti šį įsakymą, įsakė jo laikytis. Bet argi po to liovėsi žudynės? O pats krikščioniškosios kaimenės ganytojas ar bent nusisuko nuo žudynių, bent jau jis, jis vienas, ar prisipažino visam pasauliui: „Žiūrėkite, aš bejėgis, jie žudo, nepaisydami dievo įsakymo ir mano ganytojiško žodžio." „Teisingumo Judejanui!"— aidėjo po tunelio skliautais. Mažasis Gotlibas mokykloje mokėsi, kad ir popiežiai susidėdavo su mirtimi, ir buvo laikai, beje, ne taip jau seniai, kai popiežiai duodavo darbelio netgi budeliams, tokiems žmonėms, kaip Judejanas, o kiek karvedžių išliaupsino popiežiai, kiek kartų laimino jų pergalingas vėliavas! Teisingumo Judejanui! Karaliai taipogi vaikščiojo po Kvirinalo sodą, grožėdamiesi saulėlydžio gaisais. Karaliai nebuvo tokie impozantiški, kaip popiežiai, Judejanas vis dar įsivaizdavo juos kaip karikatūras pirmojo pasaulinio karo žurnalų puslapiuose, mažasis Gotlibas tuo metu kaip tik išmoko skaityti, karaliai ten buvo mažučiukai, jų veiduose įrašyta išdavystė, rankoje jie baukščiai gniaužė lietsargį. O Čemberlenas, ta komiška figūra, tas taikos šauklys, pasišovęs iš fiurerio paglemžti karą, argi jis nevaikščiojo su lietsargiu? Karaliai ir jų diplomatai — kas gi jie daugiau, jeigu ne pasigailėtini vargšai, lietsargiais besišvaistą prieš grėsmingus likimo debesis? Judejanas buvo prieš lietsargius. Mažasis Gotlibas troško tapti tikru vyru, jis nusprendė neklausyti nei savo tėvo, nei dangiškojo tėvo. Tikri vyrai nebijo jokių darganų, jiems nusispiauti į dan-

gaus rūstybę, tikri vyrai kulkoms švilpiant stati eina atakon, veržiasi per ugnį — taip atrodė mažajam Gotlibui, todėl teisingumo Judejanui! Automobilių žibintai tunelyje blykčiojo tarsi didžiulių grobuonių akys. Tačiau grobuonys Judejanui nieko nedarė. Jie medžiojo kitą grobį. Pragaro šunys nekandžiojo Judejano. Jie vijosi kitą auką. Judejanas perėjo per visą tunelį. Požemio karalystė išleido jį į laisvę. Jis pasiekė išėjimą. Kapas jį paleido. Hadas jį išspiovė

jis stovėjo Lavatorės gatvės pradžioje. Gatvė buvo tyli ir tuščia. Šilta naktis gaubė miestą. Tačiau kitame tamsios gatvės gale viliojo dainos garsai.

Aš norėjau uždaryti langą, norėjau užtrenkti medines, saulės perdžiovintas ir vėjo suklaipytas langines, norėjau užkišti velkę, nes Babelio bokštas sugriuvo, Trevių fontano aikštėje žmonės nebekalbėjo daugybe kalbų, viena kalba nustelbė visas kitas, ir vokiečių moterų choras stovėjo prie groto su kolonomis, stovėjo prieš dievus ir pusdievius, prieš fantastiškas būtybes barokiniais rūbais, stovėjo prieš suakmenėjusį senovės mitą, stovėjo prieš vandenį iš romėnų vandentiekio, stovėjo apšviestas pravažiuojančių užsieniečių mašinų bei gatvės žibintų ir dainavo: „Prie vartų liepa ošia, prie šulinio gilaus", dainavo savo dainą vidury Romos, vidury nakties, jokia liepa čia neošė, kiek akis aprėpia, niekur aplinkui neaugo joks medelis, tačiau jos ten, apačioje, prie fontano pasiliko ištikimos sau, pasiliko ištikimos savo ištikimai dvasiai, gyvai įsijautusios ir į savo liepą, ir į savo šulinį, ir tą „prie vartų", didinga valanda, jos sutinka ją savo daina,

jos ilgai taupė ir važiavo tiek kelio, ką aš galėjau daugiau padaryti, tiktai priverti langą, uždaryti medines langines, tačiau jis priėjo prie atviro lango, palietė mane savo sutana, mes persisvėrėme per palangę, ir jis vėl ėmė pasakoti, kaip pamatė mano tėvus, mano tėvus ir mano brolį Ditrichą, kaip žiūrėjo į juos pro stiklines viešbučio duris, ir tarė man:

— Tavo tėvai dar baisesni, negu mano, jie visiškai pražudė savo gyvenimą.

Aš irgi pamačiau juos už stiklinių viešbučio durų, nors ten nė karto nesu kojos įkėlęs, mačiau juos ten, tačiau buvau perdaug išdidus, kad eičiau jų pažiūrėti, ir ką aš galėjau padaryti, aš tariau:

— Nelįsk prie manęs su ta savo teologija!

Bet ką aš galėjau padaryti, jos dainavo ten, apačioje, visus „Liepos" posmus, ir kažkoks mieguistas italas ėmė plūsti jas pro langą, o vyras, lydintis moterų chorą ir besižavįs jų dainavimu, sušuko jam: „Užsičiaupk, senas makaronininke",— ką aš galėjau padaryti, atvažiavo policijos mašina ir sustojo prie fontano, policininkai nustebę žiūrėjo į dainuojančias moteris, paskui mašina iš lėto nuvažiavo, išnykdama už kampo, ką jie galėjo padaryti, iš Lavatorės gatvės atėjo žmogus ir prisijungė prie moterų choro ir prie vyro, kuris pirma sušuko: „Užsičiaupk, senas makaronininke", ir

jis apsidžiaugė, radęs jas, sutikęs jas čia. Jis džiaugėsi. Judejaną čia atvedė daina, vokiečių daina, ir kadaise buvęs galingas žmogus pamaldžiai klausėsi vokiečių moterų dainavimo, jų daina — tai Vokietija, jų daina — tai tėviškė, tai vokiečių vartai ir šulinys, tai vokiečių liepa, žodžiu, viskas, dėl

ko verta gyventi, kovoti ir mirti. Jis nepagalvojo: ir žudyti. Judejanas niekuomet nežudė. Jis šaunus senas karys, ir toji daina buvo balzamas šaunaus seno kario širdžiai, buvo muzika, atgaivinanti nakčiai sielą. Kai jos baigė, Judejanas sušuko: „Bravo!"— ir, priėjęs prie jų, prisistatė, nors ir svetima pavarde, o kadangi jos stovėjo eile tarsi kareiviai per patikrinimą, jis įsijausmino ir pasakė mažą prakalbėlę, kalbėjo apie tos dainos didingumą, apie tos istorinės valandos svarbą, apie vokiečių moteris, apie atmintiną susitikimą Italijoje, apie gražų tėvynės pasveikinimą, nuskambėjusį vokiečių dievinamoje, deja, išdavikiškai nusistačiusioje šalyje, ir jos suprato jį, puikiai suprato, ir vyriškis, sušukęs „užsičiaupk, senas makaronininke", paspaudė Judejanui ranką, padėkojo už jo liepsningą kalbą, ir abu pajuto, kaip sudrėko jų akys, ir abu vyriškai užgniaužė ašaras, nes vokiečiai vyrai neverkia, jie pilni vokiško tvirtumo, tačiau jų širdys suminkštėja, kai, besiklausydami vokiečių moterų dainos, svetimoje šalyje jie prisimena tėviškę, šulinį prie vartų

aš galvojau:

aš netikiu tavimi, tu neturi tam pašaukimo, ir pats žinai, kad viešpats tavęs nepašaukė, tu buvai laisvas, vieną vienintelę naktį tebuvai laisvas, tą naktį miške, tačiau tos laisvės neištvėrei, buvai kaip šuo, pametęs savo šeimininką, ir turėjai susiieškoti naują šeimininką; tuomet tave atrado kunigas, ir tu įsivaizduoji, kad tave pašaukė viešpats.

Tačiau aš nepasakiau jam, ką galvoju. Jis man trukdė. Jis man trukdė savo kalbomis apie gimines.

Ką aš galėjau padaryti? Aš nieko nenorėjau žinoti apie jį. Aš nieko nenorėjau žinoti apie juos. Aš norėjau gyventi savo gyvenimą, tiktai savo mažą gyvenimą be didelių pretenzijų, ne amžiną gyvenimą, ne nuodėmingą gyvenimą, kas gi tas nuodėmingas gyvenimas, aš norėjau gyventi tik savo egoistišką gyvenimą, gyventi tiktai sau ir vienas susidoroti su pačiu savimi ir su gyvenimu, o jis norėjo, kad aš eičiau su juo, aš turiu eiti su juo, tuo baikštuoliu, ieškoti padermės, aš biauriuosi tuo žodžiu ir tyčia jį naudoju, kad išreikščiau savo pasibiaurėjimą,— ieškoti padermės, to narvo, į kurį jie mane norėjo uždaryti ligi gyvos galvos, tačiau aš ištrūkau, mane išvadavo, aš pats išsivadavau, dabar buvau tikrai laisvas ir nenorėjau ten grįžti? Ir kodėl Adolfas jų ieškojo? Kodėl, radęs juos, nepasiliko su jais, o atėjo pas mane? Gal norėjo juos atversti? O gal jis mane norėjo atversti? Jis tarė:

— Jis mano tėvas!

O aš atsakiau:

— Jis mano tėvas, tačiau aš nenoriu jo matyti.

Jis tarė:

— Ji mano motina!

Aš atsakiau:

— Ji mano motina, tačiau aš nenoriu jos matyti.

Ir apie Ditrichą, brolį, nenorėjau ničnieko žinoti. Judejaną velnias nujojo, bent aš taip maniau, ir jeigu jis dabar jam davė atostogų, tai jo, velnio, reikalas. Aš troškau tiktai vieno: nepasipainioti ant tako jam, savo dėdei, galingajam nacistiniam generolui, mano vaikystės siaubui, juodajai rudojo oberklouno figūrai.

Tačiau Adolfas neatlyžo:

— Turime kažką daryti. Reikia jiems padėti.— Jis nepasakė: „Aš turiu išgelbėti jų sielas". Tokiam dalykui jam trūko tikėjimo, be to, jis ir neišdrįstų man taip pasakyti.

— Ne,— atsakiau aš,— ir pažiūrėjau į jį. Su sutana jis atrodė liesas, abejojantis, varganas, tas ištįsęs diakonas, kuris dargi nebuvo kunigas. Aš pašaipiai paklausiau:— Kaipgi tu ketini padėti savo tėvui Judejanui? Gal krikštysi? Juk tu negali atleisti nuodėmių! Pats ką tik sakei, kad neturi teisės jų atleisti.

Jis drebėjo. Aš tebežiūrėjau į jį. Jis buvo begalis. Man jo pagailo. Jis įsivaizdavo esąs viešpaties sąjungininkas, o buvo begalis.

Ant marmurinio komodos dangčio gulėjo gaidų sąsiuviniai, gaidų popierius, ir Kiurenbergas laukė iš manęs muzikos, kurios klausysis žymūs žmonės, norėdami atgaivinti savo sielą. Musės sukosi ratu apie lempą be gaubto. Skaisti ir jau neskaisti plati viešbučio lova, letto matrimoniale, vestuvinė lova, suguloviška lova, stovėjo atklota po musių apsupta lempa. Aš įsivaizdavau moterį vyro glėbyje, ir man pasidarė koktu, juk jų susijungimas gali pratęsti gyvybę. Aš taipogi buvau begalis ir netgi netroškau galios. Burnai skalauti stiklinėje buvo pasilikę vyno — ten dabar plaukiojo prigėrusi musė. Ji prigėrė visiškai apsvaigusi, prigėrė girtuoklystės jūroje. O kas mums yra oras, ką reiškia mums vanduo, žemė ir dangus? Gal viešpats ten nukreipė musę. Nė vienas plaukas nenukris... Aš paklausiau:

— Kur tu nakvosi?— paklausiau ir pagalvojau: gal pasiūlyti jam savo lovą? Ir pagalvojau: ne, negalima siūlyti jam savo lovos. Jis turi prieglobstį kunigų viešbutyje. Jis išėjo. Aš žiūrėjau, kaip jis eina durų link, ir man vėl jo pagailo, ir pagalvojau: vis dėlto jis mėgina iš jų ištrūkti. Ir aš jo paklausiau, ką jis ketina daryti rytoj; atrodė, kad jis pats to nežino ir todėl delsia atsakyti, o gal nenori man atsakyti, pagaliau pareiškė, kad eis į šv. Petro baziliką, ir aš pasiūliau susitikti prie Angelo tilto, priešais Angelo pilį, aš visai netroškau su juo vėl pasimatyti, tačiau pasakiau laiką, ir jis atsakė, kad ten ateis.

Pagaliau Roma nutilo. Moterų choras nuėjo, turistai išsiskirstė, kažkas kažkur užsuko čiaupą, ir Trevių fontano vandenys nebetiško ant baroko stilium iš akmens iškalto dievų, pusdievių ir pasakiškų būtybių Olimpo. Vandens čiurlenimas nutrūko, iškrito iš laiko. Galėjai girdėti pačią tylą. Tyloje, kurią girdėjau, aidėjo jo žingsniai, jis leidosi akmeninais laiptais, jis, dvasininkas, diakonas, jis leidosi tarsi į laiko šachtą. Dirstelėjęs pro langą, pamačiau jį einantį iš kiemo ir nulydėjau akimis. Nelyginant koks perkaręs juodas šuo spūdino jis tylia, apmirusia aikšte ir pasuko į gatvę, einančią prie pasažo Kolonos aikštėje. Aš stvėriau stiklinę su vyno likučiais, su prigėrusia muse ir šliūkštelėjau vyną kartu su muse į kriauklę. Jis buvo begalis

jie sukiojosi netoli pasažo: vienas jau Korso pradžioje, kitas prie bažnyčių Marijos gatvėje, darbininkai valė mozaikines pasažo grindis, jie barstė piuvenomis žmonių kojų suneštą purvą ir paskui didžiulėmis šluotomis viską šlavė lauk, kiti nušluo-

tose grindyse gipso skiediniu tepė plyšius ir įtrūkimus, sulygindami skystą masę šlifavimo volu. Atrodė, tarsi kažkas galąstų ilgus peilius. Judejanui pasivaideno, kad miegantis miestas meta jam iššūkį. Miestas iš jo šaipėsi. Judejaną siutino ne miegantieji, tegu jie sau drybso savo dvokiančiuose migiuose, gašlių žmonų glėbiuose, tegu alina savo jėgas ir pralaimi gyvenimo mūšį, jį siutino miegantis miestas apskritai: kiekvienas uždarytas langas, kiekvienos užšautos durys, kiekviena užleista štora. Jis niršo, kad miestas užmigo ne pagal jo įsakymą,— tuomet gatvėmis kaukšėtų patruliai su šalmais, su lauko žandarmerijos grandinėlėmis ant krūtinių, su automatais rankose, žiūrėdami, kad visi laikytųsi Judejano įsakymo ir miegotų, tačiau Roma miegojo be jo leidimo, ji drįso sapnuoti, drįso suptis saugiame lopšyje. Mieganti Roma — tai sabotažas, sabotažas karo, kuris toli gražu dar nebaigtas arba kaip reikiant dar nė neprasidėjęs ir kuris, šiaip ar taip, Judejano karas. Jeigu tiktai galėtų, Judejanas pažadintų miestą, netgi Jerichono trimitais jis pažadintų Romą, pažadintų trimitais, kurie sugriautų mūro sienas, Paskutiniojo teismo trimitais, kuriais išsigandęs mažasis Gotlibas mokykloje žavėjosi, o vėliau, prasikrapštęs akis, šaipėsi iš jų nebetikėdamas. Tačiau valdžia iš Judejano atimta, ir todėl jam trūko drąsos. Jis to negalėjo pakelti. Dykumoje jis gyveno kaip sapne. Kareivinės dykumoje klausė jo, kareivinės jam buvo palikusios valdžios iliuziją. Jis pamatė šviežiais plakatais apklijuotą sieną; jie buvo drėgni, dar trenkė spaustuvės dažais ir klijais. Vėl bažnyčios įsakymas šalia komunistų atsišaukimo; atsišaukimas rau-

donas, agresyvus, bažnyčios įsakymas baltas, vos beišsaugąs savo orumą. Tai dviejų valdžių, senos ir naujos, skelbimai, tačiau abiejuose nėra to beatodairiško brutalumo, to galutinio atsisakymo galvoti, stengtis įtikinti, juose nėra to kumščio smūgio, nėra absoliutaus tikėjimo valdžia ir įsakymu, ir Judejanui šmėkštelėjo mintis, ar nesusidėjus jam su raudonaisiais, jis padarytų iš jų žmones, tačiau mažasis Gotlibas buvo prieš, jis neapkentė tų betėvynių žmonių, jis tikėjo Vokietija, tikėjo nuosavybe, nors ir nauju jos paskirstymu, žinoma, Judejano ir grynakraujų vokiečių naudai; ir kadangi mažasis Gotlibas nenorėjo, Judejanas negalėjo eiti išvien su komunistais; jis stojo rikiuotėn jų užmušinėti, tačiau skystablauzdiškas parsidavėliškas pasaulis jam trukdė tą daryti. Kolonos aikštėje jis susistabdė taksi ir liepė nuvežti į Veneto gatvę, atgal į didįjį viešbutį, atgal į pilį, į jo vadavietę, galingojo, didžiojo Judejano vadavietę.

Adolfas negirdėjo peilių galandinimo ir nematė plakatų ant sienos, Adolfui miegantis miestas atrodė tylus, raminančiai veikiąs jo neramią sielą, jam pasivaideno, tarytum jis eitų per milžiniškas kapines, pro didingus paminklus, gebenėmis apsivyniojusius kryžius, pro senas koplyčias, ir jam patiko, kad mieste viešpatauja kapų tyla, o gal ir jis pats jau negyvas, jam tas patiko, ir tarsi negyvėlis eina per negyvą miestą, tarsi negyvėlis ieško skersgatvio, kuriame yra atvykstančių klierikų viešbutis, jie taipogi negyvėliai, negyvi savo negyvose lovose tame negyvėlių viešbutyje — jis turėtų būti kažkur čia pat. Štai sublyksėjo ir šviesa, amžinoji

lempelė. Ir Judejanas dar prieš viešbutį sustabdė taksi ir išlipo

homoseksualistų jau nebebuvo. Judejanui nebereikėjo klausytis jų burkavimo. Gražuoliai kelneriai gražiais šviesiai violetiniais frakais krovė ant stalų kėdes, lengva ranka iš lengvo bilsnojo per raudono aksomo sėdynes, visokios parfumerijos prisigėrusios dulkės kilo aukštyn, dvelkė levanda, portugališkais kvepalais, tualetiniu vandeniu, besišypsanti gražuolė Laura skaičiavo pinigus kasoje, skaičiavo kelnerių čekius, ir čekių suma vėl nesuėjo su įplaukomis, tačiau Laura šypsojosi laimę spinduliuojančia šypsena, kerinčia, jokios minties nesudrumsta savo nuostabiąja šypsena, ir laimingas heteroseksualus homoseksualaus baro savininkas maloniai priėmė Lauros šypseną ir nesuėjusią sąskaitą, jis buvo geras žmogus ir gerai uždirbdavo; Judejanas, nepastebėtas nei Lauros, nei šeimininko, nei kelnerių, zondavo dirvą, tebetykojo grobio, žvelgdamas pro štorų plyšį, taip žiūri vagis arba žmogžudys, ir jis matė Laurą, matė jos šypseną, sujaudinusią, netgi pakerėjusią jį, tačiau toji šypsena ir kankino jį, vakarui Laura buvo mėlynai nusigrimavusi vokus, dabar jos akys atrodė dideles, veidą pasipudravusi, lūpas nežymiai pasidažiusi, todėl atrodė balta kaip drobė, atrodė trapi ir baukšti, tarsi nupinta iš nakties šešėlių ir nubaidyta naktin. Judejanas paspaudė durų rankeną, ji nulinko, jo ranka atrodė didelė ir sunki ant rankenos, grakščios, pasidabruotos bronzinės rankenėlės, tačiau Judejanas atitraukė ranką, jis pagalvojo: velniai juos žino, ji tikriausiai žydė, žydiška kekšė, kas Lenki-

joje su tokiomis žydiškomis kekšėmis prasidėdavo, tas gyvenimą baigdavo kilpoje, ir jis vėl spustelėjo ir vėl atleido rankeną, žydpalaikė. Gal jis pabūgo?

Budintis viešbučio šveicorius pasveikino jį, pirštinėtą ranką kilstelėjęs prie kepurės snapelio, pasveikino Judejaną kaip vadą, kuris čia buvo viešpats, nors ir svetimu vardu. Šilku aptrauktos kambario sienos spindėjo, kambarys buvo kaip kokiame viešnamyje, mažasis Gotlibas apie geresnį nė sapnuoti negalėjo. Kodėl jis negriebė tos merginos? Kodėl neatsivedė jos čionai? Būtų pasinaudojęs, o paskui išgrūdęs pro duris. Su malonumu būtų pasinaudojęs ir su malonumu būtų išgrūdęs pro duris. Ant damastinio lovos užtiesalo drybsojo nususęs katinas Benitas. Jis pasirąžė, išrietė kuprą, sumirksėjo. Judejanas pakasė jo nušiurusį kailį. Katinas dvokė. Dvokė visame kambaryje. Katinas pašaipiai žvelgė į jį: tu jau atgyvenai, tu begalis. O gal pasakyti šveicoriui, kad atvestų kokią merginą? Kažkada jis galėdavo taip padaryti. Galėdavo įsakyti, kad jam atvestų šimtus merginų. Jis galėdavo jas išglėbesčiuoti, o po to nuteisti mirti. Gal paskambinti Ievai? Tai būtų išgąsčio tame biurgeriškame viešbutyje! Naktimis ten visada baisu. Baisu mirties. Ir kodėl gi Judejanui nepagąsdinus biurgeriško viešbučio? Gal dabar, naktį, jis galėtų su Ieva pasišnekėti. Galėtų išlieti jai viską, kas ant širdies guli. Per telefoną taip gera šnekėtis. Įsakymai ką nors pasiųsti į aną pasaulį dažnai perduodami per radiją arba telegrafu. Dėl to nereikia pačiam eiti. Ieva — tikra vokietė, nacionalsocialistė,

ji turi jį suprasti, turi suprasti, kad Judejanas dar nenumirė, kad jis tebelaviruoja gyvenimo krašteliu. Ieva — tikra vokietė, kaip tos moterys, kurios prie fontano dainavo gražiąją vokiečių dainą, tačiau ji gerokai pranokstanti tas moteris, ji ligi kaulų smegenų ištikima fiureriui, ji — Judejano žmona, ji tikrai jį suprastų. Tiesiog kvaila iš jo pusės, kad jis pabijojo susitikti su Ieva. Kuo jį sužavėjo toji italė, galimas daiktas, netgi žydė iš violetinio baro? Ji anaiptol ne jam. Ji ne vokietė. Tačiau ji turi kažką, dėl ko jis kaip tik užsigeidė jos. Tikriausiai ji kekšė. Jei ne, tai vis tiek žydė. Perkarusi, gašli žydiška kekšė. Tai būtų rasės suteršimas. Jam nėra ko bijoti tos merginos. Jis gali jos neapkęsti. Žodžiu, jam reikia moters, kad jis turėtų ko neapkęsti, jo rankoms, jo kūnui reikalingas kitas kūnas, kita gyvybė, kurios galima neapkęsti, kurią galima sunaikinti, gyveni tik tada, jeigu žudai, ir ką kitą, jeigu ne tą baro merginą, dabar begalėjo pasiekti Judejano neapykanta? Iš jo atimta galia. Jis begalis

o Ieva miegojo, miegojo išsitiesusi, miegojo siauroje ankšto viešbučio kambariūkščio lovoje, miegojo įtempusi raumenis, tiktai paleidusi plaukus, pageltusius, ant lauko paliktus kviečius, daržinėn nesuvežtus šiaudus, jau išblukusius ir pražilusius, tačiau ji miegojo kietai, nesapnuodama, kvailai prasižiojusi, negarsiai šnopuodama, skleisdama virinto pieno grienelės kvapą, mieganti, pikta naktinio užsimiršimo Norna

naktinio užsimiršimo užliūliuotas, garsiai knarkdamas, to viešbučio minkštesnėje lovoje miegojo

Ditrichas Pfafratas. Vynas, išgertas kartu su tėvais bei kitais to paties luomo ir tų pačių pažiūrų vokiečiais, jo nenuvargino, atidarytas lagaminas stovėjo prie lovos, nes Ditrichas, būdamas veržlus bei stropus, netgi šeimyninės kelionės į gražiąją Italiją metu ruošėsi atsakingiems valstybiniams teisės egzaminams, ir jis buvo tikras, kad juos išlaikys, bet vis dėlto skaitė juridinę literatūrą, kurią turėjo čia pat, lagamine. Ditrichas kelionėn buvo pasiėmęs ir savo studentiškos korporacijos kepurę, susitikus su kitos korporacijos nariais, būtų galima suorganizuoti šaunų išgėrimą. Kepurė su margu kaspinu gulėjo šalia kodeksų, ir Ditrichas buvo tikras, kad studentų korporacija ir įstatymas jam padės gyvenime. Atvirame lagamine gulėjo ir gatvių planai, nes Ditrichas mielai vairuodavo oberburmistro, savo seno šeimininko, automobilį, jis rūpestingai plane buvo pasižymėjęs kryžiuku lankytinas vietas, tų vietų pavadinimus užsirašęs atskirame lape, stropiai susiregistravęs ten esančias įžymybes, raudonu pieštuku pasibraukęs mūšių vietas, kurias būtinai reikės apžiūrėti, ir tikslias kautynių datas. Tačiau ant grindų gulėjo gausiai iliustruotas žurnalas, kurį lovoje gulįs Ditrichas, gesindamas šviesą, metė į lagaminą, bet nepataikė, ir jis nukrito šalia, tą žurnalą jis pirko kioske, įsitikinęs, kad niekas į jį nekreips dėmesio čia, Romoje, kur niekas jo ir jis pats nieko nepažįsta. Viršelyje plačiai išsižergusi stovėjo putnutė paspalvinta mergina ligi pačios bambos atsegta palaidinuke ir retomis tinklinėmis kojinėmis ant standžių šlaunų, tai ji šį vakarą Ditrichui atstojo alų, tai jos šlaunys jį nuvargino. Jis

buvo begalis prieš šį potraukį, tačiau galinga jėga jį traukė prie šio pasaulio galingųjų, kuriems jis norėjo tarnauti, kad galėtų sėdėti galingųjų rūmuose, dalintis su jais galia ir pats tapti galingas

patenkintas snaudė Fridrichas Vilhelmas Pfafratas plačioj dvivietėj viešbučio lovoj kartu su žmona Ana, nors ir ne jos glėbyje; namie jų lovos stovėjo atskirai. Ir ko jam nebūti patenkintam? Jo gyvenimas jam atrodė nepriekaištingas, o apskritai paėmus, gyvenimas nebūna nedėkingas nepriekaištingiesiems. Vokietijoje žmonės vėl ėmė jausti ir galvoti vokiškai, nors šalis ir suskaldyta į dvi dalis, ir Fridrichas Vilhelmas Pfafratas pritarimo, simpatijų, prisirišimo ir demokratinių rinkimų dėka vėl tapo miesto galva, tapo nepriekaištingai: be machinacijų, be rinkėjų apgavystės, be kyšių ir, savaime suprantama, be okupacinės valdžios malonės, jie išrinko jį savanoriškai, ir jis buvo patenkintas, kad tapo jų oberburmistru, nors kadaise buvo oberprezidentu ir tvarkė didelius nacistinius turtus, jis buvo patenkintas, buvo nepriekaištingas, tačiau baisus košmaras nepelnytai ir neteisingai išgąsdino nepriekaištingąjį miegalį: juoda uniforma ant prunkščiančio žirgo prie jo lovos atšuoliavo svainis Judejanas, choras dainavo: „Tai Liucovo pašėlusi medžioklė", svainis Judejanas užsimetė Pfafratą šalia savęs ant prunkščiančio žirgo ir, aidint tai pašėlusiai dainai, abu nuskriejo į padangę, kur Judejanas, išskleidęs didžiulę švytinčią vėliavą su svastika, paleido Pfafratą, nustūmė jį žemyn, ir Pfafratas krito, krito, krito — prieš tą sapną galingasis oberburmistras Fridrichas Vilhelmas Pfafratas buvo begalis, begalis

begalis aš. Aš prausiuosi. Prausiuosi šaltu vandeniu, atsukęs čiaupą virš kriauklės, ir mąstau, kad šis vanduo teka senuoju romėnų vandentiekiu, teka pas mane iš liūdnų mėlynųjų kalnų, srūva į šią kriauklę sugriuvusiomis senojo akvaduko sienomis, kaip tai pavaizdavo Piranezis,— malonu praustis šiuo vandeniu. Aš einu basas šaltomis akmeninėmis kambario grindimis. Padais jaučiu vėsų ir kietą akmenį. Malonu jausti akmens vėsą. Atsigulu nuogas į plačią lovą. Gera nuogam gulėti plačioje lovoje. Neužsikloju. Gera gulėti vienam. Savo nuogumą aš tarsi kam siūlau. Nuogas, plikas spoksau į nuogą, pliką lemputę. Musės zyzia. Nuogas. Plikas. Baltas gaidų popierius baltuoja ant marmurinio komodos dangčio. Tiksliau pasakius, jis jau nebebaltas; musės jau spėjo jį apdergti. Aš negirdžiu jokios muzikos. Manyje nė mažiausio garso. Nėra kuo atsigaivinti. Niekas negali atgaivinti ištroškusios sielos. Čia nėra jokio šaltinio. Augustinas išėjo į dykumą. Tačiau tuo metu dykumoje buvo šaltinis. Roma miega. Aš girdžiu didžiųjų kautynių triukšmą. Jis dar toli, tačiau koks jis siaubingas. Kautynės dar toli. Jos toli, tačiau kokios siaubingos. Jos toli, tačiau tolydžio artėja. Netrukus sužaižaruos aušra. Gatvėse pasigirs darbininkų žingsniai. Kautynės priartės, ir darbininkai eis jų pasitikti. Jie nežinos, kad eina į mūšį. Jeigu kas juos paklaus, jie atsakys: „Mes nenorime eiti į mūšį", tačiau jie eis. Darbininkai visuomet žygiuoja kartu, kai prasideda mūšiai. Ir mergaitė su raudonu kaklaraiščiu eis kartu su visais. Visi didžiuokliai eina į mūšį. Aš nedidus, o gal ir didus, tiktai kitoniškai didus. Aš nuogas, aš plikas, aš begalis. Nuogas, plikas, begalis.

II

Popiežius meldėsi. Jis meldėsi koplytėlėje, mažame maldos kambariuke savo bute Vatikane, atsiklaupęs ant purpuriniu kilimu išklotų altoriaus pakopų, iš viršaus, iš paveikslo, žiūrėjo į jį nukryžiuotasis, žiūrėjo Marija, šventasis Petras žvilgčiojo iš debesų, popiežius meldėsi už krikščionis ir už krikščionybės priešus, jis meldėsi už Romos miestą ir už visą pasaulį, meldėsi už viso pasaulio dvasininkus ir viso pasaulio bedievius, jis maldavo viešpatį apšviesti savo valia visų šalių vyriausybes, prašė viešpaties apsireikšti ir maištingai nusistačiusių valstybių vadovams, jis prašė Mariją užtarti bankininkus, kalinius, budelius, policininkus, kareivius, atomo tyrinėtojus ir Hirosimos aukas, darbininkus ir komersantus, motolenktynininkus ir futbolininkus, kaipo pateptasis jis laimino tautas ir rases, o nukryžiuotasis žiūrėjo į jį skausmingai, Marija žvelgė šypsodamasi, bet liūdna, o šventasis Petras, nors ir pakilo nuo žemės ligi debesų, tačiau vargu ar pasiekė dangų, nes kelias į dangų kaip tik prasideda nuo debesų, ir dar niekas nepasiekta, jeigu pleveni debesyse, galima sakyti, kelionė netgi nepradėta, šventasis tėvas meldėsi už mirusiuosius, už kankinius, už katakombose palaidotus, už visus, kritusius mūšio lauke, už visus kalėjimuose mirusius, meldėsi ir už savo patarėjus, už savo gudrius įstatymų žinovus, už savo apsukrius finansininkus, savo vėtytus ir mėtytus diplomatus, prabėgom prisiminė ir savo mieste kritusius gladiatorius, mirusius cezarius, mirusius tironus, mirusius popiežius, mirusius kondotjerus, mirusius dailinin-

kus, mirusias kurtizanes, jis prisiminė Ostia antica dievus, griuvėsiuose klaidžiojančias senųjų dievų vėles, paminklus, griuvėsius, krikščioniškomis paverstas pagonių šventyklas, apiplėštus senovės pagonių aukurus, o savo dvasios akimis jis regėjo aerodromus, regėjo ištaigingas Romos stotis, matė be atvangos plūstančius naujųjų pagonių būrius, matė, kaip tie atvykę naujieji pagonys susimaišo su jo mieste jau gyvenančiais naujaisiais pagonimis, kurie daug bedieviškesni už senuosius pagonis, iš kurių dievų dabar palikę tiktai šešėliai. O gal ir popiežius tiktai šešėlis? Gal ir jo gyvenimo kelias baigsis šešėliu? Ant purpurinių koplytėlės grindų krinta siauras, neapsakomai lengvas, neapsakomai graudus popiežiaus šešėlis. Toje vietoje purpurinis kilimas atrodo kaip kraujas. Patekėjo saulė. Ji nušvito viršum Romos. Kas po šventojo tėvo mirties paveldės sacrum imperium? Kas tie šventosios imperijos paveldėtojai? Kokiose katakombose jie meldžiasi, kokiuose kalėjimuose kankinasi, ant kokio ešafoto miršta? Niekas nežino. Saulė šviečia. Jos spinduliai šildo, tačiau jų spindesys šaltas. Saulė kažkada buvo dievas ir matė, kaip žuvo daugelis kitų dievų; šildanti, spinduliuojanti ir vis dėlto šalta ji žiūrėjo, kaip žūsta dievai. Saulei buvo nesvarbu, kam šviesti. O pagonys Romos mieste ir pagonys visame pasaulyje tvirtino, kad saulės šviesa — astrofizinis reiškinys, ir jie skaičiavo saulės energiją, tyrinėjo saulės spektrą, jos šilumą žymėjo termometrų laipsniais. Tačiau ir dėl šito saulė buvo abejinga. Jai buvo nesvarbu, ką apie ją galvoja pagonys. Taip pat nesvarbu, kaip ir dvasinin-

kų maldos bei mintys. Saulė švietė viršum Romos. Švietė skaisčiai.

Man patinka rytas, Romos rytas. Keliuosi anksti, miegu mažai. Man patinka rytais siauručių skersgatvių vėsa aukštų namų paunksnėje. Man patinka vėjas, nuo kuprotų stogų nušokęs į senuosius akligatvius — tai rytinis septynių kalvų pasveikinimas, juo dievai siunčia savo pašaipą miestui. Saulė erzina bokštus ir kupolus, ji erzina didingą šv. Petro bazilikos kupolą, ji glosto senas sienas, guodžia nutekamųjų vamzdžių samanas, Palatino peles, Kapitolijuj uždarytą vilkę, Koliziejuj perinčius paukščius, Panteono kates. Bažnyčiose laikomos mišios. Man nereikia eiti toli mišių klausyti. Viena bažnyčia prie Trevių fontano, kita — ant Lavatorės gatvės kampo, o be jų, dar penkios ar šešios, visos ranka pasiekiamos, net jų vardų nežinau. Man patinka lankyti bažnyčias. Traukiu į save palaimintą smilkalų, tirpstančio vaško, dulkių, alyvos, senų drabužių, senų moterų, senos baimės, didžiadvasiškumo ir beširdiškumo kvapą. Klausausi litanijų: „Ab omni peccato libera"[1], monotoniško bambėjimo: „A subitanea et improvisa morte"[2] tvirtai nustatyto ir tvirtai nusistovėjusio kunigo ir senučių dialogo; senutės, apsigobusios vualiu, suklupusios ant akmeninių grindų, žeminasi, kad būtų išaukštintos: „te rogamus audi nos"[3]; klausausi skaidraus varpelio klapčiuko rankoje. Stoviu prie pat durų — svetimšalis, beveik elgeta; tyčia stoviu nuošaliai nuo pa-

---

[1] Gelbėk mus nuo viso pikto *(lot.)*.
[2] Nuo staigios ir netikėtos mirties *(lot.)*.
[3] Meldžiame, išklausyk mus *(lot.)*.

tapijiečių. Žiūriu į degančias žvakes priešais šventųjų paveikslus, o kartą pats nusipirkau žvakę, uždegiau ir pastačiau ją tuščioje, nepapuoštoje, jokiam šventajam nepaskirtoje nišoje; paskyriau žvakę nežinomam šventajam, lygiai kaip romėnai nežinomam dievui statydavo šventyklą, nes daug lengviau nepastebėti kokio nors šventojo, negu dievybės. Galimas daiktas, nežinomas šventasis gyvena netgi tarp mūsų, galimas daiktas, mes einame pro jį, gal jis laikraščių pardavėjas pasaže, garsiai šaukiąs grandioziško apiplėšimo sensacijas ir karo pavojaus prognozes, gal šventasis štai tas policininkas, reguliuojąs eismą Tritono gatvėje, gal ligi gyvos galvos kalėti nuteistas kalinys, kuris niekuomet nebepereis Romos gatvėmis, tiktai vargu ar galėtų būti šventasis, ir dar nežinomas, Italų komercinio banko direktorius, to banko didingi rūmai stūkso Korse, nors dievobaimingi žmonės sako, kad viešpačiui nėra negalimo dalyko, tiek to, sakykim, kad ir bankininkas gali būti pašauktas, tačiau nė pas vieną iš jų neateis šventasis tėvas nuplauti jam kojų, nes šventasis tėvas nė nenumano, kad netoli jo gyvena šventieji, bažnyčia niekuomet nesužinos jų vardų, niekuomet nežinos, kad jie gyveno ir kad buvo šventi. Tačiau, galimas daiktas, apskritai nebėra jokių šventųjų, kaip nebėra jokių dievų. To aš nežinau. Gal popiežius žino? Jeigu ir žino, man nepasakys, o aš jo neklausiu.

Žavūs ryto džiaugsmai. Berniūkštis man nuvalė batus, ir jie sublyksėjo prieš saulę. Kirpykloje mane nuskuto ir išmasažavo odą. Paskui nudrožiau pasažu. Žengiau akmeninėmis grindimis, ir mano žingsniai linksmai aidėjo visame pasaže. Nusipirkau

laikraštį; jis kvepėjo šviežiais spaustuvės dažais, ir jame kaip ant delno galėjai matyti naujausią viso pasaulio dvasinių bei materialinių vertybių kursą. Paskui nuėjau į „Espreso" barą, atsistojau prie bufeto tarp kitų vyrų, puikiausiai išsičiustijusių, nusiskutusių, susišukavusių, išsikvepinusių, švariais baltiniais, krakmolytomis apykaklėmis, ir kartu su jais ėmiau gerti karštą stiprią mašinos pagamintą kavą, gėriau a la cappuccino — su cukrumi ir grietinėle, čia man buvo gera stovėti, čia man patiko, o šeštame laikraščio puslapyje radau savo nuotrauką bei savo pavardę ir apsidžiaugiau, kad šio vakaro simfonijos autoriaus nuotrauka pateko į itališką laikraštį, nors ir žinojau, kad į tą fotografiją niekas nė nedirstelės, nebent vienas kitas kompozitorius imtų ją nuodugniai apžiūrinėti, trokšdamas mano veide surasti kvailio išraišką, nevykėlio, žioplio arba bepročio bruožų, paskui laikraštis taps makulatūra, jį panaudos vyniojimui arba kitiems reikalams, tuo aš tik džiaugiausi, tai gerai, taip ir turi būti, nes nenoriu pasilikti toks, koks esu šiandieną, nenoriu vienodumo, trokštu gyventi amžinoje kitimo stadijoje ir bijau nebūties.

Ir štai aš einu į paskutinę repeticiją, einu pas šventą Ceciliją, muzikos globėją. Ar bus ji man palanki? Juk nepaaukojau jai nei žvakės, nei dovanų, nešu tiktai garsų sąskambius, kurie, gal būt, jai nepatiks. Aš einu pas Kiurenbergą, visažinį burtininką, ir pas šimtą muzikantų, kurie groja mano kūrinį ir kurių aš prisibijau, galimas daiktas, susitiksiu su Ilza Kiurenberg, kurios, atrodo, niekas nejaudina, kuriai gyvenimas ir mirtis tarsi saulutės šypsnys, tarsi lietaus lašelis. Ji visai ne muzikos

globėja, aš tai jaučiu, tačiau, galimas daiktas, ji muzikos dievaitė, Polihimnijos pavaduotoja, šių dienų mūza, užsidėjusi išsisukinėjimų, sužiaurėjimo ir abejingumo kaukę. Muratės gatvėje aš pagarbiai sustoju priešais laidotuvių biurą. Mirtis traukia, tačiau kokie juokingi rekvizitai, kuriuos perka žmogus, norėdamas oriai atsigulti į grabą. Biuro valdytojas, gražus, drūtas vyras raitytais, juodai kaip derva dažytais plaukais, tarsi jo profesijos tikslas — neigti visa, kas šioje žemėje praeina, atidaro biuro duris, ir jo katė, snūduriavusi ant karstų, ant bronzinių vainikų, ant irimui, dūlėjimui ir purvinam virtimui dulkėmis atsparių ketinių šlamučių, jo katė žvaliai žengia priešais jį, ir jis meiliai ją pasveikina: „Laba diena, katyte." Gal tas ponas bijo pelių, bijo, kad naktimis jos nesugraužtų jo visų mirties grožybių, nesurytų it kapo kirminai popierinių įkapių, nenuskabytų dirbtinių gėlių lapelių?

Jis sėdėjo gale ilgo stalo Romon atvažiuojančių dvasininkų viešbučio valgykloje, murzinoje prieblandoje, nes vienintelis langas į ankštą kiemą buvo uždengtas, visa patalpa skendo prietemoje, kadangi kelios blausios elektros lemputės tik dar labiau murzino pro langą srūvančią dienos šviesą. Visi jie atrodė baisiausiai išvargę, tarsi po blogai pavykusios naktinės kelionės arba po netikėto, skubaus persikraustymo, o juk naktį jie miegojo ar nemiegojo šiuose namuose, šiaip ar taip, gulėjo lovose, miegojo ar ne, miegodami ar nemiegodami didžiavosi apsigyvenę Romoje, krikščioniškojo pasaulio sostinėje. Kai kurie jau buvo nuėję į ankstyvąsias mišias ir grįžo tiktai pusryčių, kurie įtraukti

į nakvynės kainą ir neturi skonio, kaip ir visi pusryčiai seminarijose, ligoninėse, internatuose: kava it pamazgos, bespalvis, bevaisis marmeladas, sužiedėjusi, trupanti duona, jie gurgė tuos pusryčius ir vartė kišeninius kelionės vadovus, užsirašinėdami adresus, kur nueiti, ką aplankyti, ir viešbučio tėvas paklausė Adolfą, ar jis nenorįs dalyvauti ekskursijoje po miestą, numatyta aplankyti visus kulto namus, kankinių kapus, apreiškimo vietas, vizijų kelius, pats šventasis tėvas žadąs priimti ekskursantus, tačiau Adolfas padėkojo ir atsisakė, jis norėjo pabūti vienas. Kiti jau kunigai, jie jau įšventinti, vyskupas juos šaukė, jie atsiliepė, atsakydami „Adsum"[1], ir tuomet vyskupas paklausė arkidiakono: „Ar žinai, kad jie to verti?"— ir arkidiakonas atsakė: „Kiek leidžia žmogiškas netobulumas, aš žinau ir liudiju, kad jie verti šio luomo naštos." Vyskupas sušuko: „Deo gratias"[2], ir jie tapo kunigais, gavo patepimą, pasižadėjo klausyti vyskupo ir jo įpėdinių, gavo teisę atleisti nuodėmes: „Accipe Spiritum Sanctum, quorum remiseris peccata, remittuntur eis, et quorum retinueris, retenta sunt"[3]. Jis dar ne kunigas, tiktai diakonas, jis stovi pakopa žemiau už juos, jie jam viršininkai, jis žiūrėjo, kaip jie kemša duoną, kaip planuoja naudingai praleisti dieną Romoje, ir klausė pats savęs, ar viešpats išrinko juos, ar viešpats juos pasiuntė, tas pasipūtusias varnas, tas baukščias paukščių baidykles, jei taip, tai kodėl viešpats ne-

---

[1] Esu *(lot.)*.
[2] Dėkui dievui *(lot.)*.
[3] Imk šventąją dvasią; kam nuodėmes atleisi, tam bus atleista, kam sulaikysi, bus sulaikyta *(lot.)*.

padarė daugiau, kodėl jo tarnai nekovoja ryžtingiau su tragiška pasaulio įvykių raida? Adolfas pas juos atėjo po didelės nelaimės, ir kadangi dabar jam atrodo, jog jis, ir būdamas kunigu, vargu ar galėtų pastoti kelią naujai nelaimei, jis nėra netgi tikras, ar pats neįsipainiotų į ją, dangstydamasis abejotinu fariziejų teisingumu, todėl jis savęs klausė, ar tikrai jis pašauktas, jeigu pašaukti tokie, kaip šitie. Jis nerado atsakymo, kaip nerado atsakymo ir į klausimą, ar reikia ieškoti motinos, ar reikia prisistatyti tėvui; galimas daiktas, jis myli savo tėvus arba jo pareiga juos mylėti, gal kunigui tai ypatinga pareiga juos mylėti, nors, antra vertus, kunigui tai ne tokia jau ypatinga pareiga, kunigas turi visus žmones vienodai mylėti, gimė jis iš tėvų, tačiau už sielą turi būti dėkingas viešpačiui, tėvai paleido jį pasaulin ne dėl viešpaties, ne tam, kad jis tarnautų viešpačiui ir klausytų jo įsakymų, jie davė jam gyvybę iš savo malonumo, nes buvo gašlūs, arba per neatsargumą, arba gal tiesiog užsigeidę turėti kūdikį, arba gal todėl, kad trečiame reiche buvo madinga turėti vaikų, kad pats fiureris mylėjo vaikus, o gal jis atėjo į šį pasaulį, susidėjus visoms toms priežastims, gašlumui, neatsargumui, norui turėti palikuonių ir įsigyti fiurerio malonę, ir vis dėlto šalia viso to buvo nematoma, bevardė dievybė, kadangi kiekvienas pradėjimas jau yra stebuklas, ir netgi girtas valkata, pakelės griovy prievartaująs jaunutę tarnaitę, pradeda gyvybę pagal mūsų protui nesuvokiamą dieviškąjį sprendimą, tačiau Adolfas, diakonas, tebekamantinėjo save: „Kam, kam, kam?" Deja, kvailo, beprasmiško liūdesio ir sveikam protui priešingo

apgižusio davatkiškumo prisigėrusioje kambario prieblandoje nepasirodė jam Kristus, ir jis negalėjo kaip apaštalas Petras paklausti: „Kur eini, viešpatie?"

Jie susikrovė į automobilį visus pietus: duoną, šaltus kepsnius, gabalą fazano, vaisių ir vyno, nutarė važiuoti į Kasiną, ne į vienuolyną, norėjo aplankyti mūšių vietas, buvo susitarę su kitais vokiečių turistais, tų mūšių dalyviais, kurie jiems viską paaiškintų, tačiau pavėlavo, nes pirmiausia reikėjo susiieškoti Judejaną, vis dėlto nusprendė pakviesti jį važiuoti kartu, juk mūšio vietoms negali jis būti abejingas, tai suartins visus, sušildys širdis bendrais idealais, sužadins nepalaužiamą nugalėtojų išdidumą, nors mūšis ir pralaimėtas, tačiau Ieva, šiuo atveju vaidinanti pagrindinį vaidmenį, viską sugadino, ji atsisakė dalyvauti išvykoje, atsisakė nuo pasimatymo, trokšdama pasilikti savo kambariūkštyje su langu į triukšmingą kiemą, pilną virtuvės kvapų ir dūmų, arba dar geriau: ji grįšianti namo, Vokietijon, ir ten užsidarysianti ankštoje kamarėlėje. Tie įsiuto ir ėmė ją įkalbinėti: „Kodėl tu nenori jo matyti, ką jis pagalvos?" Ir ji negalėjo jiems pasakyti, jiems, kurie vėl gyveno dienos džiaugsmais, susitaikę su viskuo: su katastrofa, su išdavyste ir marodieriavimu, ji negalėjo paaiškinti, kad jos ir Judejano santuoka buvo taip glaudžiai susijusi su trečiuoju reichu, ją palaikė tiktai tikėjimas juo, ji maitinosi tiktai iš to šaltinio, ir dabar, mirus Hitleriui, subyrėjus reichui ir priešo kareiviams trypiant vokiečių žemę, šaipantis iš fiurerio apvaizdos, iš jo planų, ji nutrūko, iširo sa-

vaime. Kas to nesupranta, kas neįsivaizduoja, kad kitaip ir galvoti negalima, tam neišaiškinsi — geriau jau tylėti ir neišstatyti savo sielvarto kitų pajuokai. Ne ji kalta ir ne Judejanas kaltas, jie abu nekalti dėl to, kas atsitiko ir ko nebepataisysi, tačiau jie priversti dalintis kalte, slegiančia kiekvieną gyvą likusį žmogų; Ieva jautėsi kalta ne dėl to, kad padėjo nutiesti katastrofon nuvedusį kelią, o dėl to, kad liko gyva; tas jausmas neblėso jos sąmonėje, ir ji bijojo, kad Judejanas dabar turės, bus priverstas dalintis tos plikos būties kalte, o ji to nenorėjo, nes tebematė jį vis dar nekaltą tarp valhalos didvyrių, tačiau kaltės dalis slegia kiekvieną likusį gyvą žmogų, ir todėl Judejano laiškas su žinia, kad jis gyvas, užuot nudžiuginęs, ją tiktai išgąsdino. Tik kam ji galėjo atverti savo širdį, kam patikėti savo siaubą? Tikras sūnus buvo jos priešas, pikčiausias priešas, jeigu tiktai žodis „pikčiausias" išreiškia tą visą piktybę, ir jeigu ji būtų dievobaiminga, prakeiktų savo sūnų, tačiau dievobaimingas buvo jis, ji, pagonė, neturi prakeikimo galios, pagonė yra vargeta, ji netiki jokiais prakeikimais, tiki tiktai vokiečių tautos didybe, o kiekvienas nusikaltęs tai tautos didybei nusipelno tiktai vieno — mirties. Bet ji juk negali nužudyti savo sūnaus. Ji nebeturi jam jokios galios. Gali tiktai jį užmiršti. Užmiršimui reikalingas laikas, ir jau buvo beužmirštanti, tačiau netikėtai pasirodęs Judejanas vėl iškėlė iš užmaršties tą baisią katastrofą, visus praradimus ir išsižadėjimus, todėl ji nenorėjo matyti Judejano, pasiliko viešbutyje, ir jai atrodė, tarsi ją kas čaižytų botagu.

Pfafratai važiavo į Judejano viešbutį automobiliu, kurį vairavo Ditrichas, ir galvojo: mes negalime jam pasakyti stačiai, reikia pranešti atsargiai, kad ji kuoktelėjo, ir po visų jos pergyvenimų čia nėra nieko nuostabaus, kiekvienas kuoktelėtų, bet mes padarėme visa, ką tiktai galėjome, mūsų sąžinė rami, niekas mums negali prikišti, mes jai padėjome, Judejanas tai supras, mes atsivežėm ją čia, ir dabar tegu Judejanas sprendžia, ką daryti. Ditrichas galvojo: jis gyvena daug geresniame viešbutyje, negu mes, tikriausiai pinigo turi kaip šieno, Ordensburge aš pavydėdavau Adolfui, kad jo tėvas daug didesnis tūzas, negu manasis, norėčiau žinoti, ar ir dabar jis didesnis tūzas už mano tėvą, kaip jis paspruko, kaip vėl prasimušė, ar jis toks pat, kaip pirma, ar vėl prasiverš prie valdžios, ar stos iš naujo į kovą, ar jau galima šlietis prie jo, o gal dar perdaug rizikinga. Fridrichas Vilhelmas Pfafratas tarė:

— Gal dar per anksti galvoti apie jo sugrįžimą? Gal reikėtų jam dar palūkėti kelis metelius, kol išryškėtų situacija? Suverenumą mums duos, galėsim turėti naują armiją, reikia pripažinti, kad Bonos valdžia čia gerokai padirbėjo, ir vis dėlto mums dar tenka laviruoti, tačiau kai bus sukurta armija, tada, galimas daiktas, ateis laikas tikroms nacionalinėms jėgoms paimti valdžią į savo rankas ir suvesti sąskaitas su išdavikais.

— Sąskaitas suvesim!— tarė Ditrichas.

Jo veide pasirodė pyktis, rankos mėšlungiškai suspaudė vairą. Jis vos neužvažiavo ant kažkokio pono, kuris tarsi koks diplomatas išskleistu skėčiu ėjo per gatvę prie Pinčanos vartų ir taip aiškiai,

taip akivaizdžiai tikėjo proto triumfu, kad tik per plauką nepateko po mašinos ratais.

Jis sutiko juos rytiniu chalatu, išsitrynęs spiritu, savo žilą ežiuką išsikvepinęs odekolonu, ir atrodė kaip senas, bet dar šaunus boksininkas, kuris už gerą honorarą dar kartą išeina į ringą. Ta visa ištaiginga aplinka juos suglumino. Jie stovėjo prieš jį lyg kaulytojai, lyg vargšai giminaičiai, kaip kad visuomet prieš jį stovėdavo, jis tą pastebėjo ir pajuto, viskas buvo tiksliai apskaičiuota, jie matė šilku išmuštas sienas, po kojomis jautė storą kilimą, juos žavėjo jo lagaminai, o lovoje išvydo tarsi visos šios prabangos vainiką, jo absoliučios valdžios ženklą — didžiulį nusususį katiną.

— Tai Benitas,— supažindino juos su katinu Judejanas ir apsidžiaugė, matydamas juos tokius nustebusius ir širdyje pasibaisėjusius. Fridrichui Vilhelmui Pfafratui buvo baisu žiūrėti į tą susną, tačiau šito jis neparodė; jam pasivaideno, tarsi tie juodieji jo sapno žirgai iš pašėlusios Liucovo medžioklės būtų pavirtę nusususiu katinu. Judejanas nepasiteiravo apie Ievą. Pfafratus jis matė kiaurai. Tiktai prisimerkė, jo akys sumažėjo, pasidarė klastingos ir piktos kaip kiaulės, jis panarino galvą tartum šernas — tegu varžovas ringe pasisaugo seno boksininko. Dabar Ieva — tik vargšė giminaitė, o Pfafratai — geradariai. Ne, ilgiau šito negalima pakęsti. Judejanas nusprendė pats pasirūpinti Ieva. Jis ras pinigų, tegu ji nusiperka namus ir gyvena nuo nieko nepriklausoma. Pfafratams pradėjus apie Ievą šneką, Judejanas sustabdė juos rankos mostu. Jis pats viskuo pasirūpinsiąs, pareiškė didingu diktatorišku gestu. Jis nepageidavo pasimatyti su Ie-

va. Jis ją suprato. Jam buvo aišku, kodėl ji neatėjo, taip ir turi būti. Jie negali pasimatyti, negali vienas kitam pažvelgti į akis, negali pasimatyti prie Pfafratų, tų miesčionių, kurie nieko nesuprato ir nesuvokė. Galimas daiktas, Judejanui pavyks ją pamatyti slapčiomis, kaip slaptą nusiminusią mylimąją, kurią baisu pamatyti. Bet štai boksininkas padarė klaidą, atidengė savo silpną vietą, paklausė, kaip Adolfas, ir Ditrichas išpyškino, kad Adolfas tapęs ilgaskverniu. Smūgis pataikė į miego arteriją, Judejanas susvyravo, jo veidas persikreipė, išblyško, paskui užsiplieskė kaip ugnis, kakta, skruostai paraudo, gyslos išpampo, rodos, tuoj tuoj ištiks jį apopleksija, jis griebėsi už gerklės, tarsi dusdamas, ir staiga pratrūko keiktis baisiausiais žodžiais, užliedamas Pfafratus visokiausių nešvankybių lavina, jūs epigonai, pataikūnai, savanaudžiai, tiktai drebate nedrįsdami sukrutėti kaip kiaulės prieš šerną, jūs išdavikai, sulaužę ištikimybę, dezertyrai, kalti dėl pralaimėjimo ir kapituliacijos, priešo liokajai, kelnes prikrovę bailiai, meilikautojai, kolaboracionistai, šliaužiojančios kirmėlės, padlaižiai, perkarę šunys, staugią iš baimės prie pragaro vartų ir vizginą uodegą prieš ilgaskvernius, riaumojo ant jų Judejanas, tikriausiai ir į Romą atsibaladojot popiežiui padų laižyti, kad iškaulytumėt nuodėmių atleidimą, tačiau istorija jus nuteis, Vokietija prakeiks, senieji germanai jus atstums, tokiai tautai tik ir reikia žūti, tą suprato ir fiureris, fiureris pasirodė baikščiai tautai, supuvusiai padermei, tai buvo jo tragedija, ir jie viso to klausėsi, oberburmistras klausėsi jo, ponia Ana ir Ditrichas nebylūs gaudė kiekvieną jo žodį, drebė-

jo, tačiau gaudė kiekvieną jo žodį, lygiai kaip kadaise: didysis Judejanas kalbėjo, didysis bonza riaumojo, o jie pakluso, dar daugiau, jie jautė kažkokį malonumą, kažkokius geidulingus dieglius pilve ir žemiau, jie tiesiog jį dievino. Jis nutilo. Nusikamavo. Anksčiau tokie dalykai jam būdavo vieni niekai, anksčiau tokie prasiveržimai tiktai suteikdavo jam naujų jėgų. Nuo prakaito sulipo jo šeriai, permirko šilkinė pižama po chalatu, o veidas tebebuvo raudonas it kalakuto skiauterė. Tačiau taip lengvai jo nepaimsi, jis išvengė nokauto ir, greitai susitvardęs, plodamas sau per šlaunis, nusijuokė: na ir pokštas, na ir gražus pokštelis, jam reikėję daugiau ilgaskvernių pasiųsti į dangų, jeigu jau pats dovanojo vieną bažnyčiai, o paskui nužingsniavo per kambarį, prisipylė konjako ir išlenkė jį vienu mauku, pasiūlė konjako ir jiems, tačiau tik Fridrichas Vilhelmas Pfafratas išgėrė taurelę, Ditrichas atsiprašė — jis juk prie vairo, ir dėl šito susilaikymo Judejanas tiktai paniekinamai nusijuokė:

— Na ir vaikai mūsų! — sušuko jis; atrodė, tarsi kažkokia įdomi mintis jam būtų šovusi į galvą: jis nužirgliavo prie lovos ir iš katino Benito nagų išplėšė itališką laikraštį, patekusį čia kartu su pusryčiais. Judejanas nesuprato itališkai, tačiau, apžiūrinėdamas nuotraukas ir užrašus po jomis, aptiko savo sūnėną Zigfridą, kurį vos beprisiminė, bet pagalvojo, kad vis dėlto tai tikriausiai sūnėnas, Zigfridas Pfafratas, ir dabar jis pakišo Fridrichui Vilhelmui Pfafratui panosėn laikraštį su nuotrauka, piktai ir pašaipiai, nes, nesupratęs parašo po nuotrauka, nusprendė, jog svainio sūnus smuikininkas, žinoma, tą jis turėjo pripažinti, tai geriau, negu il-

gaskvernis, tačiau vis dėlto negerai, žeminanti profesija, priešinga giminės tradicijoms, kilmei, karo mokyklos auklėjimui,— šitaip Judejanui pavyko šiek tiek atsikeršyti.

Pfafratas, pritrenktas tokio netikėto puolimo, paėmė laikraštį ir pareiškė, kad Zigfridas ne smuikininkas, o kompozitorius, ir pats čia pat pasipiktino, kad šitaip pasakė, juk Judejanui tas pat, ar Zigfridas čyrina kavinėje, ar rašo koncertus, vis tiek tai nevyriška profesija, gėdingas gyvenimo būdas. Pfafratas suprato Judejaną, tačiau sūnaus nuotrauka Romos laikraštyje vis dėlto jį savotiškai sujaudino, gal būt, jis prisiminė savo knygų spintą su Getės raštais ir Vagnerio biografija, jis didžiavosi Zigfridu, didžiavosi, kad jis jo tėvas, ir padavė laikraštį Anai, ta sukvaksėjo nelyginant perekšlė, matydama, kaip jos išperėtas ančiukas strykteli į kūdrą, puola į vandenį ir plaukia, Ditrichas taipogi palinko prie laikraščio ir, išvydęs brolį, sumurmėjo: „Pasiutimas",— tai galėjo reikšti ir nusistebėjimą, ir susižavėjimą, ir pasipiktinimą. Judejanas apsijuokė su savo šventeiviška atžala, o Pfafratus jų smuikuojantis ar kuriantis muziką sūnus, ko gero, netgi išaukštino, nors ir nežinia, kokie jo įsitikinimai, kokios jo ydos, gal jis ligi kaklo nugrimzdęs gyvenimo purve kartu su visokiais neaiškios kilmės tipais ir žydais, gal ši nuotrauka į laikraštį pateko tiktai per kyšius.

Judejanas vaikščiojo po kambarį it susijaudinęs boksininkas po ringą, protestuojantis prieš teisėjų neteisingumą. Jis griežčiausiai atsisakė važiuoti su jais į Kasiną. Kas jam mūšio laukai, tyčiojosi jis, kuriuose šiandieną ramu ir tylu, kur žemė kažkada

prisigėrė kraujo, kur ant užkastų lavonų želia žolė, kur ganosi asilai, o po jų nugraužtą pievą juokingai šliaužioja turistai. Ir kas gi Kasino mūšis prieš Berlyno mūšį! Berlyne vyko mūšis, kuris dar nesibaigė ir niekuomet nesibaigs, jis tebesitęsia, tebevyksta žmonių sąmonėje, jam niežėjo liežuvis pasakyti, kad mūšis vyksta ore, tačiau Judejanui iš galvos išgaravo legenda apie Katalauno mūšį, kurios mažasis Gotlibas mokėsi mokykloje, jis prisiminė, kad kažkas kovojo ore, bet juk tai buvo ne dvasios, jų nėra, ne mirusieji, jų daug, bet jie nebekovoja, jie negyvi, tikriausiai tai buvo lakūnai, žinoma, kad lakūnai kaunasi ore, jie ir toliau ten kausis, pagaliau ims kautis naujais ginklais, atomo galybe, kadangi tada jie nepaėmė Berlyno.

— Ar tu tiki, kad bus karas?— paklausė Pfafratas.

Judejanas atsakė, kad jis visuomet tikįs karu, kuo gi kitu daugiau betikėti? Pfafratas taipogi tikėjo, kad bus naujas karas, jis turi būti, to reikalauja teisingumas, tačiau Pfafratas manė, jog dar ankstoka, jis galvojo, kad karas dar nenaudingas Vokietijai, jo manymu, šansai kol kas ne kokie, tačiau jis nedrįso to pasakyti Judejanui, bijodamas, kad svainis nepalaikytų jo bailiu.

— Ar tu tada grįši?— paklausė jis, ir Judejanas atsakė, kad jis visada kariauja ir visada už Vokietiją.

Paskui jis nusižemino, imdamas vaidinti jiems komediją: paskambino į jį išlaikančios šalies atstovybę ir, baisiausiai laužydamas prancūziškus, angliškus bei arabiškus žodžius, užsisakė pasiuntinybės automobilį tokiu diktatorišku tonu, tarsi spręsda-

mas karo ar taikos klausimą, tiesa, kol kas tiktai Artimuosiuose Rytuose.

Fridrichas Vilhelmas Pfafratas ir jo žmona Ana, nepastebėję mažojo Gotlibo maivymosi, vėl buvo pritrenkti svainio didybės, tačiau Ditrichas Pfafratas susiraukė: jis taipogi nesuprato tų žodžių kratinio, bet netikėtai pajuto, kad didingi dėdės laikai negrįžtamai praėjo, kad Judejanas tiktai avantiūristas su netvirta padėtimi ir įtartinais pinigais. „Atsargiai,— kuždėjo jam vidinis balsas,— Judejanas gali tau sugadinti karjerą". Ir vis dėlto Ditrichas mielai eitų su juo, jeigu Judejanas išskleistų vėliavą ir pašauktų tautą vienytis, eitų, jeigu būtų tikras, kad gaus pelningą vietą, tačiau kol kas šiltų vietelių netrūksta ir Vakarų Vokietijoje, Ditrichas gaus vieną iš jų, išlaikęs egzaminus. Štai jeigu jis liktų be darbo, jei neįsigytų paskrajojimui automobilio, jeigu nusiristų ligi inteligentiškų proletarų, jei prasidėtų ekonominė krizė, štai tuomet Ditrichas aklai bėgtų paskui kiekvieną, nors ir melagingą vėliavą, negalvodamas pultų į grobuoniško karo sūkurį.

Zigfridas vėlavo į repeticiją, tyčia vėlavo, jis bijojo: bijojo savo muzikos, bijojo Kiurenbergo, jis ėjo pėsčias, paskui sėdo ne į tą autobusą, važiavo ne ta kryptimi, užsisvajojęs sekė paskui kažkokį berniūkštį, o netoli koncertų salės jo kojas tarsi kažkas sukaustė, batai pasidarė kaip švininiai, jis stirksojo dvejodamas prie garderobo, keli lietpalčiai nelyginant pakaruokliai tabalavo ant liūdnų kablių, keli skėčiai kaip girtuokliai šliejosi į sieną, valytoja čiaumojo sumuštinį, iš kurio karojo šlykš-

tus, nuo šilimos suglitęs kumpis, šlykščiai atrodė ir nukarusios valytojos krūtys po atlapota, prakaitu permirkusia palaidinuke, Zigfridas pagalvojo apie jos įsčias, apie jos vaikus ir pasibiaurėjo jos drėgnomis šiltomis įsčiomis, drėgnais šiltais vaikais, drėgnu ir šiltu gyvenimu, kraupus ir šlykštus jam pasirodė gyvenimo godulys, kuriam mes pasmerkti, kokti dauginimosi aistra, ta amžinybės iliuzija, kuriai dar atsiduoda paskutiniai vargšai, ta Pandoros skrynia, kupina skurdo, karų ir baimės. Tuo metu jis užgirdo trombonus, savo trombonus, kurie jam grasino, užgirdo arfas, savo arfas, kurios, rodos, drebėjo, jo ausis pasiekė smuikai, jo smuikai, kurie tarsi klykte klykė, ir jo muzika jam buvo svetima, svetima, svetima. Be to, ji kėlė jam baimę. Jis žingsniavo koridoriumi šen ir ten. Veidrodžiuose atsispindėjo jo figūra, ir jis pats pasirodė sau biaurus. Jis galvojo: aš atrodau kaip vaiduoklis, tačiau ne kaip muzikos vaiduoklis. Nesistengė slopinti savo žingsnių. Trinksėjo kietu linoleumu, tarsi norėdamas sutrukdyti repeticiją, tarsi norėdamas įsiveržti į salę ir sušukti: „Liaukitės! Liaukitės!"

Tuo metu prie jo priėjo Ilza Kiurenberg. Apsivilkusi ji buvo madingu rugiagėlių spalvos vasarišku kostiumėliu, vėl atrodė jauna, tvirto sudėjimo, tačiau neapkūni, ir ji buvo jam simpatiška, kadangi neturėjo vaikų. Zigfridas pagalvojo: ji negimdė, gimdė tiek pat, kaip ir statulos Romos soduose, galimas daiktas, ji vis dėlto muzikos deivė, mūza Polihimnija, prityrusi ir nekalta. Tačiau jis apsiriko: Ilza Kiurenberg šiandieną greičiau panėšėjo į bevardę veiklumo deivę, nes šalia jos pėdino kažkoks ponas, primenąs pagautą didelį perdėm me-

lancholišką paukštį, ir ji pristatė Zigfridui jį kaip stambios kompanijos muzikinio skyriaus vedėją, o gal Zigfridą pristatė tam paukščiui, nes jis užėmė tokią aukštą vietą. Ilza Kiurenberg ir paukštis kalbėjosi prancūziškai, kalbėjosi laisvai, greitai ir melodingai, matyt, tas paukštis buvo prancūzas, o Ilza Kiurenberg buvo išmokusi tą kalbą, gal senis Aufhoizeris savo dukrai samdydavo prancūzę auklėtoją, gal Ilza Kiurenberg prancūziškai išmoko emigracijoje, o gal buvo ir tas, ir tas, tačiau Zigfridas vėl susigėdo savo nemokšiškumo, Ordensburge tokiais dalykais niekas nesirūpino, tėvas taipogi nekvaršino sau galvos dėl prancūzų kalbos, Fridrichas Vilhelmas Pfafratas nevertino Prancūzijos, nevertino ir prancūzų kalbos skambumo, galimas daiktas, jis šiek tiek vertino prancūzaites, bet ir jas tiktai kaip karo grobį, ir štai dabar Zigfridas mikčiojo, ieškodamas žodžių ir negalėdamas suprasti, ko iš jo nori tas paukštis, tačiau jis kažko norėjo, nes Ilza Kiurenberg linktelėjo, reikalaudama, kad Zigfridas sutiktų, ir jis sutiko, visai nenutuokdamas su kuo sutinka; jis mielai būtų pabėgęs, palikdamas muzikos deivę ir kažkokiam muzikos skyriui vadovaujantį paukštį — tegu jie sau ryja vienas kitą arba miega kartu. Tačiau tuo metu Zigfridas užgirdo baigiamąjį savo kūrinio akordą, kuris nuskambėjo kaip visų vilčių sudužimas, kaip banga, užliejanti skęstantį laivą, po kurios belieka tiktai nuolaužos ir teliuskuojanti jūra.

Į koridorių išėjo Kiurenbergas. Jis šluostėsi suprakaitavusią kaktą. Keisčiausia, kad šluostėsi didele raudona skepeta ir atrodė ne kaip dirigentas, o kaip valstietis, grįžęs iš lauko po sunkaus darbo.

Jam įkandin išvirto keli žmonės: žurnalistai, kritikai su bloknotais rankose ir fotografas, kuris tuoj pat nuplieskė visą grupę. Kiurenbergas, matydamas Zigfridą prislėgtą, paspaudė jam ranką ir tarė:

— Drąsos! Drąsos! Ir dar kartą drąsos!

Tačiau Zigfridas galvojo: drąsos? Drąsos man netrūksta, bet man drąsos nereikia. Gal būt, man reikia tikėjimo. Tiesa, aš tikiu, bet tikiu, kad viskas beprasmiška. Arba, galimas daiktas, ne viskas beprasmiška, tačiau tai, kad esu čia, beprasmiška, kad kalbu su šitais žmonėmis, beprasmiška, kad mes fotografuojami, beprasmiška, magnio blykstelėjimas beprasmiškas, mano muzika beprasmiška, ji galėtų būti ir nebeprasmiška, jeigu turėčiau bent kruopelę tikėjimo. Tačiau kuo man tikėti? Savimi? Gal būtų ir teisinga tikėti savimi, bet aš negaliu tikėti savimi, o jeigu kartais ir pamėginu, tai paskiau gėdinuosi, ir vis dėlto reikia savimi tikėti, tiktai taip, kad nebūtų gėda. Ar Kiurenbergas tiki savimi? Nežinau. Manau, kad jis tiki savo darbu, ir jis turi teisę tikėti savo darbu, tačiau jeigu jo darbas skirtas mano muzikai, kuria aš netikiu, ar jis po to dar turi teisę tikėti savo darbu? Puiku, kad jis panašus į valstietį, grįžusį iš lauko darbų. Tačiau kokiam lauke jis dirba? Kokioj dirvoj? Ir kas surinks vaisius?

Kiurenbergas pristatė Zigfridą. Kritikai užmezgė su juo kalbą. Jie kalbėjo su juo visokiausiomis kalbomis. Jis jų nesuprato. Jis nesuprato jų, kalbančiu daugeliu kalbų. Jis buvo su jais ir ne su jais. Jis buvo jau toli toli.

Paėjęs geroką gabalą šv. Petro bazilikos link, Adolfas atsidūrė netoli jos ir prieš save kaip ant delno matė jos kupolą, kuris iš čia jam pasirodė kažkoks susigūžęs, praradęs savo didingumą; jo žvilgsnį taipogi patraukė grandioziški fasadai, masyvios kolonos, bazilikon einančios Končiliacionės gatvės pilonai; tos gatvės namai ir iš dešinės, ir iš kairės panėšėjo į žavius draudimo bendrovių rūmus, stambių akcinių bendrovių administracinius pastatus, į klestinčių trestų kontoras, jų mūriniai vėsūs fasadai, šią valandą svilinami saulės, atrodė nuobodūs kaip atspausdintos finansinės ataskaitos ir bylojo apie didelį nuomos mokestį, apie išganytoją, išvariusį iš šventyklos prekiautojus; matydamas tą garsų, kilnų, didžiai šventą ir, argi gali būti kitaip, perdėm pasaulietišką vaizdą, stovėdamas prieš šventą, iš seno gerbiamą ir dalykiškai lankomą sceną, į kurią, pagarbiai virpėdami, veržiasi visi piligrimai ir kurią kaip privalomą dalyką studijuoja visi turistai, Adolfas pasijuto sukaustytas baimės. Ar jis vertas tos šventybės, ar jis išlaikys bandymą, ar tai sustiprins jo tikėjimą? Adolfą ir kitus ekskursantus pabėrė autobusas kaip vištas iš doklo, tegu sau pasiieško lesalo, ir štai jos jau kapstosi, pasiruošusios lesioti gražius vaizdus, neužmirštamus įspūdžius, nė mažiausias dėmesio vertas grūdelis neturi pradingti, tik spragsi aparatai, tik čeža popierius, iš kurio traukiami sumuštiniai, reikia numalšinti alkį, sužadintą įžymybių kelionės vadove, kiti atakuoja suvenyrų ir atvirukų parduotuves, kurios bažnyčiai duoda nemažą pelną, išplasnojusieji iš tėvynės narvo, ištrūkusieji iš kasdienybės aptvaro jau siunčia namo sveikinimus iš šv.

Petro bazilikos, nespėję jon dar nė kojos įkelti; nuo viso to Adolfui pasidarė liūdna, jis jautėsi pasimetęs nelyginant skiedrelė tame žmonių sraute, vieni tą kuklų dvasininką stumdė, kiti, laikydami jį kompetentingu, beprasmiškai klausinėjo beprasmiškų paaiškinimų; pilonai jam kvailai priminė kitą gatvę ir kitas kelio gaires, ne tokias, nukabinėtas pigiais fabrikinės gamybos žibintais, o puošnius piliastrus, liepsnas, dūmus ir ištisą koridorių degančių fakelų, pro kuriuos jis išdidžiai važiavo kaip privilegijuotas galingo tėvo sūnelis, Niurnbergą jam priminė Končiliacionės gatvė, tiktai anas žygis į nacistinių suvažiavimų placdarmą vaikui tada atrodė žymiai įspūdingesnis, negu dabartinis kelias į bažnyčių bažnyčią, iš kurios jis nelaukia ir netrokšta prašmatnumo, tačiau kuri vis dėlto pretenduoja į prašmatnumą ir varžosi su visų atstumtu bei paniekintu Niurnbergo prašmatnumu, jam pralaimėdamas; žinoma, nuo pilonų liepsnų ėmė liepsnoti namai, miestai, ištisos šalys. Aišku, sukrypusių lūšnų toje gatvėje ir su žiburiu nesurasi, toks jau pasaulis; nuogas skurdas šioje aikštėje neleistinas, toks jau pasaulis, elgetaujantys vienuoliai, kurie atkišę skardines lėkštes viešpaties vardu prašydavo kąsnelio duonos, tikriausiai seniai išmirę, toks jau pasaulis; tačiau naujieji pastatai, bylojantys apie protingą žemės sklypų išnaudojimą, apie pavykusią spekuliaciją, ar ne aiškiausias šio pasaulio triumfas, ar ne pavėluotas triumfalinis paminklas žyniui Simonui, kuris su Petru grūmėsi šiame mieste?

Pati aikštė yra elipsės arba ovalo pavidalo, ir Adolfas pagalvojo, ar tiktai ne čia buvo Nerono

cirkas, galimas daiktas, apie aikštės viduryje stūksantį obeliską skriedavo ketvertu kinkyti kovos vežimai, kurie ir šiomis dienomis mielai rodomi filmuose jausmams padirginti, ar ne čia stovėta kryžiaus, ant kurio žemyn galva buvo nukryžiuotas apaštalas Petras, iškovojęs savo tragiškąją pergalę prieš Neroną, jo lyrą ir visus jo giesmininkus, prieš visus po jo atėjusius imperatorius? Nuo kolonadų viršaus tarsi susijaudinę žiūrovai, didingai patetiškai gestikuliuodami, į aikštės ovalą žiūri Berninio šventieji, tačiau šiandieną viešai niekas nebekryžiuojamas, nieko nebedrasko laukiniai žvėrys, joks gladiatorius nebežudo savo priešininko, užmetęs ant jo tinklą, joks kovos vežimas nebepraskrieja arena, tiktai turistinių biurų autobusai lenktyniauja žiaurioje konkurencijos kovoje, už nedidelę sumą ir greitu laiku tau pasiūlys Romą, Vatikaną, šventąjį tėvą, apaštalo karstą, o priedo mėlynąjį Kaprio grotą, Tiberijaus rūmus, Botičelio „Pavasarį" Florencijoje, pasiirstymą gondolomis Venecijoje ir pasvirusį Pizos bokštą. Kai kurie čia atėjo pėsčiomis ir grupėmis vaikšto po aikštę: mergaitės iš pensionatų, mėlynos mokyklinės palaidinukės dengia vos pradėjusias formuotis virpančias krūtis, skautai su vėliavėlėmis, trumpomis kelnaitėmis, įžūliai plačiomis skrybėlėmis, su kaubojiškomis kaklaskarėmis, katalikiškųjų kongregacijų dalyviai, žili seniai juodais drabužiais, tarp ešerių ir lynų kartais šmėkšteli lydeka, tegalvojanti apie savo karjerą, parapijiečiai, prižiūrimi savo ganytojo, panūdusio nors kartelį išvažiuoti iš savo kaimo, anglų moterų draugijos, amerikiečių damų klubai, joms taip įkyrėjo tėvynėje po pietų lošti bridžą, vokiečių turistai,

bakštinami ekskursijos vadovo, mikliau, mikliau, prieš akis dar tiek įžymybių, o paskui važiuoti į Kasiną, kur užsakyti pietūs, mikliau, mikliau, tačiau vaikų neparaginsi, jie apstoja abu fontanus ir kiša karštligiškai pulsuojančias rankutes po vėsiomis čiurkšlėmis, o motinos, sūpuodamos ant rankų sniego baltumo nėriniais išpuoštus kūdikius, skuba laiptais bazilikon pakrikštyti savo naujagimių.

„Ganyk mano ėriukus, ganyk mano avis",— vadinasi, Kristus matė jų nenuovokumą, bejėgiškumą, sužeidžiamumą, Jėzus norėjo apginti silpnuosius, o apaštalas Petras, nukryžiuotas cirke žemyn galva ir palaidotas Vatikano kalvos šlaite, ar bus Kefas toji uola, tas tvirtas pamatas, kurios „ir pragaro vartai nenugalės", jis palaidotas Vatikano kalvoje, tačiau vilkas dažnai dedasi piemeniu, jis mėgsta dangstytis avies kailiu; tironai, karaliai, diktatoriai, prezidentai gano savo ėriukus, kerpa savo avis, skerdžia savo kaimenes, norėdami pasipelnyti, ir kai pasirodę išmintingi pamokslininkai ėmė skelbti: „Jūs ne ėriukai, jūs laisvi, jūs ne avys, jūs žmonės, bėkite iš kaimenės, palikite piemenį",— kaip jie pergąsdino avis, į kokią dykumą nuvarė kaimenę, išsiilgusią jaukaus tvartų kvapo, o gal ir skerdyklų kraujo tvaiko. Adolfas peržengė bazilikos slenkstį. Kartu peržengė ir jo auklėjimas. Tasai auklėjimas buvo nebaigtas, jis buvo staigiai nutrauktas, be to, Adolfas jo nepripažino. Tačiau dabar jis vėl buvo kartu su juo ir lydėjo jį. Kai būdavo vienas arba šnekučiuodavosi su tokiais pat, kaip jis, diakonais, išsilavinusiais kunigų seminarijos mokytojais, savo nuodėmklausiu, Adolfas jausdavosi išsivadavęs iš Ordensburgo praeities, iš na-

čistinių lozungų, tačiau kai atsidurdavo minioje, žmonių sraute, minia išmušdavo iš vėžių ir piktindavo, atgaivindama visus nacistinių auklėtojų vylius, masių panaudojimo, masių niekinimo ir masių valdymo mokslą; rudieji bonzos taipogi ganė savo avis, ganė labai sėkmingai, ėriukai plūste plūdo prie jų. Adolfas nuoširdžiai troško užmiršti pasaulio kivirčus, pašėlusį istorijos savivaliavimą, tačiau jo atmintyje neblėsdavo rėčka su krauju, šiltu pykinančiu nužudytųjų krauju, ir kiekvieną kartą, kai žmonijos ir istorijos klausimai iškildavo jo akyse, įsiskverbdavo į jo mintis, jis imdavo abejoti, ar, apsivilkęs dvasininko rūbais, jis tikrai atsiribojo nuo tų visų žudynių, ar, nepaisant visų dievobaimingų pratimų, vėl nepateko į tokią organizaciją, kuri prieš savo valią priverstinai ir tragiškai gal susideda su ta žudikų šutve. Nejaugi išsigelbėjimas — tai tik atsisakymas, pabėgimas, vienatvė, nejaugi tiktai atsiskyrėlis tegali pakelti tokius išmėginimus? Tačiau vienišas žmogus Adolfui atrodė labai silpnas, nes jam pačiam reikėjo atramos, jis bijojo pats savęs, jam reikėjo žmonių bendruomenės, nors ir abejojo jos verte.

Puošnios kolonos, kolonos, kolonos, Bramantė, Rafaelis, Mikelandželas, kas galėtų jų čia neprisiminti, tačiau kolonos puikios ir šaltos, tinkas puošnus ir šaltas, grindų ornamentai nuostabūs ir šalti, Karolis Didysis šaltas ant šalto žirgo. Adolfas slinko tolyn vidurinės navos link, čia stūksojo porfyrinis postamentas, ant kurio karūnuodavo imperatorius, lydinys iš kvarco kristalų, lauko špato ir žėručių, šaltas, šaltas, šaltas, čia vykdavo imperatorių patepimas, jie gaudavo patepimą kaip veiksmų laisvės,

kaip marodieriavimo teisę ir ištraukdavo į žygį plėsti savo valdžios, žiauriose kautynėse laimėti pergalės, jų sostas buvo iš prisiplėšto aukso ir šaltas, o po kautynių sutryptoje žolėje gulėdavo sukapoti, sustingę kariai. Kodėl bažnyčia susidėdavo su imperatoriais ir generolais? Kodėl žiūrėjo į juos pro pirštus, pasidabinusius purpurinėmis mantijomis ir frakais, apsikarsčiusius blizgučiais mundurus, apsivilkusius paprastomis diktatorių striukėmis, kodėl neperprato jų, kurie dėl nešvarių machinacijų, dėl smaližiavimo ir ištvirkavimo, dėl aukso ir žemių, dėl niekingo valdžios troškimo eidavo į sąjungą su viešpačiu, piktnaudžiaudami šventu kryžiumi? Koplytėlių čia daugybė. Prie altorių triūsia stropūs kunigai. Jie laiko mišias, kalba maldas, tų dievobaimingų, skaisčiai gyvenančių vyrų širdys kupinos pamaldumo, tačiau kartu jie primena ir tarnautojus arba valdininkus, einančius savo tarnybą, atliekančius savo užduotį, ir jeigu kam ateina į galvą tokia biauri, visą žavesį niekais paverčianti mintis, tada altoriai atrodo tik kaip didelių prekybos namų prekystaliai. Iš dešinės ir iš kairės išsirikiavusios klausyklos, nedidukės, tvirto medžio pilaitės, o tose pašventintose skryniose susėdę nuodėmklausiai atrodo kaip dideliame banke už langelių įsitaisę tarnautojai, visokiausiomis kalbomis tikintieji gali atlikti išpažintį, visokiausiomis kalbomis jie gauna nuodėmių atleidimą. Adolfui ir klausyklos dvelkė šalčiau, jos atrodė jam šaltos kaip marmuriniai pinigų keitėjų stalai.

Adolfas jautėsi vienišas toje prašmatnioje didybėje, kuri jam pasirodė ne tiek didinga, kiek išdidi, jis jautėsi apleistas viešpaties ir tikėjimo vieš-

pačiu, jis jautėsi apniktas abejonių arba netgi gundomas velnio, kuris, galimas daiktas, visai ne velnias, nes kaipgi jis galėtų prasmukti į viešpaties namus, į apaštalo Petro tvirtovę, į tiek kartų pašventintą vietą, ir tiktai degančios lempelės viršum apaštalo sarkofago skleidė vos jaučiamą šilimą toje šaltoje erdvėje, bet milžiniška besimeldžiančiojo statula vėl užstojo švelnią, malonią lempelių šviesą, ir toji statula panėšėjo į kokio nors komercinio patarėjo paminklą. Tiktai išvydęs garsiąją „Pietą", Adolfas nusiramino ir atgavo tikėjimą, ji buvo išsigelbėjimas skęstančiam minčių, kančios ir sukrėtimų verpete, ir jis suvokė ją kaip gailestingumą, kaip galingą, viską apimančią meilę, Adolfas norėjo mylėti, nors ir prisiversdamas, jis norėjo draugiškai ir meiliai elgtis su kiekvienu žmogumi, netgi su tėvais, jis norėjo elgtis draugiškai ir meiliai netgi su tėvu, kurį mylėti sunkiausia. Ir čia, priešais tikrai šlovingą „Pietą", Adolfas ėmė melstis, prašė sustiprinti jo meilę, daugiau nieko neprašė šioje krikščionių bažnyčių bažnyčioje, ir paskui jis išėjo, tas ištįsęs, liesas ir menkutis diakonas, visiškai susipainiojęs ir prislėgtas tos nepaprastos prabangos, išslinko iš šv. Petro bazilikos, nebegalėdamas pakelti jos oro ir vaizdo.

Aš nebeprisiminiau, kurią valandą buvau susitaręs susitikti su Adolfu. Gal priešpiet, o gal ir popiet. Nebeprisiminiau. Visiškai užmiršau. Galimas daiktas, nebenorėjau prisiminti. Aš nenorėjau matyti Adolfo ir vis dėlto patraukiau sutarton vieton — štai ir įkliuvau, man buvo pikta, kad įsipainiojau į kilpą. Adolfas drumstė man laisvę, drumstė mano

betarpišką gyvenimo suvokimą, drumstė mano nesibaigiančią nuostabą, Jis priminė visą vaikystės priespaudą, atgaivino praeitį: tėvų namus, pirmuosius sportinius pratimus ir užsiėmimus nacistinėse mokslo įstaigose, ir, nors Adolfas, kaip ir aš, atsisakė tų dienų ir tų lozungų, nors pabėgo iš šeimos į kunigų seminariją ir ten gyvena savo gyvenimą, šeima vis tiek prilipusi prie jo kaip amžina smarvė, kurios neatsikratysi net apsivilkęs kunigo rūbais, kaip amžinas prakaitas, kurio niekuo nenuplausi, kuris ir prie manęs prilipęs, Judejanų — Pfafratų — Klingšporų tvaikas (seserys Klingšpor — mudviejų motinos), ir kuris reiškė nacionalinės kvailystės, kareivių muštro ir vokiečių biurgerio ribotumo šimtmetį; deja, tas siauro akiračio biurgeris vieną gražią dieną šoko iš savo perdaug ankšto guolio ir, apimtas didybės manijos, pradėjo siausti. Per savo silpnumą aš atėjau į susitikimą. Man pagailo sutana apsivilkusio Adolfo. Gal kartais jis persirengė iš baimės. Kiekvienas bėglys, bijodamas, kad jo kas neatpažintų, bėgdamas persirengia. Kur bėga Adolfas? Ar užtenka jam, kaip ir man, vien pabėgimo, ar pasitenkins ir jis amžino bastūno dalia — amžinai būti kelyje, apie kurį žinai, iš kur jis eina, tik niekuomet nesužinosi, kur jis nuves? Man patinka toks kelias, o gal aš tik taip įsivaizduoju, tačiau Adolfas nepritapo prie naujo gyvenimo, jį slegia laisvė, kurią jis gavo, pabėgęs iš šeimos, ištrūkęs iš vergoviškų tradicijų,— bent man taip atrodė. Aš buvau prieš egoizmą, kurį pats sau propagavau, nors kartais savimeilė man atrodydavo vienintelė galimybė išsisaugoti, bet čia pat vėl klausdavau savęs, ar verta saugotis, ir, nepaisy-

damas savisaugos instinkto, buvau linkęs padėti Adolfui, pagelbėti jam — bet ar galėsiu tai padaryti? Ar aš pritapau prie laisvo gyvenimo? Ir pagalvojau: jeigu Adolfas ir aš nepritampam prie tokio gyvenimo, ar nereikėtų mudviem eiti išvien prieš tuos, kurie neturi sąžinės ir, nematydami toliau savo nosies, trokšta viešpatauti, eiti išvien prieš tokius, kaip Pfafratai, kaip Judejanai, kaip Klingšporai, gal tada mums pavyktų pakeisti Vokietiją? Tačiau, taip begalvojant, man pasirodė, kad Vokietijos nebegalima pakeisti, pakeisti galima tiktai save, ir kiekvienas tą padaryti turi pats, pats vienas, ir man nejučiomis išsprūdo: tegul Adolfas eina velniop.

Aš ėjau Angelo tiltu Angelo pilies link, ir angelai ant postamentų su savo marmuriniais sparnais atrodė kaip apsunkusios žuvėdros, jų kūnai pripilti švino, jų mintys švininės, kur jiems bepakilti į orą. Negalėjau įsivaizduoti, kad tie tilto angelai pleventų aukštybėse. Niekuomet jie nesuplasnos viršum Romos, neatvers mano lango, niekuomet neatskris prie mano lovos, niekuomet nepradžiugins manęs savo sparno prisilietimu, niekuomet man neuždegs rojaus pašvaistės. Po senomis akmeninėmis arkomis Tibras plukdė savo drumzlinus, pajuodusius, netinkamus gerti vandenis, po mano kojomis jis veržėsi tolyn į Ostiją, į jūrą, daug užmuštųjų nuplaukė kartu su juo, tai sena, visko mačiusi upė, ir manęs netraukė išsimaudyti jos vandenyse, panašiuose į dvokiančias drumzles, kuriose ką tik plovėsi sena nimfomanė,— vis dėlto tėkmė mane traukė, galimas daiktas, ir mane vieną gražią dieną kas nors užmuš!

Adolfo dar nebuvo prie Angelo pilies vartų. Aš apsidžiaugiau. Vadinasi, atėjau per anksti. Dabar prisiminiau: atėjau valanda anksčiau, ir apsidžiaugiau, kad atėjau valanda anksčiau, stovėjau be jokio užsiėmimo prie Angelo pilies vartų, tai man padovanotas laikas, tai laisvė!

Kažkoks gidas šildosi prieš saulutę ant suoliuko. Jis skaito „Avanti". Gal svajoja apie teisingumo pasaulį. Jo uniforminė kepurė atmaukšlinta ant pakaušio. Įmitęs veidas rimtas ir kvailas. Batai seni, tačiau nuvalyti iki blizgesio. Kartais jis nusispiauna tarp savo nublizgintų batų.

Netoliese laukia karieta. Nežinia, ar ji užsakyta, ar ne, o gal laukia tik tam, kad lauktų. Ant apdulkėjusios užpakalinės sėdynės atlošęs galvą miega vežėjas. Jo burna pražiota. Kažkoks vabzdys zyzia apie ją. Vabzdžiui vežėjo burna — pragaro vartai. Vežėjo burna — ir grėsmė, ir pagunda. Arklio kakta ir ausys aplipusios musių spiečiaus. Nieko nematančiu, nusivylusiu seno teologo moralisto žvilgsniu jis spokso į grindinį. Kai gidas spiaudo tarp savo batų, arklys nepritardamas muisto galvą.

Ir didelis juodas automobilis stovi priešais Angelo pilį. Tikras pragaro ekipažas. Gal velnias dar turi senų reikalų senajame popiežiaus bute. Automobilis man pasirodė pažįstamas. Kažkur jį jau teko man matyti. Bet kam gi neteko matyti velnio karietos? Uniformuotas vairuotojas, kariškai pasitempęs, stovi prie savo ekipažo. Jo girgždantys odiniai getrai, išpūsti bridžiai, per taliją įsmaugta striukė. Akys šaltos ir nepatiklios. Tokios būna kareivio ir sargybinio akys. Vairuotojas man pasirodė baisus. Jis man nepatiko.

Aš priėjau prie Tibro kranto. Persisvėriau per parapetą ir pamačiau žemai upėje dailų, apgaulingai spindintį laivą maudyklę. Jis tingiai suposi vandenyje ir atrodė kaip Nojaus laivas. Tai buvo gražus ir purvinas Nojaus laivas. Denyje bėginėjo visokiausi padarai: ančiukai, žąsiukai, kačiukai, šuniukai, grynaveisliai ir hibridai. Ir aš nusileidau pas mirusiuosius žemyn

žemyn, požemin nusileido Adolfas. Blausių lempelių silpnai teapšviestas kelias vingiuodamas eina vis gilyn ir gilyn į pačias pilies gelmes, skliautai tolydžio žemėja, dvelkia kapų vėsa, eiti reikia susilenkus, už uždangstytų liukų žiojėja juodos kiaurymės, gąsdina giliausios bedugnės, žudynių duobės, mirties šuliniai, iš akmeninių sienų karo grandinės, geležiniai žiedai kojoms, antrankiai, spygliuotos sagtys pilvui, visokiausi kankinimo įrankiai kabo ir palubėj, žnyplės, kaulų laužtuvai, įnagiai odai dirti. šalimais akmeniniai gultai, ant kurių pūdavo sukaustyti kaliniai, ir tų nuteistų arba užmirštų vargšų dūlėjantys griaučiai palikdavo kontūrus netgi kietame, bejausmiame granite, o viršuje — puikiausios menės, jaukiausi butai, puošnios koplyčios, visur jauti tikrą meno skonį, gražūs, šventi paveikslai, išdrožinėti klauptai, sidabrinės Čelinio žvakidės, turtingose bibliotekose žmonės su didžiausiu džiaugsmu iš knygų semiasi išminties, gal net klausosi muzikos, traukdami į save vakaro vėsą, o aukštai, viršum pilies, plasnoja angelas, archangelas Mykolas, jis mato saulę, regi žibančių žvaigždžių grožybę, žiūri į amžinojo miesto panoramą, jo liepsnojantis kalavijas paslėptas makštyse

Adolfas pasiekė to kraupaus kalėjimo dugną. Prieš jį, praamžių uoloje iškalta, juodavo panaši į amforą kiaurymė; jon įgrūsdavo kalinį, ir jis stovėdavo joje stačias, tiktai galva būdavo išlindusi iš jos, tačiau jo paties išmatos pamažu kildavo vis aukštyn ir aukštyn, užmūrydamos nusidėjėliu apšaukto vargšo kūną, nešvarumai pasiekdavo kaklą, ir kas nors, rusenančių fakelų šviesoje išvydęs to žmogaus galvą, kloaka atskirta nuo liemens, nebesulaikytų iš krūtinės besiveržiančio šauksmo: „Ecce Homo"— štai žmogus, ir kalėjimo prižiūrėtojas parpultų ant kelių ir suvoktų tą Kristumi tapimo stebuklą, kuris įvyko atstumtajam kalėjimo gelmėse. Adolfas atsiklaupė prie duobės ir ėmė melstis. Jis meldėsi karščiau, negu šv. Petro bazilikoje; jis meldėsi už nežinomų kalinių sielas. Jo sutana išsitepė, kelius rėžte rėžė kieti akmenys. Jis tikėjo. Pasauliui reikalingas atpirkimas. Jis tikėjo. Žmonija turi būti vėl atpirkta. Jis atsistojo ir pasijuto nuostabiai sustiprėjęs. Jis panoro vėl pasikelti aukštyn, vėl pamatyti šviesą, kurią kaip reikiant pajunti tiktai po tamsos, bet staiga užgirdo kažkieno žingsnius, tvirtus žingsnius, taip žengia tas, kuris nieko nebijo, kurio niekas neslegia, kuris žvaliai vaikščioja po savo namus, tačiau jo namai — kalėjimas, ir Adolfą pagavo baimė, jam tarsi pasidarė gėda, kad stovi šioje vietoje, jis mėgino sprukti pro kažkokią nišą, bet praėjimo ten nebuvo, ir Adolfas pasiliko savo slėptuvėje, vis dėlto pro sienos plyšį galėjo stebėti pačiu giliausiu požemio kalėjimu taip drąsiai žengiantį lankytoją

jie nusitrenkė prie Kasino vienuolyno ir ten mūšio lauke suruošė smagų pikniką. Taurės ėjo ratu,

ir moterys bijojo pasigerti, tačiau vyrai įtikinėjo, kad anuomet išgerta buvo žymiai daugiau, kad iš rūsio buvo ritinamos geriausio vyno statinės, o vienas dalyvis dar gerai prisiminė visas smulkmenas, jis tada buvo pulko adjutantas, gerai žinojo visą padėtį ir dabar dar viską matė kaip ant delno: štai vienuolynas, čia buvo įsitvirtinę jie, o ten — priešas. Apskritai paėmus, tai buvo garbingas karas. Karas sugriovė senąjį vienuolyną, tačiau jis buvo sugriautas garbingame kare. Visi kovėsi garbingai, netgi priešas, o kas padėjo galvą, padėjo ją garbingai. Ditrichas Pfafratas klausėsi pasakotojo, nepraleisdamas nė vieno žodžio. Ant kalno spindėjo naujiji vienuolyno mūrai. Kur pasidėjo griuvėsiai? Pastoliai bylojo apie atstatymą, ir kaip gražu, kaip didinga idiliškame gamtos prieglobstyje klausytis apie garbingą karą, ypač po tokio Marso išvainojimo. Fridrichas Vilhelmas Pfafratas, paveiktas to pasakojimo, ėmė kalbėti apie Verdeną. Jis pasakojo apie apkasų karą. Apkasų karas buvęs ne toks garbingas, galimas daiktas, trūko sportinio nusiteikimo, tačiau ir tuomet buvo kariaujama dorai ir pagal visas taisykles. Dorai ir pagal visas taisykles kareiviai nekentė priešo, dorai ir pagal visas taisykles jie šaudė į jį, ir dabar, pažiūrėjus į praeitį, pamėginus viską prisiminti, pasirodo, kad kare ne tik mirštama, galima papasakoti tiek ir tiek smagių epizodų, linksmų anekdotų iš tų didžiųjų skerdynių. Iš automobilio jie tempė naujus valgius ir butelius. Jie valgė pasitiesę ant vejos baltą staltiesę, kurią atsivežė ponia Ana, rūpestingoji šeimininkė. Senieji ir jaunieji kariai linksmai maukė į kits kito svei-

katą, moterys gėrė kartu su jais, saulutė švietė, šalimais rupšnojo žolę asilas ir, baidydamas uodega muses, žvingavo: „I-ii-ha-ha, jūs nugalėjot!" Ditrichas išdidžiai pasitempė, atstatė krūtinę, pasiryžęs klausyti kiekvieno tėvynės šauksmo, taip pasielgtų kiekvienas garbingas žmogus, nebent tik Ditricho neišleistų iš tarnybos, jis anaiptol ne bailys, tiktai garbėtroška ir turi galvoti apie savo karjerą

pro sienos plyšį Adolfas pamatė Judejaną, besileidžiantį į giliausią kalėjimo bedugnę. Jis jį atpažino. Jis atpažino savo tėvą. Jis išsigando, jau buvo bešokąs prie jo, tačiau lyg paralyžiuotas sustingo vietoje, likdamas tiktai įdėmiu stebėtoju

Judejanas apžiūrėjo visą Angelo pilį. Jis matė ginklus, šarvus, karo reikmenis, ir mažasis Gotlibas pajuto istorijos šiurpą, tačiau Judejanas žengė per sales nuobodžiaudamas, nieko naujo nebuvo iš senų laikų, visa tai jam gerai žinoma, tokie dalykai jo nestebina, jis tarsi pajuto savo amato patvirtinimą ir todėl drąsiai, netgi nuobodžiaudamas, leidosi į požemį — taip savo gerai žinomus namus apžiūri iš tolimos kelionės grįžęs klajūnas. Giliausiame kalėjimo požemyje jis ramiausiai priėjo prie uolos kiaurymės, prie gyvo kūno kapo. Karai ir kalėjimai, nelaisvė ir mirtis buvo visais laikais, Petras mirė ant kryžiaus kankinio mirtimi, o jo pasekėjai kankino ir žudė savo priešus, taip buvo, taip bus ir taip gerai. Tai žmogiška. Kas kalba apie nežmoniškumą? Judejanas pasiklausė valandžiukę, aplinkui tylu, negirdėti jokių žingsnių, ir, spiriamas gamtos, jis atliko savo reikalą tiesiai į nelaimingiausio kalinio duobę

Adolfas kaip Chamas pamatė savo tėvo Nojaus nuogumą, tačiau kaip Semas ir Jafetas užsidengė rankomis veidą

užsidengė rankomis veidą ir Ieva, jo motina, ji nenorėjo matyti nei mėlyno dangaus lopinėlio, nei skaisčios Romos saulės. Apsivilkusi juoda suknia, ji stovėjo prie lango, ta šiaurės, ūkų šalies šmėkla, nublokšta Romon, ta baisi keršytoja, tesvajojanti apie žiaurų atpildą, tikroji dvidešimto amžiaus mito saugotoja, fiurerio gedėtoja, amžinai tikinti trečiuoju reichu ir jo prisikėlimu, ji stovėjo prie lango, prieš ją buvo vokiečių pamėgto viešbučio kiemas, o jame stūksojo tuščių butelių kalnas. Bijodami pavėluoti į pikniką Kasine, Pfafratai per skubėjimą nebespėjo pranešti Ievai apie susitikimą su Judejanu. Netgi linkėjimų jai niekas neperdavė. Ji buvo viena. Kieme virėjo parankiniai ir indų plovėjos traukė negrų dainas, kurių ji nesuprato, tačiau jų ritmas ją kankino. Koridoriuje prie pat Ievos kambario durų kambarinė tarė aukšto kelneriui: „Ta senė niekur neišeina, ir ko ji atsibaladojo į Romą?" Kelneris taipogi nežinojo, ko ta senė atvažiavo į Romą. Jis paleido kambarinei nešvankų žodelytį. Mergina spygtelėjo ir susižavėjusi nulydėjo akimis baltai pasidabinusį kelnerį. Paskui ji pabeldė į Ievos duris, įėjo į vidų ir nepatenkinta ėmė šluoti grindis. Ieva stovėjo priremta šluotos, priremta šiukšlių, ji nežinojo, kur jai dėtis. Kambarinė pravėrė langą, ir negrų dainos suskambo garsiau, negrų dainos skambėjo pašėliškai, negrų dainos veržėsi į kambarį, veržėsi į kampą, kur tvirtai laikėsi Ieva

Adolfas verkė

O ant kranto laikas sustojo. Vežikas miega, jo burna pražiota, vabzdys tebezyzia apie pragaro vartus, arklys giliai susimąstęs ir liūdnas tebespokso į grindinį, gidas tebeskaito „Avanti", spiaudydamas tarp nublizgintų batų. Tiktai didžiulis juodas automobilis su arabišku numeriu nuvažiavęs. Aš džiaugiuosi, kad jis nuvažiavo, man nebereikės žiūrėti į kareiviškai pasitempusį vairuotoją, nebereikės justi jo šaltų budrių akių žvilgsnio. Matyt, velnias sutvarkė reikalus toje pilyje. Angelai vis dar negali pakilti nuo Angelo tilto, tačiau jų kūnai jau nebeatrodo man apsunkę ir jų mintys neapsunkusios, jie atrodo lengvučiai, tartum plevenantys ore.

Jis žengė pro pilies vartus, ir saulė jį tikriausiai apakino, nes jis manęs nepastebėjo. Jis buvo išblyškęs, ir akimirkai man pasirodė, kad jo veidas toks pat baltas, kaip ir mano. Adolfas nepanašus į mane, o gal ir panašus, kaip mano paties atspindys kreivame veidrodyje, kuriame matai save kitokį ir vis dėl to panašų. Išvydęs mane, jis metėsi mano pusėn. Jo pikti žingsniai, atrodė, tuoj tuoj suplėšys sutaną. Jam iš paskos plaikstėsi sutana, kilo dulkių tumulai, o jo batai, grubūs, valstietiški batai atrodė kažkokie neįprasti ir skurdūs ant Romos grindinio. Jis sušuko: „Aš jį mačiau!" Buvo galima pagalvoti, kad kunigui pasirodė pats nelabasis. Jis mostelėjo ranka vartų pusėn ir sušuko: „Čia jis buvo!" Aš supratau, kad jis matė Judejaną, savo baisųjį tėvą. Ar kalbėjo su juo? Aš paklausiau. Jis paraudo kaip žarija. Jam buvo gėda. Vadinasi, nekalbėjo, pasislėpė, ir aš pagalvojau: jis bijo savo tėvo, slepiasi nuo jo, koks nors psichoanalitikas pasakytų: slepiasi nuo dievo tėvo veido, nuo senojo judėjų kerš-

to dievo, ne, jis nėra laisvas. Jis man visai nerūpi, greičiau yra tik našta, grandis, jungianti mane su gimine, apie kurią nenoriu ničnieko žinoti, bet jo sumišimas, jo pastangos surasti kelią mane jaudina, tiktai tas jo kelias veda ne į laisvę. Aš mielai jam padėčiau, mielai jį nuvesčiau į laisvę. Tačiau ar jis nori būti laisvas? Aš nuvedžiau jį ant tilto. Jis buvo prislėgtas, ir aš, norėdamas šturmu įveikti tą jo blogą ūpą, sušukau: „Argi Roma ne puiki?" Aš mostelėjau į upę ir jos krantus, tarsi visa tai būtų mano nuosavybė. Vėl sušukau: „Žvilgterk į senąjį Tibrą, argi jis ne gražus, ar tavęs jis nedžiugina? Pažiūrėk į tuos angelus,— variau toliau,— ir įsivaizduok, kad jie kyla aukštyn, plasnodami sunkiais marmuriniais sparnais, jie skrenda į Kapitolijų ir šoka ten su senaisiais dievais. Ar negirdi: Panas groja saksofonu, Orfėjas dainuoja džiunglių dainas, pritardamas bandžio?" Ir tikrai, drambloti angelai man staiga pasirodė gražūs, tikrai pamačiau, kaip jie skrenda ir šoka bugi vugi; aš sveikinau juos, angelai taipogi mano draugai, aš džiūgavau, aš buvau laisvas. Dangus nušvito, mėlynas aukštas kupolas. Tai aš apgyvendinau dangų angelais ir dievais, danguje draugiškai gyveno angelai ir dievai, nes aš to norėjau, nes man tai patiko, nes taip įsivaizdavau; tai aš liepiau dangiškajam džiazbandui groti ant Kapitolijaus kalvos, tai mano svajonėse skambėjo muzika, mano svajonėse sukosi poros. Tegu dangus, anot lakūnų, ir juodas, žiūrint į jį iš aukštybių, tegu jis tiktai plona uždanga priešais lediną Nieką, gaubiantį mūsų kvailą žemę,— aš džiaugiausi savo svajonėmis, nes aš laisvas, turiu svajonių laisvę ir teisę, aš pats tai sau

leidau. Man niežėjo nagai įmesti Adolfą į Tibrą ir pakrikštyti jį džiaugsmui, bet kadangi jis tylėjo kaip žemė ir ėjo šalia manęs, kaukšėdamas savo grubiais batais per tilto akmenis, tiktai retkarčiais pažvelgdamas į mane nuostabiai tvirtu, klausiančiu, kiaurai veriančiu ir reikalaujančiu žvilgsniu, ir kadangi norėjau padaryti jam ką nors gera, pakviečiau jį pasivaišinti ledais.

Jis gėrė tiktai pieną, sterilizuotą, skirtą kūdikiams, rūpestingai ir tiksliai pašildytą, koks būna jis ką tik pamelžtas. Apie jį tupinėjo seselė iš vaikų ligoninės, taisė pagalvius krėsle ant ratukų, nepatikliai ragavo pieną ir su tuo savo baltai mėlynai dryžuotu seselės chalatu pati atsidavė pienu, žindymu, sterilizuotais vystyklais ir vaikiška pudra; pageltusia it pergamentas ranka jis atsargiai ėmė stiklinę ir kėlė ją prie pergamentinio veido, siauras it peilio ašmenys lūpas atsargiai drėkindamas saldžia grietinėle. Saulė švietė, tačiau kambarys buvo pritemdytas, o nuo galingų elektrinių krosnių tvoskė tiesiog nepakeliamas karštis, kuris, sumišęs su šleikščiu pieno kvapu, svaigino kiekvieną lankytoją. Jis pasivadino Austerlicu, ir, galimas daiktas, iš tikrųjų tokia buvo jo pavardė, tačiau labai abejotina, kad jis išvis galėtų turėti tikrą pavardę; niekas nežinojo, kokios jis gamyklos savininkas, kokio akcinio kapitalo ar fabriko atstovas, gal būt, jis visų ginklų fabrikų savininkas, gal visų arba beveik visų akcinių kapitalų atstovas; savo sandėlių buvimo vietą jis laikė griežčiausioje paslaptyje, jo kroviniai buvo gabenami tik jam vienam žinomais kanalais, tačiau šautuvai ir pabūklai visuomet atvyk-

davo laiku. Austerlicas buvo korektiškas ir patikimas, o jo ryšiai su viso pasaulio vyriausybėmis ir perversmų organizatoriais buvo legendiniai, kaip ir jo kreditai. Austerlicas, kaip ir Judejanas, nešiojo mėlynus akinius, abu kažkaip kvailai ir paslaptingai tarsi dvi pamėlynavusios šmėklos blykčiojo į vienas kitą stiklais. Jie panėšėjo į niūrius homunkulus. Seselė pristūmė prie Judejano vežimėlį su stipriais alkoholiniais gėrimais, ledais bei kokteilio taurėmis, ir jis su džiaugsmu klausėsi, nors karštis ir pieno smarvė vertė jį daug gerti, kokie trupiniai nuo šio pasaulio galingųjų stalo nubyra mažiesiems. Vieną kitą gerai išsilaikiusį žudymo instrumentą galima įsigyti stulbinančiai palankia kaina ir, atrodo, kad dar netrūksta anoniminių mecenatų, kuklių žmonijos geradarių, diskretiškų mirties bičiulių, kurie, nesiskaitydami su jokiomis išlaidomis, aprūpina mažiau galimybių turinčias nedideles, bet drąsias tautas bei šalis, kad ir nuošaliose vietose neišblėstų karo grėsmė. Kol kas karo židinys tiktai smilksta. Galimas daiktas, vieną gražią dieną blykstels kibirkštis, ir vėl suliepsnos pasaulis. Į tokį dalyką apsimoka investuoti kapitalą, mirtis — patikimas skolininkas. Judejanas rūpestingai, kaip tikras žinovas, rinko tai, kas galėtų praversti dykumoje. Jo įgaliojimai buvo pripažinti. Tačiau, įkaitintas viskio, kuriuo jis kaip įmanydamas gynėsi nuo karščio, nuo karščio ir dusinančio, vemti verčiančio pieno tvaiko, Judejanas pasipiktino, kad jis ir vėl supirkinėja tiktai semitams ir maurams, savo išmuštruotiems vaikinams dykumos forte, ir jis ėmė ilgėtis savo tėviškės, vokiečių miško, platesnių ryšių ir didesnių už-

davinių, kurie jam leistų pateikti Austerlicui žymiai stambesnius užsakymus. Austerlicas, kuriam ant pergamentinės odos panosėje atsirado pieno ūsiukai, žinoma, puikiai žinojo, kokia dabar tokios svarbios vokiečių rinkos padėtis. Gal parodyti Judejanui biržos kursą? Juk Judejanas senas klientas! Tačiau Austerlicas moka laukti. Atsiveria plačios galimybės, ir kadangi Judejaną jis laikė tiktai antraeile figūra, kurio valanda dar neatėjo ir apskritai nežinia, kada ir kur jis žengs savo lemiamą žingsnį, todėl ir nepasakė jam visko, ką žinojo. Vis dėlto jis paminėjo generolą fon Toifelshamerį kaip patikimą ir jau užimantį tam tikrą postą asmenį, užsiminė apie daktarėlį, kuris dar anksčiau įdavinėjo žmones, tarnaudamas pas didįjį daktarą, o dabar, dėdamasis idealistu, nori vaidinti nacionalinės politikos daktaro rolę. Judejanas pažinojo juos abu, gerai prisiminė generolą pirmojo klasės mokinio veidu, apvaliais akiniais, atsikišusiomis ausimis, maža, tartum loti pražiota burna, ir matė, kaip jis šoko pagal fiurerio dūdelę, šliaužiojo prieš jį kaip pavyzdingas mokinys, pasiruošęs ginti pozicijas iki paskutinio sukriošusio folksšturmo senio, gerai prisiminė ir antrąjį, tą daktarėlį, pasiruošusį laikytis iki paskutinio hitlerjugendo pienburnio, kartais jis atvykdavo į Judejano kabinetą perduoti didžiojo daktaro įgaliojimų, toks sušiktas gudragalvis besišypsančios žiurkės snukiu. Judejanas jo nemėgo, ir ne todėl, kad jis priminė žiurkę, o todėl, kad buvo studijavęs ir vaidino garbėtrošką intelektualą,— ir štai dabar ta dvejukė susijungė, arba stengiasi pasitarnauti vienas kitam, tačiau vargu ar jie tai daro

pagal Judejano įsitikinimus ir ruošia jam palankią dirvą Vokietijoje, ko gero, jis per ilgai buvo miręs, reikia važiuoti Vokietijon ir pasirodyti, kad neiškristum iš žaidimo, reikia nenuleisti akių nuo tų pavyzdingų kalikų, kitaip sakant, nori nenori reikia stoti prieš Pfafratų teismą ir išsikovoti nuosprendžio panaikinimo, oficialaus ar neoficialaus išteisinimo; sąjungininkų Judejanui nebėra ko baimintis, jie nesišiauš prieš jį, nes galvoja apie savo ateitį, tačiau Judejanui buvo apmaudu, kad kol kas jam teks šlietis prie Pfafrato, draugiškai su juo elgtis. Jis taip trenkė kumščiu, kad net stiklinės suskambėjo. Atrodė, tarsi būtų sprogusios retortos, kuriose buvo sukurti abu homunkulai. Išsigandusi paknopstomis atbėgo seselė, tačiau Austerlicas, mostelėjęs ranka, nuramino ją. Iš nediduko zamšinio dėklo jis ištraukė naujo, begarsio pistoleto modelį ir parodė jį savo pašnekovui, ir Judejanas — jau mažasis Gotlibas valandų valandas varvindavo seilę prie ginklų parduotuvių vitrinų — iš karto įsimylėjo tą patogų, praktišką mirties įrankį ir nebegalėjo su juo skirtis. Austerlicas, žinąs įstatymus, Judejaną perspėjo, kad Italijoje draudžiama pardavinėti, pirkti ir nešioti šaunamuosius ginklus, bet vis dėlto paliko jam pistoletą — galimas daiktas, prireiks didesnės jų partijos dykumai.

— Ir kur,— tyliai paklausė Austerlicas, vaikiškai šypsodamasis ir sriubčiodamas iš puoduko šleikštų pieną,— kurgi nėra dykumos, kur nėra džiunglių?— Jis nepaklausė: „Kur nėra mirties?"

Ledų parduotuvės stalai ir kėdės stovėjo kieme: malonu pasėdėti, mėgaujantis paunksnio vėsa, to-

liau nuo gatvės triukšmo. Zigfridas ir Adolfas tarsi du paplepėti suėję bičiuliai sėdi senovės romėnų stiliumi išpuoštoje lodžijoje; juos supa apgriuvusios kolonos, gebenių vijokliai, subraižytos gerųjų larų kaukės, nedidukas fontanas čiurlena savo linksmąją dainą, šalimais draugiškai ošia palmė, o gipsinės dievų, poetų, filosofų galvos, suskilę satyrų, valstybės veikėjų, cezarių, meilučiai piemenėlių bei nimfų veidai sukiužintomis nosimis, nudaužtomis ausimis, aklomis akimis žiūri, kaip jie gremžia siciliškuosius, į granitą sušalusius ledus. Adolfui, tam niūriajam diakonui, kuris iš pradžių nelabai norėjo eiti su Zigfridu, ledai užgesino kankinančios gėdos ugnį, staiga jam patiko, ir jis godžiai rijo tą maloniai liežuvį kutenantį dirbtinį, aromatingai burnoj tirpstantį žiemos vaisių. Zigfridas, paskendęs mintyse, tiktai gremžė ir trupino savo porciją, kol ji pavirto rausvu pienišku skysčiu lėkštelėje. Adolfui, atsigaivinusiam tokiais gardumynais, šioje pavėsinėje visi dalykai pasirodė nekalti, natūralesni, ne tokie sudėtingi, ir jis paklausė Zigfridą, kodėl gi, tiesą sakant, nepasimatyt jiems su savo tėvais. Jis pasiūlė nueiti pas tėvus, atsistoti prieš juos ir pasakyti: štai mes kokie, žinoma, ne tokie, kokius jūs pageidavot matyti, bet galima pateisinti ir tą gyvenimą, kokį mes dabar gyvename. Tačiau Zigfridas sušuko:

— Gal tau galvoj negerai! Aš visai neketinu teisinti savo gyvenimo. Ir kuriems gi galams man teisintis prieš tėvus? Nė negalvoju!

Adolfas atsakė, kad teisintis visuomet reikia, dėl paties gyvenimo, prieš viešpatį ir prieš žmones, o taipogi kodėl ir ne prieš tėvus.

— Ar tik nelaikai tu savo tėvo viešpačiu arba žmogumi?— paklausė Zigfridas. Jis tiesiog supyko. Adolfas irgi susijaudino.

— Tai tiktai tuščios frazės,— sušuko jis,— tu mėgsti švaistytis skambiais žodžiais, kaip ir visi kiti, kuriuos tu įsivaizduoji toli pranokstąs, nes savo žodžiams suteiki negatyvią, cinišką, maištingą prasmę, kuri, mano manymu, yra beprasmiška arba tik rodo tavo nusivylimą.

Zigfridas:

— Tai tu mokaisi seminarijoje manipuliuoti žmonių nusivylimu, kad galėtum psichologiškai paruošti juos galimam jų atsivertimui?

Adolfas:

— Aš kalbu ne apie seminariją. Kalbu apie tave.

Zigfridas:

— Man duok šventą ramybę. Aš gyvenu, kaip noriu. Kiti man nereikalingi.

Adolfas:

— Gerai. Tu nori gyventi savo gyvenimą. Manai, kad radai savo kelią. Ir to tau užtenka. Tačiau kodėl tu toks atžarus? Tuomet lygiai tą patį ramiausia sąžine gali pasakyti ir mūsų tėvai: mes gyvename savo gyvenimą, ėjome savo keliu, mums taip patiko.

Zigfridas:

— Kaip tik taip jie ir pasakys.

Adolfas:

— Tačiau tu nepritari tokiam jų gyvenimui?

Zigfridas:

— Nepritariu, nes dėl savo įsitikinimų jie kankino kitus, tuos savo įsitikinimus brukte bruko ki-

tiems, jie mane išgrūdo į karo mokyklą, pradėjo karą, atnešė žmonijai tiek kančių, jie viską sugriovė ir pavertė mūsų tėvynę nepakantumo, kvailystės, didybės manijos, kalėjimų, ešafotų ir kartuvių šalimi, jie žudė žmones arba ramiausiai šildėsi namuose prie židinio, žinodami, kad žudomi žmonės.

Adolfas:

— Ir tu manai, kad tas negali pasikartoti?

Zigfridas:

— Ar aš manau? Aš dieną naktį sapnuoju žygiuojančius ruduosius žaliūkus ir koja kojon su jais žengiančią nacionalinę kvailystę. Todėl ir noriu gyventi savo gyvenimą, kol nacistinis stabas bejėgis ir negali man sukliudyti. Tai mano vienintelis šansas.

Adolfas:

— Ir kodėl tu nemėgini kovoti su ta, tavo nuomone, lemtinga įvykių eiga?

Zigfridas:

— Kaip man su ja kovoti?

Adolfas:

— Pamėgink pakeisti žmones!

Zigfridas:

— Jų nebepakeisi.

Adolfas:

— Tu privalai mėginti!

Zigfridas:

— Pamėgink tu! Tavo bažnyčia mėgina jau du tūkstančiai metų.

Adolfas tylėjo. Gal nežinojo, ką atsakyti? Gal suprato, kad jokios vilties nėra? Tačiau po valandžiukės jis vėl prabilo:

— O tavo muzika? Argi tu nenori savo muzika pakeisti pasaulio?

Zigfridas tarė:

— Ne. Tu fantastas.

Tačiau Adolfas neatlyžo:

— Kodėl tu groji, kodėl rašai kūrinius?

Zigfridas:

— Nežinau

argi aš nežinau? Jis teisus: aš kuriu iš baimės, iš nusivylimo, mane verčia rašyti košmarai, baisūs sapnai, aš bandau įminti mįsles, keliu klausimus, tačiau atsakymo nerandu, atsakymo neturiu, negaliu ničnieko atsakyti, apskritai nėra jokio atsakymo. Muzika — paslaptingas namas, į kurį nebėra jokio įėjimo, o jeigu ir yra, tai tik siaurutės durelės, pro kurias praeiti gali tik nedaugelis. To, kas sėdi namo viduje, jau nebesupranta pasilikusieji už durų, tačiau ir jiems svarbus tas paslaptingas, paprastam mirtingajam nematomas, pagal magišką formulę pastatytas namas. Muzika yra ne tam, kad keistų žmones, tačiau ji palaiko glaudžius ryšius su lygiai tiek pat paslaptinga laiko jėga ir kartu su ja gali prisidėti prie didelių pakitimų. Tačiau kas yra laikui šimtmetis ir netgi tūkstantmetis! Mes matuojame laiką, žiūrėdami į jį pro gyvenimo ekspreso langą, ir visiškai nežinome, kas jis toks. Gal būt, jis draugiškas, gal daug geresnis, negu mes manome, o gal jie Gorgona, kurios baisaus veido vis dar kaip reikiant nepažįstame. Tačiau šiaip, jeigu paliksime nuošaly laiką ir muziką, Adolfas sujaudino mane, nes tą patį galvojau ir aš: mes, sūnūs, trokšdami kitokio gyvenimo būdo, turime ir kovoti už jį, nors

toji kova ir atrodo beviltiška. Aš norėjau paspausti Adolfui ranką.

Tačiau Zigfridas tarė:

— Mes pralaimėsime Ditrichui. Mano brolis Ditrichas visuomet mus nugalės. Tu, nors ir dvasininkas, taipogi pralaimėsi. Tu pralaimėsi ir savo pražūčiai susidėsi su Ditrichu, tvarkos, valstybės, tvirtos rankos atstovu,— anksčiau ar vėliau vis tiek turėsi žlugti. Apskritai aš tavim nė kiek netikiu! Netikiu, kad tu tiki savo dogma, netikiu, kad tu tiki žmogumi. Tu nubėgai, tiksliau pasakius, perbėgai pas dievą, nes tau reikalingas valdovas, ir tu tapsi vienas iš tų labiausiai nusivylusių ir pagiežingų dvasininkų, kurie netiki. Iš pažiūros tu būsi nepriekaištingas dvasininkas, tačiau kentėsi.

Adolfas tarė:

— To aš nežinau.

Aš buvau biaurus, biaurus kaip Kalibanas. Jeigu čia būtų veidrodis, magiškas veidrodis, jis man parodytų „gyvačių apraizgytą" Kalibano veidą. Aš mačiau nunešiotą, vietomis kiaurai prazulintą Adolfo sutaną. Įsivaizdavau, nors ir nemačiau, jo grubius, valstietiškus batus po stalu. Kodėl aš jį kankinu? Kam gąsdinu? Gal todėl, kad aš pats nebeturiu drąsos, o gal todėl, kad neturėjimas drąsos man leidžia būti gyvenime pašaliečiu, Pano fleita pabaly? Ar iš tikrųjų aš ieškau tėvynės, ar apeliuoju į žmoniją kaip į kokį rūką, kuriame galėčiau išnykti? Man patinka Roma, kadangi čia aš užsienietis, ir, galimas daiktas, man patiktų visam laikui likti užsieniečiu, sujaudintu žiūrovu. Tačiau kitiems reikalinga tėviškė, ir jeigu atsirastų šalis be triukšmingų ovacijų, be vėliavų, be karinių paradų, be pabrėžtos

valstybinės valdžios, jeigu jos laisviems ir draugiškai tarpusavyje gyvenantiems piliečiams vadovautų protingi asmenys, argi tokia šalis, be priespaudos, be išdidumo svetimiesiems ir saviesiems, nebūtų ir mano tėvynė? Tačiau aš jos nerasiu. Aš tuo netikiu.

Aš atidaviau Adolfui savo bilietą į koncertą. Pasakiau jam, kad dvasininko rūbais jis gali ten eiti, o aš ne, kadangi neturiu frako. Paskui pridūriau:

— Bet tu tikriausiai nenorėsi ten eiti?

Jis tarė:

— Norėsiu.

Jis tarė:

— Aš eisiu.

Laura, žavingai šypsodamasi, atėjo į darbą, tačiau, nemokėdama skaičiuoti, neteisingai apskaičiavo laiką. Baras tebebuvo uždarytas, savininkas dar nepasirodęs, neįkišęs raktelio į durų spyną, ir gražuolių kelnerių dar nebuvo, jie dar nevilkėjo savo šviesiai violetinių frakų, dar tebesėdėjo namie kartu su saviškiais, padėdami žmonoms šeimininkauti, žaisdami su vaikučiais, ir sunkiai, be ūpo, pamažu ruošėsi eiti į darbą, pas homoseksualistus, kur užsidirbdavo pragyvenimui. Laura, stovėdama priešais duris, apsižvalgė, nusišypsojo Veneto gatvei, nusišypsojo dideliam juodam automobiliui, kuris tyliai privažiavo prie šaligatvio, tarsi nematomomis pavažomis atčiuoždamas nematomu ledu, ji nusišypsojo vairuotojui, kuris, išsičiustijęs, persismaugęs it vapsva, išsiblizginęs, iššoko iš kabinos, atidarė dureles, sumušė išblizgintais kulnais, ir Laura savo šypsnį padovanojo Judejanui, kurį tuojau atpažino:

tai ne pederastas, o šiaip sau vyras mėlynais akiniais, savo apsilankymu kartą, kai nebuvo žmonių, jau suteikęs tam barui garbę, nežinodamas, kokie tipai čia trainiojasi. Judejanas buvo užsigeidęs dar kartą žvilgtelti į Laurą ir dabar, taip netikėtai išvydęs ją gatvėje prie užrakintų durų, iš karto sumetė, koks čia reikalas: ji apsiskaičiavo su laiku; ir jis prašneko angliškai, kad tikriausiai dar ne laikas, durys užrakintos, dėjosi apgailestaująs, paminėjo viskį, kuris neva jį čia atviliojęs, ir Laura šypsojosi, jos šypsenos spinduliai skverbėsi pro jo mėlynus akinius, glamonėdami širdį, džiugindami jausmus, jos šypsena apėmė ir didžiulį automobilį, jai, kaip ir visoms moterims, motoro jėga ir galingas, tyliai it pantera šliaužiantis automobilis buvo savotiškas seksualinis simbolis, ir todėl ji meiliai šypsojosi automobilio savininkui, kuriam paklūsti grynai moteriškai, ne dėl to, kad jis, kaip atrodo, turtuolis, paslaugus gerbėjas, o instinktyviai kaip vergė, juk jis galiūnas, valdovas arklio jėgų, kurios, galingai pulsuodamos, varo jo gyvenimo mašiną, jam pavaldus dar ir vairuotojas, išsitempęs prieš jo didenybę šeimininką. Ką gi daryti? Judejanas buvo besiūląs užsukti į šalimais esančią konditeriją, jis buvo išalkęs ir po šlykštaus Austerlico pieno baisiai norėjo grietinėlės, jis įsivaizdavo nustebusias Lauros akis, jos svajingą ir geidulingą šypseną, glamonėjančią kompotus ir pyragaičius, įsivaizdavo, kaip visą šią saldžią atmosferą paskanins konjaku, tačiau, kviesdamas ją angliškai, visiškai susipainiojo, ėmė mikčioti, mažasis Gotlības nesimokė pamokų, ir, pastebėjęs, kad jos šypsena skirta ir automobiliui, pasiūlė jai pasivažinėti, ji neprieštaravo, kai išsitempęs vai-

ruotojas jai atidarė dureles, įsėdo į mašiną ir — tokios jau moterys — šypsena pateko į narvą.

Jie palengva čiuožė pirmyn, nematomos pavažos nematomu ledu, apačioje įvairiausiomis spalvomis mirgėjo pragaras, siautėjo kaukai, bruzdėjo piktieji nykštukai, pragaro budeliai, laukdami aukų, griežė dantimis, kurstė nematomus laužus, maudėsi liepsnose, gašliai trindami pilvą; automobilis pravažiavo pro Pinčanos vartus, įriedėjo į Vilos Borgezės parką, o nelaisvėn paimta šypsena spindėjo visu gražumu ant minkštos sėdynės,— malonu skrieti žaliomis alėjomis, ji patogiai atsilošė, mėlynus akinius užsidėjęs palydovas, gal būt, jos karalius Farukas, jos naftos magnatas, jo didelės rankos, jis ne-pederastas, ir jis žiūrėjo į jos taliją, į jos kaklą, į tai, ką galima apimti, jis neapkentė tokio gyvenimo, neapkentė tokių moterų, jos buvo jam kaip karo grobis, viešuose namuose — kitas dalykas, ten sumoki, nusirengi arba ir nenusirengi, patenkini savo godulį, trauki į save kvepalais apšlakstytą moters kūno kvapą, tačiau žinai, kad tai tik kūniškas procesas, o paskui muilo šarmas arba atsargumo dėlei sanitarinės tarnybos jefreitorius su profilaktišku švirkštu, o štai šitoji — laisva kurtizanė, savo šypsena pabrėžianti moters lygiateisiškumą ir žmogaus teises, velniop tas žmogaus teises, žinom mes tai. Jis įkišo ranką kelnių kišenėn — tokia gali visiškai paminti po padu, padaryti iš tavęs pasigailėtiną mazgotę, taip būdavo išduodamos karinės paslaptys, žūdavo imperijos, mažasis Gotlibas gerai tą žinojo; Judejanas kišenėje užčiuopė švelniai šiurkštų, pusiau kietą guzą, kuris it pelė glaudėsi prie delno — tai buvo zamšinis dėklas su Austerlico do-

vaňotu begaršiu pistoletu. Jie pračiuožė pro kažkokius vandenis ir atsidūrė prie kažkokios pakrantėje stūksančios šventyklos. Gal čia gyvena meilės deivė? Gal šis parkas jos namai? Dangus apsiniaukė, medžiai pamėlo kaip mirties slėnyje, toji mėlynė jau išgąsdino Judejaną, kai jis skrido į Romą, o koks ištikimas buvo vokiečių miškas, tyliai kaip šitas automobilis, kuriuo dabar važiuoja, žengė žygio batais apautos kojos miško traku per samanas ir nukritusius spyglius, o draugas ėjo pirma per krūmus, kur „Juodasis reichsveras" šaudydavo savo aukas, varnos krankė: kark, kark, kark, paspaudei gaiduką, ir draugas sukniubo, kark, kark, kark klykė varnos iš gumbuotų ąžuolų viršūnių, ir šile pražydo gėlytė, juodbruva mano mergytė, ilgiuosi ilgiuosi ilgiuosi tėvynės, ne, toji šalia jo ne juodbruva, ji juoda kaip anglis, italė, gal netgi žydė, tikriausiai žydė, kraugerė, žemesnė rasė, ji šypsosi išsišiepusi ligi pat ausų raudonomis kaip kraujas lūpomis, šaiposi iš jo, raudona kaip kraujas, balta kaip sniegas, jos veidas baltas kaip sniegas, ne visiškai kaip sniegas, beveik kaip sniegas vokiečių miškuose, kur lavonai buvo taipogi balti kaip sniegas, o šis parkas mėlynas, ta italų parko mėlynė, italų krūmų mėlynė, mirtim alsuojanti, kraupaus ilgesio pilna Romos medžių mėlynė jam pasidarė nebepakeliama. Tuojau jie atsidurs velnio tarpeklyje. Jis griežtai įsakė kareiviškai pasitempusiam, lyg suakmenėjusiam vairuotojui grįžti į Veneto gatvę, atgal į tą vietą, iš kur išvažiavo, atgal prie savo ištakų, gal būt, atgal pas Ievą. Baro durys jau buvo atviros, gražuoliai kelneriai gražiais violetiniais frakais zujo apie našlaitę kasą. Judejanas norėjo iš-

grūsti Laurą iš automobilio, vairuotojas truktelėjo dureles ir išsitempė, bet Laura neskubėjo, šypsojosi, siaura talija, ilgas kaklas, šypsojosi, juoda kaip anglis, raudona kaip kraujas, balta kaip sniegas, šypsojosi savo žavia šypsena, šį kartą pilna lūkesčių, ir jis susitarė susitikti su ja vakare. Laura šypsodamasi nuėjo prie kasos, tramdydama šeimininko pyktį. Vargšas kūdikis nemokėjo skaičiuoti, o keistas naujojo gerbėjo elgesys jai tiek daug žadėjo.

Skaisti saulė švietė pro langą, o jie abu, juodai apsirengę, tarsi siluetai šešėlių teatre stovėjo išblyškę vienas prieš kitą, jis juoda kunigo sutana, ji juodais gedulo rūbais, jis buvo išblyškęs, nes bijojo įeiti į jos kambarį, ji buvo išblyškusi, nes išsigando, jį pamačiusi. Kaip baisu, kokia kančia matyti jį su nekenčiamu apdaru tų jėgų, kurios, jos manymu, padarė niekingą sąjungą su žydų padugnėmis, užjūrio plutokratais ir bolševikiniais gaivalais, padėdamos, gal būt, amžinai sugriauti kilnią svajonę apie vokiečių imperiją, apie arijų neštą pasauliui laimės misiją, apie germanų viešpatavimą. Ji jau buvo pripratusi matyti, kaip išdavystė stoja prieš ją įžūliai iškėlusi galvą. Vokiečių moterys, nėmaž nesigėdydamos, vaikščioja susikibusios už parankių su negrais, o išdavikai tampa ministrais. Ji jau buvo prie to pripratusi. Buvo pripratusi. Buvo pripratusi netgi tikrų vokiečių žodžiuose girdėti silpnumą, egoizmą, jie su viskuo susitaikė ir traukė naudą iš susiklosčiusių aplinkybių, nors, niekam nematant, gal ir spiaudėsi. Tačiau jos sūnus? Tikras sūnus išdavikų stovykloje, apsikarstęs bobiškais reicho priešų, Romos ilgaskvernių, rūbais, susidėjęs su

ta kosmopolitine klika, betėvyniais tipais, nelyginant koks žydas? Tai ne tik skaudi žaizda, ne tik įsiliepsnojęs gaisras širdyje, tai kaltinimas ir priekaištas jai pačiai. Iš kur ta bloga sėkla? Jos giminės knyga buvo stropiai vedama, dėl ariškos kilmės negali būti nė mažiausios abejonės. Ir vis dėlto ji neišsaugojo Adolfo nuo išdavystės. Ji atidavė jį į nacistinę mokslo įstaigą ir vis dėlto neišsaugojo nuo išdavystės. Mokykla buvo išvaikyta, jis pabėgo ir pačią sunkiausią valandą išdavė savo tėvų tikslus. Išdavikai teisiami. Kariami ant medžių arba ant žibintų. O ant krūtinės kabinama lentelė su gėdingu užrašu. Gal imti ir parodyti Adolfui duris? Tarp jos ir jo nebėra nieko bendro, ir vis dėlto jis jos sūnus, jos kūnas ir kraujas, svetimas tik tais šventeiviškais rūbais, jis pats prikalė save prie kryžiaus, prie negermaniško mokslo, atėjusio iš žydų žemės, kryžius kabo ant jo sutanos, kabo ant grandinės, kuri jį sukaustė, jis atėjo priešiška išvaizda, jis anaiptol ne tokia atžala, kokios ji troško: protėvių žygio tęsėjo, keršytojo, bet jis jos sūnus, ji anksti jį išleido iš namų, kad jis taptų tikru vyru, o jis tapo boba, ji pajuto silpnumą ir neparodė išdavikui durų. Ji atsainiai paklausė:

— Ko tu nori?

Jo širdis pašėliškai daužėsi, susijaudinimas gniaužė žadą, ir jis pralemeno:

— Atėjau tavęs aplankyti.

Atrodė, tereikia paimti kėdę, prisėsti, paplepėti trupučiuką, ir kiekvienas supras, pateisins kito gyvenimą bei veiksmus, tačiau ji nelinkusi pasiūlyti jam kėdę, paskirti savo motiniškos šilumos valandžiukę, ji vėl nusisuko į langą, vėl ėmė spoksoti

į kiemą, į kalną tuščių butelių, kurie blykčiojo saulėje, tarsi siųsdami jai girtus linkėjimus, vėl užgirdo svetimas, erzinančias virtuvės personalo dainuojamas negrų dainas.

— Tėvas Romoje,— prabilo Adolfas.

— Nesirodyk jam akyse,— sumurmėjo ji,— ilgaskvernių jis negali pakęsti.

— Aš mačiau jį,— tarė jis. Ir negrabiai pridūrė:— Kalėjime.

Štai tas žodis, kuris išplėšė ją iš sustingimo. Tas žodis — išgelbėjimas, jos troškimų išsipildymas, išteisinimas, tas žodis reiškia didvyriškumą, herojišką pavyzdį. Judejanas kalėjime, areštuotas, senasis niekingas nuosprendis tebegalioja, jis bus įvykdytas, Judejanas pateks į valhalą, ir jų santuoka bus vėl švari.

— Kur jis?— sušuko ji. Ir kai jis atsakė nežinąs, ji pastvėrė jį už nekenčiamos sutanos ir ėmė purtyti, šaukdama:— Sakyk, sakyk!

Jis papasakojo apie susitikimą požemyje, žinoma, nutylėdamas, kaip Judejanas pridirbo į vargšo kalinio duobę uoloje, ir ji iš pradžių nesuprato, apie kokį kalėjimą, kokią pilį, kokią popiežių pilį jis kalba. Negi popiežius jį areštavo? Po kokius urvus jis landžiojo, įėjo, išėjo, laisvas žmogus, aristokratiškas ponas, niekuo nedėtas lankytojas? Ir kai pagaliau suprato, daugmaž suprato, kas atsitiko požemyje, pasijuto apkvailinta, o juk ji, neiškeldama kojos iš savo kambario, visą laiką gedėjo didvyrio, ir ji, šiaurės erinija, piktai nusikvatojo, išvadindama bailiais juos abu, ir sūnų, ir vyrą, tuos kalėjimo lankytojus, kurie žaidžia ten slėpynių, kalėjimų niekas nelanko, kalėjimai nuteistiesiems, kalėjime ar-

ba tu žudai, arba tave kiti žudo, bet dar ne laikas spoksoti į šio miesto kalėjimų įdomybes, miesto, kurį Judejanas galėjo nušluoti nuo žemės paviršiaus.

— Ir tavo popiežių jis galėjo pakarti, ir jo pilį reikėjo jam susprogdinti,— šaukė ji apsiputojusi sūnui, kuris stovėjo prieš ją drebėdamas.— Galėjo pakarti popiežių, tačiau tam buvo per kvailas arba per bailus, gal ir jis jau buvo prisidėjęs prie išdavystės, o fiureris ničnieko nežinojo, fiurerį visi apgavo ir nuslėpė, kad popiežių reikia pakarti.

Ji buvo tikra furija. Gal jam atsiklaupti ir pasimelsti? Gal pasimelsti, kad jai būtų atleista už tuos baisius žodžius? Jis tarė:

— Nusiramink, mama,— ir pats pajuto, kokie banalūs tie jo žodžiai prieš jos priekaištus, prieš jos įniršį. Vienu metu jam netgi šmėkštelėjo mintis, kad ji velnio apsėsta, tačiau Adolfas ne visiškai tikėjo velnio buvimu, jo nėra, kalbėjo jis pats sau, ir mama apsėsta ne velnio, o velniškos idėjos. Kaip užkeikti tą idėją, kaip pašalinti tą apsėdimą? To jis nežinojo. Buvo bejėgis. Jis pagalvojo: Zigfrido teisybė, mes negalime suprasti vienas kito. Jis buvo beišeinąs, jau laikas būtų išeiti, tačiau jam pagailo jos. Jis jautė, kad ji kenčia. Jis jautė, kad ją degina idėjos, kad jos širdyje tikras pragaras. Nereikia jokio velnio. Ji pati sau velnias ir kankina savo sielą ir kūną. Jis norėjo už ją pasimelsti, tačiau šią akimirką jam trūko tikro tikėjimo.

Judejanas atėjo. Jis užpildė kambarį. Kresnas, griozdiškas it bulius, jis užpildė visą kambarį. Mažas kambariukas dar labiau sumažėjo. Jis susitraukė. Atrodė, kad susiglaudė sienos, o lubos nusileido prie

grindų. Judejanas priėjo prie Ievos. Apkabino ją ir tarė:

— Tu gedi?

Ieva atsakė:

— Gedžiu.

Ir pagalvojo: jis atėjo, jis atėjo, tačiau ne iš valhalos.

— Aš žinau,— tarė jis ir nuvedė ją prie lovos. Ji klastelėjo ant patalo, jis atsisėdo šalia. Apmetė akimis kambarį, mažą kambariūkštį su langu į kiemą, užgirdo iš virtuvės sklindančią negrų dainą, pastebėjo fibrinį lagaminą, didelį ir pigų, prisiminė odines skrynias, kurias jie anksčiau turėjo, pasakė:

— Žydai kalti.

Ir ji atsakė:

— Žydai.

Jis pažiūrėjo į savo sūnų dvasininko rūbais: juodas, dulkinas, nuskurdęs, jis stovėjo apšviestas saulės spindulių, ant rankos apsivyniojęs kryžiaus grandinėlę, o patį kryžių atstatęs į juos, buvo išblyškęs ir atrodė besimeldžiąs. Judejanas tarė:

— Buvo išdavystė.

Ir ji atsakė:

— Išdavystė.

— Žydai,— paaiškino jis,— kosmopolitai žydai.

Ir ji pakartojo:

— Žydai, kosmopolitai žydai.

Jie sėdėjo, o Adolfas žiūrėjo į juos kaip į gyvačių apraizgytą Laokooną su sūnumis graikų pajūryje: besiraitančios didžiulės beprotybės gyvatės, besitaškančios neapykantos nuodais, visiškai prarijo jo

tėvus. Jis ėmė melstis. Sukalbėjo „Tėve mūsų". Ir ji paklausė Judejaną:

— Ar toliau tu kovosi?

Ir jis atsakė:

— Aš jiems parodysiu. Aš jiems visiems parodysiu.

Ji žvilgtelėjo į jį, ir jos tavaruojančios mėlynos akys pamatė daugiau, negu galėjo matyti, jos akys išniro iš ūkanų ir pervėrė būties ūkanas. Ji netikėjo nė vienu Judejano žodžiu. Jis atėjo ne iš valhalos. Tačiau Ieva pamatė už jo stovinčią mirtį. Mirtis jos neišgąsdino. Mirtis viską sutvarkytų. Mirtis nuvestų didvyrį į valhalą. Judejanas pažiūrėjo į jos ūkanotą veidą ir pagalvojo: ji labai paseno, aš tai nujaučiau. Ir dar pagalvojo: ji mano bendražygė, vienintelė dar likusi bendražygė. Jis pajuto, kaip jos ranka šyla jo saujoje. Jis tarė:

— Aš grįšiu Vokietijon. Pakalbėsiu su Pfaffratu. Aš parodysiu išdavikams. Aš dar tas pats Judejanas!

Jis buvo tas pats, jis tebebuvo didysis Judejanas. Jis iš tikrųjų buvo didelis šiame kambariūkštyje. Jis buvo didelis kaip mažojo Gotlibo šešėlis. Ir Judejanas ėmė įsakinėti. Įsakė jai nedelsiant išvažiuoti. Tučtuojau važiuoti namo. Ištraukė iš didžiulės piniginės pinigų, pinigų bilietui miegamajam vagone. Tuos pinigus padavė jai. Pinigus namui pasiųsiąs vėliau. Paskui paėmė šūsnį didelių purvinų itališkų banknotų su baisiausiai išpūstais pokariniais skaičiais ir įbruko Adolfui į sudėtas rankas. Judejanui linksmiau pasidarė ant širdies. Jis tarė:

— Nusipirk ko nors pavalgyti. Arba pasigerk. Arba nueik pas mergą, jei tu dar vyras.

Adolfui pinigai degino rankas, tačiau jis nedrįso jų grąžinti. Jis laikė banknotus kartu su grandinėle ir kryžiumi. Judejanas surinko žmonos daiktus ir sumetė juos į negražų, pigų sintetinės medžiagos lagaminą. Ji net nepajudėjo. Leido jam tvarkytis. Ji džiaugėsi, kad jis įsakinėja, džiaugėsi, kad jis tvarkosi, tačiau jos akys juo netikėjo, jos regėjo už jo nugaros mirtį, matė, kad jis jau seniai kelyje į valhalą, kelyje pas didvyrius. Ji buvo visiškai abejinga, ką jis čia daro ir įsakinėja, ji pakluso jam, abejinga, įsikibusi jam už parankės, išėjo iš kambario, nutolo nuo negrų dainų kieme, nutolo nuo sūnaus, svetimos ir, be abejo, priešiškos jai būtybės. Žydai, išdavystės, juodaskverniai. Judejanas nuo sūnaus atsipirko pinigais, purvinais banknotais ir didžiuliais skaičiais; jis nedirstelėjo į jį nė akies krašteliu, išsivesdamas motiną.

Vokiečių pamėgto viešbučio salėje jie susidūrė su Pfafratais, įdegusiais iškylautojais, kurie ką tik grįžo iš mūšio lauko, atsigavę, sustiprėję, iškilmingai nusiteikę, triukšmingi. Fridrichas Vilhelmas Pfafratas nustebo ir sunerimo, pamatęs viešbutyje Judejaną ir jam už parankės įsikibusią Ievą.

— Aš lydžiu žmoną į stotį,— pareiškė Judejanas.— Jos kambarys man nepatiko. Mes paskiau pakalbėsime.

Judejanas apsidžiaugė, pastebėjęs susirūpinusį ir sutrikusį svainio veidą. Tas veidas jį paskatino pajuokauti, ir jis šūktelėjo:

— Tai eisite į koncertą? Šiandien tirlina jūsų Zigfridas!

Tačiau nelyginant atpildas už tą pajuoką per salę paskui juos slinko Adolfas, juodas šešėlis. Jis at-

rodė kaip sulysusi šmėkla, rimta ir nuliūdusi. Ką gi jie galėjo jam pasakyti? Sumišę nusuko akis. Jis sugadino jiems dienos nuotaiką. Jo juoda figūra buvo lemtingasis užrašas Baltazaro salėje. Tačiau Ditrichas, kiek pagalvojęs, nuskubėjo paskui pusbrolį ir, pasivijęs jį, sušuko:

— Sveikas, Adolfai. Gal kada būsi kardinolas. Su tavim reikia būti geruoju.

Aš neturėjau frako, tačiau galėjau jį nusipirkti arba pasiskolinti, Romoje, be abejo, netrūko žmonių, iš frakų skolinimo pelnančių sau duoną, bet aš nenorėjau frako nei pirkti, nei skolintis; tiesiog nemačiau reikalo — negi tik su fraku galima klausytis muzikos.

Apsivilkau baltais marškiniais. Fontanas Trevių aikštėje čiurleno. Aš nesiprausiau. Fontanas čiurleno. Apsivilkau juodu kostiumu. Tai buvo ne romiečių kostiumas. Jis nebuvo to grakštaus itališko sukirpimo. Fontanas čiurleno. Mano kostiumas vokiškas. Aš — vokiečių kompozitorius. Aš vokiečių kompozitorius, atvykęs į Romą. Fontanas čiurleno. Vanduo krito į baseiną. Monetos krito į baseiną. Dievai ir pasakiškos būtybės nesakė ačiū. Turistai braukė fontaną iš lankytinų įžymybių sąrašo, fontanas jau apžiūrėtas, vanduo ir dievai nufotografuoti, derlius nuo jo nuimtas, fontanas įvyniotas į atmintį, tai vienas iš kelionės prisiminimų. Jis man kaip nuostabus sapnas. Berniūkščiai žvejojo monetas, turistų sumestas į vandenį. Berniūkščiai buvo gražūs. Jų kelnės ant lieknų kojų atraitotos. Man, apsivilkusiam baltais marškiniais ir juodu kostiumu, taip knietėjo atsisėsti ant fontano parapeto. Aš žiūrėčiau

į berniūkščius, su malonumu stebėčiau, kokie jie gražūs ir godūs.

Prie koncertų salės plaukė automobilių srautas. Aidėjo ir aidėjo policininko švilpukas. Jo pirštinės atrodė kaip baltos elegantiškos paukštės. O muzikos gerbėjai važiavo ir važiavo: nėriniuotos princesės, šyduotos matronos, deimantuotos šukuosenos, reklamos grafai, užsienio reikalų ministerijos grafai, garsūs jaunikiai aferistai, ambasadoriai, pražilę nuo blogų žinių perdavinėjimo, Snieguolės motina, o visų pirma Pelenės seserys, jos čia buvo kaip grožio karalienės, ir fotografai tik pliskino jas blicais, pasišokinėdami madų karaliai ant garbėtroškų manekenų demonstravo savo biznio svajones, žinomos kino žvaigždės žiovavo turtingoms paauglėms, ir visi jie susirinko atiduoti garbės muzikai, visi jie — grietinėlė, jų neatskirsi vienas nuo kito, jų vienas veidas. Kritikai slėpėsi už charakteringų kaukių, o leidėjai iš didelės simpatijos švietė kaip mėnulio pilnatis. Antrepreneriai demonstravo savo liguistai jautrią širdį. Pro šalį pradundėjo sunkvežimis su raudonomis vėliavomis. Atsišaukimai tarsi pilkų pavyduolių žvirblių būrys suplazdeno virš baltų policininko pirštinių. Džiunglių tvirtovė krito. Kas dėl to susijaudino? Birža sureagavo jautriai. Aga chanas nepasirodė. Savo viloje ant jūros kranto jis laukia Hokusajaus „Bangos". Tačiau koks tuzinas priežiūros tarybos narių vis dėlto atvyko, visi jie pažinojo vienas kitą ir sveikinosi, o damos nėrėsi iš kailio, trokšdamos prilygti deivėms. Būčiau ir aš nuvožęs skrybėlę, tik, deja, jos neturėjau; juk čia susirinko mano maitintojai ir globėjai, atvyko netgi pramonės atstovai, garsių pesimizmo filosofų patarti, jie įstei-

gė muzikinę premiją; po fabrikantų premijos eis profsąjungų premija, po Fordo premijos ateis eilė Markso premijai, mecenatai bus vis labiau anoniminiai. Mocartas buvo didikų kamerdineris, o kieno kamerdineris aš, trokštąs būti laisvas, ir kur tie didieji Augustino minėti žmonės, kurie po atliktų darbų atsiduoda muzikai, norėdami atgaivinti savo sielą? Aš nemačiau nė vienos sielos. Tikriausiai per brangūs buvo drabužiai. Gal aš toks pagiežingas todėl, kad nenusipirkau frako? Ką džiuginti turi mano muzika? Ar ji apskritai turi džiuginti? Ji turi jaudinti. Tačiau ji nieko čia nesujaudins.

Prie įėjimo į galeriją nebuvo nė vieno fotografo. Čia plūdo vaikinai, merginos ir, keisčiausia, visiškai seni žmonės. Menininkas nori tikėti, kad jaunimas eina išvien su juo, ir jis mano, kad ateitis jo, jeigu ploja galerija. Ar šiandieną jie plos? Argi aš kūriau joms, toms pasipūtusioms vargšėms merginoms? Į mane jos nežiūrėjo. O jauni neturtingi vaikinai? Jie tikriausiai studentai, būsimieji atomo burtininkai, kuriuos amžinai kas nors tykos pagrobti, suplėšyti, sutrinti tarp Rytų ir Vakarų, o gal jie būsimieji ekonomistai arba dantų gydytojai? Aš, žinoma, ilgėjausi Augustino minėtų klausytojų. Praėjo keli dvasininkai, keletas jaunų darbininkų. Ar juos aš sujaudinsiu? Kaip aš norėčiau pajusti, kad visi tie jauni žmonės, jauni tyrinėtojai, studentai, darbininkai, dvasininkai, jaunos merginos, yra mano bendražygiai, tačiau žodis „bendražygis" man buvo brukamas iš pat mažens, nuo jo man stačiai koktu darėsi. Pamatęs juos, studentus ir darbininkus, aš netgi pagalvojau: proletarai ir inteligentai, vienykitės!— tačiau tuo netikėjau, netikėjau, kad

iš to susivienijimo galėtų išeiti naujas pasaulis, Hitleris, Judejanas, mano giminė, mokymasis kariūnų mokykloje iš manęs išplėšė tikėjimą bet kokiu susivienijimu. Todėl aš linktelėjau tiktai keliems seniams, kurie su jaunimu kopė į Olimpą; jie buvo vieniši, ir gal mano koncertas skirtas vienišiesiems.

Artistų kambaryje manęs laukė Kiurenbergas. Jis atrodė kaip tikras antikos laikų žmogus. Frakas ant jo gulėjo kaip ant marmurinio biusto, o virš antkrūtinio, varlikės ir apikaklės baltumos buvo iškilusi imperatoriška galva. Jis nestirksojo kaip koks žioplys gatvėje, žvalgydamasis į publiką. Jis buvo pranašesnis. Kas jam darbo iliuzijos ir tuštybė? Visuomenė pagal jį atlieka tiktai vieną funkciją: ji nelyginant kariatidės turi laikyti pasakišką muzikos pilį, magišką garsų šventovę, ir visai nesvarbu, kokiais sumetimais ji tai daro. Ilza Kiurenberg vilkėjo paprasta juoda suknele, kuri taipogi gulėjo taip, lyg būtų siūta marmurinei statulai, ir atrodė nelyginant juoda, plonytė oda ant gerai išsilaikiusio marmurinio biusto. Kiurenbergas norėjo mane pasiųsti į ložę. Jis matė, kad aš atėjau be frako, ir tas, be abejo, jį piktino. Jis nepaisė nusistovėjusių elgesio normų, ir todėl jam atrodė, kad aš, atsisakydamas frako ir nesilaikydamas papročių, drabužiams ir elgesio normoms kaip tik skiriu dėmesio, kurio jos nėra vertos. Jis buvo teisus. Aš įsiutau ant savęs. Reikia laikytis žaidimo taisyklių ir vengti kliuvinių bei nemalonumų. Rūbinėse suskambo skambutis, ir orkestrantai išėjo ant pakylos, šimtas garsių muzikantų derino savo instrumentus, ir kartas nuo karto aš nugirsdavau savo simfonijos nuotrupas; tie garsai atrodė nelyginant svetimame miš-

ke pasiklydusio paukščio klyksmas. Man teko Ilzą Kiurenberg palydėti į ložę, ir aš pasakiau, kad savo bilietą atidaviau vienam dvasininkui. Nepasakiau, kad tas dvasininkas mano pusbrolis, ir tik dabar sumečiau, kad Adolfas Judejanas čia, Romoje, sėdės ložėje šalia Ilzos Aufhoizer iš mūsų miesto. Jos tėvas buvo nužudytas po to, kai buvo sudeginta jo krautuvė. Adolfo tėvas daug prie to prisidėjo; jis prikišo nagus prie parduotuvės sudeginimo, prikišo nagus ir prie senio Aufhoizerio nužudymo. Mano tėvas galėjo įsivaizduoti, kad jis neprisidėjo nei prie žudynių, nei prie gaisro. Jis tiktai žiūrėjo. Mano tėvas tada sėdėjo ložėje. Iš savo ložės jis plojo aktoriams. Tačiau aš nepasibaisėjau, kad Adolfas Judejanas ir Ilza Kiurenberg sėdės ant tos pačios sofos. Ir kodėl gi jie negalėtų sėdėti šalimais? Kadangi tragedija pasibaigė, po jos turi eiti farsas.

Judejanas išsiuntė Ievą Vokietijon, įsodino ją į pirmos klasės vagoną, viešbučio kambariūkštis buvo narvas, kupe buvo dar ankštesnis narvas ant ratų, jame stovėjo belaisvė, šiaurės erinija, juodais rūbais, išblukusiais plaukais, kupina tauraus sielvarto ir tikra, kad vyras netrukus grįš į valhalą. Tačiau didžiulėje Romos stotyje, Termų perone, gavusiame savo vardą nuo netoliese esančių Diokletiano termų, neoninės platformos šviesos akimirkai suplėšė ūkanų skraistę, prašviesėjo ūkanotas Ievos veidas, antrasis veidas, aiškiaregės veidas, vilkolakio akys, kurios jau matė Judejaną mirusiųjų karalystėje, pamatė jį iš traukinio, skriejančio Šiaurėn, Alpių, gimtųjų namų linkui, pamatė ir atpažino jį tokį, koks jis iš tikrųjų atrodė žėrinčių neonų

šviesoje: kresnas, žilstelėjęs vyriškis mėlynais akiniais, ir ji sušuko jam: „Nusiimk pagaliau tuos baisius akinius, lipk, lipk į traukinį ir važiuojame kartu!" Jis gailiu balsu pasiteisino, kad neturįs Vokietijos paso, kad iškiltų aikštėn jo išgalvota pavardė, o ji išpyškino: „Tau nereikia jokios išgalvotos pavardės, nereikia akinių ir paso. Pasieniečiai sušuks: „Sugrįžo ponas generolas? Mes džiaugiamės, kad ponas generolas vėl čia!" Jie stovės prieš tave išsitempę ir leis tau važiuoti, kur tik panorėsi, jie netgi didžiuosis, kad su tavimi kalbėjo, o namie tave sutiks patrankų saliutas, ir tavęs niekas nė pirštu nepajudins." Ieva matė Judejano sugrįžimą. Ji matė, kad tai vienintelė jo galimybė — sugrįžti, ir jis suprato, žinojo, kad jos teisybė: tiktai taip galima grįžti, tik taip galima patekti Vokietijon: „Sugrįžo ponas generolas, mes džiaugiamės, ponas generole",— taip ir turi būti, pasieniečiai taip jam ir sušuktų, tačiau Judejanas delsė, kažkas jį laikė Romoje, šiame ilgaskvernių impotentų mieste — gal tai Laura, gal baimė, ne, tiktai ne baimė, Judejanas nežino jokios baimės, bet, žinoma, ir ne Laura laikė jį čia, kažkas kitas, galimas daiktas, dykuma, gal kareivinės dykumos pakraštyje, ten jis įsakinėja, o kas iš to, kad Vokietijoje jį sutiks patrankų salvėmis, salvės nugriaudės ir nutils, net kovos šaudmenys greit pasibaigia, ir po to prasidės šiokiadieniai, kas bus jis paskui, Judejanas be valdžios, nukaršęs Gotlibas federalinėje nepatenkintų vakarykščių didvyrių sąjungoje. Judejanas bijojo laiko, bijojo savo amžiaus, jis nebematė ateity pergalės, todėl atsakė Ievai, kad Pfafratas viską sutvarkys. Pfafratas paruoš grįžimui palankią dirvą ir Ievos aiš-

kiaregystė išblėso, vėl viską aptraukė ūkanos, jos veidas vėl pasidarė ūkanotas, dabar ji suprato: Judejanas nieku nebetiki, nebetiki pasieniečiais, nebetiki patrankų salvėmis, nebetiki Vokietija, ir vėl prasismelkė antrasis Ievos veidas, aiškiaregės burtininkės akimis ji išvydo kaulėtą giltinę: ant šlubo kuino ji ginė didvyrį valhalon, o traukinys tuo tarpu nešė ją šiaurėn, Alpių link.

Po to skaudžiai kvailo atsisveikinimo Judejanas nuvažiavo į vokiečių pamėgtą viešbutį pas Pfafratą, kad svainis sutvarkytų visus reikalus ir padėtų jam grįžti tėvynėn, tačiau ten sužinojo, kad ponai išvykę į koncertą; ir tikrai, paskatinti Ditricho, kuris, sunerimęs dėl Zigfrido nuotraukos laikraštyje, panoro išanalizuoti brolio situaciją, taip pat dilginami savo smalsumo, sumišusio su nemalonumu, abejone ir išdidumu, jie pavedė šveicoriui parūpinti bilietus paskutinėse eilėse, ir tas be didelio vargo juos gavo. Judejanas, nieko čia nepešęs, liepė vairuotojui nuvežti jį į savo ištaigingąjį viešbutį, bet kelyje apsigalvojo, kad ir jam būtų ne pro šalį paspoksoti į smuiku čyrinantį svainio Pfafrato sūnų, tuo labiau kad iki sutarto pasimatymo su Laura dar kelios valandos. Tas juokingas ir gėdingas reginys padėtų jam prastumti nuobodų laiką ligi pasimatymo, be to, savo akimis pamačius tokį šeimos išsigimimą, sustiprėtų jo pozicija prieš svainį. Taigi ir Judejanas per savo šveicorių užsisakė bilietą į koncertą, o kadangi paskambinta buvo iš tokio aristokratiško viešbučio, tai vieta jam buvo rezervuota pirmoje eilėje. Tačiau jo nenorėjo ten leisti, nes jis buvo be frako. Nors Judejanas ir nesuprato, ką ten itališkai burba kontrolierius, vis dėlto susigaudė, kad jam

ketina pastoti kelią, ir, jausdamasis teisus, juk už bilietą išmetė tokią didelę sumą, kaip pūkelį nustūmė nupiepusį kontrolierių. Ko prie jo kimba tas bernas, tas bestuburis liokajus? Judejanas nubloškė jam banknotą, įžirgliojo į salę ir išsidrėbė krėsle. Tiktai dabar jis pastebėjo, kad visi aplinkui apsirengę iškilmingais rūbais, iš pradžių net pamanė, kad atsisėdo tarp muzikantų, tarp jį linksminti turinčių juokdarių, kurių profesinis apdaras — frakas. Tačiau orkestrantai ant pakylos derino savo instrumentus, vadinasi, jis neapsiriko, atsisėdo ne tarp muzikantų, ir Judejanas ėmė dairytis, stebėdamasis, kaip čia viskas didinga. Mažajam Gotlibui tas imponavo, jis pasijuto nedrąsiai. Tačiau Judejaną ne taip paprasta įbauginti, jis dar labiau išsidrėbė krėsle ir įžūliai permetė akimis visą salę. Kaip ir anuomet, žmonių srauto nuneštas į Korsą ir į Veneto gatvę, jis pasijuto apsuptas suktų žydų ir neaiškios kilmės spekuliantų. Jis pagalvojo: šunsnukiai ir pliuškiai. Prieš save jis matė naująją visuomenę, naują italų išdavikų visuomenę, kartą, kuri, negarbingai sulaužiusi ištikimybės priesaiką Musoliniui, užgrobė valdžią. Ir Zigfridas Pfafratas čyrins smuiku tiems žmonėms, kurių vieta kalėjime, koncentracijos stovykloje, dujų kamerose! Judejanas ieškojo akimis sūnėno ant pakylos, tačiau ten jo nepastebėjo. Gal Zigfridas pasirodys tiktai vėliau, pirmieji smuikai visuomet vėluoja: pasipūtusi, bobiškų manierų šutvė. Disciplinos — štai ko čia trūksta! Judejanui tas iš karto krito į akis. Iš esmės jis pripažino tiktai karišką muziką. Imtų ir trinkteltų šaunų maršą, užuot tampę nervus publikai tuo savo derinimu! Jis vėl ėmė žvalgytis ir vienintelėje salės

ložėje pastebėjo savo sūnų Adolfą, šalia jo sėdėjo kažkokia moteris, kuri Judejanui padarė įspūdį. Nejau Adolfas atidavė jai tuos pinigus, kuriuos jis įbruko jam į maldingai sudėtas rankas? Nejau ji — jo mylimoji? O gal jinai jį išlaiko? Tiesiog neįtikėtina, kad šitas ilgaskvernis tiktų meilužio rolei. Judejanas sutriko.

Sutriko ir Ditrichas, pamatęs ložėje Adolfą. Kaip jis čia pateko? Gal čionai jį pasiuntė bažnyčia? Gal ji norėjo pademonstruoti Adolfą dėl jo pavardės? Kaip žymų perbėgėlį, kaip svarbų atsivertėlį? Gal ji numačiusi jam ypatingą misiją? Galų gale Adolfas protingas, tikrai gali tapti vyskupu, ir ilgainiui įgys didelę valdžią. Kaip su juo elgtis? Kas toji moteris, sėdinti šalia jo ložėje? Iš savo vietos Ditrichas negalėjo jos gerai įžiūrėti. Ir tėvai negalėjo jos gerai įžiūrėti. Ar ji turi ką nors bendro su Adolfu? Ir kurgi Zigfridas? Gal jis galėtų ką nors paaiškinti? Kiek daug painių klausimų!

Painūs klausimai. Ilza Kiurenberg, sėsdama savo vieton, maloniai linktelėjo kunigui, tačiau jo veidas iš karto jai sukėlė nerimą, tokie veidai būna košmaruose, ji pati nežinojo kodėl, bet šitas veidas tikrai iš baisaus sapno. Ji pagalvojo: jis atrodo kaip kankinys, kaip flagelantas. Įsivaizdavo, kaip jis save plaka. Pagalvojo: ar plaka jis ir kitus, ar plaka eretikus? Tačiau tai negalimas daiktas, kunigas neplaktų netgi žydų. Paskui ji dar pagalvojo: gal jis mistikas? Ir dar: jis katalikų kunigas, o panašus į maištaujantį Liuterį.

Tačiau, kai prasidėjo muzika, ji suprato, kad jis iš tikrųjų mistikas, vokiečių kunigas ir vokiečių mistikas, nes ir Zigfrido simfonijoje, nespaisant viso

jos modernizmo, skambėjo mistinis pradas, mistinė pasaulėjauta, Kiurenbergo lotyniškai sutramdyta. Ilza Kiurenberg dabar suvokė, kodėl pati simfonija, nors ir labai aiškiai atliekama, jai vis dėlto nesimpatiška. Tuose garsuose buvo per daug mirties, mirties be linksmų laidotuvių ratelių, kokie pavaizduoti ant antikinių sarkofagų. Tarpais kūrinyje jautei pastangas išreikšti džiaugsmą, pavaizduotą senovės antkapiuose, tačiau tose vietose Zigfrido muzika skambėjo neteisingai, garsai disonavo ir, nors Kiurenbergas dirigavo ramiai ir santūriai, virsdavo konvulsišku riksmu, spiegimu, tai buvo mirties baimė, šiaurietiškas mirties šokis, maru apsikrėtusiųjų procesija, pagaliau pasažai ištirpdavo ir likdavo tiktai rūko siena. Pati kompozicija nebuvo bloga, Zigfridas savotiškai talentingas, Ilzos Kiurenberg jautri klausa, muzika ją sujaudino, tačiau ji dvelkė kažkokiu miglotu šiurpu, nenormaliu atsidavimu mirčiai, kuriai Ilza priešinosi, ja biaurėjosi, jos neapkentė.

Na ir muzika! Tikra nuobodybė! Apskritai, ar jau koncertas, ar orkestrantai, vadovaujami kapelmeisterio, dar tiktai derina savo instrumentus? O gal čia visai ne tas koncertas? Juk Zigfridas nepasirodė. Gal jis atsisakė? Judejanas stačiai nusivylė. Visą jo pokštą šuo ant uodegos nunešė.

Jis išalko, tiesiog žarna žarną rijo, nuo troškulio burna išdžiūvo, tačiau mažasis Gotlibas nedrįso atsikelti ir išeiti. Jis sėdėjo tarsi sustingęs. Orkestro triukšmas jį tiesiog suparalyžiavo. Tie garsai Judejanui neleido galvoti, jis negalėjo nuspręsti, kas toji moteris šalia Adolfo, negalėjo išsiaiškinti, su

kuo labiau norėtų permiegoti — su Laura, ar su tąja iš ložės.

Jie pasibaisėjo ir nusivylė. Šioji muzika buvo visai kitokia, negu ligi šiol jie buvo girdėję. Jie toli gražu ne taip įsivaizdavo muziką. Pfafratai toli gražu ne taip įsivaizdavo savo sūnaus muziką. Tačiau ar apskritai jie ką įsivaizdavo? O jeigu ir įsivaizdavo, tai ko tikėjosi? Pamatyti pomirtinę Bethoveno kaukę, nuo kurios dažnai šluostydavo dulkes ir kuri kaba jų gyvenamojo kambario muzikiniame kampelyje viršum dvylikos lempų radijo imtuvo? O gal Vagnerį, genijaus numylėtinį, šauniai užsidėjusį baretę? Ana ir Fridrichas Vilhelmas Pfafratai sūnaus muzikoje pasigedo kilmingo skambesio, didingai tauraus tono, suvokiamos harmonijos, jie ieškojo malonios melodijos tėkmės, įtempę ausis veltui stengėsi sugauti jiems suprantamą — taip jie manė — sferų dainavimą, sklindantį iš aukštybių, kuriose jie, deja, neturėjo teisės gyventi, bet per daug ten ir nesiveržė, tiktai įsivaizdavo, kad jos yra optimistinis dangus, rožinis kupolas, gaubiantis pilkąjį žemės rutulį; čia, žemėje, reikia gyventi blaiviai ir išmintingai, o susiklosčius tam tikroms aplinkybėms, griežtai, netgi paklūstant visoms žmogiškoms ir nežmogiškoms niekšybėms, todėl tuo labiau viršum tos žmogiškos, perdaug žmogiškos būties turi pleventi tas rožinis apdangalas, Pfafratai tikėjo konditerine meno šventove, alegoriškai ir idealiai nulipdyta iš saldžios masės, toji šventovė — taip jie manė ir nesiliovė veidmainingai savęs įtikinėję — jiems buvo poreikis, kurį jie mėgdavo vadinti „įkvėpimu bet kokiam grožiui", juk muzika turi apeliuoti į išlavintus grožio jausmus ir kelti malonų snaudulį, tačiau

nuo Zigfrido garsų jiems šiurpas ėjo per nugarą, jie pasijuto nejaukiai, tarsi į juos būtų padvelkęs ledinis šaltis, paskui ta muzika suskambo kaip pasityčiojimas iš jų, vokiečių, biurgeriškų papročių, joje pasigirdo džiazo ritmai, jiems pasivaideno kirvio nepaliestas miškas, negrų kaimelis, knibždantis aistringų nuogalių, galop šitas išsigimusio riaumojimo džiungles vėl pakeitė tiesiog nuobodžios vietos, susidedančios iš monotoniškai disharmoniškų garsų virtinių. Argi šie disonansai gali kam patikti? Nejaugi su tuo galima taikstytis? Baukščiai it peliūkščiai jie žvalgėsi į šalis, bijodami skandalo, maišto, savo giminės ir, jų tvirtu įsitikinimu, savo taip garbingo vardo suteršimo. Tačiau visi jų kaimynai tebesėdėjo kultūringai, nutaisę įprastą koncertinį veidą, svajingai gardžiuodamiesi muzika, o kai kurie dėjosi visiškai nugrimzdę garsuose. Ditrichas tarėsi šioje muzikoje atspėjęs brolio sumanymą, kažkokį fokusininkų triuką arba kažkokią matematinę lygtį, tačiau tos paslapties jis negalėjo iki galo įminti, šią muziką kompozitorius, aišku, sukūrė ne įkvėpimo pagautas, ne taip, kaip Bethovenas ir Vagneris savo gražius, didingus akordus, šią muziką jis padarė, ji buvo rafinuota apgavystė, disonansuose jautei griežtą galvoseną, ir tas baugino Ditrichą,— galimas daiktas, Zigfridas anaiptol ne kvailys, gal jis pavojingas, gal jo laukia didžiulė karjera. Ditrichas tėvams šnipštelėjo: „Jis novatorius". Tą jis pasakė lyg ir paniekinamai, tačiau, antra vertus, tai buvo galima suprasti ir šitaip: štai koks aš objektyvus, kaip dalykiškai samprotauju ir kaip išmanau šioje srityje. Vis dėlto šioji pastaba kažkokį nenormalų užsienietį neapsakomai ankštu smokingu

ir provokuojančia ožio barzdele pasmakrėje privertė piktai sušnypšti: „Ts!"

Adolfui pusbrolio muzika nepatiko. Ji nuteikė jį liūdnai, ji netgi kankino jį, tačiau jis mėgino ją suprasti. Mėgino perprasti patį Zigfridą. Ką šia savo simfonija Zigfridas norėjo pasakyti? Ką jis išreiškė? Adolfui pasirodė, kad joje skamba kontrastingi deriniai: malonus skausmas, linksmas nusivylimas, drąsi baimė, saldus kartėlis, dezertyravimas ir dezertyravimo pasmerkimas, liguista meilė, liūdni pokštai ir vešliais gėlių vazonais nustatyta dykuma, puošnus, smėlėtas ironijos laukas. Ar ši muzika priešinga viešpačiui? Tikriausiai ne. Garsai priminė kažkokius senus laikus, kai dar žemėje nebuvo nuodėmės, priminė rojaus grožį ir palaimą, priminė pasaulin atėjusios mirties sukeltą liūdesį, tie garsai šaukte šaukė, kad reikalinga draugystė, tiesa, tai nebuvo himnas džiaugsmui, nebuvo panegirika, tiktai džiaugsmo ilgesys, pasaulio sukūrimo išliaupsinimas. Tarpais Adolfas tarėsi šiuose garsuose atpažįstąs pats save. Atrodė, tarsi sudužusiame veidrodyje atsispindėtų jo vaikystė. Šioje muzikoje šmėkščiojo Ordensburgas, sporto aikštelė, miškas, saulėtekiai su saulėlydžiais ir sapnai dortuaruose. Tačiau paskiau cinizmas, netikėjimas, neviltis, su kuria autorius narciziškai koketavo, ir anarchistiški protrūkiai vėl atstūmė Adolfą. Bažnyčia tokiai muzikai nepritartų, Tridento bažnytinis susirinkimas nerekomenduotų sekti jos pavyzdžiu. O Adolfas, diakonas, ar turi teisę pritarti savo pusbrolio muzikai? Jis jai nepritarė. Ar turi jis ją prakeikti? Jis jos neprakeikė. Šiais sąskambiais kalba ne viešpats, o kovojantis žmogus, pagaliau gal ir viešpats, gal

tai vienas iš tų nesuprantamų jo monologų, kurie glumina Kristaus bažnyčią.

Jie švilpė, aš girdėjau jų švilpesį, aš prisėlinau prie galerijos durų, stovėjau už jų nugaros tarytum elgeta prie šventoriaus vartų, tarytum elgeta prie savo muzikos, o jie švilpė, tačiau tas manęs nenustebino, jie švilpė visokiausiais garsais kaip gatvės vaikėzai, susigrūdę į burną pirštus, jie švilpė, mano studentai, mano darbininkai, mano jaunieji atomininkai, kuriems gresia pavojus, mano vargšės išdidžios merginos, to aš ir tikėjausi; jaunieji kunigai nešvilpė, tačiau, mano manymu, jiems taipogi reikėtų švilpti. Aš svajojau apie grynąją kūrybą, tačiau susigundžiau įsikišti į žemiškąsias kovas. Nežinau, ar galima grynoji kūryba, nesuteptas pradėjimas iš gryno Nieko, tačiau aš svajoju apie tokią kūrybą, ir galimas daiktas, kad tai — tik Ikaro išdidumas, iliuzijos ir įžūlumas, o mano sparnai sulūžę dar prieš skrydį. Ikaras turi būti arogantiškas. Toks būna fizikų arogantiškumas laboratorijose, jų sausas protingumas griauna natūralų gamtos pasaulį, o Kiurenbergas mane skatina sprogdinti, nes jo protas žavisi gražiomis formulėmis, nes jis suvokia didingus dėsnius, pagal kuriuos vyksta griovimas. Aš nesuvokiu tų dėsnių ir nemoku skaityti formulių. Tikriausiai aš kvailas. Kaip aš galėčiau ką nors skaičiuoti ir kam pateikčiau savo skaičiavimus? Aš vis dar tikiuosi be jokio skaičiavimo rasti sumą, kažkokiu nesuprantamu būdu, kuris Kiurenbergui tikriausiai būtų ne prie širdies, atrodytų negarbingas ir paikas. Jie švilpė, bet apačioj, partery, klausytojai plojo, kvietė mane, ir šai-

žūs galerijos švilpesiai, rodės, tik skatino parterį dar daugiau ploti. Štai pats laikas pasirodyti su fraku! Pasirodyti, be abejo, reikėtų. Kiurenbergas jau kelintą kartą dėkodamas spaudžia pirmajam smuikui ranką, rodydamas į orkestrą, mosteldamas į kulisus, kur manęs kaip nėra, taip nėra, iš paskutiniųjų stengiasi nuo savęs nukreipti aplodismentus, juos pritildyti, visiškai jų nenutraukdamas, ir vis skėsčioja rankomis apgailestaudamas — nesuprantama, kodėl nepasirodo kompozitorius. Viena iš tų neturtingų pasipūtusių merginų burbtelėjo: „Aš jam spiaučiau į snukį." Vadinasi, ji spiautų į veidą man, kompozitoriui. Aš supratau jos žodžius, ji kalbėjo angliškai. O ką norėtų padaryti man štai tie apačioje: frakuoti ponai, damos brangiomis sukniomis, kritikai, leidėjai, antrepreneriai? Ką jie ketina man padaryti? Apvainikuoti ar, taip pat, kaip ir tie, apspiaudyti?

Tačiau labiausiai plojo Judejanas, įsigilinęs į tą keistą problemą. Jo sunkios rankos dirbo kaip gariniai kūjai. Su daug didesniu malonumu jis būtų užriaumojęs, ėmęs plūstis, įsakęs visiems tiems salėje ir ant pakylos stoti „ramiai" arba liepęs juos areštuoti. Zigfridą jis būtų pastatęs prie Palestrinos biusto cokolio, mielai būtų liepęs Zigfridui ir dirigentui trisdešimt kartų pritūpti ir vėl atsistoti. Tačiau mažasis Gotlibas nedrįso, vienas tarp tų frakuotų ponų Judejanas nedrįso nei riaumoti, nei plūstis, nei įsakyti stovėti „ramiai" arba trisdešimt kartų pritūpti, o kai pradėjo švilpti galerija, jam tiesiog pasirodė, kad tai išsišokimas prieš parterio ponus, prieš turtuolius, prieš visus tuos sėdinčius šviesoje, kuriuos jis niekino, kuriems nuo seno pavy-

dėjo, nors dabar savo delnais nelyginant gariniais kūjais ir palaikė pasipiktinimą keliančias jų pažiūras į meną ir gyvenimą.

Tuo metu jį pamatė Adolfas; jis pamatė tėvą iš savo ložės, pamatė, kaip tas susijaudinęs ploja, o pats nežinojo, ar rodyti pritarimą, kurio iš tikrųjų nejautė, be to, ir apskritai ar tinka žmogui, apsirengusiam dvasininko rūbais, ploti tokiai ekstremistinei ir abejotinai muzikai. Dama šalia Adolfo sėdėjo ramiai padėjusi rankas ant kelių. Gal šioji dama palaikytų įžūlumu, jeigu šalia jos sėdintis dvasininkas prisidėtų prie klakerių. Ir vis dėlto Adolfas prisijungtų prie plojančiųjų, jeigu tiktai Zigfridas pasirodytų ant pakylos, nes Zigfridas, be abejo, nusipelnė padėkos, išreiškęs viešpaties nerimą, o kad jis neišeina rampos švieson nusiskinti laurų, tas tik dar labiau kalba jo naudai. Tačiau kaip koncerte atsirado Judejanas, kaip čia yra, kad jis ploja šiai muzikai? Nejaugi Judejanas suprato šių garsų kalbą? Gal šie akordai jį sujaudino ir pradžiugino? Nejaugi Zigfridas ir Judejanas muzikos pasaulyje staiga būtų supratę vienas kitą? Adolfas nieko nenutuokė apie mažojo Gotlibo egzistavimą Judejano dvasioje ir todėl neįstengė suprasti tėvo elgesio, galėjo jį tik klaidingai išsiaiškinti.

Jie negalėjo suprasti šito pritarimo, jie girdėjo galerijos švilpesį, kuris tik dar labiau skatino parterį ploti, jų ausį rėžė svetimšalių šūksniai, keistai pabrėžiantys Pfafrato pavardės priebalsius. Tikrai, kokia išsigimusi ir kaip baisiai sugedusi turi būti toji savo pražūtin riedanti visuomenė, jeigu ji žavisi jų sūnaus muzika! Tačiau toji ranka pasiekiama Romos grietinėlės pražūtis negąsdino Pfafratų, at-

virkščiai, ji didino jų pasipūtimą: laikydami save tikrais, grynakraujais vokiečiais, kurie nekeliaklupsčiauja prieš visokius negriškus cypavimus, jie tikėjosi iš Europos smukimo sulaukti naudos savo nacijai, kuri netrukus vėl ims viešpatauti; ir štai, vis dar nenusiimdami nuo akių nacionalinės kvailystės raiščio, paikai pasiguodę, kad nebereiks daugiau klausytis tos kankynės, kad skandalas, galįs suteršti jų garbingą pavardę, kol kas negresia, Pfaffratai taipogi truputėlį papliaukšnojo rankomis sūnaus ir brolio garbei. Ditrichas negalėjo suprasti, kodėl kviečiamas Zigfridas nesirodo. Kaip ir kiekvienas jam nesuprantamas dalykas, tas jį kiek baugino. Kas slypi už to slapstymosi? Bailumas ar išdidumas? Ditrichui knietėjo išsiaiškinti, ir jis pasiūlė paieškoti Zigfrido artistų kambaryje.

Iš galerijos pamažu nulipau laiptais. Žinojau, kad Kiurenbergas ant manęs pyks. Pyks, kad vėl sulaužiau įsigalėjusias tradicijas, ant kurių laikosi menininko profesija, ir nenusilenkiau publikai. Nors ir be frako, vis tiek reikėjo išeiti ant pakylos. Tačiau aš nenorėjau rodytis. Aplodismentai man buvo koktūs. Publikos nuotaika manęs nedomino. Aš jaučiau dėkingumą mane nušvilpusiam Olimpui; tiesa, ir ten sėdėjo ne dievai.

Kiurenbergas, visiškai nusikamavęs, sėdėjo raudono pliušo krėsle. Fotografai iš visų pusių blyksėjo į jį. Man jis nepadarė jokių priekaištų. Tiktai pasveikino. Aš padėkojau ir taipogi pasveikinau jį, pareikšdamas, kad tai jo pasisekimas, juk tai ir buvo jo pasisekimas, tačiau jis nepriėmė mano padėkos; čia kažkas buvo ne taip, kad mudu per daug kratėmės viens kito meilikavimų. Vis dėlto tai jo

pergalė, jis sublizgėjo mano muzika, tačiau jis žinojo, kad tai buvo eksperimentas su naujomis ribotų garsų kombinacijomis, jis atliko vieną iš milijardo galimų garsinių kombinacijų, parodydamas, kad muzika nepaliaujamai vystosi ir gyvena tarp mūsų kaip niekad neišsenkanti jėga, todėl reikia drąsiai imtis naujų eksperimentų, šturmuoti naujus garsų derinius. Jo teisybė. Kodėl aš nepagalvoju apie naujas kompozicijas? Gal mano ugnis išblėso? Nežinau. Man buvo liūdna. Su malonumu būčiau nuėjęs prie savo fontano, Trevių fontano, atsisėdęs ant jo krašto, žvalgyčiausi į pro šalį skubančius paikus turistus, į godžius pinigų gražius berniūkščius.

Atėjo Ilza Kiurenberg ir taipogi pasveikino mane. Tačiau jos ranka, kurią ji man padavė, buvo šalta. Ilza Kiurenberg mano akimis vėl buvo blaivi ir skeptiška šiuolaikinės muzikos mūza, tačiau aš neįsigijau tos mūzos palankumo. Norėjau padėkoti jai, kad neįsigijau jos palankumo, bet nežinojau, kokiais žodžiais jai tą pasakyti, kad ir ji mane teisingai suprastų. Tačiau, kol ieškojau žodžių išreikšti savo jausmams, pamačiau jos veide tokį priešiškumą, jog išsigandau. Bet paskui supratau, kad su tuo siaubu ji žiūri ne į mane, o į kažką kitą už mano nugaros, ir kai apsisukau, norėdamas suprasti jos siaubo priežastį, pamačiau ateinančius savo tėvus, pamačiau ateinantį savo brolį Ditrichą, o už jų — aš stačiai nustėrau — stovėjo mano vaikystės siaubo paveikslas, iš numirusiųjų prisikėlęs dėdė Judejanas, jis žiūrėjo į mane išsišiepęs, tarsi norėdamas pasakyti, kad jis vėl prisikėlęs ir man reikės su juo gyventi gražiuoju, senoji valdžia grįžo, o tarp-

duryje pasirodė sutrikęs Adolfo veidas. Tai buvo tikrai šeimyninė Pfafratų-Judejanų šventė, visi čia susirinko, o man pasirodė, kad prieš mane Gorgonos. Man buvo gėda. Aš gėdijausi savo šeimos, gėda buvo dar ir dėl to, kad gėdijuosi savo šeimos. Jaučiausi kaip tas šuo, kurį apsupo šungaudžiai su tinklais. Mano laisvei iškilo grėsmė. Tėvas ir motina sveikino mane, ir jie grasino mano laisvei. Jie kalbėjosi su manimi, tačiau aš nesupratau, ką jie sako, žinojau tik, kad mano laisvei iškilo grėsmė. Brolis Ditrichas pareiškė, kad aš šaunuolis, ir nutaisė gudrią miną, jis taipogi grasino mano laisvei. Paskui pamačiau, kaip mano tėvas užkalbino Kiurenbergą ir pasisveikino su juo kaip su senu, geru pažįstamu. Jis užsiminė Kiurenbergui apie mūsų miesto teatrą, kalbėjo apie abonementinius koncertus ir apie geruosius tūkstantis devyni šimtai trisdešimt trečiuosius metus.

Ilza Kiurenberg nepažinojo tų žmonių, ir vis dėlto ji juos pažinojo, jai pasirodė, tarsi būtų prasivėrusi siena, už kurios įmūryti vaiduokliai. Ji kaip gyva nebesitikėjo jų pamatyti, netgi prisiminti nebenorėjo tų vaiduoklių, tačiau tos šmėklos štai vėl čia, pralindo pro sieną, ugniniai degančio namo kaukai, senąjį tėvą nužudę lemūrai. Ji jautė, kad tai Zigfrido giminaičiai, žmonės iš jos miesto, kurį ji užmiršo, naciai iš gimtųjų vietų, kurių ji nebenorėjo prisiminti. Ji nujautė, kas per vienas yra Judejanas, tas žmogus, stovįs už visų nugaros, tas jos likimo lėmėjas, kuris dabar varstė ją nurenginėjančiu žvilgsniu. Ji pagalvojo: aš nenoriu to sapno. Ir dar: kalta toji simfonija, kuri man pasirodė nesimpatiška, o tarpduryje štai tas kunigas, ger-

manų mistikas, galimas daiktas, jis šventasis, tačiau vargas man, jeigu jis ne šventasis, ir vargas man, jeigu jis taps renegatu. Paskui ji pagalvojo: tas, kuris kalba su Kiurenbergu, Zigfrido tėvas, mūsų miesto oberburmistras, buvęs mūsų provincijos oberprezidentas, kurį mes prašėme pasigailėti, o jis atsakė, kad jis oberprezidentas, bet nekompetentingas padėti. Ji pagalvojo: tikriausiai jis pirkdavosi marškinus mano tėvo krautuvėje, tikriausiai ir pirmuosius žaislus savo vaikams pirkdavo pas mano tėvą, o kai degė tėvo krautuvė, kai marškiniai ir žaislai buvo išgrobstyti, jis tai sankcionavo, ir kai nužudė mano tėvą, jis visa tai įtraukė į bylą ir sankcionavo, O Fridrichas Vilhelmas Pfafratas, kurį Ilza Kiurenberg laikė padegimo bei nužudymo pagalbininku ir rėmėju, džiaugėsi galįs paplepėti apie savo bendruomenę su Kiurenbergu, kuris jam mandagiai ir dalykiškai atsakinėjo, jis netgi pasiūlė dirigentui atvykti gastrolių į jų seną, tiesa, kol kas dar sugriautą teatrą, kuris netrukus bus atstatytas. Kai Aufhoizerio duktė, nekreipdama dėmesio į Pfafratą, pakvietė Kiurenbergą namo, oberburmistras įsižeidė ir pagalvojo: tokie jau jie yra, čia verkšlena, čia nosį riečia. Dirigentas apsižvalgė, ieškodamas Zigfrido, norėjo pakviesti jį vakarienės, tačiau Zigfrido kambaryje nebebuvo.

Jie brido per popierių, popierius dengė visą Popolo aikštę, popieriai baltavo priešais Santa Maria dei Mirakoli, Santa Maria del Popolo, Santa Maria di Montesanto bažnyčias, trys Marijos saugojo aikštę, popieriai mėtėsi apie Egipto obeliską, kurį Augustas pašventė saulei, o Sikstas V dangiškosios

kariuomenės būriams, dangiškosios kariuomenės būriai taipogi saugojo aikštę, popieriai mėtėsi prie miesto vartų, pro kuriuos Getė atvažiavo į Romą, Getė taipogi buvo aikštės patronas, lankinių žibintų šviesoje popierius atrodė nelyginant sniegas mėnesienoje. Popolo aikštėje neseniai vyko demonstracija, ir atsišaukimai, žadantys žmonėms naują pavasarį, po kurio turi ateiti neregėta vasara, visų taip trokštamas aukso amžius, atsišaukimai tarsi rudens šalnos pakąsti lapai gulėjo žemėje, drąsūs būsimos laimės lozungai virto purvu, purvina koše, panašia į purviną sniegą, pilkšvą žiemos rūbą.

Popierius šnarėjo nuo jo besiplaikstančios sutanos, ir aš pasakiau jam, kad mes einame per pažadų lauką. Aš pasakiau jam, kad eschatologija man atrodo kaip šieno gniūžtė, pririšta prie kartelės ir pakišta asilui panosėn, kad jis trauktų ir trauktų vežimą.

— Tačiau juk reikia, kad žmonija siektų kažko aukštesnio,— atsakė Adolfas,— prisimink, kokia viliojanti jėga viduramžių žmonijai buvo dangus.

— Taip,— pripažinau aš,— asilas traukė vežimą. Jis įsivaizdavo, kad traukia jį dangaus link, tuojau bus rojus, kur nereikės nieko tampyti, kur amžinai žaliuos ganyklos, o plėšrūnai žvėrys žais su juo kuo meiliausiai. Tačiau pamažu asilas ėmė pastebėti, kad dangus nė kiek neartėja, jis pamušė kojas, religijos šienas nebevilioja taip žvaliai žengti į priekį. O kad vežimas nesustotų, asilo alkį teko nukreipti į žemiškąjį rojų, į socialinį parką, kuriame visi asilai turės lygias teises, kuriame bus panaikintas botagas, našta lengvesnė, pašaras geresnis. Tačiau ir į šitą žemės rojų kelias ilgas, tikslas ne-

artėja, ir asilas vėl nirtuliuoja. Laimė, jam visą laiką dedami akidangčiai, kad jis nepastebėtų, jog eina ne pirmyn, o visą laiką ratu, jog traukia ne vežimą, o suka karuselę, ir, galimas daiktas, mes tiktai smagi pramoga dievų šventėje, dievai po savo šventės užmiršo nuimti karuselę, ir asilas vis dar ją tebesuka, o dievai mūsų visai nebeprisimena.

Jis tarė:

— Vadinasi, tu gyveni beprasmiškame pasaulyje.

Aš atsakiau:

— Taip. Tačiau nejaugi viskas privalo turėti prasmę?

Jis tarė:

— Jei aš galvočiau taip, kaip tu, pasidaryčiau sau galą.

Aš sušukau:

— Aš ir taip per anksti mirsiu, žinok, jog nesu perdaug geros nuomonės apie gyvenimo raidą, tačiau mane suima siaubas, kai pagalvoju apie mirties nebūtį. Tai kam man darytis sau galą? Taip, jeigu aš, kaip tu, savižudybę laikyčiau nuodėme, tuomet ir man egzistuotų kažkoks Paskui! Tikroji pagunda pabėgti iš šio pasaulio yra tikėjimas kažkokiu Anapus. Jeigu aš netikiu nei dangumi, nei pragaru, tai turiu pamėginti čia susirasti trupinėlį laimės, kruopelę džiaugsmo, čia privalau ieškoti grožio ir malonumų. Jokia kita vieta ir joks kitas laikas man neegzistuoja. Čia ir Šiandien tėra vienintelė mano galimybė. Tuomet pagunda pasidaryti sau galą tėra tiktai spąstai, kuriuos man kažkas paspendė. Tačiau kas juos paspendė? Jeigu yra spąstai, tai netoliese yra ir tas, kuris juos paspendė.

Štai čia ir prasideda abejonės. Tiktai netikinčiojo abejonės dėl savo netikėjimo ne tokios baisios, kaip tikinčiojo. O abejojame visi. Nesakyk, kad tu neabejoji. Tai būtų melas. Mūsų pojūčiams pasiekiamų trijų matavimų narve gali egzistuoti tik abejojančios būtybės. Argi mes nejaučiam, kad yra kažkokia siena, šitą Kažkas arba Niekas aš vadinu siena, tiesa, tai ne visiškai tinkamas žodis apibūdinti tam, kas skiria mus nuo mums nepasiekiamos sferos, kuri, gal būt, visai čia pat, šalia mūsų, galgi net mumyse, ir jeigu mes rastume kokius nors vartus į tą sritį, kokį nors plyšį toje sienoje, tai save ir savo gyvenimą pamatytume visai kitaip. Galimas daiktas, tai būtų baisu. Galimas daiktas, mes to neištvertume. Vienoj legendoj pasakyta, kad žmogus pavirsta akmeniu, pamatęs teisybę. O aš norėčiau tą teisybę pamatyti be jokio uždangalo, nors po to ir stulpu pavirsčiau. Tačiau, ko gero, ir tai dar nebūtų teisybė, ir po pirmo teisybės pavidalo, nuo kurio aš suakmenėčiau, pasirodytų kiti pavidalai, kiti uždangalai, dar nesuprantamesni, dar neprieinamesni, gal būt, dar baisesni, o aš, pavirtęs akmeniu, jau nieko nebematyčiau. Šalia pasaulio ir gyvenimo yra kažkas, ko mes nematome. Tačiau kas jis?

— Tu ieškai viešpaties ne jo buveinėje, tu ieškai jo akligatviuose,— pasakė Adolfas.

— Jeigu viešpats yra, jis gyvena ir akligatviuose,— atsakiau aš.

Mes ėjome pagal senąją miesto sieną viale del Muro Torto. Nuo Pinčijo dvelkė vėjelis, o iš Medičių vilos sodo sklido saldus aromatas. Valdžia užveisė tuos sodus, valdžia sukūrė vilas, rūmus,

valdžia pastatė šį miestą, valdžia išmūrijo tas sienas, sukrovė čionai turtus, valdžia stimuliavo meną, šis miestas gražus, aš laimingas, eidamas išilgai jo senosios sienos, tačiau valdžia visuomet buvo baisi amžininkams, visuomet buvo piktnaudžiavimas valdžia, buvo prievarta, buvo priespauda, buvo karai, buvo padeginėjimai ir pasalūniški nužudymai, Roma pastatyta ant kaulų, netgi bažnyčios stovi ant krauju suteptos žemės, nė viena šventykla, nė viena bazilika, nė viena katedra neįsivaizduojama be pralieto kraujo. Tačiau Roma puiki, šventyklos puikios; mes žavimės valdžios palikimu, mes mylime jį, kai valdovų nebėra gyvųjų tarpe.

Kur tai matyta! Dingo kaip skradžiai žemę. Netgi neatsisveikino. Išėjo nepasakęs nė žodžio, o jie juk atėjo jo pasveikinti, nors jo muzika bylojo apie blogus autoriaus įsitikinimus ir pasirodė jiems keista. Ir vis dėlto jie jį sveikino, sveikino, kad jis Romoje susirado publiką, tiesa, ne rimtą, o pelus, nešiojamus vėjo po visą pasaulį, kosmopolitiškus snobus, nesuleidusius šaknų į jokią kultūrą, tačiau jie vis dėlto jį sveikino, netgi ketino jam atleisti, tikrai atleisti, kad jis, ištrūkęs iš anglų nelaisvės, nuo jų nusišalino, kad iškrito iš giminės ir tikriausiai gyvena ranka rankon su priešais. Jis iš tiesų negražiai pasielgė išeidamas, Adolfas irgi išėjo kartu, atskalūnai sūnūs vėl pabėgo, o Kiurenbergas, paskubomis atsisveikinęs, taipogi išėjo su ta savo žyde, Aufhoizerio dukterimi, pagaliau dingo ir žurnalistai, fotografai su savo blicais, keistai apsirengusių, abejotinų manierų žmonių knibždėlynas, visas tas kahalas, kaip Fridrichas Vilhelmas Pfafratas drėbė

žydiškai antisemitišku žargonu, ir staiga jie pasijuto vieni bestovį Romos filharmonijos artistų kambaryje, Pfafratas su žmona, su uoliuoju sūnumi Ditrichu ir su svainiu Judejanu, bestovį vieni tarp raudono pliušo krėslų, tarp kambario sienų, ant kurių kabėjo auksiniai vainikai, išblukę užgesusios italų šlovės kaspinai, mirusių kompozitorių su pašaipiai susuktais ūsais portretai, vieną sieną puošė baltais dažais atlikta apkūnios moters freska, vaizduojantį viesulus tramdančią Harmoniją. Jie stovėjo it musę kandę šioje patalpoje, kuri buvo tokia vaiduokliška arba jie patys joje atrodė tarsi vaiduokliai. Nejau gyvenimas nusisuko nuo jų todėl, kad jaunimas juos paliko, ir tiktai Ditrichas, nutaisęs gudrią miną, tebestirksojo šalimais, kol kas jis dar tik studentas korporantas, tačiau jau dabar pasišovęs tapti dideliu valstybiniu veikėju, žinoma, ne tarnauti valstybei, o ją valdyti.

Judejanas begėdiškai rijo akimis Ilzą Kiurenberg, moterį, kuri šalia Adolfo sėdėjo ložėje, žadindama jo smalsumą. Jis įsivaizdavo jų intymų bendravimą, jos ištvirkavimą su jo ilgaskverniu sūnumi. Dabar, kai ji išėjo, jis paklausė Pfafratą, ar jis ją pažįstąs, ir, išgirdęs, kad ji senio Aufhoizerio, to žydo komersanto, kuris buvo sulikviduotas, duktė, Judejanas ėmė apgailestauti, kad ji nuo jo pabėgo, paspruko nuo jo rankų, nuo jo batų, nuo jo pistoleto; valdžia per vėlai uždarė sieną, kaip visuomet, parodė per didelį geraširdiškumą, leido bacilomis paplisti po visą Europą, vokiškoji Europa nuo jų gavo galą, šalia Adolfo sėdėjo žydė, Vokietijos žydė miegojo su jo sūnumi, Romos katalikų kunigu, Judejanas baisiausiai susijaudino, taip jaudinasi ir

piktinasi žmogus, skaitydamas teismo biuletenyje apie kraujomaišos procesą. Judejanas nesigailėjo, kad žudė žmones, jis per mažai žudė, štai kur visa jo kaltė, tačiau triukšmas, vėliau sukeltas dėl kelių jo nugalabytų aukų, jį domino, kuteno jo savimeilę ir pykdė, kaip kutena savimeilę ir pykdo bloga šlovė, ir tiek surišo Judejaną su jo aukomis, jog mintis apie ligi galo neišspręstą žydų klausimą, mintis apie jo įsakymu įvykdytas masines žudynes, prisiminimai nuotraukų, kur buvo pavaizduotos nuogos moterys, stovinčios ant duobės krašto, jam žadino tiktai iškrypėliškus vaizdinius, tai buvo nuodėmė sanguliauti su žydėmis, tai buvo Arturo Dinterio „Kraujomaišos nuodėmė", kurią kažkada mažasis Gotlibas ryte prarijo, tačiau mintis apie nuodėmę didino jo geismą, dirgino tam tikrus nervus, toks santykiavimas buvo uždraustas, apie tai jis galvojo nesąmoningai, visi tie vaizdiniai iškilo prieš jį kaip sapnas pro raudoną miglą, kaip į sapną panašus minties blyksnis mingant,— paaukojus savo sėklą, po atpalaiduojančių aistros-neapykantos konvulsijų, reikia sudaužyti apipiaustytųjų pagimdytą kriauklę, tą nešvarų, kupiną nesuprantamų pagundų ir kabalistiškos magijos indą, kuris išviliojo brangius arijo genus.

Judejanas pagalvojo apie Laurą. Gal būt, ir ji žydė, jis tikrai nežino, jis susitarė su ja praleisti naktį, tačiau daug mieliau jis susitiktų nakčia su Ilza Kiurenberg-Aufhoizer, įsivaizdavo šį susitikimą tuščioje gatvėje, tarp griuvėsių, prie tamsaus griovio, mėnesienoj, ir jo kaktą išpylė šaltas prakaitas. Pfaffratai suvirto į raudono pliušo krėslus. Išvyka į Kasino mūšio lauką, didingas įspūdis, Zigfrido koncer-

tas, slegiantis ir painus įvykis, juos nuvargino. Gera buvo sėdėti tuose senamadiškuose krėsluose, Judejanas irgi išsidrėbė viename iš jų, sėdėjo sau visi prieš Harmoniją su jos viesulais, prieš mirusius italų muzikus, prieš išblukusius šlovės kaspinus, prieš auksinius vainikus, sėdėjo kaip kadaise savo tėvų salone, kaip per Kalėdas klebonijoje, kaip savo svetainėje, kurią paliko, išvykdami į apkasus, į lauko bei miško stovyklas, į štabus ir vilkduobes, už milžiniškų rašomųjų stalų ir į didingus banketus siekti valdžios, jos įgyvendinti ir jai atstovauti. Ir Judejanas ėmė postringauti, kaip jis įsivaizduojąs grįžimą namo, grįžimą Vokietijon, o jie klausėsi ištempę ausis, nors ir didelėmis pastangomis kovodami su miegu. Judejanas pareiškė, kad jis ketina pasirodyti Vokietijoje tik tada, kai jai bus pripažintas suverenumas, ir Pfafratas pritariamai linktelėjo, tada tikrai nebūtų jokio pavojaus, nė vienai vokiečių valdžios įstaigai neateitų į galvą vykdyti Niurnbergo nuosprendį, nė vienas vokiečių teismas nebandytų teisti Judejano, ir Judejanas varė toliau apie naują kovos laikotarpį, naujus sąjūdžius, apie ištikimųjų subūrimą, ir korektiškasis Pfafratas jam priminė, kad tada Judejanas už savo nuopelnus valstybei, už generolo rangą galėtų reikalauti pensijos, tą teisę reikia išsikovoti, tą užtikrintą procesą reikia laimėti, juk tai ištikimybės, pasitikėjimo klausimas, dokumentu patvirtintos pretenzijos tėvynei, nes negalima to palikti vyriausybei, kurią ketini nuversti.

Sužavėtas tokių gražių perspektyvų, Judejanas pakvietė juos kur nors išgerti. Pfafratai jautėsi labai išvargę. Mieliausia jiems būtų buvę pasnausti tuose

senamadiškuose krėsluose, tuose gimtųjų svetainių balduose, Fridrichui Vilhelmui Pfafratui atrodė, tartum kartu su jais čia sėdėtų jo tėvas, pastorius, ir pasakotų, kaip paprastai, apie Gravelotą, apie Bismarką, apie senąjį kaizerį ir apie imperijos įkūrimą Versalyje, toj reikšmingoj ir klastingoj vietoj. Tačiau negi prieštarausi Judejanui, kuris vėl vaidina tokį tūzą? Jie nutipeno paskui jį, o jis išsižergė prieš filharmoniją ir šaižiai švilptelėjo. Tai buvo signalas nakčiai, dykumų himno taktas, pričiuožė juodas jo automobilis, kariškai pasitempęs, žvalus, lyg velniškų narkotikų prisirijęs vairuotojas stryktelėjo iš kabinos ir atidarė dureles. Tačiau Pfafratai turėjo savo automobilį, oberburmistro limuziną, jis čia pat, ir todėl buvo nuspręsta, kad jie važiuos paskui Judejaną. Ir štai Judejanas kaip anomis triumfo dienomis pasileido per nakties apgaubtą Romą, tiesa, dabar nekaukė sirenos, priekyje nevažiavo automobilis su apsauga, eskorto nebuvo, tačiau palyda vis dėlto vilkosi paskui jį. Jis atgaivino fantomą, nacionalinės didybės fantomą, aukštesnės rasės fantomą, revanšizmo fantomą ir vėl juos apkerėjo. Kur jie važiuoja? Kur? Į naktį. Į pagundą ir, kaip kiekvienoj kelionėj, prie kažkokios pabaigos. Judejanas apsisprendė ir liepė vairuotojui vežti į Veneto gatvę. Kodėl gi nepavaišinti giminaičių tame bare, kur zuja šviesiai violetiniais frakais pasidabinę kelneriai? Šviesų ir daugybės veidrodžių spindesys padarys jiems įspūdį, mažasis Gotlibas žinojo tai iš savo patirties, o Judejanas tuo metu galės nepastebimai pasidžiaugti besišypsančia gražuole kasininke, pasidžiaugti Lauros siaurute talija, kurią jis leng-

vai apimtų savo sauja, pasigrožėti jos grakščiuoju kakliuku, kurį jis netrukus apkabins.

Po ilgo bastymosi palei miesto sieną ir naktyj užsnūdusius sodus, po neišspręstų ginčų ginčytinais klausimais, po žvaigždžių melancholijos ir bergždžio mėginimo priartėti prie nematomo pasaulio Zigfridas nusitempė Adolfą į barą. Jis nemėgo tokių vietų, tačiau jam buvo smagu žiūrėti į homoseksualistus, veidmainiškais paukščių balsais suokiančius ant aukštų taburečių, į jų bobiškas manieras, jį linksmino jų poviškas pasipūtimas, jų melas ir pavyduliavimų vaidyba, jų nesibaigiantys, painūs romanai. Zigfridui nepatiko suaugę vyrai, jį viliojo karčiai atšiaurus berniūkščių grožis, jis žavėjosi murzinais gatvės vaikėzais, jų išdykėliškais žaidimais ir randais veiduose. Jie buvo nepasiekiami ir nepažeidžiami, todėl negalėjo sukelti jam nusivylimo. Jis geidė jų tiktai akimis, jis mylėjo juos tiktai savo vaizduotėje, atsiduodamas grožiui dvasiškai, estetiškai, jie žadindavo jam džiaugsmą ir liūdesį.

Kartais Zigfridas susidraugaudavo su merginomis, panašiomis į tuos jo berniūkščius, čia jam padėdavo šių laikų skonis, daug buvo malonių merginų, plokščiakrūtinės, vaikėziškai suveltais plaukais, ilgomis drobinėmis arba šilkinėmis kelnėmis jos stypinėjo po gyvenimą, tačiau tose ilgose ankštose kelnėse slypėjo motinystės šaltinis, nepaliaujamai veikė biologinė alchemija, o Zigfridas nenorėjo tęsti savo giminę. Mintis duoti gyvybę naujai būtybei, kurios lauks nenumatyti susitikimai, atsitiktinumai, akcijos ir reakcijos, kuri savo ruožtu veiksmais, mintimis arba tolimesniu dauginimusi turės įtakos visai ateičiai, įsivaizdavimas, kad jis gali būti vaiko tėvu,

tuo iššūkiu pasauliui, jam tiesiog kėlė siaubą ir griovė bet kokį bendravimą su merginomis, netgi naudojant apsisaugojimo priemones, kurios nemaloniai biaurios pačios savaime ir nemaloniai biaurios, primindamos, nuo ko reikia saugotis. Fizišką pradėjimą Zigfridas laikė nusikaltimu, žinoma, ne visiems. Kitus galima pateisinti lengvapėdiškumu ar negalvojimu, tačiau Zigfridui tai būtų nusikaltimas. Sėkla sutepa grožį, o gimimas perdaug panašus į mirtį.

Adolfas išsigando to elegantiško baro, kurio tikrasis veidas jam liko paslėptas, jį apstulbino kandeliabrai, veidrodžių spindesys, šviesiai violetiniai gražuolių kelnerių frakai; žinoma, su savo sutana jis negalėjo atsisėsti ant aukštų taburečių, paskui pagalvojo, kad netinka jam kiurksoti ir gatvėje priešais barą ant tų spalvingai išmargintų kėdžių, todėl jie atsisėdo už staliuko netoli kasos, ir Adolfas Judejanas pamatė besišypsančią Laurą.

Aš jų nemėgstu, tačiau man patinka juos stebėti, tas papūgas ant kartelių, savo tariamus brolužius, aš matau jų isterišką linksmumą, jų įgimtą tulžingumą, jų tikrą liūdesį, matau jų apsvilusius plaukus, jų kokotiškus kostiumus, jų žlegančias apyrankes; prie manęs priėjo amerikiečių poetas smailiais batais, siauromis kaip dūdelės kelnėmis, ant kaktos užkritusiomis garbanomis, Direktorijos laikų šukuosena, gaunantis Romos stipendiją ir ištisus metus prakaituojąs prie vienintelio soneto, kurį vėliau prakiša į nedidelio universiteto laikraštį, jis prabilo apie koncertą, kuriame buvo apsilankęs, pareiškė keletą protingų, bet nevykusių pastabų, prisipažino esąs nuoširdžiai sujaudintas mano muzi-

kos, ir aš mačiau, kaip jis šnairuoja į Adolfą, nesitverdamas smalsumu, kodėl aš čia su kunigu, tačiau aš nepakviečiau poeto prisėsti prie mūsų, su juo šnekėjau stovėdamas, ir pagaliau mes susitarėm išgerti kartu prie bufeto; aš pastebėjau, kad nuostabaus grožio kasininkė šypsosi Adolfui, o jis spokso į ją ir į jos šypseną kaip į nežemišką viziją. Ir man ji patiko, jos šypsena atrodė nekūniška, tai buvo spinduliai, sklindantys iš paslaptingo šaltinio, ji buvo žavi, jos vardas Laura, ją šiek tiek pažinojau, retkarčiais persimesdavom vienu kitu žodeliu, tačiau aš jai netikau, ji laikė mane homoseksualistu, tarp kurių praleisdavo kiekvieną vakarą, buvo pripratusi prie jų kaip prie brolių, ir jie jos nebejaudino. Aš nenorėjau Adolfo įstumti į pagundą, atsivedžiau jį į vyrų barą, apie Laurą nepagalvojau, o dabar svarsčiau, ar nesupažindinus jo su kasininke, jis jaunas, dėl jo celibato nekvaršinau sau galvos, net nemaniau, kad jis dėl to kentėtų, o jeigu laikosi savo įžadų ir skaisčiai gyvena, tai šaunuolis, aš greičiau linkęs manyti, kad jis jų tikrai laikosi, tačiau, mano galva, maža bėda, jeigu juos sulaužytų ir susidėtų su mergina, juk Laura labai graži, tikriausiai miela būtų su ja permiegoti, nuoširdžiai linkėjau to Adolfui, baisios nuodėmės čia nebūtų, bažnyčiai nėra reikalo to žinoti, o jeigu ji ir sužinotų, tai atleistų, tačiau, galimas dalykas, Adolfą graužia sąžinė, tuomet verčiau nereikia prasidėti, tuo labiau kad dar nežinia, ar Laura sutiktų su juo eiti ir ar turėtų tam laiko, bet jis taip spoksojo į ją, jog aš pamaniau, gal tikrai vertėtų jam padėti, mano simfonijos premjera dar neatšvęsta, o aš taip troškau kam nors padaryti gera.

Laura matė, kad į barą atėjo dvasininkas ir, būdama gera katalikė, įsižeidė, jog ir dvasininkų būna homoseksualistų, žinoma, tokių žmonių pasitaiko ir dvasininkijos tarpe, tačiau jai buvo pikta, jog šisai atėjo kaip tik į jos barą, jis išsidavė ir pasielgė tikrai netinkamai, nors begėdiškų dalykų bare ir nebūna; tačiau vėliau, stebėdama Adolfą, matydama, kaip jis spokso į ją, suprato, tam jos akis buvo labai gera, kad jis ne homoseksualistas, dar daugiau, jis tiesiog nekaltas bernelis, nė kiek nesidomėdamas vyrais, sėdi priešais, rydamas ją akimis, bet jo veidas jai kažkuo priminė kitą veidą, veidą kito žmogaus, taipogi ne homoseksualisto, tačiau ji neprisiminė kokio, ir tas veidas nebuvo nekaltas, ji šypsojosi, šypsojosi gražiąja savo šypsena, galvodama: taip, taip, aš sutikčiau, tai nuodėmė, bet ne pati didžiausia, aš sutikčiau ir tą nuodėmę pasakyčiau per išpažintį. Ir Laura įsivaizdavo, kad ji — dovana, ir apsidžiaugė, kad ji turi kai ką padovanoti, net dvasininkui galima atnešti dovaną, labai gražią dovaną, ir Laura žinojo, kad tokia dovana suteiktų džiaugsmo.

Adolfas man buvo pasakojęs apie pinigus, kuriuos jam davė tėvas. Tą jis papasakojo man parke ir norėjo pinigus numesti ant takelio, tikėdamas, kad juos ras koks vargšas, bet aš jį atkalbėjau, juk banknotus tikriausiai užtiktų koks turčius, šykštuolis arba palūkininkas. Ir tada Adolfas man pasakė, kad tėvas jam tuos pinigus davė nusipirkti merginai. Ir dabar aš jam pasakiau:

— Tos merginos prie kasos už tuos pinigus nenupirksi. Galėsi nusipirkti pigesnę, ir tai ne čia, ne Veneto gatvėje.

Jis atšovė, kad aš vulgarus, aš atkirtau, kad čia joks vulgarumas, jis paraudo, o paskui paklausė, nejaugi aš meilę įsivaizduoju tik kaip ištvirkavimą.

— Ne,— atsakiau aš.— Aš nežinau, kas yra ištvirkavimas.

Jis manęs nesuprato ir seminarijoje iškaltais graikiškais terminais ėmė aiškinti visokiausias meilės reikšmes, aš taipogi žinojau tuos graikiškus žodžius, taipogi įsivaizdavau, kad ieškau Fedro. Tegu jis pamėgina, tegu paragauna karčiai saldaus gėrimo. Aš priėjau prie Lauros, įsigijau bufeto talonėlį ir paklausiau, ar negalėtume jos palydėti namo, o ji nusišypsojo, lyg būtų išvydusi prieš save angelą.

Ji nemokėjo skaičiuoti. Supainiodavo skaičius, laiką, įsipareigojimus, pasimesdavo kebliose, šykščiose ir dažnai žiauriose gyvenimo situacijose. Judejanas pasodino Pfafratus ant kėdučių gatvėje, todėl galėjo nepastebimai įsmukti baran ir pažiūrėti, kaip ten jo pasimatymas. Laura pastebėjo jį, vyriškį mėlynais akiniais, ir tas užsienietis jai vėl pasirodė daug žadantis, draugystė su juo būtų labai naudinga, tačiau šiandien ji norėjo padovanoti save jaunajam dvasininkui, šiąnakt ji norėjo padaryti gera, atsiduoti jaunajam dvasininkui, kuris toks nekaltas ir toks liūdnas, o rytą pasisakyti savo nuodėmklausiui, kad padovanojo save jaunam dvasininkui užsieniečiui, ir kai Judejanas į ją klausiamai pažiūrėjo, ji papurtė galvą. Jis nudrožė prie kasos ir įsistebeilijo į ją. Kas atsitiko? Kaip ta kekšė drįsta Judejaną vedžioti už nosies? Deja, jam trūko žodžių bet kokia kalba, o Laura šypsojosi, jai buvo malonu, kad tas akiniuotis taip siunta, ir apskritai jai daug geriau su vyrais miegoti dieną, negu naktį,

kai ji tokia išvargusi nuo tų visų skaičių ir tikrai nori miego, todėl ji jam atsakė, kad jie galį susitikti iš ryto, jeigu tik jis norįs, ir ant kasos sąskaitos užrašė: dešimtą valandą stotyje prie informacijos biuro, ten jo lauksianti; jis nesuprato, kas čia per kaprizai, gal koks purvinas turtuolis žydas jai daugiau pasiūlė, jis mielai būtų ant jos užriaumojęs, tačiau mažasis Gotlibas nedrįso riaumoti šiame bare, todėl Judejanas įsikišo kišenėn Lauros raštelį ir pareikalavo bufeto talonėlio, čekio konjakui „Napoleonas", Pfafratai gatvėje gurkšnoja vyną, o jis čia, prie bufeto, išmes didelę taurę „Napoleono".

Jis brovėsi pro aukštas taburetes ir kumštelėjo mane, aš sėdėjau prie bufeto ir kalbėjausi su amerikiečių poetu, mes vėl šnekėjome apie koncertą, kuris jį tebeveikė ir tebejaudino, ir jis ėmė pasakoti man apie Homerą ir Vergilijų, tame sonete, kurį dabar rašąs, būsiančios citatos iš Vergilijaus ir Homero ir kad dabar, po mano koncerto, Homeras ir Vergilijus jam atrodą kaip jo paties vienatvės paveikslai, stengdamasis pabėgti nuo tos vienatvės, jis lipąs ant tų aukštų taburečių ir imąs plepėti,— tuo metu aš atsisukau ir pamačiau, kad tai Judejanas čia taip braunasi. Aš apstulbau, jis, matyt, irgi ne mažiau apstulbo, mes spoksojome vienas į kitą, iš tikrųjų man reikėjo nusisukti, bet man pasirodė baisiai juokinga, kad Judejanas čia, homoseksualistų bare, į kurį ir mane nubloškė piktas likimas; man taip knietėjo jį paerzinti, ir aš sušukau:

— Nejau ir tu tapai pederastu, dėde Judejanai?

Jo veidas persikreipė, jis apsižvalgė, matyt, tik dabar pastebėjo, jog čia homoseksualistų baras, ir įsiutęs sušnypštė:

— Aš visą laiką maniau, kad tu toks kiaulė!

Manė! O ar numanė, kodėl aš toks tapau? Ar pagalvojo apie Ordensburgą, apie berniūkščius, per prievartą aptemptus mundurais? Jie būdavo gražūs, nusimetę uniformą, be jos iš nacistinių pareigūnų jie vėl tapdavo vaikais, meilės ir švelnumo išsiilgusiais berniūkščiais, kurių jauni kūnai pilni troškimų. Judejanas manęs neįžeidė. Kodėl aš taip pasakiau? Kodėl ištariau tokius žodžius? Nekęsdamas jo? Ne, netgi neapykantos jam nejutau. Viskas praėjo ir nebenorėjau, kad man kas primintų praeitį. Mano jaunystės dienomis Judejanas buvo baisus. Aplink save jis sėjo baimę kaip nacių partijos narys, kėlė baimę kaip generolas. Dabar jis man — tik kaliausė. Kam jį užkalbinau? Šiandien aš laisvas! Tačiau jis iš manęs padarė kareivį, aš prisigraibiau kareivių žargono, ir man tiesiog niežtėjo liežuvį drėbti jam į akis, kad jis nutukęs peniukšlis, bet dabar aš buvau piktas, mane supykdė mano šeima, aš niršau kaip moka niršti Pfafratai, neapkenčiau savęs ir, neapkęsdamas savęs, žiauriai jam drėbiau:

— Adolfas irgi čia!

Jis nulydėjo akimis mano žvilgsnį, ir mes pamatėme Adolfą, vieną prie staliuko, jis krito į akis su savo sutana, toks vienišas tarp ulbančių ir kudakuojančių homoseksualistų, mes pamatėme, kad jis nenuleidžia akių nuo Lauros, ir aš dar kartą įgėliau Judejanui:

— Jis leidžia tuos pinigus, kuriuos iš tavęs gavo merginai.

Pamačiau, kad Judejano veidas iškart pasidarė raudonai mėlynas kaip prieš apopleksiją, ir pagalvo-

jau: ar tik netrenks tavęs apopleksijos smūgis. Ir pagalvojau: tiktai jau ne čia. Ir pagalvojau: tai būtų gražu, jeigu Judejaną ištiktų smūgis šiame šviesiai violetiniame bare! Ar tai mano triumfas? Anaiptol. Aš jaučiausi nekaip. Labai čia man, ar Judejaną ištiks smūgis, ar ne. Jo ranka drebėjo, kai jis padavė barmenui čekį. Aš pagalvojau: jis senas kvailys. Ir pajutau: jis vaiduoklis. Tačiau kartu pajutau jam lyg ir užuojautą. Keista. Gal aš sentimentalus.

Vienu mauku jis išgėrė konjaką, ugnies srautas plūstelėjo į vidurius ir mažais upokšniais išsisklaidė po visą kūną, tūžmastis, tūžmastis, tūžmastis ir skausmas kunkuliavo jame, ir tiktai mažasis Gotlibas, visuomet gerbiąs tviskantį įštaigingumą, nors tai būtų ir šlykščiausio pasileidimo lizdas, neleido prasiveržti pykčiui. Apmaudu, kad Zigfridas taip įžūliai jį užšnekino. Judejanui dar būtų užtekę jėgų tvoti tai mazgotei per jo inteligentišką nutautėjusį snukį. Tačiau prieš jį pakilo naujas priešas, nepastebimai prie jo prisėlino priešas, kurio besiartinančių žingsnių anksčiau, dar būdamas visagalis valdovas, jis negirdėjo, nepastebėjo jo ir dykumų kareivinėse, nes ir ten Judejanas buvo visagalis valdovas, nors ir mažesniu mastu, jis ten įsakinėjo, komandavo, neturėdamas jokių konkurentų, tačiau dabar tas priešas išniro staiga, pasirodė visu savo nuogumu, užsimojo — senatvė! Judejanas nepasipiktino, kad jo sūnus atsidūrė tarp homoseksualistų, jam nė į galvą neatėjo šaipytis, kad jo sūnus, diakonas, sėdi tarp pederastų. Jis matė tiktai, kad sūnus, tas veidmainys, paglemžė jam iš panosės kekšę, ir Judejanui apmaudu buvo ne tiek dėl prarastų lovos malonumų;

jis tiesiog negalėjo atsistebėti, negalėjo susitvardyti, kad nuo Lauros gavo per nosį, kad ji pasirinko ne jį, o tą nupiepusį, sutanotą skystablauzdį, kurį jis tiek niekino, jog nematė reikalo net jo neapkęsti, tiktai gėdinosi kaip kokio išsigimėlio, kaip kupros, iš kurios visi juokiasi. Judejanas tolydžio šnairavo į keistai vienišą stalelį, už kurio sėdėjo vienas Adolfas, pakerėtas žavingo Lauros šypsnio. Judejanui vaidenosi, kad prieš jį pikta ir pavojinga fatamorgana, dykumų šmėkla, nepagaunama, nepažeidžiama, žiauri, groteskiška, panaši į giltinę. Tačiau ten tikrai sėdėjo mirtinas priešas, jis ne šmėkla ir vis dėlto šmėkla, užkietėjęs apgavikas, kuris, norėdamas apgauti tėvą, persirengė ilgaskverniu. Jaunimas sukilo prieš Judejaną, kuoktelėjęs jaunimas jį išdavė. Anų dienų jaunimas krito mūšio lauke, Judejanas jį surijo kare, jam nieko neprikiši, jis jo neapvylė, jis nebegali jo nei apgauti, nei išduoti, jis kapuose. O naujasis jaunimas jį išdavė ir toliau tebeišdavinėja, štai dabar jį apvagia, atima šansus laimėti pergalę, paglemžia moterį, kuri visais laikais atitekdavo užkariautojui, nugalėtojui, nes turėti ją savo valdžioje yra gašlus pergalės simbolis, šiltas galybės ir pavergimo jausmas. Nejaugi Judejanas — senas briedis, kuriam jauniklis žiaurioje dvikovoje atmuša patelę, ir jam, seniui, belieka šliaužti į krūmus ir ten pastipti. Ne, tiek jis dar nenusirito. Visa tai apgaulė, ilgaskvernių suktybės. Judejanas toli gražu dar ne senas briedis, kuriam nukrito ragai ir jis turi šliaužti į krūmus. Jis dar pačiame stiprume. Jo darbai kalba už jį, tačiau kaip papasakoti Laurai apie tuos savo darbus, savo pergales, žmonių likvidavimo kampanijas? Visas pa-

saulis žinojo apie Judejano siautėjimą, o dabar, atrodo, niekas nebenori to prisiminti. Nejau dabar bevertinamas tik gražbyliavimas, saldūs bailių liežuvėliai, o drąsuolių darbai užmiršti, pavirtę nieku praeities duobėje, kur netgi kraujo upės išseko, kur siaubas apsitraukė pelėsiais ir sudūlėjo? Ką Judejanas gali daryti? Jis gali įsakyti visiems išeiti iš baro. Nesąmonė, jis negali duoti tokio įsakymo. Jis netgi negali nueiti prie kasos ir įsigyti naują čekį antrai konjako taurelei. Jam sukosi galva, jis bijojo apsijuokti, bijojo tos juokingos scenos — susitikimo su savo ilgaskverniu sūnumi. Judejanas apgniaužė žalvarinius bufeto turėklus, atrodė, jeigu neįsitvers, tai pargrius, numirs arba ims trankytis kumščiu kur pakliuvo toje beviltiškoje padėtyje — iš visų pusių apsuptas priešų.

Aš mačiau, kaip jo ranka mėšlungiškai gniaužia turėklus, mačiau, kaip jis geidžia antros konjako taurelės, bet nedrįsta paleisti turėklų, ir aš pasakiau barmenui, kad jis duotų Judejanui dar vieną taurelę, ir barmenas įpylė konjako, nes jis palaikė mane homoseksualistu ir nusprendė, jog čekį įsigysiu vėliau. Judejanas paėmė taurelę. Ar jis žinojo, kad ji nuo manęs? Jis išlenkė ją vienu mauku ir sumatavo užpakaliu, tarsi, laikydamasis už turėklų, būtų norėjęs keletą kartų pritūpti. Valandėlei jo akys pasidarė kaip stiklinės. Bet paskui jos vėl susiaurėjo, pavirsdamos klastingomis kiaulės akutėmis. Klastingos kiauliškos akutės įsistebeilijo į mane, nužvelgė visą barą, užkliuvo už Adolfo, sustojo prie Lauros, ir man pasirodė keista, kad jis toks susijaudinęs. Kodėl jis taip pasibaisėjo, pamatęs čia Adolfą? Gal jis iš tų tėvų, kurie nori apsaugoti savo

sūnų. Manau, kad ne. Judejanas nenori nieko apsaugoti. O kadangi jis taip nekenčia sūnaus sutanos, tai turėtų tik džiaugtis, tą nekenčiamą drabužį matydamas tokioj iškrypėlių kompanijoj. Pagaliau jis pasitraukė nuo bufeto ir nuėjo per barą. Prasibrovė pro Adolfą, pro kasą, ir aš nenuleidau nuo jo akių, pasiruošęs tučtuojau įsikišti, jeigu jis imtų šaukti ant Adolfo. Judejanas praėjo pro Adolfą, nė nedirsteldamas jo pusėn, o Adolfas jo, matyt, nepastebėjo, kaip nepasigedo ir manęs, glamonėjamas Lauros šypsnio spindulių, sėdėjo prieš ją tarsi prieš nuostabiai spindinčio, nekalto rojaus saulę.

Jie sėdėjo gatvėje priešais barą, pro juos plaukė naktis, elegantiškoji Roma, turtingoji Roma, stambių savininkų ir pasipūtusių užsieniečių Roma, visa Veneto gatvė paradavo pro kavinių, barų, viešbučių ir brangių dansingų kėdes, aplinkui mirgėjo žiburiai, ir kaštonai žydėjo ir ošė, ir žvaigždės plevenо viršum šio didelio pasaulinio miesto. Iš pradžių jie viskuo žavėjosi, netgi šviesiai violetiniais kelnerių frakais, tačiau vėliau pro sugrūstas kėdes prasibrovė kažkokie įtartini požymiai, svirpiantys balsai, apyrankių žlegėjimas, suraitytų plaukų ir moteriškai išpuoselėtų rankų aromatas, tos rankos grabaliojosi apie nesipriešinančių kaimynų šlaunis. Fridrichas Vilhelmas Pfafratas pasipiktino. Jis neišdrįso pasakyti garsiai savo spėliojimų, tačiau nusprendė, kad Judejanui nieku gyvu nederėjo tempti čionai ponią Aną. Pasipiktino ir Ditrichas, tačiau pasidygėjimas ir pasipiktinimas nedorybe ir amoralumu savo ruožtu žadino malonius jausmus, jis atstatė krūtinę, išdidžiai atmetė galvą — įsikūnijęs dorovingumas sėdi tarp itališkųjų sibaritų, ir gotai

tikrai nugalės. Ditrichą kankino smalsumas ir geidulys. Knietėjo sužinoti, kas paskatino Judejaną trenktis į šitą barą. Juk jis ne homoseksualistas. Galimas daiktas, čia jo slaptų ryšininkų, pogrindinių informatorių lizdas, nes šnipai ir žinių perpirkliai visais laikais verbuojami iš tokių padugnių; šefai jais naudojasi, o paskui, užgrobę valdžią, buvusius naudingus, tačiau niekingus pagalbininkus pasiunčia į aną pasaulį. Ditrichas geidė pro šalį einančių merginų. Jos tipeno ant aukštų kulniukų, siauručiais, šlaunis demonstruojančiais sijonukais, išpuoselėtos ir išdresiruotos kaip cirko arkliai, kaip brangūs ristūnai, daug žadančios savo amato meistrės. Ditrichas visa tai gerai įsivaizdavo, tačiau jis mokėjo skaičiuoti ir paskaičiavo, kad tas brangiai atsieitų, kainuotų daug daugiau, negu leidžia jo kišenė, ir todėl jis ėmė nekęsti tų mergšių, jam atrodė, kad jos begėdiškai gundančios, o jų naktinis šlaistymasis gatvėmis stačiai skandalingas. Dilginamas aistros, jis su kartėliu pagalvojo apie lagamine gulintį žurnalą su nuogų moterų nuotraukomis, kurios padėdavo jam nusiraminti ir užmigti. Pagaliau sugrįžo Judejanas iš to keisto paukštyno. Tikriausiai jį ten kažkas supykdė, jis sunkiai alsavo, gyslos kaktoje ir ant rankų buvo išpampusios, o ranka, kuria jis griebė vyno likučius, drebėjo. Paskui jis ėmė juos įžeidinėti, plūsti, kad Vokietija dar nepabudusi, kad jaunimas dar nežygiuoja, kad jaunimas įžūlus su aukštesnio rango žmonėmis ir doroviškai nusmukęs. Argi galėjo jie apsiginti? Jie niekuomet negalėdavo apsiginti nuo Judejano. Fridrichas Vilhelmas Pfafratas buvo gėdingai bejėgis prieš kiekvieną rėksnį, jeigu tik tas pakankamai pabrėždavo

nacionalinius jausmus, nes nacionaliniai jausmai — tai stabas, tai Molochas, kuriam aukojamas protas, gyvybė, pagaliau netgi nuosavybė. Romos kaštonai šlamėjo drungname vakaro ore. Ar sušlamės vėl kada nors vėliavos? Fridrichas Vilhelmas Pfafratas labai to troško, vėliavos — kilnūs simboliai, akivaizdūs nacijos pabudimo ženklai, tačiau dabar, gal tai jo senatvės požymiai, girdėdamas, kaip Judejanas į šuns dienas deda jį ir naciją, jis kažkaip pasibaisėjo tų Judejano vėliavų, kurios vėl turėtų sušlamėti, jam pasirodė, kad tie švelnūs Romos kaštonai kikena nelyginant senos damos. Jis pagalvojo apie savo motiną, pastorienę, kuri nesižavėjo nacionalsocializmu. Gal dabar ji žvelgia į jį iš žvaigždėto dangaus. Ji tvirtai tikėjo, kad po mirties galima žvelgti iš dangaus žemyn. Pfafratas, kaip protingas žmogus, atmetė tokią galimybę. Na gerai, sakykim, ji žiūri iš aukštybių, mato jį, bet ar jaučia jam gailestį? Judejanas apkaltino Pfafratą bailumu ir neištikimybe. Tą užburtą nakties akimirką, išvargęs, nusikamavęs, pilnas pakilių ir keistų įspūdžių, Pfafratas sutiko su tais priekaištais. Jis buvo bailus, buvo neištikimas, tačiau tai buvo ne tas bailumas, ne ta neištikimybė, kurią įsiutęs Judejanas turėjo omenyje. Pfafratui dabar pasirodė, kad dar jaunystės metais jis išsuko iš kelio, kad jam ir Vokietijai buvo kitas, ne karo kelias, kuriuo nuėjo Pfafratas; ta kita vokiečių tautos galimybė, kuria jis niekuomet netikėjo, dabar atsivėrė prieš jo akis tarsi prisiminimų burtais nuskaidrintas jaunystės peizažas, bet jai, tai kitai galimybei, jis buvo neištikimas, ir ta kita Vokietija buvo amžinai prarasta. Kaštonai pasakojo apie jo bailumą, jo neištikimybę,

jo kapituliavimą, o dar daugiau apie tai tėviškėje ošė liepos, tačiau kaltinantis nakties balsas nutyla žmonėms kartu su naktiniu medžių virpėjimu, ir po gaivaus miego Pfafratas vėl jausis nepriekaištingas, doras vokietis ir oberburmistras, švarus kaip angelėlis, niekuo nenusikaltęs savo protėviams, niekuo nenusikaltęs savo vaikams, niekuo nenusikaltęs savo sielai. Tačiau dabar, tą užburtą nakties valandą, jis klausė pats savęs, gal Zigfridas ta savo simfonija ieškojo geresnės tėvynės, gal tie garsai, Pfafrato ausiai pasirodę tokie disharmoniški, buvo Zigfrido ir jo paties jaunos sielos dialogas.

Aš nutraukiau jo mintis, nutraukiau jo žavėjimąsi Lauros šypsena. Man vėl pagailo Adolfo. Aš uždėjau savo ranką ant jo rankos, ant juodos jo sutanos, bet jis ją atitraukė ir burbtelėjo:

— Tu nesupranti, kas tai yra.

— Suprantu. Tu atradai naują kančią.

Jis paklausė:

— Ar tu tikrai žinai, kas tai yra?

Aš atsakiau:

— Taip.

Aš užsakiau jam stiklą vermuto, tačiau jis negėrė. Aš užmokėjau už vyną, o jis paklausė:

— Ar jau metas mums eiti?

Aš tariau:

— Jos vardas Laura. Eisim kartu su ja.

Jis dilbtelėjo į mane, jo lūpos drebėjo, ir jis pasakė:

— Tu manęs nesupranti.

Aš atkirtau:

— Suprantu, gerai suprantu.— Ir pagalvojau: jis mano, kad jam užtenka vien pasižiūrėjimo, ir jo tei-

sybė: pasižiūrėjimas — laimė, ir jeigu jis atsispirs pagundai ir neguls su ja į lovą, tai bus kai ką išlošęs. Aš galvojau: taip, bus kai ką išlošęs, tačiau pats galvos, kad viskas pralošta. Aš vėl pagalvojau: kuo jis būtų tapęs, jeigu kartu su nacistais nebūtų subyrėjusios ir jų mokyklos? Aš pagalvojau: tuomet apskritai kažin ar būtų sutikęs Laurą? Aš pagalvojau: jis pasirinko sunkų kelią. Nežinia, ar jis eis tuo keliu toliau. Toliau — ir kur? Yra daug aistros kelių, painus gatvių raizgynas.

Jis stebėjo juos iš savo automobilio. Štai jie išėjo iš baro. Eina Veneto gatve, eina pro pamažu gęstančias jos šviesas, eina pro ošiančius medžius, mergina eina vidury. Judejano automobilis nusekė paskui juos, juodas šešėlis, iš lėto slenkantis jų pėdomis, čia pasivydamas juos, čia vėl atsilikdamas. Jie praėjo pro milžinišką Judejano viešbutį ir už amerikiečių pasiuntinybės pasuko į kairę Venti Setembrės gatvės pusėn. Judejanas liovėsi juos persekiojęs. Jis norėjo tik įsitikinti. Dabar įsitikino: sūnus paglemžė iš jo kekšę. Jo sūnus miega su kekše, Romos žyde. Jo pasipiktinimas buvo juokingas. Tiek dar Judejanas suvokė. Jis pagalvojo: na ir tegu. Reikia tiktai džiaugtis, jeigu Adolfas permiegos su mergina; pagaliau gal taps vyru. Tačiau vis dėlto jis pralaimėjo, jis, didysis Judejanas, pralaimėjo, gavo per nosį, jo įsakymas nė sudilusio skatiko nevertas, pasaulis maištauja prieš jį! Štai dėl ko jo pyktis prasiveržė beprasmiškų užgauliojimų srautu! Kad jo sūnus, dvasininkas, miega su mergina, tas jam nei šilta, nei šalta. Čia jis neskrupulingas. Jam visi ilgaskverniai — veidmainiai ir gašlūs ožiai. Ir

jis atsikeršys. Atkeršys visiems ilgaskverniams, atkeršys visoms kekšėms. Judejanas liepė važiuoti į viešbutį. Įėjo į savo ištaigingą kambarį. Mažasis Gotlibas galėtų būti patenkintas šiuo kambariu. Katinas Benitas sutiko Judejaną kniauksmu. Jis buvo alkanas. Judejanas įsiuto, kad gyvulėliui niekas nepadavė ėsti. Jis ėmė glostyti katiną, kasyti jo nusususį kailį, kalbėdamas: „Vargšas Benitas!" Paskui paskambino kelneriui, išplūdo jį kaip reikiant, užsakė katinui žalios kapotos mėsos, o sau užsisakė šampano. Trūks pliš turi būti šampano! Mažasis Gotlibas kazine visuomet gerdavo šampaną. Mažasis Gotlibas šampaną gerdavo kaip nugalėtojas. Šampaną jis gėrė Paryžiuje, Romoje, Varšuvoje. Maskvoje jam neteko gerti šampano.

Jie ėjo tylėdami tolyn į naktį. Nė vienas nelietė kito. Aukšti namai buvo nebylūs. Jie atrodė malonūs. Gatvės grindinys palankiai driekėsi jiems po kojomis. Suskambo San Bernardo varpai; Santa Maria dela Vitoria ir Santa Susana taipogi ėmė garsiai mušti valandas. Tačiau jie neskaičiavo dūžių. Esedros aikštėje jie praėjo pro arkadų puslankį. Parduotuvių vitrinas saugojo pinučiai. Nepatiklūs komersantai bijojo nakties ir plėšikų. Tačiau išdėliotos prekės buvo apšviestos. Ten gulėjo tikri turtai. Laura jų netroško, ji netroško tų aukštomis kainomis pažymėtų ir už pinučių gulinčių turtų. Jos šypsena atrodo tarsi palaiminga nakties pašvaistė, nuskaidrinanti naktį ir Romą. Laura šypsojosi miestui ir pasauliui, urbi et orbi, ir Roma, ir naktis, ir visa žemė prašviesėjo nuo tos šypsenos. Jie perėjo aikštę, ir Laura pavilgė pirštus nedideliame Najadų fontane ir, būdama gera katalikė, kaip švęstu van-

deniu apšlakstė savo nebylaus diakono kaktą. Paskui jie sustojo kažkokios senos sienos šešėlyje, čia, matyt, buvo nakties paukščių prieglobstis. Jie stovėjo priešais Santa Maria delji Andželi bažnyčią šalia Diokletiano termų. Zigfridas klausėsi, ar neužgirs pelėdos balso. Jam atrodė, kad šiuo metu būtinai turi suūkti pelėdžiukas. Jo nuomone, čia kaip tik būtų tikęs mirties paukščio „kivit-kivit", tačiau išgirdo tik gretimoj stoty garvežių riksmus, kupinus ilgesio ir neaprėpiamų tolių baimės. O kaip toli jie buvo vienas nuo kito, trise prisiglaudę po nakties sparnu! Zigfridas pažiūrėjo į Adolfą ir Laurą. Tačiau ar matė juos? Ar tik neįsivaizdavo savęs savo bendrakeleivių vietoje? Gal jie — tiktai jo mintys, ir jam džiugu, kad tokios mintys sukasi jo galvoje. Tokios mintys malonios. O jie? Ar mato jie save? Užkaboryje palei senųjų termų sieną buvo tamsu, tačiau priešais Santa Maria delji Andželi mirksėjo amžinoji ugnelė, ir jos šviesoje jie bandė pažvelgti į savo sielas.

Aš palikau juos — ką man čia veikti! Aš suvedžiau juos, ir kas toliau man belieka daryti? Nupėslinau stoties linkui. Įžengiau į neonų apšviestą plotą. Tegu sau Adolfas meldžiasi priešais Santa Maria delji Andželi. „Ut mentes nostras ad coelestia desideria erigas".— „Pripildyk mūsų širdis dangiškų troškimų". Nejaugi aš įstūmiau Adolfą į pagundą? Ne, aš neįstūmiau Adolfo į pagundą. Nėra jokių pagundų. Termose, Nacionaliniame muziejuje, laikomos senųjų dievų statulos. Jos budriai saugomos. Ar suteikiau aš džiaugsmo? Aš negaliu suteikti džiaugsmo. Tėra tiktai iliuzijos, akimirkos žaltvykslės. Aš išėjau į peroną. Čia stovėjo

traukinys; jis tuoj išvažiuos. Trečios klasės vagonai buvo sausakimši. Pirmoje klasėje sėdėjo liesas vyriškis. O gal tai aš sėdžiu pirmos klasės vagone? Gal jis blogas žmogus. O gal aš blogas žmogus? Aš nenorėjau važiuoti keleivių prisigrūdusioje trečioje klasėje „Florencija—Breneris—Miunchenas". Ar traukė mane tas maršrutas? Jis manęs netraukė. Aš nuėjau į kirpyklą, kuri, įsikūrusi po stotimi, atrodė kaip neoninių lempų apšviestas olos grotas. Šio groto nimfos daro vyrams manikiurą. Man patinka Romos kirpyklos. Man patinka romiečiai. Bet kuriuo metu jie galvoja apie savo grožį. Čia vyrams daromos šukuosenos, manikiuras, jie skutami, garbanojami, masažuojami, tepami visokiausiomis pomadomis, purškiami kvepalais; jie sėdi rimti susuktais plaukais po blizgančiais džiovinimo gaubtais, šiltas vėjelis kedena jų plaukus. Aš neturėjau ko veikti. Paprašiau, kad man uždėtų kompresą. Kompreso paprašiau iš nuobodulio. Man uždengė veidą karštu, garuojančiu rankšluosčiu, ir mane užplūdo karštos svajonės. Aš buvau Petronijus, poetas, ir viešosiose maudyklėse kalbėjausi su išminčiais ir berniukais, mes gulėjome ant garo pirties marmurinių laiptų ir šnekučiavome apie sielos nemirtingumą, grindys buvo meniškai išklotos marga mozaika: Dzeusas-erelis, Dzeusas-gulbė, Dzeusas-jautis, Dzeusas-aukso lietus, tačiau tą mozaiką buvo išklojęs vergas. Man uždėjo ant veido lediniame vandenyje pamirkytą rankšluostį, aš buvau Petronijus, poetas, žavėjausi išminčių kalbomis ir berniukų grožiu, aš žinojau, kad nėra jokio nemirtingumo, kad grožis sudūlėja, žinojau, kad Neronas mėgdavo pamąstyti, žinojau, kurioje vietoje reikia perpiauti gys-

lą,— paskutinioji marmurinė pakopa buvo šalta. Išėjau iš groto nė kiek nepagražėjęs, nupėdinau į laukiamąją salę ir išgėriau grapos, nes Hemingvejus rekomendavo gerti grapą, ir jos skonis man vėl pasirodė toks pat, kaip vokiškos naminės iš pinigų reformos laikų. Prie didelio spaudos kiosko nusipirkau laikraštį. Džiunglių tvirtovė krito. Ženevos pasitarimo dalyviai išsivažinėjo. Mano jaunoji komunistė raudonu kaklaraiščiu išdidžiai žengė per Romą. Ji niekur neišvažiavo. Ir kam jai važiuoti? Jos čia namai. Laikraščio antraštė klausė: „O kas toliau?"
Kiurenbergas skambino daugeliui, kalbėjo telefonu su kritikais ir meno įstaigomis, kalbėjo su antrepreneriais ir konkurso organizatoriais, su premijų įsteigėjais ir žiuri nariais, tai buvo politika ir apsukri diplomatija, kiekvienas veikėjas dėjosi paslaptingas ir daug ką galintis, tačiau Kiurenbergas pasiekė savo: Zigfridui buvo paskirta premija, ne visa, tik pusė, diplomatiniais sumetimais premija turėjo būti padalinta. Kiurenbergas pasakė Ilzai, kad Zigfridas gaus premiją, tačiau Ilzai Kiurenberg, kuri tuo metu leido į vonią vandenį, buvo vis tiek, ar Zigfridas tą premiją gaus, ar negaus; dėl to ji nesupyko ir neapsidžiaugė. Ji pagalvojo: nejau aš apsikrėtusi, nejau apsikrėtusi niekšingumu, apsikrėtusi tuo grupinio mąstymo primityvumu, apsikrėtusi grupine neapykanta, brutalia atsakomybės už visą giminę, kaip jie tai vadina, nesąmone, nejau aš nusistačiusi prieš Zigfridą ir jo muziką vien todėl, kad jis priklauso tai šeimai? Jis nelaimingas su jais. Aš žinau, kad jis su saviškiais nutraukė visus ryšius. Kodėl, žiūrėdama į jį, matau jo šeimą? Ji pagalvojo: aš nenoriu jokio keršto, niekuomet jo neno-

rėjau, kerštauti biauru, tačiau aš nenoriu, kad man kas primintų praeitį, aš negaliu to pakelti, o Zigfridas, nors ir niekuo nedėtas, man primena praeitį, man primena ją, ir aš regiu žudikus. Vonia pribėgo pilna, tačiau vanduo buvo per karštas. Ilza Kiurenberg užgesino vonioje šviesą. Pravėrė langą. Ji buvo nuoga. Ji mėgo vaikščioti po kambarį nuoga. Nuoga atsistojo prie atviro lango. Papūtė vėjas. Tarsi kokia forma vėjas apglėbė jos tvirtą, gerai išsilaikiusį kūną. Jos tvirtas kūnas tvirtai stovėjo ant tvirtų grindų. Ji tvirtai laikėsi. Ji atsilaikė prieš audrą. Vėjas jos nenuneš. Tačiau ji kažkaip neaiškiai troško, kad nuneštų.

Šampanas buvo išgertas, bet girtumas nesuėmė, pergalės pasibaigė. Judejanui ūžė galvoje, spengė ausyse, ir tas spengimas ėjo per visą kūną; aišku kaip dieną, pakilo kraujospūdis; jis priėjo prie lango ir akimis apmetė visą Romą. Kadaise jis vos netapo Romos valdovu. Netgi buvo valdovu to žmogaus, kuris viešpatavo šiame mieste. Musolinis bijojo Judejano. O nūnai Roma padovanojo Judejanui nusususį katiną. Kekšė pabėgo nuo Judejano. Jis negali įsakyti jos sušaudyti. Kekšė pabėgo nuo Judejano su jo sūnumi, Romos katalikų kunigu. Tačiau Judejanas nebegali įsakyti sušaudyti nė vieno kunigo. Jis begalis. Ar pradės jis kovą dėl valdžios? Kelias į valdžią ilgas. Antrą kartą pradėti tas kelias per ilgas. Dabar jis pats tą aiškiai suprato. Kelias per ilgas. Judejanas nebematė to kelio galo. Jis susiliejo akyse. Raudona migla apgaubė kelio galą. Kekšė pabėgo nuo Judejano, tačiau jo žvilgsnis užkliuvo už nuogos žydės; žydės vieta lavonų griovy, tačiau ji tebetriumfuoja ir tebesityčioja iš

Judejano; nuoga ji iškilusi viršum Romos. Judejanas ją regėjo debesyse.

Nežinia kiek laiko jie stovėjo kartu tame užkampyje palei antikinę sieną, Santa Maria delji Andželi bažnyčios varpas daug kartų mušė valandas, švilpė garvežiai, galimas daiktas, ir pelėdžiukas ūkė, tačiau jie ničnieko negirdėjo, Adolfui netikėtai vėl pasigirdo Zigfrido muzika, ir jis palietė Lauros veidą, mėgino pagauti jos šypseną, aukštą toną, žmogiškumą, saldžią palaimą, tačiau paskui išsigando ir pabėgo į naktį, kuri buvo be šypsenos ir turėjo ilgai trukti.

Angelai neatplasnojo. Angelai ant Angelo tilto nepaklausė senųjų dievų kvietimo. Jie nešoko su senaisiais dievais ant Kapitolijaus kalvos. Aš taip norėjau, kad čia, tarp suskilusių kolonų liekanų, prie juodo rojalio sėdėtų Stravinskis. Atsisėdęs prie juodo koncertinio rojalio, čia, tarp baltų, šiek tiek išsimurzinusių marmurinių angelų sparnų, tyliai plevenant sparnais dievams, kurie yra oras ir šviesa, maestro sugrotų savo pasakalijas; tačiau angelai nepasirodė, dievai išsislapstė, audros debesys aptemdė dangų, ir Stravinskis tepasakė: „Je salue le monde confraternel"[1]. Konkurso dalyvių priėmimas buvo suruoštas Kapitolijuje. Aš jaučiau, kad mes juokingai atrodome su savo kostiumais, ir dievai, išsislapstę savo griuvėsiuose, ir faunai krūmuose, ir nimfos vešliose piktžolėse tikriausiai leipo juokais. Ne jie ir ne jos, o mes buvom senamadiški. Mes buvom naivūs ir seni, ir netgi jaunieji iš mūsų tarpo

[1] Sveikinu brolišką pasaulį *(pranc.)*.

buvo naivūs ir seni. Kiurenbergas man mirktelėjo. Tikriausiai norėjo pasakyti: „Nežiūrėk į tai perdaug rimtai, tačiau vis dėlto pakankamai rimtai". Jis buvo už tai, kad iniciatyvą reikia perleisti antrepreneriams, tada bus galima retkarčiais su muzikos mūza užsukti į brangų restoraną. Premijas dalijo Romos burmistras. Jis buvo mano tėvo kolega ir įteikė man pusę premijos. Jis įteikė man pusę premijos už simfoniją, ir aš nustebau, kad gavau nors tą pusę; be abejo, tai Kiurenbergo nuopelnas, aš buvau jam dėkingas ir pagalvojau: mano tėvas visą dieną didžiuosis manimi, kad burmistras man įteikė pusę premijos, tačiau jis niekuomet nesupras, kodėl burmistras apdovanojo būtent mane. Ta piniginė premija man labai pravers. Galėsiu nuvažiuoti Afrikon. Afrikoje parašysiu naują simfoniją. Gal būt, kitais metais Romoje ją sugrosiu angelams; juodą juodojo žemyno simfoniją sugrosiu baltiesiems Romos angelams ant senosios dievų kalvos. Aš žinau: Europa juodesnė. Tačiau noriu važiuoti Afrikon, noriu pamatyti dykumą. Mano tėvas nesupras, kad Afrikon važiuoji pamatyti dykumos ir pasiimti iš dykumos muzikos. Mano tėvas nė neįtaria, jog aš be galo nuolankus Romos angelų kompozitorius. Bažnyčios susirinkimas pritarė Palestrinos muzikai, konkurse buvo pripažinta mano muzika.

Jį pažadino ne signalas kelti, jis pašoko nuo katino kniauksmo, Judejano galva ūžė, dykumos fortas buvo toli, Afrika — toli, Vokietija — dar toliau, jis pabudo Romoje skaudančia galva, suglebusiom rankom ir kojom, įsiutęs, kad apskritai pabudo, po išgerto šampano ir prarastų pergalių burnoje jautėsi kažkoks kvepalų skonis, sumišęs su rūgštymu,

su aitrumu, su ląstelių irimu, kambarys tavaravo akyse, šlaunys ir pėdos drebėjo, tačiau jį visą degino nepasotintų geidulių ugnis. Jis palindo po dušu, išsitrynė kūną ir pagalvojo kareivinių žargonu: dabar žygio apranga šliaužte marš, tačiau po dušu pradėjo prakaituoti ir dabar niekaip negalėjo nusišluostyti, prakaitas žliaugte žliaugė, ritosi tarsi žibą karoliukai, Judejanas gaudė orą. Romos oras buvo per minkštas. Pagal tradicinį girtuoklių paprotį, pradėjus reikia gerti toliau, rekomenduotina iš pat ryto griebtis to paties gėrimo, kurį maukei vakare ir kuriuo apnuodytas tavo organizmas. Judejanas užsisakė pusę butelio šampano — nugalėtojų gėrimo. Užsisakė ir daug ledo. Sumetė į taurę ledo gabaliukus. Ledas skambtelėjo į stiklą. Judejano ranka drebėjo. Jis išlenkė taurę vienu mauku. Iš karto pasidarė šviesiau akyse. Migla išsisklaidė. Jis susitaręs pasimatyti su Laura. Štai kas svarbu. Na ir kas, jeigu ji permiegojo su Adolfu. Jam reikalinga ji, žydė ir nežydė, reikalinga, kad galėtų atsikratyti tų baisių košmarų. Jis užsisakė juodąjį pasiuntinybės automobilį, tačiau po valandžiukės paskambino kariškasis vairuotojas ir aiškiu balsu, be jokių jausmo niuansų atraportavo, kad automobilis sugedęs, sutvarkytas bus tiktai vakare. Judejanas užgirdo mirties balsą, tačiau jo neatpažino. Jis nusikeikė.

Ir senojoje Santa Maria delji Andželi bažnyčioje, viešpaties namuose po termų sienomis, buvo galima atlikti išpažintį visokiausiomis kalbomis, ir Adolfas Judejanas, atsiklaupęs vokiškai kalbančio kunigo klausykloje, pasisakė vokiškai suprantančiam kunigui, kas šiąnakt netoli tos bažnyčios šven-

toriaus vartų atsitiko tarp jo ir Lauros, o kadangi neatsitiko nieko, už ką bažnyčia galėtų rimtai supykti ant Adolfo, jis buvo įspėtas ateityje vengti pagundų ir gavo nuodėmių atleidimą. Pro klausyklos langelio pinučius jis matė savo nuodėmklausio veidą. Nuodėmklausio veidas buvo išvargęs. Adolfas labai norėjo pasakyti: „Tėve, aš nelaimingas",— tačiau kunigo veidas buvo išvargęs ir atgrasus. Šiandieną jis išklausė tiek išpažinčių! Daugybė žmonių, atvykusių į Romą, išpažindavo čia tai, ką namie nedrįsdavo pasisakyti savo nuodėmklausiui. Jie gėdijosi pažįstamų kunigų. Romoje jų niekas nepažinojo, čia jie nieko nesigėdijo, ir todėl kunigo veidas buvo toks išvargęs. Adolfas pagalvojo: nejaugi ir aš kada nors toks išvargęs sėdėsiu klausykloje, o mano veidas bus irgi toks atgrasus? Jis pagalvojo: ir kur stovės mano klausykla? Kaime? Senoje kaimo bažnytėlėje po medžiais? O gal aš neturiu pašaukimo, gal esu blogas, nedoras nuo pat gimimo? Adolfas pirma jau buvo bemetąs į aukų dėžutę tėvo dovanotus pinigus, tačiau, pakėlęs ranką prie dėžutės plyšio, apsigalvojo. Šis jo poelgis nesiderino su jo luomu. Juk jis nepasitiki bažnytine vargšų globa. Bažnytinė, kaip ir kiekviena vargšų globa, rūgštoka, atsiduodanti elgetų sriuba, pinigai ištirpsta elgetų sriuboje. Adolfas šiais pinigais norėjo suteikti kam nors džiaugsmo. Tuos suglamžytus, tėvo dovanotus banknotus jis įspraudė į susiraukšlėjusią ranką kažkokiai senei, kuri prie bažnyčios durų prašė išmaldos.

Judejanas laukė. Jis laukė stotyje prie informacijos biuro, tačiau Laura vis nesirodė. Nejau ji ir iš ryto jį apmovė? O gal tebedrybso Adolfo glėbyje?

Pykti nesveika. Judejanui vis dar trūko kvapo. Tarpais vėl viskas apsitraukdavo migla, nuodinga raudonų dujų migla. Gal lygiai tokia pat migla per kitą didįjį karą aptrauks visą žemę. Judejanas nuėjo prie bufeto ant ratų ir paprašė konjako. Jis stovėjo prie bufeto tarsi fronte prie gurguolės su maisto produktais. Konjaką išgėrė vienu mauku. Raudona migla išsisklaidė. Judejanas pažiūrėjo biuro pusėn, tačiau Lauros vis dar nebuvo. Judejanas praėjo pro spaudos kioską. Laikraščių stende pamatė iliustruotą žurnalą „Oggi", kurio pirmame puslapyje buvo Musolinio nuotrauka. Senasis draugužis atrodė išvargęs, ir Judejanas pagalvojo: šiandieną ir aš atrodau išvargęs. Už Musolinio nugaros stovėjo kažkoks vyras esesininko kepure. Jis stovėjo už jo nelyginant koks seklys, jis stovėjo kaip budelis. Kepurėje aiškiai buvo matyti kaukolė. Kas tas vyras? Judejanas pagalvojo: tikriausiai kuris nors iš mano karininkų. Nuotraukoje esesininkas buvo nudelbęs akis, ir Judejanas negalėjo atpažinti veido. Galimas daiktas, to žmogaus jau nebėra gyvųjų tarpe. Daugumos jo vyrų nebėra gyvųjų tarpe. Ir Musolinio nebėra. Jis mirė biauria mirtimi. Kažkada ir Judejanas buvo pasmerktas baisiai mirčiai. Tačiau Judejanas gyvas, jis nuo jų paspruko. Jis gyvas, ir laikas dirba jo naudai, o štai ir Laura. Ji šypsojosi, ir Judejanui šmėkštelėjo mintis, ar nepasiuntus jos velniop, bet greit susigriebė: ji žydė, ir tas jį vėl sudirgino. Laura taipogi pamatė daug žadantį užsienietį ir pagalvojo: ką jis man padovanos. Dabar ji atidžiai apžiūrinėjo vitrinose išdėliotas prekes. Merginai reikia papuošalų, merginai reikia suknelių, netgi nemokančiai skaičiuoti mergi-

nai reikia plonų kojinių, ir ji priprato, pasitaikius progai, šį bei tą gauti; pasitaikius progai, ji kai ką susižvejoja visiškai nekaltai ir dažniausiai priešpiet, ji neturi nuolatinio draugo, o po vakaro, praleisto tarp homoseksualistų, puiku pagulėti iš ryto lovoje su tikru vyru, tai sveika, o paskui visiškai nekaltai pasisakai per išpažintį kunigui. Sēniai irgi neblogai, tiesa, jie negražūs, bet neblogai, iš ryto užtenka, kiek jie gali, be to, jie dovanoja daugiau, negu jaunikliai, tiems ir patiems visko reikia, o Adolfu ji nusivylė, baisiai nusivylė tuo jaunu kunigėliu užsieniečiu, ji taip linksmai būtų praleidusi su juo naktį, tačiau kunigas pabėgo, išsigando nuodėmės, Laura apsiverkė ir nuo šiol nusprendė laikytis tiktai senių; sēniai nebijo nuodėmės ir nebėga. Susikalbėti su Judejanu buvo sunku, tačiau vis dėlto jis suprato, kad ji siūlo užeiti į viešbutį šalia stoties.

Kiurenbergas pakvietė mane į ištaigingą restoraną Navonos aikštėje. Jis norėjo kartu su manimi atšvęsti mano premiją. Jis atsiprašė už žmoną, ji nepusryčiaus su mumis, ir man buvo aišku, kad Ilza Kiurenberg nenori su manim pusryčiauti, ir supratau kodėl. Restoranas šiuo metu dar buvo tuščias, ir Kiurenbergas užsakė visokiausių jūros gyvūnų, ir štai jie tarsi mažos pabaisos pūpso mūsų lėkštėse, o mes juos užgeriame sausu „šabliu". Tai mūsų atsisveikinimas. Kiurenbergas skris Australijon. Šį sezoną Australijoje jis diriguos „Žiedą". Jis sėdi priešais mane, atidarinėja pabaisiškų jūrų gyvūnų geldeles, čiulpia skanumynus, o rytoj su žmona jis sėdės laineryje, pietaus aukštai ore, o poryt pietaus Australijoje, ragaus keistus Ramiojo vandenyno gyvūnus. Pasaulis mažas. Kiurenbergas — mano

draugas. Jis vienintelis tikras mano draugas, tačiau aš per daug jį gerbiu, kad galėčiau tikrai draugiškai su juo elgtis, ir todėl, būdamas su juo, paprastai tyliu,o jis tikriausiai mane laiko nedėkingu. Aš jam papasakojau, kad už gautą premiją norėčiau nuvažiuoti Afrikon, ir užsiminiau apie savo juodąją simfoniją. Kiurenbergas pritarė mano planui. Jis man patarė važiuoti į Magadorą. Magadoras gražiai skamba. Jis skamba gana juodai. Magadoras — sena maurų tvirtovė. Tačiau kadangi maurų galybės laikai pasibaigė, aš kuo puikiausiai galiu pagyventi jų senojoje tvirtovėje.

Vos ji pagalvojo, ar nusiims jis lovoje tuos savo mėlynus akinius, jis ir nusiėmė, ji vos neprunkštelėjo iš juoko, tačiau paskui išsigando jo akių, jos buvo pasruvusios krauju, ir ji atšoko, pamačiusi jo klastingą ir godų žvilgsnį, it bulius, panarinęs kaktą, jis artinosi prie jos, paklausė: „Tau baisu?"— tačiau ji nesuprato jo ir nusišypsojo, bet jau nebe ta plačia šypsena, ir jis bloškė ją ant lovos. Ji nesitikėjo iš jo tokios aistros, vyriškiai, su kuriais ji miegodavo dėl dovanų, labai reikalingų merginai, paprastai taip nesikarščiuodavo, visą šį reikalą atlikdavo šaltai, o šitas kaip žvėris šoko ant jos, draskėsi, paskui šiurkščiai ją paėmė ir elgėsi su ja šiurkščiai, nors ji tokia lieknutė ir trapi, o jis kaip kalnas vos nesutraiškė jos, tokios lengvutės ir lengvai apkabinamos, ji nejučiomis prisiminė homoseksualistus iš baro, jų grakščius judesius, jų kvepiančias garbanas, jų margus marškinius, žlegančias apyrankes ir pagalvojo, kad, galimas daiktas, jau geriau būti tokiam, galimas daiktas, ir jai geriau būti tokiai, šitas tai šlykštus, trenkia prakaitu, trenkia

ožiu, smirda kaip biaurus purvinas ožys iš tvarto, kartą vaikystėje jai teko būti viename Kalabrijos kaime, ten jai buvo baisu, ji ėmė ilgėtis Romos, savo puikiojo miesto, o namas Kalabrijoje dvokė, ji matydavo pas ožius vedamas ožkas, o vieną kartą ant kopėčių apsinuogino prieš ją berniūkštis, ir ji turėjo jį paliesti, ji neapkentė kaimo, kartais sapnuodavo ožį ir norėdavo paliesti berniūkštį, tačiau berniūkštis buvo raguotas ir badydavosi, ir jo ragai sutrupėdavo, per sapną ragai sutrupėdavo kaip sukirmiję dantys, o dabar ji suriko: „Skauda!"— tačiau Judejanas jos nesuprato, nes ji suriko itališkai, ir nesvarbu, kad jis nesuprato,— jai skaudėjo, bet maloniai skaudėjo, dabar ji pati atsidavė, senis ją patenkino, ji nė neįtarė, kad tas daug žadantis užsienietis galėtų toks būti, ji glaudėsi prie jo, dar labiau jį dirgindama, prakaitas nuo jo, nuo ožio, žliaugte žliaugė, tekėjo jos krūtine, kaupėsi duobutėje ant pilvo, degino jos kūną, bet neskaudžiai, vyras buvo piktas, jis vapėjo: „Tu žydė, tu žydė",— ir ji jo nesuprato, tačiau jos pasąmonė jį suprato, kai vokiečių kareiviai buvo Romoje, tas žodis turėjo tam tikrą prasmę, ir ji paklausė: „Ebreo?"— ir jis sušnabždėjo: „Hebrajai", abiem rankom sugniauždamas jos kaklą, ir ji suriko: „No e poi no, cattólico" [1],— ir žodis „cattólico", matyt, dar daugiau jį supykdė ir įaistrino, pagaliau nebesvarbu, pyktis ar aistra, ji nuplaukė kaip sapne, o jis, išsimušęs iš jėgų, visiškai nusikamavęs, gargaliuodamas nuvirto ant šono it negyvas. Ji pagalvojo: pats kaltas, kam taip stengėsi, sẽniai taip nesistengia. Bet ji jau vėl

[1] Ne, ne, aš — katalikė *(it.)*.

šypsojosi, glostė suprakaitavusius jo plaukus ant krūtinės, juk jis taip stengėsi, ji buvo jam dėkinga, kad jis taip stengėsi; ji buvo jam dėkinga, kad jis ją patenkino ir suteikė jai džiaugsmo. Ji glostė jį dar valandėlę, jausdama, kaip daužosi jo širdis; tai drąsi širdis, jei dėl merginos džiaugsmo taip nusialino. Paskui ji atsikėlė ir nuėjo prie praustuvo. Judejanas girdėjo vandens teškenimą ir atsisėdo. Vėl viskas apsitraukė raudona migla. Jis matė Laurą, nuogą stovinčią raudonoje migloje, o juoda praustuvo kriauklė atrodė kaip juodas griovys, į kurį krinta sušaudytos aukos. Tą žydę reikia likviduoti. Fiureris išduotas. Sulikviduota per maža. Jis rengėsi kaip girtas. Ji paklausė: ,,Ar tu nenori nusiprausti?" Tačiau jis negirdėjo. Be to, būtų ir nesupratęs. Kelnių kišenėje pūpsojo Austerlico dovanotas begarsis pistoletas. Greitai tas pistoletas viską nuspręs. Greitai bus švaru. Pistoletas vėl įves tvarką. Reikia tik trupučiuką kvėptelti oro, jis šnopavo ir visas drebėjo. Nusvyravo prie lango, staigiai jį atidarė ir, iškišęs galvą, žvilgtelėjo gatvėn, kuri skendėjo raudonoje migloje. Gatvė buvo siauručiukė, ja lėkė mašinos, tarškėjo, ūžė, kėlė pragarišką triukšmą, per raudoną miglą jos atrodė nelyginant šliaužiančios pabaisos. Tačiau toj troškioj migloj pasirodė properša, tiesiai priešais jį, brasta migloje, ir Judejanas kitoje gatvės pusėje pamatė didelį viešbutį, ir prie vieno praviro jo lango, siekiančio grindis, stovėjo Ilza Kiurenberg, Aufhoizerio duktė, žydė, pabėgusi nuo likvidavimo, moteris iš filharmonijos ložės, moteris, kurią naktį jis regėjo nuogą debesyse viršum Romos. Ilza Kiurenberg stovėjo netoli lango, užsimetusi baltą peniuarą, tačiau

jis matė ją nuogą, ji atrodė jam nuoga kaip naktį, nuoga kaip moterys ant duobės krašto, ir Judejanas, pakėlęs Austerlico pistoletą, paleido į ją visą apkabą, tokiom salvėm budeliai šaudydavo aukas prie duobės, šį kartą jis šaudė savo ranka, šį kartą jis nebeįsakinėjo, kokie čia begali būti įsakymai, reikia pačiam šaudyti, ir tik po paskutinio šūvio Ilza Kiurenberg sukniubo, ir fiurerio įsakymas buvo įvykdytas. Laura suriko, suriko tik vieną kartą, paskui jos itališkų žodžių srautas susiliejo su vandens teškenimu, su raudona migla. Judejanas išėjo pro duris, o Laura, parkritusi ant lovos, įsikniaubė į dar šiltus, prakaitu sumirkusius pagalvius ir pravirko, ji nesuprato, kas atsitiko, tačiau atsitiko kažkas baisaus, tas vyras šaudė, šaudė pro langą — ir jai nieko nepadovanojo. Ji tebebuvo nuoga ir užsimetė ant galvos pagalvį, nes jau nebesišypsojo, o stengėsi užgniaužti verksmą. Ir sujauktoje lovoje ji atrodė kaip begalvis gražus iš putų gimusios begalvės Afroditės kūnas.

Adolfas nebuvo matęs jos nuogos, todėl tas nuogas kūnas jam nepriminė Lauros, ir Diokletiano termų muziejuje, stovėdamas priešais iš putų gimusią Afroditę, jis pagalvojo ne apie Lauros kūną, o apie jos šypseną. Begalvė Afroditė savo pakeltose rankose tebelaikė kasų galiukus, tarsi norėdama už kasų išlaikyti savo galvą, ir Adolfas pagalvojo, koks buvo jos veidas, ar šypsojosi ji taip, kaip Laura. Tos statulos, tie šalti marmuriniai kūnai jį trikdė. Čia išsilaikęs Zigfrido pasaulis. Gražiųjų kūnų pasaulis. Štai Kirenės Venera. Ji nepriekaištinga. Kiekvienas mato, kad ji nepriekaištinga. Tvirtas, gerai išsilaikęs kūnas, tačiau šaltas, šaltas, šaltas. O štai

faunai ir hermofroditai su išryškintais visais savo kūno požymiais. Jie nesupuvo ir nesudūlėjo. Jiems negrėsė pragaras. Netgi miegančios eumenidės bruožuose nerasi nė šešėlio siaubo. Juose ramus miegas. Juose miegas ir grožis. Net požemio pasaulis buvo nepiktas, pragaras buvo kitoks. Jis nieko apie jį nežinojo. Nejaugi žmogų reikia gąsdinti visokiomis baisybėmis, norint išgelbėti jo sielą, ir nejaugi siela žus, pažinusi grožį? Adolfas atsisėdo sode tarp akmeninių antikinio pasaulio liudytojų. Jis buvo pašalintas iš jų draugijos, jo įžadai, jo tikėjimas pašalino jį amžinai. Jis pravirko. Antikinės statulos žiūrėjo į jį sausomis akimis.

Jis svirduliavo per aikštę. Sulig kiekvienu žingsniu jam atrodė, jog krinta į prarają, kažkur smunka, smunka visiems amžiams, todėl kabinosi už oro, norėdamas bent už jo išsilaikyti. Jis žinojo, kas atsitiko, ir nežinojo, kas atsitiko. Jis šaudė. Prisidėjo prie galutinio klausimo sprendimo. Įvykdė fiurerio įsakymą. Tai gerai. O dabar reikia slėptis. Čia dar negalutinė pergalė. Jam vėl reikia slėptis, vėl reikia važiuoti į dykumą, tik ta raudona migla kliudo. Sunku toje raudonoje migloje rasti slėptuvę. Ten buvo mūrai, ten buvo griuvėsiai. Berlyne jis pasislėpė griuvėsiuose. Romoje reikia sumokėti už įėjimą, norint pasislėpti griuvėsiuose. Judejanas sumokėjo už įėjimą į termų muziejų. Jis ėjo koridoriais, užlipo kažkokiais laiptais. Raudonoje migloje stovėjo vieni nuogaliai. Tikriausiai čia viešnamis. O gal dujų kamera. Tuomet aišku, iš kur ta raudona migla. Tai didžiulė dujų kamera pilna nuogalių, kurie turi būti likviduoti, todėl jam reikia nieko nelaukiant iš čia sprukti. Jis neturi būti likviduotas.

Juk jis ne nuogas. Jis vadas. Tie šunsnukiai per anksti paleido dujas. Neregėta kiaulystė! Jis jiems parodys! Disciplina yra disciplina, ir jos reikia žiūrėti visom priemonėm. Reikės pastatyti kartuves. Judejanas įėjo į kažkokį kambarį, tikriausiai štabą. Miglos išsisklaidė. Čia stovėjo seni veidrodžiai. Veidrodžiai buvo akli. Jis ėmė žiūrėti į aklus veidrodžius. Nejaugi tai jis? Jis neatpažino savęs. Kažkoks mėlynai raudonas veidas. Visas išpurtęs. Kaip sumaitotas boksininko veidas. Mėlynuosius akinius jis kažkur pametė. Tie akiniai jam ir nebereikalingi. Bet štai jis priėjo prie aiškesnio veidrodžio, čia jis atpažino save, tai jis, jis stovėjo priešais mozaiką, vaizduojančią atletą, tai jo veidas, jo sprandas, jo pečiai, į jį žiūrėjo tikras jo atspindys iš anų gerųjų laikų, jis stovėjo arenoje, jis kovojo trumpu kalaviju, jis daugelį paklojo. O štai ir Benitas. Tai katės su paukščiu mozaika. Ir Benitas daug surijo. Pasaulis ne toks jau blogas. Daug paklota, daug suryta. Nėra ko labai nukabinti nosies. Judejanas nusvirduliavo į sodą. Nuogos moterys, nuogos žydės slapstėsi už gyvatvorių. Tačiau tas joms nepadės. Judejanas moka likviduoti ir per gyvatvores. Tuoj jis prasibraus — ir nugriuvo.

Adolfas matė jį ateinant, žiūrėjo į jį išsigandęs ir pasibaisėjęs, paskui pamatė, kaip jis nugriuvo, nugriuvo tarsi pakirstas, ir Adolfas šoko prie jo, tačiau sunkus tėvo kūnas jau nebejudėjo. Ar jis mirė? Veidas buvo melsvai raudonas. Iš kažkur atsirado muziejaus sargas, jis pasišaukė kitą savo kolegą, trise jie nunešė Judejaną į pašiūrę, kur restauratoriai lopo antikines skulptūras, ir paguldė jį ant žemės šalia kažkokio sarkofago su reljefu. Rel-

jefe buvo pavaizduotas triumfo žygis: išdidūs romėnai, pririšę prie arklių, veda pažemintus germanų karius. Romiečiai restauratoriai baltais chalatais apstojo Judejaną iš visų pusių. Vienas tarė:

— Jis mirė.

O kitas atsakė:

— Ne, nemirė. Mano uošvis taipogi ne iš karto mirė.

Sargas nuskubėjo paskambinti į stoties greitosios pagalbos punktą. Tėvas dar nebuvo miręs, ir Adolfui dingtelėjo svarbiausias dalykas: pragaras yra, yra, yra! Negalima delsti nė sekundės, ir jis nuskuodė per sodą, pro vartus, nudūmė į Santa Maria delji Andželi bažnyčią. Vokiškai kalbantis kunigas dar tebebuvo čia. Jis skaitė brevijorių. Prie klausyklos neklūpėjo nė vieno atgailautojo. Adolfas pralemeno, kad miršta tėvas, ir paprašė suteikti jam paskutinį patepimą. Kunigas suprato ir iškart pašoko. Jis atsinešė šventųjų aliejų, pasiėmė Adolfą klapčiuku, ir jie greitai, kaip tik galima tokiais atvejais, nuskubėjo į muziejų. Kontrolieriai juos praleido be bilieto, sargai nusiėmė kepures, o restauratoriai pagarbiai pasitraukė į šalį. Judejanas nebejudėjo, tačiau dar buvo gyvas. Prakaitas ir ekskrementai pranašavo greitą galą. Jis išsituštino, apsivalė. Skaistykla — tai apsivalymas. Ar jis jau ten pateko? Judejanas buvo komos būklėje. Niekas nežinojo, kas dedasi jo širdyje; gal jis šuoliuoja į valhalą, gal velniai jį tempia į pragarą, o gal jo siela džiūgauja — išsigelbėjimas čia pat. Kunigas atsiklaupė. Jis pasiruošė atlikti paskutinį patepimą ir atleisti visas nuodėmes — mirštantysis buvo visai be sąmonės. Kunigas vyskupo pašventintu aliejumi patepė Ju-

dejano akis, ausis, nosį, burną ir delnus. Kunigas meldėsi. Jis kalbėjo paskutinio patepimo žodžius: „Šiuo šventu patepimu ir kilniausiu savo gailestingumu teatleidžia tau viešpats kuo tik esi nusidėjęs regėjimu, girdėjimu, uosle, ragavimu, lytėjimu". Judejanas nesujudėjo. Nejaugi jo nesujaudino kunigo ištarti žodžiai? Judejanas nebesujudėjo. Jis gulėjo ant žemės ir nebejudėjo, ir Romos katalikų kunigas pavedė jį viešpaties malonei, ir jo sūnus su Romos katalikų kunigo sutana meldėsi už savo tėvą — du jo amžino priešo pasiuntiniai.

Atėjo sanitarai, ir gydytojas užmerkė jam akis. Sanitarai vilkėjo slepiamosios spalvos rūbais, ir jie išnešė Judejaną nelyginant iš mūšio lauko.

Dar tą patį vakarą laikraščiai pranešė apie Judejano mirtį, ir dėl tam tikrų aplinkybių ta žinia apskriejo visą pasaulį, tačiau ji nieko nesukrėtė.

TRUMPAI APIE AUTORIŲ

Volfgangas Kepenas, žymus šių dienų Vokietijos Federatyvinės Respublikos rašytojas, gimė 1906 m. Greifsvalde. Vaikystę praleido Rytų Prūsijoje. Studijavo Hamburgo, Greifsvaldo, Berlyno ir Viurcburgo universitetuose. Kurį laiką dirbo žurnalistu, buvo aktorius, bandė jėgas kine.

Pirmąjį grožinės literatūros kūrinį, romaną „Nelaiminga meilė", Kepenas išleido 1934 metais, užsirekomenduodamas kaip neeilinių gabumų rašytojas. 1935 m. išėjo jo romanas „Siena svyruoja", kuriame pastebimas kritinis autoriaus požiūris į tuometines Vokietijos gyvenimo sąlygas. Tačiau, negalėdamas kalbėti visu balsu ir nenorėdamas taikstytis su fašistine ideologija, rašytojas ilgam nutilo. Jo talentas pilna jėga atsiskleidė tik pokario metais.

Žlugus fašistiniam režimui, Kepenas apsigyveno Miunchene ir čia sukūrė tris romanus: „Balandžiai žolėje" (1951), „Šiltnamis" (1953) ir „Mirtis Romoje" (1954), kurie išgarsino jį visame pasaulyje. Nesusiję nei veikiančiaisiais asmenimis, nei siužetu, šie romanai vieningi savo socialiniu-etiniu planu ir sudaro savotišką trilogiją apie pokarinę Vakarų Vokietiją. Autorius negailestingai kritikuoja tariamai demokratinį savo šalies vystymąsi, Bonos vyriausybės korupciją, tamsiųjų netolimos praeities jėgų veržimąsi į valdžią.

Stipriausias iš šių romanų yra „Mirtis Romoje", kuriame Kepenas su didele menine jėga parodo vokiečius, slegiamus dvylikos Hitlerio viešpatavimo metų palikimo. Vie-

ni jų — aukos, kiti — nusikaltėliai, treti — vilkai avies kailyje, ketvirti — kerštingi vaiduokliai, sėjantys mirtį. Nors autorius nemato išeities, nesugeba teisingai įvertinti tikrųjų istorijos varomųjų jėgų, manydamas, kad pasaulį ir žmogų valdo tik grubūs, žiaurūs instinktai, tačiau jo romanas, kupinas nerimo, nuoširdaus susirūpinimo žmonijos ateitimi, skamba kaip perspėjimas visiems, kas nori pasukti istorijos ratą atgal.

Romanas pasižymi įdomia kompozicija, jis parašytas sodria, ritminga kalba, kuri kartais skamba kaip eilės.

ИБ № 495

ВОЛЬФГАНГ КЁППЕН
СМЕРТЬ В РИМЕ
Роман
На литовском языке

Перевел с немецкого Симас Рачюнас
Издательство «Вага», Вильнюс, пр. Ленина 50

□

VOLFGANGAS KEPENAS

MIRTIS ROMOJE
Redaktorius A. Druktenis
Viršelis dail. G. Šlektavičiaus
Techn. redaktorius D. Jakubonis
Korektorė N. Gražulytė

Duota rinkti 1977.I.10. Pasirašyta spaudai 1977.III.21. Leidinio Nr. 8613. Popierius spaudos kreidinis, formatas 70×90 1/32— 3,625 pop. l.=8,5 sp. l.; 9,8 leid. l. 20 000 egz. Užsak. Nr. 418.

Kaina 1 rb 17 kp

„Vagos" leidykla, Vilnius, Lenino pr. 50
Spaudė „Vaizdo" spaustuvė, Vilnius, Strazdelio 1

K $\frac{70304-132}{M\ 852(10)-77}$ 185—77

U (Vok)
Ke-119

Kaina 1 Rb 17 kp

